

HELLENIC REPUBLIC

National and Kapodistrian
University of Athens

EST. 1837

Athens **PIL**
Athens Public International Law Center

Athens
INTERNATIONAL
LAW
REVIEW

Volume 1 | Issue 1 | 2025

Αθήνα, 2025

Συντελεστές

Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος: Ευθύμιος Παπασταυρίδης, Επίκουρος Καθηγητής
Διεθνούς Δικαίου Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Επίτιμη Αρχισυντάκτρια: Φωτεινή (Φαίη) Δαλιάνη

Αρχισυντάκτες: Σοφία Κασσάρα* - Ιωάννης Γεωργίου**

Συντακτική Ομάδα

Αλέξανδρος Μπράχος

Ιωάννης Πάνος

Αναστασία Μελέτη

Μαρία Βαλέρα

Γεωργία – Μαρία Κολιτσιδάκη

Μιχαήλ-Ευστάθιος

Ειρήνη Μανιάτη

Βιδινιώτης Μάστορας

Ειρήνη Χατζηβασίλη

Νίκη Βουμβουράκη

Ελένη Ράδοβιτς

Νικόλαος Μπούρλος

Ευγενία Κοινούση

Ραφαηλία Τσάκωνα

Ηλιάννα Συντέττα

Στέλλα Σπυριδάκη

* Απόφοιτη Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, Ασκούμενη Δικηγόρος Αθηνών (sofiaksr1@gmail.com).

** Τελειόφοιτος Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ (ioannisgeorgiou2001@gmail.com).

Εισαγωγικό Σημείωμα

Είμαστε στην ιδιαιτέρως ευχάριστη θέση να παρουσιάζουμε το πρώτο τεύχος του νέου Περιοδικού των φοιτητών της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, **Athens International Law Review**. Το Περιοδικό εκδίδεται υπό την αιγίδα του **Κέντρου Ερευνών Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου (Athens PIL Center)** και περιλαμβάνει αναλύσεις αποφάσεων διεθνών δικαστηρίων καθώς και άρθρα επί κρίσιμων νομικών ζητημάτων του διεθνούς δικαίου.

Η πρωτοβουλία για τη δημιουργία του Περιοδικού ξεκίνησε πριν από δύο χρόνια, όταν η **Φωτεινή (Φαίη) Δαλιάνη**, απόφοιτη της Νομικής Αθηνών και κάτοχος δύο μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών στο διεθνές και συγκριτικό δίκαιο και στα Ανθρώπινα Δικαιώματα από την Νομική Σχολή ΕΚΠΑ και UCLA School of Law. Η ίδια με βαθιά αφοσίωση στο διεθνές δίκαιο και όραμα τη δημιουργία ενός φοιτητικού περιοδικού αποκλειστικά αφιερωμένου στον τομέα αυτό, συγκρότησε την πρώτη συντακτική ομάδα.

Δύο χρόνια αργότερα, το όραμα αυτό υλοποιήθηκε. Την αρχισυνταξία του πρώτου τεύχους ανέλαβαν δύο εκ των πρώτων μελών της αρχικής συντακτικής ομάδας, η **Σοφία Κασσάρα**, απόφοιτος πλέον φοιτήτρια της Νομικής Αθηνών και ασκούμενη δικηγόρος Αθηνών, και ο **Ιωάννης Γεωργίου**, τελειόφοιτος φοιτητής της Νομικής Αθηνών, πλαισιωμένοι από μια δυναμική ομάδα νέων φοιτητών-ερευνητών.

Όλοι οι συντελεστές του τεύχους διακρίνονται για το έντονο ερευνητικό τους ενδιαφέρον και την αφοσίωσή τους στο διεθνές δίκαιο. Την ακαδημαϊκή επίβλεψη του όλου εγχειρήματος έχει ο **Επίκουρος Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου κ. Ευθύμιος (Άκης) Παπασταυρίδης**.

Οι φοιτητές-συγγραφείς ανέλυσαν διεθνείς δικαστικές αποφάσεις βάσει των ερευνητικών τους ενδιαφερόντων. Αναλυτικότερα, αποφάσεις του **Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ICJ)** ανέλυσαν οι: Γεωργία-Μαρία Κολιτσιδάκη, Αλέξανδρος Μπράχος, Ηλιάννα Συντέττα, Νίκη Βουμβουράκη, Ελένη Ράδοβιτς, Αναστασία Μελέτη, Νικόλαος Μπούρλος. Αποφάσεις του **Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS)** οι: Ειρήνη Μανιάτη, Ραφαηλία Τσάκωνα. Αποφάσεις του **Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ECHR)** οι: Ευγενία Κοινούση, Ειρήνη

Χατζιβασίλη, Μιχαήλ Ευσταθίου Βιδινιώτης–Μάστορας. Αποφάσεις του **Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ICC)** οι: Μαρία Βαλέρα, Στέλλα Σπυριδάκη.

Οι φοιτητές **Αλέξανδρος Μπράχος** και **Ηλιάνα Συντέττα** συνέβαλαν επιπλέον με άρθρα επί της σχέσης δικαιοδοτικών ασυλιών κρατών και διεθνούς επενδυτικού δικαίου και επί πρόσφατων εδαφικών διεκδικήσεων των ΗΠΑ αντίστοιχα.

Η Συντακτική Επιτροπή εκφράζει τις θερμές της ευχαριστίες προς όλους τους συντελεστές και ευελπιστεί ότι το παρόν τεύχος και εν γένει το Περιοδικό, θα αποτελέσει ένα **σύγχρονο, χρήσιμο και δημιουργικό εργαλείο** για ερευνητές, φοιτητές και επαγγελματίες του διεθνούς δικαίου.

Με τιμή,

Η Επίτιμη Αρχισυντάκτρια & Ιδρύτρια

Φωτεινή (Φαίη) Δαλιάνη

Οι Αρχισυντάκτες

Σοφία Κασσάρα

Ιωάννης Γεωργίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE	6
ICJ, Legal Consequences Arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, Advisory Opinion of 24 July 2024.....	7
ICJ, Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, 2023	13
ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Request for the Modification of the Order of 28 March 2024, Order of 24 May 2024.....	23
ICJ, Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), Provisional Measures, Order of 30 April 2024.....	30
ICJ, Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation: 32 States intervening), Preliminary Objections, Judgment of 2 February 2024	36
ICJ, Application of the International Convention on the Elimination of All Form of Racial Discrimination (Armenia v. Azerbaijan and Azerbaijan v Armenia) Preliminary Objections, Judgments of 12 November 2024	45
ICJ, Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation).....	54
ICJ, Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v. Colombia), Judgment of 13 July 2023	62
INTERNATIONAL TRIBUNAL FOR THE LAW OF THE SEA	70
ITLOS. Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary between Mauritius and Maldives in the Indian Ocean.....	71
ITLOS, Request for an Advisory Opinion submitted by the Commission of Small Island States on Climate Change and International Law - Advisory Opinion of 21 May 2024	83
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	92

Στροφή του ΕΔΔΑ ως προς την κλιματική δικαιοσύνη: Οι αποφάσεις της 9/4/2024 ..	93
European Court of Human Rights, Georgia v. Russia (IV) (Application No 39611/18) [Grand Chamber] Judgment of 9 April 2024	108
ECHR, Domenjoud v. France (Application Nos 4749/16 and 79607/17) Judgment 16.5.2024.....	118
ECHR, Ukraine v. Russia (re Crimea) (Appl. Nos 20958/14 and 38334/18) [GC], Judgment 25.6.2024	122
INTERNATIONAL CRIMINAL COURT	131
Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, Ένταλμα Σύλληψης Ισραηλινού Πρωθυπουργού Μπενιαμίν Νετανιάχου και του πρώην Υπουργού Άμυνας Γιοάβ Γκαλάντ.....	132
International Criminal Court, Situation in Ukraine, Pre-Trial Chamber II (ICC-01/22) Decision of 24 October 2024	137
ΑΡΘΡΑ	146
The relationship between sovereign immunities and international investment law through the lens of the ICJ Certain Iranian Assets case.....	147
Πόσο συμβατές είναι οι εδαφικές διεκδικήσεις των ΗΠΑ με το διεθνές δίκαιο; Οι περιπτώσεις της Γροιλανδίας και της Διώρυγας του Παναμά.	158

**INTERNATIONAL COURT OF
JUSTICE**

ICJ, Legal Consequences Arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, Advisory Opinion of 24 July 2024

Της Γεωργίας Μαρίας Κολιτσιδάκη*

I. Εισαγωγή

Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ICJ) εξέδωσε γνωμοδότηση του στις 19 Ιουλίου 2024, σχετικά με τις νομικές συνέπειες των πολιτικών και πρακτικών του Ισραήλ στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, συμπεριλαμβανομένης της Ανατολικής Ιερουσαλήμ. Η γνωμοδότηση αυτή ήταν απάντηση σε αίτημα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών βάσει του ψηφίσματος 77/247, το οποίο ζητούσε διευκρινίσεις σχετικά με τις νομικές επιπτώσεις της παρατεταμένης κατοχής του Ισραήλ, της επέκτασης των εποικισμών, των προσπαθειών προσάρτησης και των διακρίσεων που επιβάλλονται στην περιοχή. Το Δικαστήριο εξέτασε εάν αυτές οι ενέργειες παραβίαζαν το διεθνές δίκαιο και ποιες νομικές συνέπειες θα έπρεπε να ακολουθήσουν για το Ισραήλ, τα άλλα κράτη και τα Ηνωμένα Έθνη.¹

II. Δικαιοδοσία του ICJ

Το ICJ αρχικά διαπίστωσε ότι είχε τη δικαιοδοσία να εκδώσει γνωμοδοτική απόφαση για το συγκεκριμένο ζήτημα. Ενώ το Ισραήλ και ορισμένοι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι το αίτημα ήταν πολιτικά υποκινούμενο και παρενέβαινε στη διαδικασία διαπραγμάτευσης μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης, το Δικαστήριο έκρινε ότι το ερώτημα που τέθηκε αφορούσε σημαντικά νομικά ζητήματα στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο συμβουλευτικός του ρόλος ήταν ουσιώδης και αναγκαίος, δεδομένης της μακροχρόνιας εμπλοκής των Ηνωμένων Εθνών στη διαχείριση της ισραηλινο-παλαιστινιακής διένεξης. Επιπλέον, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η αξιολόγησή του θα βασιζόταν σε νομικές αρχές και όχι σε πολιτικές σκοπιμότητες.

III. Νομιμότητα της Κατοχής

Το Δικαστήριο προχώρησε στην εξέταση της νομιμότητας των πολιτικών και πρακτικών του Ισραήλ, ξεκινώντας από τη φύση της κατοχής του. Επιβεβαίωσε ότι η Δυτική Όχθη, συμπεριλαμβανομένης της Ανατολικής Ιερουσαλήμ, και η Λωρίδα της Γάζας αποτελούν ενιαία εδαφική οντότητα υπό κατοχή από τον πόλεμο του 1967. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η

* Τελειόφοιτη Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: zetakolitsidake@gmail.com.

¹ International Court of Justice, *Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the*

Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem (Advisory Opinion) [2024] ICJ Rep

παρουσία του Ισραήλ στα εδάφη αυτά είχε μετατοπιστεί από μια προσωρινή κατοχή, όπως επιτρέπεται από το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, (ιδίως τα άρθρα 42 και 43 των Κανονισμών της Χάγης του 1907 και το άρθρο 6 της Τέταρτης Σύμβασης της Γενεύης²) σε μια αόριστη και διαρκή κατοχή, υπονομεύοντας το δικαίωμα του παλαιστινιακού λαού στην αυτοδιάθεση. Δήλωσε ότι η συνέχιση της κατοχής δεν μπορούσε πλέον να δικαιολογηθεί νομικά και ότι το Ισραήλ ήταν υποχρεωμένο να αποσυρθεί από τα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη το συντομότερο δυνατό.

IV. Πολιτική Εποικισμού

Στην εξέταση της πολιτικής εποικισμού του Ισραήλ, το Δικαστήριο επανέλαβε τη θέση του από τη γνωμοδοτική απόφαση του 2004 σχετικά με την κατασκευή του διαχωριστικού τείχους³. Διαπίστωσε ότι η εγκατάσταση και η επέκταση των ισραηλινών εποικισμών στη Δυτική Όχθη και την Ανατολική Ιερουσαλήμ παραβίαζαν το άρθρο 49 της Τέταρτης Σύμβασης της Γενεύης, το οποίο απαγορεύει σε μια κατοχική δύναμη να μεταφέρει μέρη του δικού της πληθυσμού στα κατεχόμενα εδάφη. Επιπλέον, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η επέκταση των εποικισμών περιλάμβανε κατασχέσεις γης, εκμετάλλευση πόρων και περιορισμούς στην κίνηση των Παλαιστινίων,

συμβάλλοντας σε δημογραφικές και εδαφικές αλλαγές που ήταν ασυμβίβαστες με το διεθνές δίκαιο. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πολιτική εποικισμού ήταν παράνομη και απαιτούσε άμεση διακοπή.

V. Ζήτημα Προσάρτησης και Υποχρεώσεις *erga omnes*

Το ICJ εξέτασε επίσης το ζήτημα της προσάρτησης, ιδιαίτερα σε σχέση με τον ισχυρισμό του Ισραήλ για την Ανατολική Ιερουσαλήμ. Διαπίστωσε ότι η εφαρμογή του ισραηλινού εσωτερικού δικαίου και των δομών διακυβέρνησης στα κατεχόμενα εδάφη, συμπεριλαμβανομένων των αλλαγών στη νομική δικαιοδοσία και της μεταφοράς πληθυσμού, συνιστούσε *de jure* προσάρτηση. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η απόκτηση εδάφους με τη χρήση βίας είναι ανεπίτρεπτη βάσει του διεθνούς δικαίου, όπως προβλέπεται από το άρθρο 2 § 4 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και επιβεβαιώνεται από τη Διακήρυξη για τις Αρχές του Διεθνούς Δικαίου του 1970⁴. Οι κανόνες που παραβιάστηκαν αποτελούν θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου με χαρακτήρα *erga omnes*, δεσμευτικούς έναντι όλων των κρατών.

VI. Παραβιάσεις Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

² Hague Convention (1907), arts 42–43; Geneva Convention (IV) (1949), arts 6, 49.

³ *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion [2004] ICJ Rep 136.*

⁴ Charter of the United Nations (1945), art 2(4); UNGA Res 2625 (XXV) (1970).

Η γνωμοδότηση εξέτασε επίσης καταγγελίες περί συστηματικών διακρίσεων και παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το Ισραήλ στα κατεχόμενα εδάφη. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι πολιτικές του Ισραήλ, όπως οι περιοριστικοί νόμοι διαμονής στην Ανατολική Ιερουσαλήμ, οι περιορισμοί στην κίνηση των Παλαιστινίων και οι διακρίσεις στο νομικό σύστημα, παραβίασαν θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

VII. Νομικές υποχρεώσεις που απορρέουν από τις ως άνω παραβιάσεις

Το Δικαστήριο προσδιόρισε τις νομικές υποχρεώσεις που απορρέουν από την παραβίαση των ως άνω υποχρεώσεων όσον αφορά αφενός το Ισραήλ και αφετέρου τα υπόλοιπα μέλη της διεθνούς κοινότητας.

1. Ισραήλ

Ως προς το Ισραήλ αποφάνθηκε ότι είχε την υποχρέωση να σταματήσει άμεσα όλες τις δραστηριότητες εποικισμού και να διαλύσει τους υπάρχοντες εποικισμούς.⁵ Επιπλέον, το Ισραήλ υποχρεούται να παρέχει πλήρη αποκατάσταση για

τις ζημιές που προκλήθηκαν από τις παράνομες πολιτικές του. Το ICJ τόνισε ότι οι υποχρεώσεις του Ισραήλ βάσει του διεθνούς δικαίου παραμένουν σε ισχύ, ανεξάρτητα από τις συνεχιζόμενες παραβιάσεις του.

2. Υποχρεώσεις της Διεθνούς Κοινότητας

Ως προς τα άλλα κράτη και στα Ηνωμένα Έθνη, το Δικαστήριο δήλωσε ότι όλα τα κράτη ήταν υποχρεωμένα να μην αναγνωρίζουν την παράνομη κατοχή ή προσάρτηση των παλαιστινιακών εδαφών από το Ισραήλ και να απέχουν από την παροχή υποστήριξης που θα διατηρούσε αυτήν την κατάσταση. Το Δικαστήριο κάλεσε τη Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας να λάβουν μέτρα για να διασφαλίσουν τη συμμόρφωση του Ισραήλ με το διεθνές δίκαιο.⁶

Το Δικαστήριο τόνισε τη σημασία της επιβολής των συμπερασμάτων του μέσω νομικών και πολιτικών ενεργειών. Η απόφαση αποτελεί ισχυρό νομικό προηγούμενο και ενισχύει το διεθνές νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση συγκρούσεων που σχετίζονται με την κατοχή. Η γνωμοδότηση αυτή υπενθυμίζει ότι το διεθνές δίκαιο πρέπει να καθοδηγεί τις προσπάθειες για

⁵ UNRIC, 'Διεθνές Δικαστήριο: Η συνεχιζόμενη κατάσταση για τη γενοκτονία στη Γάζα από το Διεθνές Δικαστήριο' (UNRIC, 26 Ιανουαρίου 2024) <https://unric.org/el/%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AD%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%87%CE%B9%CE%B6%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7-%CE%BA%CE%B1/> accessed 22 April 2025

⁶ Διεθνής Αμνηστία, 'Η απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου να κηρύξει παράνομη την κατοχή των Παλαιστινιακών Εδαφών από το Ισραήλ αποτελεί ιστορική δικαίωση για τα δικαιώματα των Παλαιστινίων' (22 Ιουλίου 2024) <https://www.amnesty.gr/news/press/article/28561/i-apofasi-toy-diethnoys-dikastirioy-na-kiryxei-paranomi-tin-katohi-ton> accessed 22 April 2025

ειρήνη και δικαιοσύνη, εξασφαλίζοντας την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και τη διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας.

VIII. Διαφωνούσες Γνώμες Δικαστών

Δεν αποτελεί έκπληξη ότι ένα τόσο ακανθώδες πολιτικά και νομικά ζήτημα προσέλκυσε και απόψεις δικαστηρίου Prevention and Punishment τών αντίθετες με τη πλειοψηφούσα Γνώμη του Δικαστηρίου. Η πρώτη Διαφωνούσα Γνώμη προέρχεται από την Αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου την Δικαστή Julia Sebutinde. Η Αντιπρόεδρος Sebutinde διατύπωσε έντονη διαφωνία, υποστηρίζοντας ότι η γνωμοδότηση του ICJ ήταν μεροληπτική και βασιζόταν σε ανεπαρκείς, αναξιόπιστες και μη αντικειμενικές πληροφορίες. Επέκρινε το Δικαστήριο για τη νομική του ανάλυση, που επικεντρώθηκε σχεδόν αποκλειστικά στις ενέργειες του Ισραήλ, παραμελώντας τις ευρύτερες ιστορικές και πολιτικές πτυχές της σύγκρουσης.

Η Sebutinde ισχυρίστηκε ότι η γνωμοδότηση παρέκαμψε το δικαίωμα του Ισραήλ να συναινέσει σε δικαστική διαδικασία και υπονόμωσε το υπάρχον πλαίσιο διαπραγματεύσεων μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης. Υποστήριξε επίσης ότι τα νομικά συμπεράσματα του Δικαστηρίου, ειδικά σε σχέση με την παρανομία της κατοχής, ήταν εσφαλμένα, καθώς δεν έλαβαν υπόψη τις ανησυχίες του Ισραήλ για την ασφάλεια και το γεγονός ότι η σύγκρουση παραμένει άλυτη. Επιπλέον, αμφισβήτησε την

πρακτική αποτελεσματικότητα της γνωμοδότησης, υποστηρίζοντας ότι δεν θα συνέβαλε στην ειρηνική επίλυση της σύγκρουσης, αλλά αντιθέτως θα βάθαινε τις διαιρέσεις και θα δυσχέραινε τις διπλωματικές διαπραγματεύσεις.

Τους προβληματισμούς τους εξέφρασαν και οι Δικαστές Tomka, Abraham, and Aurescu. Οι δικαστές εξέφρασαν επιφυλάξεις σχετικά με το συμπέρασμα του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης ότι η συνεχιζόμενη παρουσία του Ισραήλ στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη ήταν παράνομη. Αναγνώρισαν ότι η επέκταση των εποικισμών και οι προσπάθειες προσάρτησης του Ισραήλ ήταν αντίθετες προς το διεθνές δίκαιο, αλλά υποστήριξαν ότι η ίδια η κατοχή δεν ήταν εγγενώς παράνομη.

Η γνώμη τους τόνισε ότι η κατοχή αποτελεί αναγνωρισμένο νομικό καθεστώς βάσει του διεθνούς δικαίου, όπως ορίζεται από τους Κανονισμούς της Χάγης και την Τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης. Παρόλο που καταδίκασαν την πολιτική εποικισμού του Ισραήλ, υποστήριξαν ότι η γενική δήλωση της κατοχής ως παράνομης ήταν υπερβολική, καθώς οι κατοχές δεν καθίστανται αυτόματα παράνομες απλώς λόγω της διάρκειάς τους. Ανέφεραν ότι το βασικό πρόβλημα ήταν οι πολιτικές του Ισραήλ εντός της κατοχής και όχι η ίδια η κατοχή. Η γνώμη τους εξέφρασε επίσης ανησυχίες ότι η γνωμοδότηση του ICJ θα μπορούσε να διαταράξει τις διπλωματικές προσπάθειες και το υφιστάμενο πλαίσιο διαπραγματεύσεων.

IX. Καταληκτικές Σκέψεις

Το Ψήφισμα 77/247 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ⁷, το οποίο εγκρίθηκε στις 30 Δεκεμβρίου 2022, αποτέλεσε τη θεσμική αφητηρία για την έκδοση της παρούσας γνωμοδοτικής απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ICJ). Μέσω του ψηφίσματος, η Γενική Συνέλευση ζήτησε από το Δικαστήριο να εκφέρει γνώμη σχετικά με τις νομικές συνέπειες της παρατεταμένης ισραηλινής κατοχής των Κατεχόμενων Παλαιστινιακών Εδαφών, περιλαμβανομένης της Ανατολικής Ιερουσαλήμ, καθώς και των σχετικών πρακτικών εποικισμού και πολιτικής προσάρτησης. Το ψήφισμα αναγνωρίζει ρητά το δικαίωμα του παλαιστινιακού λαού στην αυτοδιάθεση και τονίζει την ανάγκη σεβασμού και εφαρμογής του διεθνούς δικαίου από όλα τα κράτη.

Παρότι στερούμενο δεσμευτικότητας, το ψήφισμα επιτελεί κρίσιμη πολιτική και ηθική λειτουργία, προσδίδοντας νομιμοποιητική ισχύ στη γνωμοδοτική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου και ενισχύοντας τη διαδικασία ερμηνευτικής εφαρμογής των κανόνων του διεθνούς δικαίου. Η

γνωμοδότηση, αν και δεν παράγει δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα, εντάσσεται στο corpus του διεθνούς νομικού λόγου και συμβάλλει στη διαμόρφωση της ερμηνευτικής νομολογίας του ICJ.

Ωστόσο, η συμβολή αυτή δεν στερείται προβληματισμών αναφορικά με την πρακτική της αποτελεσματικότητα. Οι διεθνείς δικαστικές αποφάσεις λειτουργούν εντός ενός πεδίου όπου η κανονιστική ισχύς του διεθνούς δικαίου συχνά υποχωρεί έναντι των πολιτικών και γεωστρατηγικών παραμέτρων. Το γεγονός ότι η εν λόγω γνώμη δεν διαθέτει δεσμευτικό χαρακτήρα περιορίζει την άμεση εφαρμοσιμότητά της, ενώ η έλλειψη πολιτικής βούλησης και συναίνεσης από τα εμπλεκόμενα μέρη υπονομεύει την ουσιαστική αποδοχή και υλοποίηση των πορισμάτων του Δικαστηρίου. Ως εκ τούτου, παρά τη θεμελιώδη συνεισφορά της στη θεωρητική και ερμηνευτική προσέγγιση της κατάστασης, η δυνατότητα της γνωμοδότησης να επιφέρει ουσιαστικές εξελίξεις επί του πεδίου της ισραηλινο-παλαιστινιακής σύγκρουσης παραμένει περιορισμένη.

⁷ UN General Assembly Resolution 77/247 (30 December 2022), 'Israeli practices affecting the human rights

of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem'.

Πηγές

Συνθήκες

United Nations, ‘United Nations Charter’. Διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.

Αποφάσεις

ICJ, *Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory*.

ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*.

UN General Assembly, “Resolution 77/247 adopted by the general assembly on 30 December 2022” 2022.

United Nations General Assembly, Resolution 2625 (XXV).

Αρθρογραφία

Διεθνής Αμνηστία, «*Η απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου να κηρύξει παράνομη την κατοχή των Παλαιστινιακών Εδαφών από το Ισραήλ αποτελεί ιστορική δικαίωση για τα δικαιώματα των Παλαιστινίων*» 22 Ιουλίου 2024. Διαθέσιμο σε: <https://www.amnesty.gr/news/press/article/28561/i-apofasi-toy-diethnoys-dikastirioy-na-kiryxei-paranomi-tin-katohi-ton>.

UNRIC, «*Διεθνές Δικαστήριο: Η συνεχιζόμενη κατοχή των παλαιστινιακών εδαφών από το Ισραήλ είναι παράνομη*» 2024. Διαθέσιμο στο: <https://unric.org/el/%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AD%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%87%CE%B9%CE%B6%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B7-%CE%BA%CE%B1/>.

ICJ, *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Judgment, 2023

Του Αλέξανδρου Μπράχου*

I. Εισαγωγή

Στις 14 Ιουνίου 2016 το Ιράν προσέφυγε στο ΔΔΧ κατά των ΗΠΑ σχετικά με παραβιάσεις της Συνθήκης Φιλίας, Οικονομικών Σχέσεων και Προξενικών Δικαιωμάτων, που υπεγράφη στις 15 Αυγούστου 1955 και τέθηκε σε ισχύ στις 16 Ιουνίου 1957, μέχρι που καταγγέλθηκε από τις ΗΠΑ στις 3 Οκτωβρίου 2018. Ο σχολιασμός αυτός καταπιάνεται με τα βασικά σημεία της απόφασης επί της ουσίας. Είναι σημαντική και παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον διότι, *inter alia*, το ΔΔΧ έχει να ασχοληθεί με διαφορά που θέτει τόσα πολλά ζητήματα που άπτονται της διεθνούς επενδυτικής διαιτησίας από το 1989.⁸

II. Πραγματικά περιστατικά

Η υπόθεση αφορούσε σε μία σειρά από νομοθετικά και εκτελεστικά μέτρα που έλαβαν οι ΗΠΑ κατά του Ιράν, της ιρανικής Κεντρικής Τράπεζας και ιρανικών νομικών προσώπων, στο πλαίσιο των τεταμένων σχέσεων των δύο Κρατών από τον Νοέμβριο του 1979 μέχρι και σήμερα.

Αναλυτικότερα, το 1984 οι ΗΠΑ προσέδωσαν νομοθετικά την ιδιότητα του: «Κράτους χορηγού της τρομοκρατίας» στο Ιράν. Το 1996 οι ΗΠΑ τροποποίησαν τη νομοθεσία τους για την ετεροδικία των αλλοδαπών Κρατών (“Foreign Sovereign Immunities Act”, “FSIA”), αίροντας τις δικαιοδοτικές ασυλίες των «Κρατών χορηγών της τρομοκρατίας» για ζημίες προκύπτουσες από συγκεκριμένες κατηγορίες τρομοκρατικών ενεργειών. Κατ’ αποτέλεσμα ασκήθηκαν πολλές αγωγές στα δικαστήρια των ΗΠΑ (από θύματα ή συγγενείς) κατά του Ιράν για ζημίες συνδεδεμένες με θανάτους και σωματικές βλάβες που προκλήθηκαν από τρομοκρατικές ενέργειες, οι οποίες κατά τους ισχυρισμούς των ΗΠΑ είχαν άμεσα ή έμμεσα υποστηριχθεί από το Ιράν. Το Ιράν αρνήθηκε να παραστεί στις δίκες αυτές, επικαλούμενο ότι η τροποποίηση αυτή παραβιάζει το διεθνές δίκαιο σχετικά με την ετεροδικία κρατών. Η κυριότερη εξ αυτών αφορούσε στην υπόθεση Peterson, με αντικείμενο την βομβιστική επίθεση στους στρατώνες του σώματος πεζοναυτών των ΗΠΑ στη Βηρυτό τον Οκτώβριο του 1983, που είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο 241 Αμερικανών. Οι ΗΠΑ αποδίδουν την επίθεση στο Ιράν.

* Τελειόφοιτος Φοιτητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: alexandros.brachos@gmail.com.

⁸ Tom Ruys and Mira Deweerdt, From Tehran to Moscow: The ICJ’s 2023 *Certain Iranian Assets* Judgment and Its Broader Ramifications for Unilateral Sanctions, Including Against Russia, *Netherlands International Law*

Review (2023) 70:273-299, p. 296; Elettronica Sicula S.P.A. (ELSI) (United States of America v. Italy) (Judgment), ICJ Reports 1989, p. 15.

Το 2002 οι ΗΠΑ θέσπισαν το (“Terrorism Risk Insurance Act”, “TRIA”) που περιορίσε την ετεροδικία εκτέλεσης των «Κρατών χορηγών της τρομοκρατίας», επιτρέποντας ουσιαστικά την αναγκαστική εκτέλεση αποφάσεων που είχαν εκδοθεί χάρη στη τροποποίηση του FSIA το 1996 σε προηγούμενως «παγωμένα» από τις ΗΠΑ περιουσιακά στοιχεία του ιρανικού Κράτους. Το 2008 θεσπίστηκε η δυνατότητα εκτέλεσης και σε «μη παγωμένα» περιουσιακά στοιχεία και προστέθηκαν στον κατάλογο των στοιχείων αυτά των ιρανικών εταιρειών που ανήκουν στο ιρανικό Κράτος.

Το 2012 με απόφαση του Προέδρου των ΗΠΑ πάγωσαν όλα τα περιουσιακά στοιχεία του ιρανικού Κράτους, της ιρανικής Κεντρικής Τράπεζας και των λοιπών ιρανικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στην επικράτεια των ΗΠΑ, καθώς και αυτά που κατέχονταν (ή/και ελέγχονταν) από οποιοδήποτε αμερικανικό φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Επιπλέον, με το “Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act” άρθηκε πλήρως η ετεροδικία εκτέλεσης της ιρανικής Κεντρικής Τράπεζας αναφορικά με την υπόθεση Peterson. Η τελευταία προσέφυγε στα δικαστήρια

για την ακύρωση της διάταξης, αλλά τελικά το 2016 το Ανώτατο Δικαστήριο την έκρινε συνταγματική.

III. Ενστάσεις των ΗΠΑ κατά της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου και του παραδεκτού της προσφυγής

1. Ένσταση έλλειψης δικαιοδοσίας ως προς την Ιρανική Κεντρική Τράπεζα

Οι ΗΠΑ ισχυρίστηκαν ότι η ιρανική Κεντρική Τράπεζα δεν αποτελεί «εταιρεία» (“company”) κατά την έννοια της Συνθήκης,⁹ ώστε τα περιουσιακά στοιχεία της να χρήζουν προστασίας βάσει της τελευταίας (ένσταση *ratione materiae*).

Το Δικαστήριο δέχθηκε την ένσταση των ΗΠΑ δεχόμενο ότι η ιρανική Κεντρική Τράπεζα δεν αποτελεί «εταιρεία».¹⁰ Η απόφαση αυτή ήταν εξαιρετικά κρίσιμη για την έκβαση της υπόθεσης, διότι τα περιουσιακά στοιχεία της ιρανικής Κεντρικής Τράπεζας αντιπροσώπευαν το 98% των στοιχείων που είχαν «παγωθεί» και κατασχεθεί για την ικανοποίηση των θυμάτων των τρομοκρατικών

⁹ Ενδεικτικά ως προς τη διατύπωση της Συνθήκης: Article 3§1: “Companies constituted under the applicable laws and regulations [...] shall have their juridical status recognized [...], Article 4§1: “Each High Contracting Party shall at all times accord fair and equitable to nationals and companies [...], Article 5: “Nationals and companies [...].

¹⁰ Για εμπάθουση βλ. Jake Jerogin and Chester Brown, The Determination of Bank Markazi’s Claims and Implications for the Claims of Central Banks under Investment Treaties, *ICSID Review*, Vol. 00, No. 00 (2024),

p. 1-12; Kei Nakajima, Yohei Okada and Kento Nisugi, The sovereign function test out of thin air? The status of the central bank determined behind the scenes in *Certain Iranian Assets*, *Journal of International Dispute Settlement* Vol. 15 (2024), p. 474-485; Ruys and Deweerdt (n 1), p. 273-299; Roohollah Mansouri, Qualification of Central Banks as Foreign Investors in Light of Recent Developments in International Law: Focus on the ICJ Judgments in *Certain Iranian Assets*, *CIFILE Journal of International Law (CJIL)* Vol. 5, Issue 10 (2024), p. 32-47.

ενεργειών του 1983 (κατά προσέγγιση αξίας US\$1.9 δισ.).¹¹

Το Ιράν υποστήριξε ότι η Κεντρική Τράπεζα αποτελεί «εταιρεία», καθώς διενεργεί και συναλλαγές αμιγώς εμπορικής φύσης. Για να αντικρούσει την ένσταση των ΗΠΑ βασίστηκε σε μία σειρά συναλλαγών της Τράπεζας. Ειδικότερα, βασίστηκε στην αγορά, από το 2002 έως το 2007, 22 χρηματοοικονομικών προϊόντων (βασισμένα σε άυλα ομόλογα Κρατών και διεθνών Οργανισμών) που εκδόθηκαν στη χρηματοπιστωτική αγορά των ΗΠΑ, καθώς και στη διαχείριση του εισοδήματος που απέφεραν τα προϊόντα αυτά.

Το Δικαστήριο, αν και το 2019 έκρινε ότι το βασικό κριτήριο για την αξιολόγηση μίας οντότητας ως «εταιρείας» είναι το κατά πόσο διενεργεί και πράξεις εμπορικού χαρακτήρα, το 2023 αποφάσισε να δώσει έμφαση στο κριτήριο του σκοπού των πράξεων, ακόμη κι αν οι τελευταίες αναμφίβολα είναι καθ' αυτές εμπορικής φύσης.

Συναφώς, αποφάνθηκε ότι η επικαλούμενη από το Ιράν δραστηριότητα δεν αρκεί για τη θεμελίωση του ισχυρισμού ότι η Κεντρική Τράπεζα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο επιχειρούσε δραστηριότητες εμπορικού χαρακτήρα. Οι συναλλαγές αυτές διεξήχθησαν στο πλαίσιο, καθώς και για την εξυπηρέτηση των σκοπών, της

κύριας δραστηριότητας της Τράπεζας. Κατ' επέκταση, η επίδικη δραστηριότητα αποτελεί κατά το ΔΔΧ απλώς έναν τρόπο άσκησης της κυριαρχικής αρμοδιότητάς της ως Κεντρική Τράπεζας, και όχι μία εμπορική δραστηριότητα που διεξήγετο παράλληλα με τις κυριαρχικές δραστηριότητές της. Επομένως, το Δικαστήριο βασίστηκε στον σκοπό και όχι στη φύση των συναλλαγών, εν προκειμένω η διαχείριση των συναλλαγματικών αποθεμάτων της Τράπεζας.

Το σκεπτικό της απόφασης αυτής έχει δεχθεί κριτική. Μάλιστα, η σιωπή του Δικαστηρίου το 2019 σχετικά με το κριτήριο του σκοπού της πράξης ώθησε τους 5 μειοψηφούντες δικαστές να ισχυριστούν ότι το ΔΔΧ με την απόφαση του 2023 εισήγαγε ένα νέο κριτήριο, διαφορετικό ή/και αντιφατικό προς αυτό του 2019. Μάλιστα, ο δικαστής Salam επικαλέστηκε και το διεθνές δίκαιο της ετεροδικίας για την ανάδειξη του κριτηρίου της φύσης της συναλλαγής ως το πιο αρμόζον.¹²

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η τοποθέτηση του δικαστή Nolte που επίσης επικαλέστηκε το δίκαιο της ετεροδικίας αλλά προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση, υποστηρίζοντας ότι η διαχείριση συναλλαγματικών αποθεμάτων σε μία αλλοδαπή πολιτεία συνιστά μία κυριαρχική δράση που περιβάλλεται του μανδύα της ετεροδικίας.¹³ Η

¹¹ Nakajima *et al.*, *ibid.*, p. 476.

¹² Declaration of Judge Salam in *Certain Iranian Assets* (Iran v. US), Judgment on the merits (30 March 2023).

¹³ Separate opinion of Judge Nolte in *Certain Iranian Assets* (Iran v. US), Judgment on the merits (30 March 2023).

προσέγγιση αυτή φαίνεται να είναι η ορθότερη, καθώς δεν είναι σαφές στο παρόν στάδιο εξέλιξης του δικαίου πότε ακριβώς μία Κεντρική Τράπεζα *iure gestionis*, οπότε εν αμφιβολία θεωρώ ότι πρέπει να γίνεται σεβαστή η κρατική κυριαρχία. Επιπλέον, η αντιμετώπιση μίας Κεντρικής Τράπεζας από το δίκαιο της ετεροδικίας ως προέκταση του Κράτους και από το διεθνές επενδυτικό δίκαιο ως ιδιώτη ενδέχεται να οδηγούσε σε ασυμμετρίες λόγω διπλής προστασίας. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη υπόθεση οδηγούμαστε σε ένα παράδοξο αποτέλεσμα λόγω της αμερικανικής νομοθεσίας περί ετεροδικίας που δέχεται άρση της ετεροδικίας για «Κράτη χορηγούς της τρομοκρατίας» (“terrorism exception”), ενώ το Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε ως προς τη νομιμότητα αυτής της ρύθμισης ελλείψει δικαιοδοσίας.

2. Ένσταση μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων

Οι ΗΠΑ ισχυρίστηκαν, περαιτέρω, ότι η προσφυγή του Ιράν είναι απαράδεκτη διότι δεν εξαντλήθηκαν τα ένδικα μέσα που προσφέρει το αμερικανικό δίκαιο προτού ασκηθεί διπλωματική προστασία για την προστασία της περιουσίας των πληγέντων ιρανικών οντοτήτων βάσει της Συνθήκης, όπως απαιτεί το διεθνές εθιμικό δίκαιο. Σύμφωνα, ωστόσο, με το Δικαστήριο η προϋπόθεση αυτή θεωρείται ότι πληρούται όταν δεν υπάρχουν ένδικα μέσα που παρέχουν στους

ζημιωθέντες μία «εύλογη δυνατότητα» ανόρθωσης της ζημίας.

Εν προκειμένω, όποτε μία ιρανική οντότητα προσέφυγε στα δικαστήρια των ΗΠΑ ζητώντας να ακυρωθούν οι επίμαχες ομοσπονδιακές διατάξεις το αρμόδιο δικαστήριο, αφού εξηγούσε γιατί οι τελευταίες δεν αντιβαίνουν στη Συνθήκη, τόνιζε ότι *σε κάθε περίπτωση*, κατά πάγια νομολογία τα δικαστήρια υποχρεούνται να εφαρμόζουν την ομοσπονδιακή νομοθεσία εφόσον η τελευταία έπεται της ανάληψης μίας διεθνούς υποχρέωσης. Επομένως, λόγω της απόλυτης υπεροχής του μεταγενέστερου ομοσπονδιακού νόμου έναντι μίας προγενέστερης διεθνούς υποχρέωσης, τυχόν (θεωρητικά) διαπιστωθείσα από το Ανώτατο Δικαστήριο αντίθεση των επίδικων διατάξεων στη Συνθήκη δεν θα καθιστούσε «εύλογα δυνατό» τον παραμερισμό τους. Συνεπώς, το Δικαστήριο απέρριψε την ένσταση των ΗΠΑ.

Η κρίση αυτή φαίνεται ορθή καθώς αποτυπώνει το ισχύον εθιμικό δίκαιο. Αυτό τείνει προς την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του θεσμού της διπλωματικής προστασίας, χωρίς να μπορεί να ερμηνευθεί ότι διευρύνει υπερβολικά τις

εξαιρέσεις του κανόνα της εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων.¹⁴

IV. Ενστάσεις των ΗΠΑ επί της ουσίας

1. Δόγμα των καθαρών χεριών

Αρχικά, οι ΗΠΑ ισχυρίστηκαν ότι η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί διότι το Ιράν παραβίασε το «δόγμα των καθαρών χεριών» (“clean hands doctrine”).

Ειδικότερα, κατά τις ΗΠΑ το Ιράν αποτελεί υποστηρικτή της διεθνούς τρομοκρατίας που δρα αποσταθεροποιητικά, παραβιάζοντας διεθνείς υποχρεώσεις που στοχεύουν στην αποκλιμάκωση της ανάπτυξης πυρηνικών όπλων. Το Δικαστήριο, ωστόσο, σημείωσε ότι το ίδιο δεν έχει ποτέ θεωρήσει το δόγμα αυτό ως ανήκον στο διεθνές εθιμικό δίκαιο ή ως γενική αρχή του δικαίου. Επιπλέον, τόνισε ότι σε κάθε περίπτωση μία από τις προϋποθέσεις για τη στοιχειοθέτηση αυτής της ένστασης είναι η ύπαρξη συνάφειας (“nexus”) μεταξύ της «άδικης πράξης» του προσφεύγοντος Κράτους (“the wrong or misconduct”) και τις αξιώσεις του τελευταίου.

Εν προκειμένω, η μη επίκληση εκ μέρους των ΗΠΑ κάποιας παραβίασης της Συνθήκης από το

Ιράν αποτέλεσε για το Δικαστήριο σημαντικό λόγο (μεταξύ άλλων που δεν προσδιορίζονται ρητά) στον οποίο βάσισε τη κρίση του ότι δεν υπάρχει η απαιτούμενη συνάφεια. Με βάση, λοιπόν, αυτές τις δύο σκέψεις κυρίως το Δικαστήριο απέρριψε αυτή την ένσταση. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι με την απόφαση της 31^{ης} Ιανουαρίου 2024 στην υπόθεση *Application of the ICSFT and CERD* (Ουκρανία κ. Ρωσία) το Δικαστήριο αποσαφήνισε ότι το δόγμα αυτό δεν ισχύει σε διακρατικές διαφορές.¹⁵

2. Ένσταση κατάχρησης δικαιώματος

Στη συνέχεια, οι ΗΠΑ προέβαλαν την ένσταση κατάχρησης δικαιώματος, ισχυριζόμενες ότι το Ιράν κακόπιστα επικαλείται τα δικαιώματα που του απονέμει η Συνθήκη για ζητήματα άσχετα με τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις, αλλά για να αποφύγει την υποχρέωσή του να καταβάλει αποζημίωση στα θύματα των τρομοκρατικών ενεργειών του. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι οι ΗΠΑ δεν κατάφεραν να ανταποκριθούν στο βάρος απόδειξης που θέτει ο συγκεκριμένος ισχυρισμός. Γενικά, η απόδειξη ενός τέτοιου ισχυρισμού είναι εξαιρετικά δυσχερής.¹⁶ Συναφώς, ελλείπει αδιάσειστων στοιχείων μία μομφή από το ΔΔΧ

¹⁴ Για εμβάθυνση βλ. Berk Demirkol, Local Remedies Rule and Its Application by the International Court of Justice, *ICSID Review*, Vol. 00, No. 00 (2024), p. 1-13.

¹⁵ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of

Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Merits (2024), §38.

¹⁶ Για εμβάθυνση βλ. Carlotta Ceretelli, Mala Fides Exceptions in Certain Iranian Assets: Lessons for Inter-State and Investment Disputes, *ICSID Review*, Vol. 00, No. 00 (2024), p.1-13, p. 6.

προς ένα κυρίαρχο Κράτος ότι συμπεριφέρεται κακόπιστα, παραβιάζοντας μία θεμελιώδη αρχή του διεθνούς δικαίου, ενδέχεται να επιδρούσε αποσταθεροποιητικά στις διεθνείς σχέσεις.¹⁷

3. Ενστάσεις εθνικής ασφάλειας

Ειδικά, σχετικά με το πάγωμα των περιουσιακών στοιχείων ιρανικών οντοτήτων το 2012, οι ΗΠΑ επικαλέστηκαν το άρθρο 20§1 γ' της Συνθήκης Φιλίας που ορίζει ότι η Συνθήκη δεν μπορεί να αποκλείσει τη λήψη εγχώριων μέτρων που ρυθμίζουν την παραγωγή ή εμπορία όπλων, πυρομαχικών ή άλλων συναφών αντικειμένων, αλλά η ένσταση αυτή απορρίφθηκε από το Δικαστήριο καθώς η συγκεκριμένη απόφαση μόνο πολύ έμμεσα θα μπορούσε να εκληφθεί ως μέτρο ρύθμισης της παραγωγής ή εμπορίας όπλων.

Ομοίως, οι ΗΠΑ επικαλέστηκαν το άρθρο 20§1 δ' που ορίζει ότι η Συνθήκη δεν μπορεί να αποκλείσει τη λήψη μέτρων αναγκαίων για την εκπλήρωση υποχρεώσεων συνδεδεμένων με τη διατήρηση ή την αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, ή που είναι αναγκαία για την προστασία ζωτικών συμφερόντων ασφαλείας. Το Δικαστήριο παρατήρησε πως παρότι οι ΗΠΑ, ως κυρίαρχο Κράτος, έχουν ένα περιθώριο εκτίμησης αναφορικά με το τι συνιστά «ζωτικό συμφέρον ασφαλείας», η τελική κρίση ανήκει στο Δικαστήριο. Έτσι, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι

ΗΠΑ δεν απέδειξαν αυτόν τον ισχυρισμό και απέρριψε την ένσταση. Έχει υποστηριχθεί ότι αυτή η κρίση πιθανώς θα επιταχύνει την ήδη αυξανόμενη χρήση ρητρών εθνικής ασφάλειας σε διμερείς επενδυτικές συμβάσεις, οι οποίες όμως θα απονέμουν στο Κράτος σχεδόν αποκλειστικά την εξουσία να αποφασίζει τι αποτελεί απειλή για την εθνική ασφάλεια κατά το πρότυπο του άρθρου 21 της ΓΕΣΔΕ.¹⁸

V. Παραβιάσεις της Συνθήκης

1. Άρθρο 3§1 – Αναγνώριση του νομικού καθεστώτος των εταιριών

Το Ιράν, αρχικά, ισχυρίστηκε ότι οι ΗΠΑ παραβίασαν το άρθρο 3§1. Αυτό όριζε ότι εταιρείες που διέπονται από το δίκαιο Συμβαλλόμενου Μέρους αναγνωρίζονται ως έχουσες το αυτό νομικό καθεστώς στο έδαφος του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους (“[c]ompanies [...] shall have their juridical status recognized within the territories of the other High Contracting Party”). Κατά το Δικαστήριο ο όρος “juridical status” αναφέρεται στην έννοια της νομικής προσωπικότητας. Περαιτέρω, η «αναγνώριση της νομικής προσωπικότητας μίας εταιρείας» έχει την έννοια της νομικής ύπαρξης μίας εταιρίας ως οντότητας *διακριτής* από άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, διατύπωση υποδηλούσα ως δεδομένη

¹⁷ *ibid.*, p. 12-13.

¹⁸ Για εμβάθυνση βλ. Prabhash Ranjan, *Essential Security Interests in International Investment Law - A Trend*

towards GATTization, *ICSID Review*, Vol. 00, No. 00 (2024), p. 1-15.

και την υποχρέωση αναγνώρισης της αυτοτέλειας της εταιρίας (limited liability).¹⁹ Επομένως, το ζητούμενο εδώ ήταν το δικαιολογημένο της άρσης της αυτοτέλειας της νομικής προσωπικότητας των εταιριών, το οποίο το Δικαστήριο αποφάσισε να εξετάσει στο πλαίσιο του άρθρου 4§1.²⁰

2. Άρθρο 4§1 – “Fair and equitable treatment”

Το άρθρο 4§1 επέτασσε την υποχρέωση δίκαιης και ισότιμης μεταχείρισης των υπηκόων και εταιριών των Συμβαλλόμενων Μερών (“FET clause”), που αναλυόταν περαιτέρω σε 3 διακριτές υποχρεώσεις. Η πρώτη εξ αυτών αφορούσε στην απαγόρευση «αρνησιδικίας». Το Δικαστήριο έκρινε ότι, εφόσον οι επίμαχες ιρανικές οντότητες είχαν τη δυνατότητα να παρίστανται στα αμερικανικά δικαστήρια, δίχως οποιοδήποτε περιορισμό ως προς τα δικονομικά δικαιώματά τους, δεν στοιχειοθετείται παραβίαση αυτής της υποχρέωσης.

Η δεύτερη αφορούσε στην υποχρέωση λήψης μόνο «εύλογων» μέτρων (σεβόμενα ουσιαστικά μία παραλλαγή της αρχής της αναλογικότητας). Κρίθηκε ότι η απονομή σε θύματα «τρομοκρατικών ενεργειών» της δυνατότητας διεκδίκησης αποζημίωσης από το φερόμενο ως υπεύθυνο Κράτος συνιστά έναν *θεμιτό* δημόσιο

σκοπό. Επίσης, η δυνατότητα επίσπευσης αναγκαστικής εκτέλεσης στα περιουσιακά στοιχεία του κριθέντος ως υπευθύνου θεωρήθηκε, γενικά, ένα κατάλληλο μέτρο.

Παρόλα αυτά, κρίθηκε τελικά ότι η απονομή της συγκεκριμένης δυνατότητας ήταν ένα *stricto sensu* δυσανάλογο μέτρο, καθώς η άρση της αυτοτέλειας της νομικής προσωπικότητας των επίμαχων ιρανικών εταιριών ήταν αδικαιολόγητη, δεδομένου ότι έγινε αναφορικά με πραγματικά περιστατικά με τα οποία «δεν φαίνεται να σχετίζονταν». Με αυτές τις σκέψεις το ΔΔΧ έκρινε ότι οι ΗΠΑ παραβίασαν τόσο το άρθρο 4§1 όσο και το άρθρο 3§1.

3. Άρθρο 4§2 – Απαλλοτρίωση και “full protection and security”

Το άρθρο 4§2 απαγορεύει την απαλλοτρίωση οποιουδήποτε περιουσιακού στοιχείου άνευ αποζημίωσης και δίχως να εξυπηρετείται ένας θεμιτός δημόσιος σκοπός. Το Δικαστήριο παρατήρησε, αρχικά, ότι κατά το διεθνές δίκαιο η καλή τη πίστει άσκηση συγκεκριμένων ρυθμιστικών εξουσιών που δεν συνιστούν διακριτική μεταχείριση και εξυπηρετούν ένα δημόσιο σκοπό δεν συνιστούν απαλλοτριωτικά

¹⁹ Επτά δικαστές (έναντι οκτώ) μειοψήφησαν ως προς την παραβίαση του άρθρου 3§1 με τη σκέψη, *inter alia*, ότι επιτάσσει απλώς την αναγνώριση της νομικής προσωπικότητας μία εταιρείας χωρίς αυτή να περιλαμβάνει και την αυτοτέλεια του ν.π., ιδιότητα που εντοπίζεται σε συγκεκριμένα μόνο εταιρικά μορφώματα.

²⁰ Για εμβάθυνση βλ. Julian Arato and Fernando Bordin, Determining the Juridical Status of Companies under International Law, *ICSID Review*, Vol. 00, No. 00 (2025), p. 1-11.

μέτρα, οπότε δεν οφείλεται αποζημίωση. Δεδομένου ωστόσο του δυσανάλογου της άρσης της αυτοτέλειας των ιρανικών εταιρειών, το Δικαστήριο, αφού αποσαφήνισε ότι το «εύλογο» συνιστά έναν εκ των περιορισμών στην άσκηση της κρατικής εξουσίας, έκρινε ότι οι διατάξεις αυτές και η εφαρμογή τους ως σύνολο συνιστά απαλλοτρίωση που χρήζει αποζημίωσης.²¹

Επιτασσόταν, επίσης, η πλήρης προστασία (“FPS clause”) της περιουσίας των φυσικών ή νομικών προσώπων των Συμβαλλομένων Μερών. Το Δικαστήριο ορθά διασαφήνισε ότι περιεχόμενο της υποχρέωσης αυτής είναι κυρίως η προστασία από υλική ζημία και όχι η νομική προστασία της περιουσίας (όπως γίνεται εν μέρει δεκτό στο πλαίσιο της διεθνούς επενδυτικής διαιτησίας) με αποτέλεσμα να απορριφθεί ο συναφής ισχυρισμός του Ιράν. Στην αντίθετη περίπτωση θα οδηγούμασταν κατά το ΔΔΧ στην αλληλοεπικάλυψη των άρθρων 4§2 και 4§1, απονέμοντας διπλή προστασία στον εκάστοτε ιδιώτη από τα ίδια κρατικά μέτρα.

VI. Μέτρα επανόρθωσης

Το Δικαστήριο καταδίκασε τις ΗΠΑ να καταβάλουν αποζημίωση στο Ιράν για τη ζημία που υπέστη εκ των παραβιάσεων της Συνθήκης. Το

αίτημα του Ιράν για την δημοσίευση «επίσημης συγγνώμης» εκ μέρους των ΗΠΑ ως μορφή ικανοποίησης (“Article 37§2 ARSIWA”) απορρίφθηκε. Όπως επίσης απορρίφθηκε και το αίτημα του Ιράν για παύση των διεθνώς άδικων ενεργειών των ΗΠΑ (“Article 30 ARSIWA”), καθώς οι παραβιασθείσες διατάξεις είχαν πάψει να ισχύουν κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης λόγω της καταγγελίας της Συνθήκης τον Οκτώβριο του 2018.

VII. Αντί επιλόγου

Η απόφαση αυτή είναι κρίσιμη καθώς οι σκέψεις του Δικαστηρίου συναρτώνται άμεσα με πτυχές της νομιμότητας του σχεδίου της ΕΕ να αξιοποιήσει τα παγωμένα από τον Φεβρουάριο του 2022 περιουσιακά στοιχεία της ρωσικής Κεντρικής Τράπεζας (αξίας περίπου €200 δισ.) για την οικονομική στήριξη της Ουκρανίας.²² Η δυνατότητα της Κεντρικής Τράπεζας να διεκδικήσει αποζημίωση μέσω των διμερών επενδυτικών συμφωνιών (BITs) που ισχύουν μεταξύ Ρωσίας και Βελγίου, Γερμανίας, Γαλλίας, ΗΒ και Ολλανδίας λόγω απαλλοτρίωσης των αποθεματικών της σε αυτές τις δικαιοδοσίες παραμένει αμφίβολη ενόψει αυτής της απόφασης.²³

²¹ Για εμβάθυνση βλ. Ursula Kriebaum, Judicial Expropriation, *ICSID Review*, Vol. 00, No. 00 (2024), p. 1-15.

²² Για τη σχέση της απόφασης με τις τρέχουσες εξελίξεις βλ. Ruys and Deweerdt, *supra*.

²³ Για το ζήτημα αυτό βλ. Ruys and Deweerdt, *ibid.*; Philipp Kehl, Seizing Russia’s Frozen Assets: Quis iudicabit?, *ELJIT*

(24 January 2024), < <https://www.ejiltalk.org/seizing-russias-frozen-assets-quis-iudicabit/>>; Anton Moiseienko, Seizing Foreign Central Bank Assets: A Lawful Response to Aggression? (17 April 2023) <<https://ssrn.com/abstract=4420459>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4420459>>.

Πηγές

Αποφάσεις

Eletronica Sicula S.P.A. (ELSI) (United States of America v. Italy) (Judgment), ICJ Reports 1989, p. 15.

Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Merits (2024), §38.

Αποκλίνουσες γνώμες

Declaration of Judge Salam in *Certain Iranian Assets* (Iran v. US), Judgment (30 March 2023).

Separate opinion of Judge Nolte in *Certain Iranian Assets* (Iran v. US), Judgment (30 March 2023).

Αρθρογραφία

Berk Demirkol, Local Remedies Rule and Its Application by the International Court of Justice, *ICSID Review - Foreign Investment Law Journal*, Volume 39, Issue 3, Fall 2024, p. 517-529.

Ursula Kriebaum, Judicial Expropriation, *ICSID Review - Foreign Investment Law Journal*, Volume 39, Issue 3, Fall 2024, p. 452-466

Julian Arato and Fernando Bordin, Determining the Juridical Status of Companies under International Law, *ICSID Review - Foreign Investment Law Journal*, Volume 39, Issue 3, Fall 2024, p. 530-540

Prabhash Ranjan, Essential Security Interests in International Investment Law - A Trend towards GATTization, *ICSID Review - Foreign Investment Law Journal*, Volume 39, Issue 3, Fall 2024, p. 489-503

Carlotta Ceretelli, Mala Fides Exceptions in Certain Iranian Assets: Lessons for Inter-State and Investment Disputes, *ICSID Review - Foreign Investment Law Journal*, Volume 39, Issue 3, Fall 2024, p. 504-516

Jake Jerogin and Chester Brown, The Determination of Bank Markazi's Claims and Implications for the Claims of Central Banks under Investment Treaties, *ICSID Review - Foreign Investment Law Journal*, Volume 39, Issue 3, Fall 2024, p. 541-552

Kei Nakajima, Yohei Okada and Kento Nisugi, The sovereign function test out of thin air? The status of the central bank determined behind the scenes in *Certain Iranian Assets*, *Journal of International Dispute Settlement* Vol. 15 (2024), p. 474-485

Roohollah Mansouri, Qualification of Central Banks as Foreign Investors in Light of Recent Developments in International Law: Focus on the ICJ Judgments in *Certain Iranian Assets*, *CIFILE Journal of International Law (CJIL)* Vol. 5, Issue 10 (2024), p. 32-47

Tom Ruys and Mira Deweerdt, From Tehran to Moscow: The ICJ's 2023 *Certain Iranian Assets* Judgment and Its Broader Ramifications for Unilateral Sanctions, Including Against Russia, *Netherlands International Law Review* (2023) 70:273-299

Philipp Kehl, Seizing Russia's Frozen Assets: Quis iudicabit?, EJILT (24 January 2024), <<https://www.ejiltalk.org/seizing-russias-frozen-assets-quis-iudicabit/>>

Anton Moiseienko, Seizing Foreign Central Bank Assets: A Lawful Response to Aggression? (17 April 2023) <<https://ssrn.com/abstract=4420459>> or <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4420459>>

ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Request for the Modification of the Order of 28 March 2024, Order of 24 May 2024

*Της Ηλιάνας Συντέττα**

I. Εισαγωγή

Η παρούσα αποτελεί την τρίτη κατά σειρά διαταγή προσωρινών μέτρων που εξέδωσε το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔΧ) στο πλαίσιο εκδίκασης της υπόθεσης “Νότια Αφρική κατά Ισραήλ”. Η από 24.05.2024 απόφαση προσέκλυσε το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας καθώς το Δικαστήριο δέχτηκε για πρώτη φορά το αίτημα της Νότιας Αφρικής περί παύσης των στρατιωτικών ενεργειών του Ισραήλ στην περιφέρεια της Ράφα, επιλέγοντας, όμως, αμφίσημη διατύπωση στο διατακτικό της.

II. Πραγματικά περιστατικά

Υπενθυμίζεται ότι η αιτούσα προσέφυγε στο Δικαστήριο τον Δεκέμβριο του 2023, υποστηρίζοντας ότι οι πράξεις του Ισραήλ κατά της

Παλαιστίνης συνιστούν παραβίαση της Συνθήκης για την Πρόληψη και Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας.²⁴ Ακολούθησαν δύο αποφάσεις προσωρινών μέτρων, Ιανουαρίου και Μαρτίου 2024, οι οποίες υπαγόρευαν την παύση ενεργειών που θα μπορούσαν να παραβιάσουν την εν λόγω Συνθήκη, καθώς και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στους Παλαιστίνιους.

Παρά τις αποφάσεις αυτές, οι διαμάχες στη Λωρίδα της Γάζας κλιμακώθηκαν και το τελευταίο καταφύγιο των Παλαιστινίων στην περιοχή, η περιφέρεια της Ράφα, βρέθηκε στο στόχαστρο βομβαρδισμών. Παράλληλα, οι στρατιωτικές δυνάμεις του Ισραήλ κατέλαβαν τον έλεγχο των διαδρόμων από και προς τη Ράφα, δυσχεραίνοντας τη διέλευση ανθρωπιστικών οργανώσεων. Στον απόηχο των εξελίξεων, η Νότια Αφρική κατέθεσε, τον Μάιο 2024, το τρίτο αίτημα προσωρινών μέτρων, ζητώντας την άμεση παύση των στρατιωτικών επιχειρήσεων και την απόσυρση του ισραηλινού στρατού από τη Λωρίδα της Γάζας, καθώς και τη διασφάλιση της ανεμπόδιστης πρόσβασης οργανισμών για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας.

III. Θέσεις κρατών

1. Αλλαγή συνθηκών

* Προπτυχιακή Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: vansiliaa@gmail.com.

²⁴ “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide”, <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/at>

[rocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf](https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/at/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf).

Το αίτημα της Νότιας Αφρικής ερείδεται στο άρθρο 76 των Κανόνων του ΔΔΧ.²⁵ Σύμφωνα με αυτό, τα κριτήρια που πρέπει να συντρέχουν για να εκδοθούν νέα προσωρινά μέτρα είναι: (α) η αλλαγή των συνθηκών υπό τις οποίες εκδόθηκε η προηγούμενη απόφαση προσωρινών μέτρων και (β) η ανεπάρκεια των προηγούμενων μέτρων να αντιμετωπίσουν τις νέες συνθήκες.²⁶

Η Νότια Αφρική υποστήριξε ότι ο βομβαρδισμός της Ράφα μετέβαλε σημαντικά τις συνθήκες υπό τις οποίες εκδόθηκαν οι προηγούμενες αποφάσεις. Συγκεκριμένα, όταν εκδόθηκαν οι αποφάσεις Ιανουαρίου και Μαρτίου 2024, οι Παλαιστίνιοι είχαν ως τελευταίο διασωθέν καταφύγιο την περιφέρεια της Ράφα. Τον Μάιο του 2024, το καταφύγιο αυτό είχε πληγεί ενώ η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και η (ασφαλής) μετακίνηση των κατοίκων παρακωλύονταν σημαντικά.

Η υπερασπιστική γραμμή του Ισραήλ κινήθηκε σε δύο άξονες, την ανασκευή των πραγματικών περιστατικών και την αντίκρουση

του επιχειρήματος περί αλλαγής συνθηκών. Συγκεκριμένα, το Ισραήλ ισχυρίστηκε ότι διευκολύνει τη διακίνηση ανθρωπιστικών αγαθών και την ασφαλή εκκένωση της Ράφα, ενώ επικαλέστηκε τη δημιουργία ενός νέου καταφυγίου στην περιοχή Al - Mawasi. Σε κάθε περίπτωση, όμως, θέση του Ισραήλ είναι ότι η επίθεση στη Ράφα δεν είναι παρά εξέλιξη της γενικότερης διαμάχης στη Λωρίδα της Γάζας και, επομένως, δεν υπάρχει κάποια αλλαγή που να δικαιολογεί την έκδοση νέας απόφασης προσωρινών μέτρων.

2. Προϋποθέσεις έκδοσης προσωρινών μέτρων

Σύμφωνα με το άρθρο 41 του Καταστατικού²⁷ και τη νομολογία του Δικαστηρίου για την έκδοση προσωρινών μέτρων,²⁸ η αιτούσα πρέπει να αποδείξει την *prima facie* δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, την ύπαρξη των επικαλούμενων δικαιωμάτων (*plausibility of rights*), τον κίνδυνο ανεπανόρθωτης βλάβης αυτών και τον επείγοντα χαρακτήρα της κατάστασης. Καθώς το Δικαστήριο θεώρησε περιττή την επανεξέταση όλων των

²⁵ Άρθρο 76(1): “Μετά από αίτηση διαδίκου ή αυτεπαγγέλτως, το Δικαστήριο μπορεί, ανά πάσα στιγμή πριν από την έκδοση οριστικής απόφασης στην υπόθεση, να ανακαλέσει ή να τροποποιήσει οποιαδήποτε απόφαση σχετικά με προσωρινά μέτρα, εάν, κατά τη γνώμη του, κάποια μεταβολή της κατάστασης δικαιολογεί την ανάκληση ή την τροποποίηση αυτή.”

²⁶ Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Armenia v. Azerbaijan), Request for the Modification of the Order Indicating Provisional Measures of 7 December 2021, Order of 12 October 2022, I.C.J. Reports 2022 (II), p. 581, para. 12.

²⁷ Άρθρο 41(1): “Το Δικαστήριο θα έχει την εξουσία να υποδεικνύει, αν κρίνει ότι το απαιτούν οι περιστάσεις, τα προσωρινά μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για να διαφυλαχθούν τα δικαιώματα του κάθε διαδίκου”.

²⁸ Ενδεικτικά: Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation), Order of 16 March 2022 & Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 26 January 2024.

κριτηρίων, η παρούσα περίληψη θα εστιάσει στα κύρια σημεία διαφωνίας των κρατών.

Υπενθυμίζεται ότι η Νότια Αφρική θεμελίωσε τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου στο άρθρο 9 της Σύμβασης Γενοκτονίας,²⁹ την εφαρμογή του οποίου συνέχισε να αμφισβητεί το Ισραήλ. Το ζήτημα αυτό δεν επανεξετάστηκε.

Όσον αφορά την ύπαρξη των δικαιωμάτων, τα κράτη φαίνεται να εφαρμόζουν διαφορετικά νομικά κριτήρια. Η μεν αιτούσα αρκέστηκε στην παρουσίαση των πραγματικών περιστατικών ώστε να θεμελιώσει το δικαίωμα προστασίας των Παλαιστινίων από ενδεχόμενες πράξεις γενοκτονίας. Αντιθέτως, το Ισραήλ επανέλαβε ότι πρέπει επιπλέον να αποδειχθεί πρόθεση γενοκτονίας, και ελλείψει αυτής, η Νότια Αφρική δεν μπορεί να επικαλεστεί δικαιώματα που απορρέουν από τη Σύμβαση Γενοκτονίας.

Τέλος, ως προς την επείγουσα φύση της κατάστασης, τα κράτη παρουσίασαν εκ διαμέτρου αντίθετες εκδοχές για τη διεξαγωγή των επιθέσεων στη Ράφα και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, προσπαθώντας να αποδείξουν αν είναι πράγματι ασφαλείς οι Παλαιστίνιοι.

III. Απόφαση

²⁹ Άρθρο 9: “Διαφορές μεταξύ των συμβαλλομένων μερών σχετικά με την ερμηνεία, εφαρμογή ή εκπλήρωση της παρούσας σύμβασης, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν την ευθύνη ενός κράτους για γενοκτονία ή για οποιαδήποτε από τις άλλες πράξεις που απαριθμούνται στο άρθρο III, θα υποβάλλονται στο

1. Αλλαγή των συνθηκών

Το Δικαστήριο δέχτηκε το επιχείρημα περί μεταβολής των συνθηκών, την οποία απέδωσε στην πραγμάτωση του κινδύνου επίθεσης στη Ράφα. Έκρινε ότι η ανάγκη μαζικής μετακίνησης ήδη ευάλωτων Παλαιστινίων και ο βομβαρδισμός του τελευταίου καταφυγίου τους συνιστούν εξέλιξη που δικαιολογεί την έκδοση νέων μέτρων.³⁰

2. Προϋποθέσεις έκδοσης προσωρινών μέτρων

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις του άρθρου 41 του Καταστατικού, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι δεν συντρέχει λόγος αναθεώρησης της δικαιοδοσίας του και της ύπαρξης των δικαιωμάτων της αιτούσας. Εξάλλου, στην από 1ανουαρίου 2024 απόφασή του είχε εξηγήσει ότι η απόδειξη της πρόθεσης γενοκτονίας είναι ζήτημα ουσίας, το οποίο θα αναλυθεί κατά την εξέταση της κύριας αίτησης.

Το Δικαστήριο επανέλαβε, επίσης, τη σκέψη ότι τα δικαιώματα των Παλαιστινίων είναι τέτοιας φύσης ώστε η προσβολή τους να προκαλεί ανεπανόρθωτη βλάβη, ενώ απέδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη θεμελίωση του επείγοντος. Καθώς πρόκειται για ένα αμιγώς πραγματικό ζήτημα, ο δικαστής Nolte απηύθυνε ερώτημα στο Ισραήλ προκειμένου να διαπιστώσει αν και με ποιον τρόπο

Διεθνές Δικαστήριο κατόπιν αιτήσεως οποιουδήποτε από τα συμβαλλόμενα μέρη της διαφοράς.”

³⁰ Αναλυτικότερα: Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 24 May 2024, παρ. 28, 29.

διασφαλίζει την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στους Παλαιστίνιους. Κατόπιν ανάγνωσης των υπομνημάτων των μερών, το Δικαστήριο έκρινε ανεπαρκείς τις αποδείξεις που προσήγαγε το Ισραήλ, αμφιβάλλοντας για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και την ασφάλεια των καταφυγίων.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο αναγνώρισε την επείγουσα φύση του αιτήματος και, με δεκατρείς ψήφους έναντι δύο, υπέδειξε την άμεση παύση των στρατιωτικών επιθέσεων καθώς και κάθε άλλης ενέργειας του Ισραήλ στη Ράφα, η οποία θα μπορούσε να προκαλέσει, εν όλω ή εν μέρει, τον αφανισμό των Παλαιστινίων. Απεφάνθη, επίσης, υπέρ της διάνοιξης του περάσματος της Ράφα και της απρόσκοπτης παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας.

IV. Διαφωνούσες γνώμες

Τα μέτρα που εξέδωσε το Δικαστήριο υπερψηφίστηκαν από τους δικαστές αλλά δεν έλειψαν και οι αποκλίνουσες απόψεις. Συγκεκριμένα, οι δικαστές Sebutinde και Barak καταψήφισαν το σύνολο των μέτρων, υποβάλλοντας υπόμνημα με τις θέσεις τους.

Σε πρώτο επίπεδο, αμφισβήτησαν τόσο τη μεταβολή των συνθηκών όσο και την ανάγκη έκδοσης νέων μέτρων. Μάλιστα, ο δικαστής Barak θεώρησε πειστικές τις αποδείξεις του Ισραήλ περί παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, αποκλείοντας

την επείγουσα φύση του αιτήματος της Νότιας Αφρικής.

Σε δεύτερο επίπεδο, έκριναν εσφαλμένα τα εκδοθέντα προσωρινά μέτρα. Η δικαστής Sebutinde επεσήμανε ότι η διατύπωση του πρώτου μέτρου περί παύσης των στρατιωτικών ενεργειών του Ισραήλ είναι ιδιαίτερα αμφίσημη, καθώς μπορεί να ερμηνευθεί ως μονομερής παύση εχθροπραξιών, υπονομεύοντας το δικαίωμα άμυνας του Ισραήλ. Στο ίδιο πνεύμα, ο δικαστής Barak θεώρησε δυσλειτουργικό το δεύτερο μέτρο για τη διάνοιξη του διαδρόμου στη Ράφα. Στο υπόμνημά του εξήγησε ότι το πέρασμα ελέγχεται επίσης από την Αίγυπτο, επομένως η εφαρμογή του μέτρου είναι αδύνατη χωρίς τη συνεργασία Ισραήλ και Αιγύπτου.

V. Αξιολόγηση

Καταληκτικά, διαπιστώνεται ότι η παρούσα απόφαση, ως επιστέγασμα στη σειρά αιτήσεων προσωρινών μέτρων, αναφέρθηκε για πρώτη φορά στην υποχρέωση του Ισραήλ να παύσει τις στρατιωτικές του ενέργειες στην περιφέρεια της Ράφα. Το διατακτικό αυτό, όσο βαρυσήμαντο κι αν ακούγεται, έχει εγείρει σημαντικές διαφωνίες στη διεθνή κοινότητα.

Συγκεκριμένα, το πρώτο μέτρο υπαγορεύει την παύση των στρατιωτικών ενεργειών που μπορούν να αποβούν καταστροφικές για την εθνική ομάδα των Παλαιστινίων. Η διατύπωση αυτή, όντας ιδιαίτερα αμφίσημη, έχει δημιουργήσει δύο

πιθανές εκδοχές ερμηνείας. Η πρώτη, με την οποία τάχθηκαν τουλάχιστον τέσσερις εκ των δικαστών,³¹ ερμηνεύει το μέτρο ως απλή επιβεβαίωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Σύμβαση Γενοκτονίας. Το Ισραήλ, δηλαδή, μπορεί να συνεχίσει τις επιθέσεις του, αρκεί να μη δημιουργεί συνθήκες που θέτουν σε κίνδυνο την επιβίωση των Παλαιστινίων. Η ερμηνεία αυτή είναι ιδιαίτερα επίφοβη καθώς αφήνει ελεύθερο το Ισραήλ - το οποίο ήδη αρνείται την πρόκληση δυσμενών συνθηκών διαβίωσης στους Παλαιστίνιους - να καθορίσει τον τρόπο διεξαγωγής των επιθέσεων στη Ράφα.

Η δεύτερη εκδοχή, την οποία προέταξε ο δικαστής Pladi, υποστηρίζει ότι οι ισραηλινές επιθέσεις έχουν ήδη δημιουργήσει δυσμενείς συνθήκες στους Παλαιστίνιους. Επομένως, το Ισραήλ οφείλει να παύσει τις ενέργειες του, διατηρώντας βέβαια το δικαίωμα της άμυνας. Η ερμηνεία αυτή, αν και φαίνεται να παρέχει

μεγαλύτερη προστασία στους Παλαιστίνιους, δεν διευκρινίζει τα όρια μεταξύ της νόμιμης άμυνας και της απαγορευμένης επίθεσης, τη στιγμή που το Ισραήλ χαρακτηρίζει όλες τις πράξεις του ως νόμιμη άσκηση άμυνας.

Εν είδει συμπεράσματος, δεν μπορεί να παραβλεφθεί η νομικοπολιτική σημασία της απόφασης. Πρόκειται για μία διεθνή αναγνώριση της συνεχούς επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης των Παλαιστινίων λόγω των επιθέσεων του Ισραήλ. Όσον αφορά την αμφισημία του μέτρου περί παύσης των επιθέσεων, το Δικαστήριο φαίνεται να δίνει προτεραιότητα στην ανάγκη για υπερψήφιση της απόφασης, περιορίζοντας την πρακτική εφαρμογή της. Σε κάθε περίπτωση, όμως, στέλνει ένα ηχηρό μήνυμα στη διεθνή κοινότητα ότι η συνέχιση αυτών των επιθέσεων υπερβαίνει τα όρια της νομιμότητας.

³¹ Αντιπρόεδρος Sebutinde, δικαστές Aurescu και Nolte και δικαστής ad hoc Barak.

Πηγές

Αποφάσεις

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 24 May 2024 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-ord-01-00-en.pdf>>

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 28 March 2024. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240328-ord-01-00-en.pdf>>

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 26 January 2024. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240126-ord-01-00-en.pdf>>

Διαφωνούσες γνώμες

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 28 March 2024, Dissenting opinion of Vice-President Sebutinde. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-ord-01-01-en.pdf>>

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 28 March 2024, Dissenting opinion of Judge ad hoc Barak. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-ord-01-05-en.pdf>>

Δηλώσεις

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 28 March 2024, Declaration of Judge Aurescu. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-ord-01-03-en.pdf>>

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 28 March 2024, Declaration of Judge Nolte. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-ord-01-02-en.pdf>>

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 28 March 2024, Declaration of Judge Tladi. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-ord-01-04-enc.pdf>>

Αρθρογραφία

Abbas Al Lawati, ‘UN’s Top Court Orders Israel to “Immediately” Halt Its Operation in Rafah’ (2024) CNN <<https://edition.cnn.com/2024/05/24/middleeast/israel-icj-gaza-rafah-south-africa-ruling-intl/index.html>>

Michael A. Becker, ‘Crisis in Gaza: South Africa v. Israel at the International Court of Justice (or the Unbearable Lightness of Provisional Measures)’ (2024) SSRN <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5018178>

Md. Rizwanul Islam, ‘ICJ’s Provisional Order of 24 May in South Africa’s Case against Israel: An Example of How Not to Couch a Judicial Opinion?’ (2024) Cambridge Core Blog <<https://www.cambridge.org/core/blog/2024/07/16/icjs-provisional-order-of-24-may-in-south-africas-case-against-israel-an-example-of-how-not-to-couch-a-judicial-opinion/>>

ICJ, Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), Provisional Measures, Order of 30 April 2024

*Της Ηλιάνας Συντέττα**

I. Εισαγωγή

Η από 30.04.2024 Διαταγή του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ΔΔΧ) εκδόθηκε κατόπιν της αίτησης προσωρινών μέτρων της Νικαράγουα κατά της Γερμανίας, στο πλαίσιο εκδίκασης της ομώνυμης υπόθεσης, και ασχολείται με την ευθύνη της Γερμανίας για την παροχή στρατιωτικού εξοπλισμού στο Ισραήλ κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών στη Γάζα. Η απόφαση κατέστη αντικείμενο έντονου προβληματισμού καθώς το Δικαστήριο απέφυγε να εξετάσει τα συνήθη κριτήρια έκδοσης προσωρινών μέτρων, απορρίπτοντας εν τέλει την αίτηση της Νικαράγουα.

II. Πραγματικά περιστατικά

Υπενθυμίζεται ότι τον Δεκέμβριο του 2023 η Νότια Αφρική κατέθεσε αίτηση ενώπιον του

ΔΔΧ, υποστηρίζοντας ότι οι πράξεις του Ισραήλ κατά της Παλαιστίνης συνιστούν παραβίαση της Συνθήκης για την Πρόληψη και Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας.³² Μερικούς μήνες μετά, τον Μάρτιο του 2024, ακολούθησε αίτηση της Νικαράγουα, κατηγορώντας τη Γερμανία για συμμετοχή στις πράξεις γενοκτονίας του Ισραήλ και για παραβίαση του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου.

Το ζήτημα εδώ εντοπίζεται στο ότι, στο πλαίσιο της διπλωματικής τους συνεργασίας, η Γερμανία εξάγει στρατιωτικό εξοπλισμό στο Ισραήλ. Οι εξαγωγές αυτές συνεχίστηκαν κατά τη διάρκεια των επιθέσεων του Ισραήλ στη Λωρίδα της Γάζας, εγείροντας σημαντικές ανησυχίες ως προς τη χρήση του εξοπλισμού για τη διευκόλυνση των εχθροπραξιών. Η ανησυχία εντάθηκε όταν η Γερμανία, εν μέσω της εμπόλεμης κατάστασης, διέκοψε τη χρηματοδότησή της στην Υπηρεσία Παροχής Βοήθειας και Εργασίας του ΟΗΕ για τους Παλαιστίνιους Πρόσφυγες στη Μέση Ανατολή (UNRWA).

Στον απόηχο των εξελίξεων, η Νικαράγουα υπέβαλε αίτηση για την έκδοση προσωρινών μέτρων, ζητώντας την άμεση αναστολή της παροχής βοήθειας στο Ισραήλ, επικαλούμενη τον κίνδυνο παραβίασης της Σύμβασης Γενοκτονίας, και γενικότερα του διεθνούς ανθρωπιστικού

* Προπτυχιακή Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: vansiliaa@gmail.com.

³² “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide”, <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/at>

[city-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf](https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/at/genocide-prevention-convention/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf).

δικαίου. Παράλληλα, το κράτος αιτήθηκε τη διασφάλιση ότι ο ήδη παρασχεθεί στρατιωτικός εξοπλισμός δεν θα χρησιμοποιηθεί για την τέλεση παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου, ενώ ζήτησε τη συνέχιση της χρηματοδότησης στην UNRWA.

III. Θέσεις κρατών

Η αίτηση της Νικαράγουα ερείδεται στο άρθρο 1 της Σύμβασης Γενοκτονίας,³³ σύμφωνα με το οποίο τα κράτη οφείλουν να προλαμβάνουν το έγκλημα της γενοκτονίας, καθώς και στο άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης,³⁴ το οποίο υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να διασφαλίζουν την εφαρμογή διατάξεων διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου.

Η θέση της αιτούσας είναι ότι η παροχή στρατιωτικού εξοπλισμού στο Ισραήλ με παράλληλη μείωση της οικονομικής υποστήριξης των Παλαιστινίων παραβιάζουν τις εν λόγω συνθήκες, ενώ εγείρουν το ζήτημα συμμετοχής της Γερμανίας στο έγκλημα της γενοκτονίας.

1. Καθεστώς εξαγωγής όπλων

Σε πρώτο επίπεδο, τα δύο κράτη επικεντρώθηκαν στο καθεστώς εξαγωγής όπλων στη Γερμανία. Η αιτούσα ανέδειξε τον

δεκαπλασιασμό της αξίας των εξαγωγών στρατιωτικού εξοπλισμού στα έτη 2022-2023, καθώς και τη συνέχιση των εξαγωγών το 2024. Υποστήριξε, μάλιστα, ότι, δεδομένης της εκκρεμής υπόθεσης γενοκτονίας της Νότιας Αφρικής κατά του Ισραήλ και των συναφών ψηφισμάτων του ΟΗΕ, η Γερμανία δεν θα μπορούσε να αγνοεί τη χρήση των παρασχεθέντων όπλων στις εν εξελίξει εχθροπραξίες.

Η Γερμανία πράγματι αναγνώρισε την κρισιμότητα της κατάστασης στη Λωρίδα της Γάζας. Ωστόσο, αρνήθηκε τις κατηγορίες περί παραβίασης του διεθνούς δικαίου, υποστηρίζοντας ότι το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης δεν απαγορεύει την παροχή στρατιωτικής βοήθειας σε κράτη που εμπλέκονται σε ένοπλες συγκρούσεις. Αντιθέτως, η υποχρέωση των κρατών περιορίζεται στην αξιολόγηση της πιθανής χρήσης του εξοπλισμού πριν από την παροχή του, προκειμένου να διασφαλιστεί ο σεβασμός του διεθνούς δικαίου. Σύμφωνα με τη Γερμανία, η υποχρέωση αυτή έχει τηρηθεί καθώς, πρώτον, εφαρμόζει ένα αυστηρό νομοθετικό πλαίσιο αδειοδότησης εξαγωγών όπλων³⁵ και, δεύτερον, έχει περιορίσει σημαντικά τις σχετικές άδειες.

³³ Άρθρο 1: “Τα Συμβαλλόμενα Μέρη επιβεβαιώνουν ότι η γενοκτονία, είτε διαπράττεται σε καιρό ειρήνης είτε σε καιρό πολέμου, αποτελεί έγκλημα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, το οποίο αναλαμβάνουν να προλαμβάνουν και να τιμωρούν.”

³⁴ Άρθρο 1: “Τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν να σέβονται και να διασφαλίζουν τον σεβασμό της παρούσας Σύμβασης σε όλες τις περιστάσεις.”

³⁵ Η Γερμανία δεσμεύεται τόσο από το εθνικό της δίκαιο όσο και από το διεθνές: Arms Trade Treaty of 2 April 2013 and European Council Common Position 2008/944/CFSP of 8 December 2008 (as amended by Council Decision (CFSP) 2019/1560, published on 17 September 2019).

2. Προϋποθέσεις έκδοσης προσωρινών μέτρων

Σύμφωνα με το άρθρο 41 του Καταστατικού³⁶ και τη νομολογία του Δικαστηρίου για την έκδοση προσωρινών μέτρων,³⁷ η αιτούσα πρέπει να αποδειξει την *prima facie* δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, την ύπαρξη των επικαλούμενων δικαιωμάτων (*plausibility of rights*), τον κίνδυνο ανεπανόρθωτης βλάβης αυτών και τον επείγοντα χαρακτήρα της κατάστασης. Καθώς το Δικαστήριο δεν ανέλυσε τα συγκεκριμένα κριτήρια, η παρούσα περίληψη θα εστιάσει στα κύρια σημεία διαφωνίας των κρατών.

Η Νικαράγουα θεμελίωσε τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου στο άρθρο 36(2) του Καταστατικού του, εφόσον αμφότερα τα κράτη έχουν αναγνωρίσει με δηλώσεις τους την υποχρεωτική δικαιοδοσία του ΔΔΧ, καθώς και στο άρθρο 9 της Σύμβασης Γενοκτονίας,³⁸ σχετικά με την επίλυση διαφορών που αφορούν την ερμηνεία της Σύμβασης.

Αντίστοιχα, η Γερμανία αμφισβήτησε τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, υποστηρίζοντας ότι η αίτηση κατατέθηκε πριν την αποκρυστάλλωση της διαφοράς μεταξύ των κρατών και ότι σε κάθε περίπτωση η αίτηση είναι απαράδεκτη λόγω της εφαρμογής του “Monetary Gold principle”.³⁹ Κατά συνέπεια, ζήτησε την απόρριψη της αίτησης και τη διαγραφή της υπόθεσης από τη λίστα του ΔΔΧ.

Όσον αφορά την ανεπανόρθωτη βλάβη των δικαιωμάτων των Παλαιστινίων και τον επείγοντα χαρακτήρα της κατάστασης, η επιχειρηματολογία των κρατών βασίστηκε στο καθεστώς εξαγωγής όπλων, όπως αυτό προαναφέρθηκε.

III. Απόφαση

Το Δικαστήριο, αποφεύγοντας την εφαρμογή των συνηθισμένων κριτηρίων για την έκδοση προσωρινών μέτρων, περιορίστηκε σε μια γενική εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών. Αναγνώρισε την αξιοπιστία του γερμανικού συστήματος αδειοδότησης στρατιωτικού

³⁶ Άρθρο 41(1): “Το Δικαστήριο θα έχει την εξουσία να υποδεικνύει, αν κρίνει ότι το απαιτούν οι περιστάσεις, τα προσωρινά μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για να διαφυλαχθούν τα δικαιώματα του κάθε διαδίκου”.

³⁷ Ενδεικτικά: *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, Order of 16 March 2022 & *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Order of 26 January 2024.

³⁸ Άρθρο 9: “Διαφορές μεταξύ των συμβαλλομένων μερών σχετικά με την ερμηνεία, εφαρμογή ή εκπλήρωση της παρούσας σύμβασης, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν την ευθύνη ενός κράτους για γενοκτονία ή

για οποιαδήποτε από τις άλλες πράξεις που απαριθμούνται στο άρθρο III, θα υποβάλλονται στο Διεθνές Δικαστήριο κατόπιν αιτήσεως οποιουδήποτε από τα συμβαλλόμενα μέρη της διαφοράς.”

³⁹ Η αρχή αυτή απαγορεύει την άσκηση δικαιοδοσίας όταν η κρίση για τη νομιμότητα της πράξης της καθ’ ης η αίτηση (εδώ της Γερμανίας) προϋποθέτει κρίση για τη νομιμότητα της πράξης ενός τρίτου κράτους, το οποίο δεν έχει δεχθεί τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου (εδώ το Ισραήλ).

Για εμπάθυση: Dylan Jesse Andrian, *Corroded Monetary Gold: A Nicaragua/Germany/Israel Boogaloo* (Opinio Juris, 2024) <<https://opiniojuris.org/2024/06/10/corroded-monetary-gold-a-nicaragua-germany-israel-boogaloo/>>

εξοπλισμού, ενώ εκτίμησε θετικά τη μείωση των εξαγωγών όπλων από τη Γερμανία. Όσον αφορά τη διακοπή της χρηματοδότησης στην UNRWA, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η χρηματοδότηση αυτή έχει εθελοντικό χαρακτήρα, και επομένως δεν συνιστά παραβίαση των υποχρεώσεων της Γερμανίας. Με βάση αυτά τα πραγματικά περιστατικά, το Δικαστήριο έκρινε, με 15 ψήφους έναντι 1, ότι οι συνθήκες δεν συνηγορούν υπέρ της έκδοσης προσωρινών μέτρων.

Ακολούθως, το Δικαστήριο απέρριψε το αίτημα της Γερμανίας για διαγραφή της υπόθεσης από τη λίστα, κρίνοντας ότι δεν υφίσταται κατάφωρη έλλειψη δικαιοδοσίας που να δικαιολογεί μία τέτοια διαγραφή.

IV. Διακριτές και διαφωνούσες γνώμες

Η απόφαση του Δικαστηρίου δεν προσδιόρισε τα νομικά κριτήρια στα οποία στηρίχθηκε το διατακτικό της. Ωστόσο, πέντε δικαστές κατέθεσαν ξεχωριστά υπομνήματα, εκ των οποίων και μία αποκλίνουσα γνώμη, αναλύοντας τα κριτήρια της δικαιοδοσίας και της επείγουσας φύσης της αίτησης.

Όσον αφορά το πρώτο κριτήριο, η δικαστής Sebutinde συντάχθηκε με τις θέσεις της Γερμανίας περί έλλειψης δικαιοδοσίας ενώ δέχθηκε την εφαρμογή του “Monetary Gold principle”. Αντιθέτως, ο δικαστής Al-Khasawneh υποστήριξε ότι η συγκεκριμένη αρχή δεν μπορεί να εφαρμοστεί στο στάδιο των προσωρινών μέτρων

όπου υπάρχει ανάγκη προστασίας πιθανών δικαιωμάτων από ανεπανόρθωτη βλάβη.

Σχετικά με την επείγουσα φύση της κατάστασης, οι υπόλοιποι τέσσερις δικαστές επιβεβαίωσαν ότι η αξιοπιστία του γερμανικού συστήματος αδειοδότησης στρατιωτικού εξοπλισμού και η μείωση στις εξαγωγές πολεμικών όπλων αναιρούν τον επείγοντα χαρακτήρα της αίτησης. Αντίθετη άποψη διαμόρφωσε ο δικαστής Al-Khasawneh, ο οποίος υποστήριξε ότι ο εξαχθείς στρατιωτικός εξοπλισμός μπορεί να προκαλέσει σοβαρές καταστροφές στη Λωρίδα της Γάζας, παρά το γεγονός ότι δεν ανήκει στην κατηγορία των παραδοσιακών πολεμικών όπλων. Επίσης, εξέφρασε την ανησυχία ότι η Γερμανία δεν έχει παράσχει διαβεβαίωση ότι δεν θα αυξήσει τις εξαγωγές όπλων σε μετέπειτα στάδιο των επιθέσεων του Ισραήλ.

V. Αξιολόγηση

Καταληκτικά, διαπιστώνεται ένα παράδοξο στην παρούσα υπόθεση: η απόφαση δεν έκανε καμία αναφορά στα συνήθη νομικά κριτήρια για την έκδοση προσωρινών μέτρων αλλά περιορίστηκε σε μία γενικότερη αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών. Αυτή η προσέγγιση υπήρξε αντικείμενο διαφορετικών κριτικών.

Οι δικαστές Sebutinde και Al-Khasawneh θεώρησαν την απόφαση ελλιπή, με τον δεύτερο δικαστή να επισημαίνει τον κίνδυνο αυθαιρεσίας. Αντιθέτως, ο δικαστής Pladi αξιολόγησε θετικά

την απόφαση, επεξηγώντας ότι τα κριτήρια έκδοσης προσωρινών μέτρων έχουν κατευθυντήριο και όχι δεσμευτικό χαρακτήρα. Κατά τη γνώμη του, το Δικαστήριο μπορούσε να αποδεσμευτεί από αυτόν τον φορμαλιστικό τρόπο αξιολόγησης της αίτησης της Νικαράγουα και να προχωρήσει σε γενικότερη εκτίμηση των συνθηκών της υπόθεσης.

Βέβαια, πολλοί αναλυτές διεθνούς δικαίου εξηγούν ότι η επιλογή αυτή του Δικαστηρίου δεν οφείλεται σε μια αντίδραση στον φορμαλισμό. Παρατηρώντας ότι υπάρχουν κι άλλα κράτη που παρέχουν στρατιωτική ή οικονομική υποστήριξη στο Ισραήλ, το Δικαστήριο γνώριζε ότι η συγκεκριμένη απόφαση μπορεί να ασκήσει σημαντική επιρροή στην υποβολή μελλοντικών αιτήσεων, όπως αυτή κατά της Γερμανίας.

Επομένως, με το να μην παίρνει θέση επί της εφαρμογής του “Monetary Gold principle” και των λοιπών κριτηρίων έκδοσης προσωρινών μέτρων, το Δικαστήριο αποφεύγει, με κάποια δεξιοτεχνία, να επηρεάσει την έκβαση αντίστοιχων υποθέσεων.

Παράλληλα, υπενθυμίζει σε όλα τα κράτη την υποχρέωση αξιολόγησης της χρήσης του στρατιωτικού εξοπλισμού πριν την εξαγωγή του, ενώ κατοχυρώνει την παραδοχή της Γερμανίας ότι γνωρίζει τον αντίκτυπο των ενεργειών του Ισραήλ στη Λωρίδα της Γάζας. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, όταν εξεταστεί ο ισχυρισμός περί συμμετοχής της Γερμανίας σε εγκλήματα γενοκτονίας, η γνώση της για τη διάπραξη αυτών θα είναι διασφαλισμένη.

Πηγές

Απόφαση

Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), Order of 30 April 2024 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/193/193-20240430-ord-01-00-en.pdf>>

Διαφωνούσα γνώμη

Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), Order of 30 April 2024, Dissenting opinion of Judge ad hoc Al-Khasawneh <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/193/193-20240430-ord-01-05-en.pdf>>

Δηλώσεις και διακριτές γνώμες

Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), Order of 30 April 2024, Separate Opinion of Vice-President Sebutinde <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/193/193-20240430-ord-01-01-en.pdf>>

Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), Order of 30 April 2024, Separate Opinion of Judge Iwasawa. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/193/193-20240430-ord-01-02-en.pdf>>

Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), Order of 30 April 2024, Declaration of Judge Cleveland. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/193/193-20240430-ord-01-03-en.pdf>>

Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), Order of 30 April 2024, Declaration of Judge Tladi. <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/193/193-20240430-ord-01-04-en.pdf>>

Αρθρογραφία

Wentker A., Stendel R., ‘Taking the Road Less Travelled: The ICJ’s Pragmatic Approach to Provisional Measures in Nicaragua v Germany’ (2024). <<https://www.ejiltalk.org/taking-the-road-less-travelled-the-icjs-pragmatic-approach-to-provisional-measures-in-nicaragua-v-germany/>>

Michael A. Becker, ‘Nicaragua Comes Up Empty: Provisional Measures in Nicaragua v Germany at the ICJ’ (2024) <<https://ssrn.com/abstract=4816398> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4816398>>

Dylan Jesse Andrian, ‘Corroded Monetary Gold: A Nicaragua/Germany/Israel Boogaloo’ (2024) *Opinio Juris* <<https://opiniojuris.org/2024/06/10/corroded-monetary-gold-a-nicaragua-germany-israel-boogaloo/>>

ICJ, Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation: 32 States intervening), Preliminary Objections, Judgment of 2 February 2024

*Της Νίκης Βουμβουράκη**

I. Εισαγωγή

Η προσφυγή της Ουκρανίας κατά της Ρωσίας ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ΔΔΧ) αποτελεί μία από τις πλέον σημαντικές και πολυσυζητημένες υποθέσεις του σύγχρονου διεθνούς δικαίου. Η υπόθεση αυτή δεν περιορίζεται στην ερμηνεία και εφαρμογή μιας διεθνούς σύμβασης, αλλά εγείρει κρίσιμα ζητήματα για τη λειτουργία της διεθνούς έννομης τάξης, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και την υποχρέωση των κρατών να αποτρέπουν και να τιμωρούν σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αξίζει να εξεταστεί η διαδικαστική πορεία της υπόθεσης καθώς και οι ευρύτερες νομικές της προεκτάσεις.

Η αίτηση κατατέθηκε από την Ουκρανία στις 26 Φεβρουαρίου 2022.

* Τελειόφοιτη Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: yournourakiniki@gmail.com.

Το Άρθρο ΙΧ της Σύμβασης για τη Γενοκτονία επικαλείται ως βάση για τη δικαιοδοσία. Η Ρωσική Ομοσπονδία υπέβαλε έξι προκαταρκτικές ενστάσεις σχετικά με τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου και το παραδεκτό της Αίτησης.

II. Πραγματικά Περιστατικά

Η διεθνής ένοπλη σύρραξη μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Ουκρανίας, ξεκίνησε ήδη από το 2014. Η σύγκρουση είχε ως αποτέλεσμα τη στρατιωτική κατοχή της Χερσονήσου της Κριμαίας και την ανάδυση αυτονομιστικών κινημάτων στις ανατολικές περιοχές της Ουκρανίας. Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 2014 μετά την αλλαγή κυβέρνησης στο Κίεβο, η Ρωσία προσάρτησε την Κριμαία μέσω στρατιωτικής επέμβασης και αμφιλεγόμενου δημοψηφίσματος. Από την άνοιξη του 2014 ξεκίνησαν ένοπλες συγκρούσεις στις περιοχές Ντονέτσκ και Λουγκάνσκ της ανατολικής Ουκρανίας, όπου αυτονομιστικές ομάδες υποστηριζόμενες από τη Ρωσία δήλωσαν ανεξαρτησία από την Ουκρανία.⁴⁰ Στις 21 Φεβρουαρίου 2022, η Ρωσική Ομοσπονδία, με διατάγματα του Προέδρου της, Βλαντίμιρ Πούτιν, αναγνώρισε επίσημα τη Λαϊκή Δημοκρατία του Ντονέτσκ και τη Λαϊκή Δημοκρατία του Λουγκάνσκ ως ανεξάρτητα κράτη. Στις 24 Φεβρουαρίου 2022, η Ρωσία εξαπέλυσε

⁴⁰ Ο Pavlova *et al*, 'The War Between Ukraine and Russia as a Historical and Civilizational Aspect' (2023) 27(4) *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences* 327

γενικευμένη εισβολή στην Ουκρανία, κλιμακώνοντας σοβαρά την υφιστάμενη σύρραξη. Η Ρωσία ισχυρίστηκε ότι η Ουκρανία διέπραξε πράξεις γενοκτονίας κατά των ρωσόφωνων πληθυσμών στις περιοχές Λουγκάνσκ και Ντονέτσκ, κατά το Άρθρο III της Σύμβασης της Γενοκτονίας. Αυτή ήταν και η αιτιολογία, για την στρατιωτική εισβολή στα εδάφη της Ουκρανίας. Λίγες ημέρες αργότερα, στις 26 Φεβρουαρίου 2022, η Ουκρανία, ως απάντηση, υπέβαλε αίτηση στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για την κίνηση διαδικασίας κατά της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Η Ουκρανία ζήτησε από το Δικαστήριο της Χάγης να αναγνωρίσει ότι δεν έχουν διαπραχθεί πράξεις γενοκτονίας στις περιοχές Ντονέτσκ και Λουγκάνσκ, ότι οι ισχυρισμοί της Ρωσίας περί γενοκτονίας δεν παρέχουν νόμιμη βάση για στρατιωτικές ενέργειες εναντίον της, καθώς και πλήρης αποκατάσταση των ζημιών που προκλήθηκαν. Μαζί με την αίτηση, υπέβαλε αίτημα για τη λήψη προσωρινών μέτρων, κάνοντας αναφορά στο Άρθρο 41 του Καταστατικού και στα Άρθρα 73, 74 και 75 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

III. Προσωρινά μέτρα:

Τα προσωρινά μέτρα εκδίδονται από το Διεθνές Δικαστήριο πριν από την τελική απόφαση, όταν το ίδιο κρίνει ότι υπάρχει επείγουσα ανάγκη να προστατευθούν τα δικαιώματα των διαδίκων.⁴¹ Η εξουσία του Δικαστηρίου να υποδείξει προσωρινά μέτρα απορρέει από το Άρθρο 41(1) του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου.⁴² Η διάταξη αφήνει διακριτική ευχέρεια στο Δικαστήριο, επιτρέποντάς του να διαμορφώσει το δικό του αντικειμενικό κριτήριο σχετικά με το πότε οι περιστάσεις απαιτούν να υποδειχθούν προσωρινά μέτρα.⁴³ Τα προσωρινά μέτρα έχουν δεσμευτική ισχύ, όπως επιβεβαίωσε το Δικαστήριο της Χάγης στην υπόθεση LaGrand.⁴⁴

Στις 16 Μαρτίου 2022, το Δικαστήριο της Χάγης εξέδωσε προσωρινά μέτρα, διατάσσοντας τη Ρωσία να «αναστείλει άμεσα τις στρατιωτικές επιχειρήσεις» στην Ουκρανία, εν αναμονή της τελικής απόφασης στην υπόθεση. Τα προσωρινά μέτρα προέβλεπαν επιπλέον ότι η Ρωσική Ομοσπονδία οφείλει να διασφαλίσει ότι οποιοσδήποτε στρατιωτικές ή άτακτες ένοπλες μονάδες, που μπορεί να υπόκειται στον έλεγχο της, δεν θα προβούν σε καμία ενέργεια, που να συμβάλλει στις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Τέλος, και τα δύο μέρη οφείλουν να απέχουν από κάθε

⁴¹ I. Brownlie, *Principles of Public International Law* (7th edn, Oxford University Press 2008) 712

⁴² Άρθρο 41(1) Καταστατικού ΔΔ: «Το Δικαστήριο έχει την εξουσία να υποδείξει, εφόσον κρίνει ότι οι περιστάσεις το απαιτούν, οποιοδήποτε προσωρινό μέτρο θα πρέπει να ληφθεί για τη διαφύλαξη των αντίστοιχων δικαιωμάτων κάθε διαδίκου.»

⁴³ JW Rylatt, 'Provisional Measures and the Authority of the International Court of Justice: Sovereignty vs Efficiency' (2015) 1(1) *Leeds Journal of Law & Criminology* 50

⁴⁴ LaGrand (Germany v United States of America) (Judgment) [2001] ICJ Rep 466, para 102

ενέργεια, που θα μπορούσε να επιδεινώσει τη διαφορά ενώπιον του Δικαστηρίου ή να καταστήσει δυσκολότερη την επίλυσή της.⁴⁵ Η ένοπλη σύρραξη μεταξύ Ρωσικής Ομοσπονδίας και Ουκρανίας συνεχίζεται έως σήμερα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ 21 Ιουλίου 2022 και 15 Δεκεμβρίου 2022, 33 κράτη κατέθεσαν δηλώσεις παρέμβασης, σύμφωνα με το άρθρο 63 παράγραφος 2⁴⁶ του Καταστατικού του Δικαστηρίου, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα.

IV. Προκαταρκτικές ενστάσεις

Η Ρωσία πρόβαλλε στο Δικαστήριο 6 Προκαταρκτικές Ενστάσεις, για τις οποίες το Δικαστήριο εξέδωσε απόφαση. Η υπόθεση εξετάζεται από το Δικαστήριο υπό δύο πτυχές. Υπό την πρώτη πτυχή εξετάζεται το αίτημα της Ουκρανίας για διακήρυξη ότι δεν έχει διαπραχθεί γενοκτονία, που να της αποδίδεται στις περιοχές Ντονέτσκ και Λουγκάνσκ. Υπό τη δεύτερη πτυχή εξετάζεται η συμβατότητα των ενεργειών της Ρωσικής Ομοσπονδίας με τη Σύμβαση για τη Γενοκτονία.

1. Πρώτη Ένσταση: Ύπαρξη διαφοράς

⁴⁵ Matei Alexianu, 'Ukraine's ICJ Provisional Measures: A Narrow Path to Remedies' (*EJIL: Talk!*, 20 February 2024) <https://www.ejiltalk.org> accessed 11 October 2025

⁴⁶ Άρθρο 63(2) Καταστατικού του Δικαστηρίου: «Κάθε κράτος που είναι συμβαλλόμενο μέρος στην εν λόγω σύμβαση έχει το δικαίωμα να παρέμβει στη δίκη. Αν ασκήσει

Η Ρωσία ισχυρίστηκε ότι δεν υπήρχε νομική διαφορά κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης από την Ουκρανία. Η Ουκρανία υποστήριξε ότι η Ρωσία επανειλημμένα κατηγόρησε την Ουκρανία για γενοκτονία και χρησιμοποίησε αυτόν τον ισχυρισμό ως δικαιολογία για τη στρατιωτική της επέμβαση, γεγονός που συνιστά νομική διαφορά. Όπως έχει δηλώσει το Δικαστήριο, «Για να υφίσταται διαφορά, πρέπει να αποδειχθεί ότι ο ισχυρισμός του ενός μέρους αντικρούεται ρητά από το άλλο».⁴⁷ Το Δικαστήριο τελικά απέρριψε την ένσταση, κρίνοντας ότι υπήρχαν σαφώς αντίθετες θέσεις μεταξύ των μερών πριν από την κατάθεση της αίτησης από την Ουκρανία. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι αρκετά όργανα της Ρωσικής Ομοσπονδίας, μεταξύ αυτών και ο Πρόεδρος Πούτιν, είχαν προβεί σε δηλώσεις ότι οι πράξεις της Ουκρανίας συνιστούσαν γενοκτονία.

2. Δεύτερη Ένσταση: Δικαιοδοσία *ratione materiae*

Στην δεύτερη ένσταση, η Ρωσία υποστήριξε ότι οι ισχυρισμοί της Ουκρανίας δεν εμπίπτουν στο πεδίο της Σύμβασης για τη Γενοκτονία, καθώς αμφισβητούν στρατιωτικές ενέργειες της Ρωσίας και όχι παραβιάσεις σχετικές με την αποτροπή ή τιμωρία της γενοκτονίας. Μια τέτοια προσέγγιση,

το δικαίωμα αυτό, η ερμηνεία που θα δοθεί από την απόφαση δεσμεύει και το ίδιο.»

⁴⁷ South West Africa (Ethiopia v South Africa; Liberia v South Africa) (Preliminary Objections, Judgment) [1962] ICJ Rep 328

κατά την Ρωσία, θα είχε ως αποτέλεσμα την ενσωμάτωση στη Σύμβαση ενός απροσδιόριστου αριθμού άλλων κανόνων του διεθνούς δικαίου και την αδικαιολόγητη διεύρυνση της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου *ratione materiae* (κατ' αντικείμενο) βάσει του Άρθρου IX.

Το Δικαστήριο αναφέρθηκε σε παλαιότερη νομολογία για να τονίσει ότι πρέπει να εξακριβωθεί αν τα επίδικα πραγματικά περιστατικά, είναι ικανά να συνιστούν παραβιάσεις υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συνθήκη. Τότε το Δικαστήριο θα πρέπει να ερμηνεύσει τις διατάξεις που φέρονται να έχουν παραβιαστεί, οι οποίες καθορίζουν το πεδίο εφαρμογής της συνθήκης.⁴⁸ Στην παρούσα υπόθεση, οι πράξεις στις οποίες αντιτίθεται η Ουκρανία είναι ότι η Ρωσική Ομοσπονδία την κατηγόρησε ψευδώς ότι διέπραξε γενοκτονία και επικαλέστηκε τη Σύμβαση κακόπιστα, προκειμένου να δικαιολογήσει τις ενέργειές της, και ιδίως τις στρατιωτικές ενέργειες. Σύμφωνα με την Ουκρανία, αυτές οι πράξεις συνιστούν παραβιάσεις υποχρεώσεων των άρθρων Άρθρα I⁴⁹ και IV⁵⁰ που απορρέουν από τη Σύμβαση. Το Δικαστήριο υποστήριξε την άποψη ότι, ακόμη και αν υποθέσουμε πως οι πράξεις της Ρωσικής Ομοσπονδίας, αποδειχθούν πλήρως, αυτές δεν θα

συνιστούσαν παραβίαση των υποχρεώσεων, που προβλέπονται στα Άρθρα I και IV της Σύμβασης. Συγκεκριμένα, η Ουκρανία δεν ισχυρίζεται ότι η Ρωσία απέτυχε να αποτρέψει ή να τιμωρήσει πρόσωπα που διέπραξαν γενοκτονία, αλλά ότι δεν υπήρξε καθόλου γενοκτονία, και ότι η Ρωσία το επικαλέστηκε ψευδώς. Υπό αυτές τις συνθήκες, είναι δύσκολο να θεωρηθεί πώς η συμπεριφορά της Ρωσίας, την οποία καταγγέλλει η Ουκρανία, θα μπορούσε να αποτελέσει παραβίαση της υποχρέωσης αποτροπής και τιμωρίας της γενοκτονίας των Άρθρων I και IV της Συνθήκης. Το Δικαστήριο τελικά έκανε εν μέρει δεκτή την ένσταση. Έκρινε ότι έχει δικαιοδοσία μόνο για το αίτημα της Ουκρανίας σχετικά με το ότι δεν διέπραξε γενοκτονία, αλλά δεν έχει δικαιοδοσία επί των ισχυρισμών της Ουκρανίας ότι οι στρατιωτικές ενέργειες της Ρωσίας ήταν παράνομες βάσει της Σύμβασης.

3. Τρίτη Ένσταση: Φερόμενοι νέοι ισχυρισμοί στο υπόμνημα της Ουκρανίας

Η Ρωσία υποστήριξε ότι η Ουκρανία διεύρυνε το περιεχόμενο των αρχικών της αιτημάτων στο Υπόμνημα. Κατά την άποψη της Ρωσίας, ο ισχυρισμός ότι δεν έχει διαπραχθεί γενοκτονία στην περιοχή του Ντονμπάς είναι διαφορετικός

το διεθνές δίκαιο, το οποίο δεσμεύονται να προλαμβάνουν και να τιμωρούν».

⁵⁰ Άρθρο IV Σύμβασης Γενοκτονίας «Τα πρόσωπα που διαπράττουν γενοκτονία ή οποιαδήποτε άλλη από τις πράξεις που απαριθμούνται στο Άρθρο III τιμωρούνται, είτε είναι αρχηγοί κρατών, δημόσιοι λειτουργοί ή ιδιώτες».

⁴⁸ Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity, Economic Relations and Consular Rights (Islamic Republic of Iran v United States of America) (Preliminary Objections, Judgment) [2021] ICJ Rep 32, para 75

⁴⁹ Άρθρο I Σύμβασης Γενοκτονίας «Τα Συμβαλλόμενα Μέρη επιβεβαιώνουν ότι η γενοκτονία, είτε διαπράττεται σε καιρό ειρήνης είτε σε καιρό πολέμου, αποτελεί έγκλημα κατά

από τον ισχυρισμό ότι τέτοιες πράξεις δεν αποδίδονται στην Ουκρανία. Το Δικαστήριο απέρριψε την ένσταση, κρίνοντας ότι το Υπόμνημα απλώς διευκρίνιζε τις αρχικές αξιώσεις χωρίς να μετασχηματίζει το αντικείμενο της διαφοράς, κάτι που όπως έχει αναγνωρισθεί στην νομολογία, μπορούν να πράξουν τα διάδικα μέρη.⁵¹

4. Τέταρτη Ένσταση: Έλλειψη πρακτικού αποτελέσματος μίας απόφασης

Η Ρωσία πρόβαλλε ότι μια απόφαση υπέρ της Ουκρανίας δεν θα είχε πρακτικό αντίκτυπο. Υποστήριξε δηλαδή ότι όπως είχε τονίσει το Δικαστήριο στην υπόθεση *Northern Cameroons*, μπορεί να εκδίδει αποφάσεις επί της ουσίας μόνο όταν αυτές «έχουν κάποια πρακτική συνέπεια, με την έννοια ότι μπορούν να επηρεάσουν υφιστάμενα νομικά δικαιώματα ή υποχρεώσεις των μερών».⁵² Η Ουκρανία, από την πλευρά της, υποστήριξε ότι μια ενδεχόμενη απόφαση του Δικαστηρίου θα καθορίσει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις κάθε Μέρους βάσει της Σύμβασης για τη Γενοκτονία. Μια τέτοια διαπιστωτική απόφαση, η οποία θα κρίνει ότι δεν υπάρχουν αξιόπιστα αποδεικτικά στοιχεία πως η Ουκρανία είναι υπεύθυνη για τη διάπραξη γενοκτονίας, θα έχει πρακτικό αποτέλεσμα, διότι η νομική θέση που θα καθιερωθεί με αυτόν τον τρόπο δεν θα

μπορεί να αμφισβητηθεί ξανά. Το Δικαστήριο απέρριψε την ένσταση, κρίνοντας ότι μια τέτοια διακήρυξη έχει νομική σημασία. Όπως είχε αναγνωρισθεί από τον προκάτοχο του Δικαστηρίου, ο σκοπός μιας διαπιστωτικής απόφασης είναι «να εξασφαλίσει την αναγνώριση μιας νομικής κατάστασης, με δεσμευτική ισχύ μεταξύ των Μερών, ώστε η νομική θέση που καθιερώνεται να μην μπορεί να αμφισβητηθεί εκ νέου».⁵³

5. Πέμπτη Ένσταση: Μη παραδεκτό του αιτήματος για διακήρυξη μη παραβίασης

Η Ρωσία υποστήριξε, μεταξύ των 5 επιχειρημάτων της επί του θέματος, ότι το Δικαστήριο δεν έχει ποτέ αποφανθεί επί αιτήματος αντίστροφης συμμόρφωσης στην νομολογία του, δηλαδή να κριθεί ότι ένα κράτος δεν έχει παραβιάσει συνθήκη. Τόνισε επίσης ότι το αίτημα της Ουκρανίας είναι ασύμβατο με τη δικαστική λειτουργία του Δικαστηρίου, το οποίο έχει την υποχρέωση να επιλύει νομικές διαφορές και δεν λειτουργεί ως όργανο διαπίστωσης γεγονότων. Η Ουκρανία υποστήριξε ότι ο ισχυρισμός περιγράφεται καλύτερα ως αίτημα για μια διακήρυξη συμμόρφωσης, παρά ως «αίτημα αντίστροφης συμμόρφωσης». Επιπλέον, τόνισε ότι η λειτουργία του Δικαστηρίου ως οργάνου

⁵¹ Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (*Marshall Islands v United Kingdom*) (Preliminary Objections, Judgment) [2016] II ICJ Rep 855, para 54

⁵² *Northern Cameroons (United Kingdom v France)* (Judgment) [1963] ICJ Rep 15, para 99

⁵³ *Factory at Chorzów (Germany v Poland)* (Judgment No 11) [1927] PCIJ Series A No 13, 20

διαπίστωσης γεγονότων, προκειμένου να επιλύει μια διαφορά στην οποία αμφισβητούνται τα πραγματικά περιστατικά, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της αποστολής του ως δικαστικού οργάνου. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι Άρθρο ΙΧ της Σύμβασης της Γενοκτονίας δεν αποκλείει τη δυνατότητα ενός Κράτους να ζητήσει διακήρυξη ότι δεν φέρει ευθύνη για τη διάπραξη γενοκτονίας κατά παράβαση της Σύμβασης, όπως σε αυτή την υπόθεση έπραξε η Ουκρανία. Επιπλέον το Δικαστήριο απάντησε ότι από την νομολογία⁵⁴ δεν προκύπτει ότι έχει αποδεχθεί ή έχει απορρίψει ένα αίτημα για διακήρυξη ότι δεν παραβίασε τις υποχρεώσεις του βάσει μιας συνθήκης. Συνεπώς απέρριψε την ένσταση, υπογραμμίζοντας ότι η Ουκρανία έχει νομικό συμφέρον να υπερασπιστεί τον εαυτό της έναντι των κατηγοριών για γενοκτονία, ειδικά στο πλαίσιο μια συνεχιζόμενης ένοπλης σύρραξης.

6. Έκτη Ένσταση: Φερόμενη κατάχρηση διαδικασίας

Κατά την Ρωσία η αίτηση της Ουκρανίας συνιστά κατάχρηση διαδικασίας, καθώς επιχειρεί να πολιτικοποιήσει τον ρόλο του Δικαστηρίου. Η Ρωσία πρόβαλλε τρία επιχειρήματα για να στηρίξει αυτόν το ισχυρισμό. Πρώτον, ισχυρίστηκε ότι η Ουκρανία καταχρηστικά άλλαξε τη νομική της

επιχειρηματολογία κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Δεύτερον, υποστήριξε ότι η χρονική στιγμή κατάθεσης της Αίτησης από την Ουκρανία είναι καταχρηστική, καθώς υποβλήθηκε το 2022, ενώ ισχυρίζεται ότι η διαφορά υπάρχει ήδη από το 2014. Τρίτον, η Ουκρανία, επιχειρώντας να ασκήσει πίεση στο Δικαστήριο, κινητοποίησε Κράτη για να οργανώσουν μια καταχρηστική μαζική παρέμβαση στην υπόθεση. Το Δικαστήριο τόνισε ότι η κατάχρηση διαδικασίας σχετίζεται με το ερώτημα κατά πόσον ένα Κράτος έχει κάνει κατάχρηση αυτής της διαδικασίας σε τέτοιο βαθμό, ώστε η υπόθεσή του να πρέπει να απορριφθεί στο προκαταρκτικό στάδιο της διαδικασίας.⁵⁵ Έχοντας ήδη απαντήσει στα δύο πρώτα επιχειρήματα της Ρωσίας, το Δικαστήριο σημείωσε για το τρίτο ότι εφόσον η Ουκρανία, έχει θεμελιώσει έγκυρα δικαιοδοσία, δεν θα πρέπει να αποκλειστεί σε αυτό το προκαταρκτικό στάδιο χωρίς σαφή αποδεικτικά στοιχεία ότι η συμπεριφορά της σε σχέση με τις παρεμβάσεις συνιστά κατάχρηση διαδικασίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο η ένσταση απορρίφθηκε, κρίνοντας ότι δεν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις που να δικαιολογούν απόρριψη της υπόθεσης της Ουκρανίας.

V. Διαφωνούσες Γνώμες των Δικαστών

⁵⁴ Rights of Nationals of the United States of America in Morocco (France v. United States of America) (Judgment), [1952]I.C.J. Rep para 182; Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v.

United Kingdom) (Preliminary Objections) (Judgment)[1998] I.C.J. Rep para. 14.

⁵⁵ Βλέπε, Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v. France)(Preliminary Objections) (Judgment), [2018]I.C.J. Rep 335-336, paras. 146-150.

1. Αντιπρόεδρος Gevorgian και Δικαστής Xue

Κεντρικός άξονας των απόψεων των δύο δικαστών ήταν η θέση ότι δεν συντρέχει νομική διαφορά μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης, όπως απαιτείται για την ενεργοποίηση του άρθρου ΙΧ. Σύμφωνα με τον Αντιπρόεδρο Gevorgian, η παρούσα διαφορά αφορά κατά κύριο λόγο πολιτικές διαστάσεις και όχι τη νομική ερμηνεία της Σύμβασης. Επιπλέον, υποστήριξε ότι το Δικαστήριο δεν διαθέτει αρμοδιότητα να εκδίδει αρνητικές διαπιστώσεις που να δηλώνουν ότι ένα κράτος δεν έχει διαπράξει γενοκτονία. Η Δικαστής Xue διατύπωσε παρόμοια επιχειρηματολογία, προσθέτοντας ότι η Σύμβαση για τη Γενοκτονία έχει ανθρωπιστικό χαρακτήρα, σκοπεύοντας στην προστασία των θυμάτων γενοκτονίας και όχι στη ρύθμιση διακρατικών πολιτικών διαφορών. Το άρθρο ΙΧ της Σύμβασης προβλέπει δικαιοδοσία μόνο σε περιπτώσεις όπου τίθεται ζήτημα κατηγορίας για γενοκτονία. Συνεπώς, η εν λόγω διαδικασία, όπως διαμορφώθηκε από την Ουκρανία, υπερβαίνει τα όρια της Σύμβασης.

2. Δικαστές Sebutinde και Robinson (Joint Opinion)

Οι Δικαστές Sebutinde και Robinson διαφώνησαν με την πλειοψηφία ως προς την απόρριψη της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου σε ορισμένες αξιώσεις της Ουκρανίας. Θεώρησαν ότι

το Δικαστήριο δεν έδωσε τη δέουσα σημασία στην αρχή της καλής πίστης κατά τον προσδιορισμό της δικαιοδοσίας *ratione materiae* στην υπόθεση. Αναφέρθηκαν στην υπόθεση *Gabčíkovo-Nagymaros*,⁵⁶ όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι οι υποχρεώσεις συνθήκης πρέπει να εκπληρώνονται όχι μόνο τυπικά, αλλά με τρόπο που να υλοποιεί τον σκοπό της, υπογραμμίζοντας επίσης τη σημασία της καλής πίστης στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Σύμβαση για τη Γενοκτονία. Καταληκτικά τόνισαν ότι το Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία *ratione materiae* να εξετάσει τις εν λόγω αξιώσεις και ότι αυτές είναι παραδεκτές.

VI. Καταληκτικές Σκέψεις

Η υπόθεση αναδεικνύει σημαντικά ζητήματα σχετικά με τη νομική έννοια της γενοκτονίας και την υποχρέωση των κρατών να την αποτρέπουν και να την τιμωρούν. Η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο στη βάση της Σύμβασης για τη Γενοκτονία υποδεικνύει την αυξανόμενη τάση των κρατών να προσφεύγουν σε διεθνείς δικαιοδοτικούς μηχανισμούς για την επίλυση κρίσιμων διαφορών. Συνολικά, η υπόθεση αποτελεί ένα σημαντικό παράδειγμα σχετικά με τη χρήση του Δικαστηρίου για την επίλυση συγκρούσεων που αφορούν βασικά διεθνή δικαιώματα και την ερμηνεία των διεθνών συνθηκών. Η κινητοποίηση 32 κρατών μέσω

⁵⁶ *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v Slovakia) (Judgment)* [1997] ICJ Rep.

δηλώσεων παρέμβασης, καταδεικνύει την ευρύτερη διεθνή ανησυχία για τις επιπτώσεις της σύγκρουσης στην παγκόσμια έννομη τάξη.

Η πρώτη απόφαση περί δικαιοδοσίας, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στη δικαστική διαδικασία μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας. Καθώς η υπόθεση βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, το

ενδιαφέρον στρέφεται στην επόμενη φάση, όπου το Διεθνές Δικαστήριο καλείται να τοποθετηθεί επί της ουσίας. Η έκβαση της διαδικασίας αναμένεται να επηρεάσει όχι μόνο τις σχέσεις των δύο κρατών, αλλά και την εξέλιξη του διεθνούς δικαίου, προσδιορίζοντας την ερμηνεία των διεθνών υποχρεώσεων της πρόληψης και καταστολής της γενοκτονίας.

Πηγές

Διεθνείς Συμφωνίες

Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (υιοθετήθηκε 26 Ιουνίου 1945, τέθηκε σε ισχύ 24 Οκτωβρίου 1945), Άρθρα 41(1) και 63(2).

Σύμβαση για την Πρόληψη και Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας (υιοθετήθηκε 9 Δεκεμβρίου 1948, τέθηκε σε ισχύ 12 Ιανουαρίου 1951), Άρθρα I και IV.

Υποθέσεις ΔΔΧ

LaGrand (Germany v United States of America) (Judgment) [2001] ICJ Rep 466, para 102.

South West Africa (Ethiopia v South Africa; Liberia v South Africa) (Preliminary Objections, Judgment) [1962] ICJ Rep 328.

Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity, Economic Relations and Consular Rights (Islamic Republic of Iran v United States of America) (Preliminary Objections, Judgment) [2021] ICJ Rep 32, para 75.

Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (Marshall Islands v United Kingdom) (Preliminary Objections, Judgment) [2016] II ICJ Rep 855, para 54.

Northern Cameroons (United Kingdom v France) (Judgment) [1963] ICJ Rep 15, para 99.

Factory at Chorzów (Germany v Poland) (Judgment No 11) [1927] PCIJ Series A No 13, 20.

Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v France) (Preliminary Objections, Judgment) [2018] I ICJ Rep 335, paras 146-150.

Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v Slovakia) (Judgment) [1997] ICJ Rep.

Βιβλία

I. Brownlie, *Principles of Public International Law* (7th edn, Oxford University Press 2008) 712

Άρθρα

O Pavlova *et al*, ‘The War Between Ukraine and Russia as a Historical and Civilizational Aspect’ (2023) 27(4) *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences* 327

JW Rylatt, ‘Provisional Measures and the Authority of the International Court of Justice: Sovereignty vs Efficiency’ (2015) 1(1) *Leeds Journal of Law & Criminology* 50

Matei Alexianu, ‘Ukraine’s ICJ Provisional Measures: A Narrow Path to Remedies’ (*EJIL: Talk!*, 20 February 2024).

ICJ, Application of the International Convention on the Elimination of All Form of Racial Discrimination (Armenia v. Azerbaijan and Azerbaijan v. Armenia) Preliminary Objections, Judgments of 12 November 2024

*Της Ελένης Ράδοβιτς**

I. Εισαγωγή

Το παρόν σχόλιο έχει ως στόχο να εμβαθύνει στην πολύχρονη διαμάχη μεταξύ της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν επ' αφορμής των πρόσφατων σχετικών υποθέσεων ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ΔΔΧ).

Η νομική διαμάχη μεταξύ των προαναφερθέντων, η οποία κατέληξε ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, έχει βαθιές ρίζες στην πολύπλοκη και συχνά βίαιη ιστορία της σύγκρουσης για το Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Μετά από δεκαετίες εδαφικών διαφορών, εθνοτικών εντάσεων και δύο πολέμων πλήρους κλίμακας (1991-1994 και 2020), τα δύο έθνη έχουν, πλέον, στραφεί σε διεθνείς νομικούς θεσμούς για να αντιμετωπίσουν ισχυρισμούς για φυλετικές διακρίσεις, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πολιτιστική καταστροφή. Με πρώτη την Αρμενία να κινεί τη διαδικασία κατά του Αζερμπαϊτζάν ισχυριζόμενη παραβιάσεις της

Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικών διακρίσεων (CERD), ασκώντας συστηματικές πολιτικές εθνοτικού μίσους και διώξεων κατά των Αρμενίων από την πλευρά του Αζερμπαϊτζάν, οι Αζέροι καταγγέλλουν την παράνομη κατάληψη των εδαφών τους, την προώθηση μισαλλόδοξου συναισθήματος κατά των πολιτών του στα μέσα ενημέρωσης και τους δημόσιους θεσμούς και την πολιτική υποκίνηση από πλευράς της Αρμενικής Δημοκρατίας.

Καθώς το Διεθνές Δικαστήριο εξετάζει τα νομικά επιχειρήματα που παρουσιάστηκαν και από τις δύο πλευρές, η υπόθεση έχει σημαντικές επιπτώσεις στο διεθνές δίκαιο, στη δικαιοσύνη 'post-conflict', και στο μέλλον, όχι μόνο των σχέσεων Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν, αλλά και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών στη Δυτική Ασία. Μολονότι, η τελική ετυμηγορία δεν έχει ακόμη δοθεί, η υπόθεση θα αποτελέσει προηγούμενο για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι εθνοτικές συγκρούσεις, οι εδαφικές διαφορές και οι ισχυρισμοί για εγκλήματα πολέμου στην παγκόσμια σκηνή, σε μία πολύπαθη- για τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης- περίοδο όπου δύο έθνη αναζήτησαν νομικά και όχι στρατιωτικά μέσα για τη διευθέτηση των διαφορών τους.

II. Πραγματικά Περιστατικά

* Τελειόφοιτη Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: eleni_radovits@hotmail.com .

Η σύγκρουση μεταξύ της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν βρίσκει τις ρίζες της σε αιώνες εδαφικών διαφορών, εθνοτικών και θρησκευτικών εντάσεων και μεταβαλλόμενης περιφερειακής δυναμικής.⁵⁷ Ενώ η πιο γνωστή αιτία των εχθροπραξιών τους περιστρέφεται γύρω από το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, η εχθρότητα μεταξύ αυτών των δύο εθνών χρονολογείται από τις αρχές του 20ού αιώνα, διαμορφωμένη από τις αυτοκρατορικές αντιπαλότητες, τις σοβιετικές πολιτικές και τους αγώνες ισχύος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.⁵⁸

Μετά από σχεδόν τρεις δεκαετίες, οι εντάσεις ξέσπασαν και πάλι τον Σεπτέμβριο του 2020.⁵⁹ Το Αζερμπαϊτζάν, υποστηριζόμενο από την Τουρκική Δημοκρατία, εξαπέλυσε και πάλι επίθεση για την ανάκτηση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Ο πόλεμος διήρκεσε 44 ημέρες και είχε ως αποτέλεσμα, την ανακατάληψη μεγάλου μέρους εδαφών της περιοχής από το Αζερμπαϊτζάν και την εκτόπιση δεκάδων χιλιάδων Αρμενίων, πολλοί από τους οποίους έκτοτε εγκατέλειψαν οριστικά το Ναγκόρνο-Καραμπάχ.

Μετά τον πόλεμο του 2020, ο οποίος έληξε με εκεχειρία, και οι δύο χώρες προσέφυγαν

Αζερμπαϊτζάν, ενώπιον του ΔΔΧ, υποστηρίζοντας παραβιάσεις της Διεθνούς Σύμβασης για την εξάλειψη κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων (CERD), συμπεριλαμβανομένων επιθέσεων κατά αμάχων, καταστροφής της πολιτιστικής κληρονομιάς και κακομεταχείρισης αιχμαλώτων πολέμου⁶⁰.

III. Νομικοί Ισχυρισμοί της Δημοκρατίας της Αρμενίας ενώπιον του ΔΔΧ

Πρώτη η Αρμενία, καταθέτοντας ισχυρισμούς κατά της γείτονος χώρας της, στις 16 Σεπτεμβρίου 2021, ισχυρίζεται ότι το Αζερμπαϊτζάν έχει εμπλακεί σε μια συστηματική εκστρατεία φυλετικών διακρίσεων εις βάρος των εθνοτικών Αρμενίων, ιδίως κατά τη διάρκεια και μετά τη σύγκρουση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ το 2020. Η υπόθεση της Αρμενίας επικεντρώνεται σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δολοφονιών, των αυθαίρετων κρατήσεων, των βασανιστηρίων και της αναγκαστικής εκτόπισης των εθνοτικών Αρμενίων, καθώς και της καταστροφής αρμενικών πολιτιστικών και θρησκευτικών χώρων στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ και τις γύρω περιοχές.⁶¹

⁵⁷ Reuters. "What is the history of the conflict between Armenia and Azerbaijan?" 13 March 2025, <https://www.reuters.com/world/what-is-history-conflict-between-armenia-azerbaijan-2025-03-13/>

⁵⁸ De Waal, Thomas. *Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*. New York University Press, 2003.

⁵⁹ Yavuz, M. Hakan, and Michael M. Gunter, eds. *The Karabakh Conflict Between Armenia and Azerbaijan: Causes & Consequences*. Springer International Publishing, 2022

⁶⁰ Petrossian, Gurgun. "Legal Battles Over Nagorno-Karabakh: A Review of the Jurisprudence to Date." *American Society of International Law Insights*, vol. 28, no. 11, 2024.

⁶¹ De Fazio, Cristian. "Composite and Continuous Breaches of International Law: The ICJ's Approach in

Η Αρμενία υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά του Αζερμπαϊτζάν παραβιάζει τις υποχρεώσεις του βάσει της CERD, η οποία απαγορεύει τη φυλετική βία, τις διακρίσεις και την καταστροφή πολιτιστικών αγαθών με βάση την εθνικότητα, υπογραμμίζοντας συγκεκριμένα περιστατικά, συμπεριλαμβανομένης της στοχοποίησης Αρμενίων πολιτών και της βεβήλωσης αρμενικών εκκλησιών και μνημείων, ως σαφή απόδειξη της συμπεριφοράς του Αζερμπαϊτζάν που συνιστά διάκριση. Η Αρμενία ισχυρίζεται ότι το Αζερμπαϊτζάν έχει εμπλακεί σε εκτεταμένες πράξεις φυλετικού μίσους και υποκίνησης σε βία, τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά τη σύγκρουση, με Αζέρους αξιωματούχους να ενθαρρύνουν την εχθρότητα προς τους εθνοτικούς Αρμένιους. Οι ισχυρισμοί αυτοί έγκεινται σε ρητορική μίσους και υποτιμητικές δημόσιες δηλώσεις που τροφοδότησαν την εχθρότητα κατά των Αρμενίων και ενθάρρυναν πρακτικές διακρίσεων εντός του Αζερμπαϊτζάν, ενώ ο εκτοπισμός που ακολούθησε, πραγματοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο που παραβίαζε τα δικαιώματα των Αρμενίων να διαμένουν στα σπίτια και τις κοινότητές τους χωρίς το φόβο διακρίσεων ή βίας. Ο αναγκαστικός εκτοπισμός παρουσιάζεται ως μέρος μιας ευρύτερης εκστρατείας εθνοκάθαρσης που αποσκοπεί στη δημιουργία ενός ομοιογενούς αζέρικου δημογραφικού πληθυσμού στις αμφισβητούμενες περιοχές.

Εκτός από αυτούς τους ισχυρισμούς, η Αρμενία εκφράζει ανησυχίες σχετικά με τη μεταχείριση των εθνοτικών Αρμενίων που παραμένουν σε περιοχές που ελέγχονται από το Αζερμπαϊτζάν. Υποστηρίζεται ότι το Αζερμπαϊτζάν έχει υποβάλει τα άτομα αυτά σε διακρίσεις, συμπεριλαμβανομένων των περιορισμών στην ελευθερία μετακίνησής τους, της αυθαίρετης κράτησης και των περιορισμών στην ικανότητά τους να έχουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες. Οι πρακτικές αυτές παραβιάζουν τις υποχρεώσεις του Αζερμπαϊτζάν βάσει της CERD να διασφαλίσει ότι όλα τα άτομα, ανεξάρτητα από την εθνοτική τους καταγωγή, απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και την ίδια προστασία.

Η συμπεριφορά αυτή του Αζερμπαϊτζάν στην περιφερειακή ειρήνη και σταθερότητα υπονόμει τις προσπάθειες για την επίτευξη ειρηνικής και διαρκούς λύσης στη σύγκρουση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και διαιώνισαν έναν κύκλο φυλετικής βίας και διακρίσεων. Για αυτό τον λόγο, η Αρμενία καλεί το Διεθνές Δικαστήριο να υποχρεώσει τη Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν να σταματήσει τις πρακτικές διακρίσεων, να παράσχει αποζημιώσεις στα θιγόμενα άτομα και να λάβει μέτρα για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της εθνοτικής έντασης στην περιοχή.

Azerbaijan v Armenia." Cambridge International Law Journal, 1 December 2024 και Rahimli, Javid. "The ICJ's

Jurisdiction in Armenia v. Azerbaijan." Modern Diplomacy, 21 April 2024.

IV. Νομικοί Ισχυρισμοί Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν ενόπιον του ΔΔΧ

Με τη σειρά του, το Αζερμπαϊτζάν κατέθεσε προσφυγή κατά της Αρμενίας στο Διεθνές Δικαστήριο μία εβδομάδα αργότερα, στις 23 Σεπτεμβρίου 2021, κατηγορώντας την Αρμενία για παραβίαση της Διεθνούς Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικών διακρίσεων (CERD). Η εν λόγω προσφυγή βασίζεται στη μεταχείριση που επιφύλαξε η Αρμενία στους Αζέρους πολίτες κατά τη διάρκεια και μετά τη σύγκρουση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ, οι οποία οδήγησε σε συστηματικές φυλετικές διακρίσεις εις βάρος τους, συμπεριλαμβανομένης της καταστροφής των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς τους, της εκτόπισης και της σκόπιμης και αδιάκριτης τοποθέτησης ναρκών σε περιοχές που κατοικούνται από Αζέρους. Το Αζερμπαϊτζάν ισχυρίζεται ότι οι ενέργειες αυτές παραβιάζουν την CERD, η οποία υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη να εξαλείψουν τις φυλετικές διακρίσεις σε όλες τις μορφές τους.

Το κύριο επιχείρημα του Αζερμπαϊτζάν είναι ότι η Αρμενία έχει εμπλακεί σε ένα σταθερό μοτίβο εθνικάθαρσης κατά των Αζέρων, το οποίο περιλαμβάνει την αναγκαστική απομάκρυνση των Αζερμπαϊτζάν από το Ναγκόρνο-Καραμπάχ και τα γύρω εδάφη, καθώς και την καταστροφή των σπιτιών και των τόπων λατρείας τους. Το Αζερμπαϊτζάν υποστηρίζει ότι οι πράξεις αυτές αποτελούν σαφή παραβίαση της CERD, η οποία

απαγορεύει τις διακρίσεις με βάση τη φυλή, την εθνικότητα και την εθνική καταγωγή.

Επιπλέον, το Αζερμπαϊτζάν έχει θέσει το ζήτημα των ναρκών ξηράς και άλλων εκρηκτικών καταλοίπων του πολέμου, τα οποία, σύμφωνα με τις αρχές του, τοποθετήθηκαν σκόπιμα από την Αρμενία σε περιοχές που κατοικούνται από Αζέρους.—Το Αζερμπαϊτζάν υποστηρίζει ότι η τοποθέτηση αυτών των ναρκών είναι μια πράξη διακρίσεων, καθώς στοχεύει σε μια συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα και εμποδίζει την ασφαλή επιστροφή της στις εστίες και τις κοινότητές της.

Το Αζερμπαϊτζάν υπογραμμίζει, έτσι, ότι αυτές οι ενέργειες παραβιάζουν τις υποχρεώσεις της Αρμενίας βάσει της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), σύμφωνα με τις οποίες οφείλει να διασφαλίζει την προστασία και την ασφάλεια όλων των εθνοτικών ομάδων εντός της επικράτειάς της, συμπεριλαμβανομένης της πρόληψης πράξεων φυλετικού μίσους και βίας. Έχοντας συνάμα παρουσιάσει αποδείξεις για συνεχιζόμενες παραβιάσεις, όπως η χρήση ρητορικής μίσους και προπαγάνδας από Αρμένιους αξιωματούχους, που εντείνουν περαιτέρω τη φυλετική εχθρότητα προς τους Αζέρους, ισχυρίζεται ότι αυτές οι ενέργειες παραβιάζουν τις υποχρεώσεις της Αρμενίας βάσει της CERD για την καταπολέμηση του φυλετικού μίσους και την προώθηση της ανεκτικότητας και της κατανόησης μεταξύ διαφορετικών εθνοτικών ομάδων.

Η Αρμενία απέτυχε να διασφαλίσει την ασφαλή επιστροφή των Αζέρων στις εστίες τους στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ και τις γύρω περιοχές, παραβιάζοντας έτσι τις διατάξεις της CERD για την προστασία των εκτοπισμένων ατόμων και το δικαίωμά τους να επιστρέψουν στον τόπο καταγωγής τους χωρίς διακρίσεις.

Επιπλέον, η Δημοκρατία ισχυρίζεται ότι η Αρμενία παραβίασε τις υποχρεώσεις της βάσει της CERD, καθώς δεν συμμετείχε σε διαπραγματεύσεις με καλή πίστη για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων. Η αποτυχία της Αρμενίας να επιδιώξει μια ειρηνική και δίκαιη επίλυση της σύγκρουσης, συμπεριλαμβανομένης της αντιμετώπισης των ανησυχιών των εκτοπισμένων Αζέρων, συνιστά παραβίαση των διεθνών νομικών της υποχρεώσεων.

Το Αζερμπαϊτζάν ζητά από το ΔΔΧ να υποχρεώσει την Αρμενία να λάβει άμεσα μέτρα για την αποκατάσταση αυτών των παραβιάσεων, συμπεριλαμβανομένης της ασφαλούς επιστροφής των εκτοπισμένων ατόμων, της απομάκρυνσης των ναρκών ξηράς και της ανοικοδόμησης των κατεστραμμένων πολιτιστικών μνημείων.

V. Συγκριτική ανάλυση των δύο προσφυγών

Οι υποθέσεις^{62, 63} που έχουν καταθέσει τόσο η Αρμενία όσο και το Αζερμπαϊτζάν η μία εναντίον της άλλης ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης⁶⁴ βασίζονται σε ισχυρισμούς περί παραβιάσεων της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD). Μολονότι παρουσιάζουν κοινά, κάθε πλευρά προβάλλει διαφορετικές αξιώσεις, οι οποίες ομαδοποιούνται ακολούθως:

1. Κατηγορίες για Εθνοτικές Διακρίσεις

i) Ισχυρισμοί της Αρμενίας κατά του Αζερμπαϊτζάν

Η Αρμενία κατηγορεί το Αζερμπαϊτζάν για συστηματικές φυλετικές διακρίσεις και εθνοκάθαρση εναντίον των Αρμενίων, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια και μετά τη σύγκρουση του 2020 στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ.⁶⁵ Υποστηρίζει ότι το Αζερμπαϊτζάν στοχοποίησε Αρμένιους μέσω δολοφονιών, βασανιστηρίων και αυθαίρετων κρατήσεων, καθώς και μέσω της συστηματικής καταστροφής αρμενικών πολιτιστικών μνημείων. Επιπλέον, η Αρμενία ισχυρίζεται ότι ο εξαναγκαστικός εκτοπισμός Αρμενίων παραβίασε τη CERD, υποκινώντας φυλετικό μίσος και διαιωνίζοντας ένα κλίμα εθνοτικής βίας.

ii) Ισχυρισμοί του Αζερμπαϊτζάν κατά της Αρμενίας

⁶² International Court of Justice. Order of 12 November 2024: Armenia v. Azerbaijan, <https://www.icj-cij.org/node/204315>

⁶³ International Court of Justice, Order of 12 November 2024: Azerbaijan v. Armenia, <https://www.icj-cij.org/node/204314>

⁶⁴ The Hague Case Law: Latest Developments." *Netherlands International Law Review*, 2024

⁶⁵ International Court of Justice. Order of 12 November 2024: Armenia v. Azerbaijan, <https://www.icj-cij.org/node/204315>

Από την άλλη πλευρά, το Αζερμπαϊτζάν κατηγορεί την Αρμενία για αντίστοιχες πράξεις φυλετικών διακρίσεων, αλλά εις βάρος των Αζέρων.⁶⁶ Υποστηρίζει ότι η Αρμενία εφάρμοσε εθνοκάθαρση εις βάρος των Αζέρων, κατέστρεψε πολιτιστικά μνημεία του Αζερμπαϊτζάν και τοποθέτησε νάρκες ξηράς σε περιοχές όπου κατοικούσαν Αζέροι, καθιστώντας επικίνδυνα την επιστροφή των εκτοπισμένων. Το Αζερμπαϊτζάν υποστηρίζει ότι αυτές οι ενέργειες στόχευαν στην εκδίωξη των Αζέρων από την περιοχή, παραβιάζοντας τις διατάξεις της CERD κατά των φυλετικών διακρίσεων.

2. Είδη Παραβιάσεων

i) Ισχυρισμοί της Αρμενίας

Η Αρμενία επικεντρώνεται σε παραβιάσεις των ατομικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.⁶⁷ Οι κύριες κατηγορίες περιλαμβάνουν εξωδικαστικές εκτελέσεις, αυθαίρετες κρατήσεις, βασανιστήρια, εξαναγκαστικό εκτοπισμό και καταστροφή πολιτιστικών μνημείων, τις ψυχολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις αυτών των ενεργειών υποστηρίζοντας ότι οι Αρμένιοι αδυνατούν να επιστρέψουν με ασφάλεια στα σπίτια τους λόγω των διακρίσεων από το Αζερμπαϊτζάν.

ii) Ισχυρισμοί του Αζερμπαϊτζάν

Το Αζερμπαϊτζάν επικεντρώνεται στην καταστροφή της πολιτιστικής του κληρονομιάς, στον αναγκαστικό εκτοπισμό και στην τοποθέτηση ναρκών σε περιοχές που κατοικούνταν από Αζέρους.⁶⁸ Υποστηρίζει ότι οι νάρκες όχι μόνο προκάλεσαν θύματα αλλά και απέτρεψαν την ασφαλή επιστροφή των εκτοπισμένων. Επιπλέον, κατηγορεί την αρμενική κυβέρνηση ότι με τη ρητορική και τις ενέργειές της έχει οξύνει τις εθνικές εντάσεις και έχει ενισχύσει το φυλετικό μίσος.

3. Πολιτιστική Κληρονομιά και Καταστροφή

i) Ισχυρισμοί της Αρμενίας

Η Αρμενία υποστηρίζει ότι το Αζερμπαϊτζάν κατέστρεψε αρμενικά πολιτιστικά μνημεία, κυρίως σε εδάφη που πέρασαν στον έλεγχο του Αζερμπαϊτζάν μετά τη σύγκρουση του 2020⁶⁹. Σύμφωνα με την Αρμενία, η καταστροφή εκκλησιών, μνημείων και άλλων πολιτιστικών σημείων εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια εξάλειψης της αρμενικής παρουσίας στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ.

ii) Ισχυρισμοί του Αζερμπαϊτζάν

⁶⁶ International Court of Justice, Order of 12 November 2024: Azerbaijan v. Armenia, <https://www.icj-cij.org/node/204314>

⁶⁷ International Court of Justice. Order of 12 November 2024: Armenia v. Azerbaijan, <https://www.icj-cij.org/node/204315>

⁶⁸ International Court of Justice, Order of 12 November 2024: Azerbaijan v. Armenia, <https://www.icj-cij.org/node/204314>

⁶⁹ International Court of Justice. Order of 12 November 2024: Armenia v. Azerbaijan, <https://www.icj-cij.org/node/204315>

Αντίστοιχα, το Αζερμπαϊτζάν κατηγορεί την Αρμενία για καταστροφή αζερικών μνημείων, τεμενών και κοιμητηρίων σε περιοχές που ήταν υπό αρμενικό έλεγχο. Το Αζερμπαϊτζάν υποστηρίζει ότι αυτές οι ενέργειες είχαν στόχο να εξαφανίσουν την πολιτιστική ταυτότητα των Αζέρων στην περιοχή.⁷⁰

4. Εκτοπισμός Πληθυσμών

i) Ισχυρισμοί της Αρμενίας

Η Αρμενία ισχυρίζεται ότι οι ενέργειες του Αζερμπαϊτζάν οδήγησαν στον εξαναγκαστικό εκτοπισμό Αρμενίων, ιδιαίτερα μετά τη σύγκρουση του 2020. Υποστηρίζει ότι οι Αρμένιοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και δεν μπορούν να επιστρέψουν με ασφάλεια λόγω των διακρίσεων που αντιμετωπίζουν.⁷¹

ii) Ισχυρισμοί του Αζερμπαϊτζάν

Το Αζερμπαϊτζάν ισχυρίζεται ότι η Αρμενία προκάλεσε τον εκτοπισμό Αζέρων από το Ναγκόρνο-Καραμπάχ και τις γύρω περιοχές. Τονίζει επίσης ότι η ύπαρξη ναρκών ξηράς καθιστά αδύνατη την ασφαλή επιστροφή των εκτοπισμένων.⁷²

5. Κρατική Ευθύνη και Λογοδοσία

⁷⁰ International Court of Justice, Order of 12 November 2024: Azerbaijan v. Armenia, <https://www.icj-cij.org/node/204314>

⁷¹ Ibid [70]

i) Ισχυρισμοί της Αρμενίας

Η Αρμενία θεωρεί το Αζερμπαϊτζάν υπεύθυνο για τις πράξεις φυλετικών διακρίσεων που διαπράχθηκαν από τις στρατιωτικές και πολιτικές αρχές του. Υποστηρίζει επίσης ότι η αποτυχία του Αζερμπαϊτζάν να λογοδοτήσει για αυτές τις ενέργειες ενισχύει το κλίμα εχθρότητας προς τους Αρμένιους.⁷³

ii) Ισχυρισμοί του Αζερμπαϊτζάν

Το Αζερμπαϊτζάν θεωρεί την Αρμενία υπεύθυνη για τις διακρίσεις κατά των Αζέρων και την αποτυχία της να προστατεύσει τις εθνοτικές μειονότητες. Υποστηρίζει ότι η Αρμενία συνέβαλε στη δημιουργία εχθρικού περιβάλλοντος για τους Αζέρους.⁷⁴

6. Διεθνές Δίκαιο και CERD

Και οι δύο υποθέσεις βασίζονται στη μη συμμόρφωση της αντίπαλης πλευράς με τις διατάξεις της CERD. Η Αρμενία κατηγορεί το Αζερμπαϊτζάν για φυλετική βία και διακρίσεις εις βάρος των Αρμενίων, ενώ το Αζερμπαϊτζάν κατηγορεί την Αρμενία για την ίδια στάση έναντι των Αζέρων.

⁷² Ibid [70]

⁷³ Ibid [70]

⁷⁴ Ibid [70]

VI. Η Απόφαση επί της Αρμοδιότητας της 12/11/2024

Στις 12 Νοεμβρίου 2024, το Δικαστήριο εξέδωσε σημαντικές αποφάσεις σχετικά με τη δικαιοδοσία και τις προδικαστικές ενστάσεις, οι οποίες άνοιξαν τον δρόμο για τη συνέχιση της διαδικασίας. Και οι δύο προσφυγές έγιναν δεκτές από το ΔΔΧ,⁷⁵ αν και το δικαστήριο περιόρισε το εύρος ορισμένων ισχυρισμών του Αζερμπαϊτζάν, αποκλείοντας ζητήματα όπως οι περιβαλλοντικές ζημιές.

Καταρχάς, το ΔΔΧ αποφάσισε ότι έχει δικαιοδοσία να εξετάσει την υπόθεση της Αρμενίας κατά του Αζερμπαϊτζάν. Η Αρμενία είχε κατηγορήσει το Αζερμπαϊτζάν για παραβιάσεις της CERD συμπεριλαμβανομένων πράξεων φυλετικών διακρίσεων κατά των Αρμενίων, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια και μετά τη σύγκρουση στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ το 2020. Η Αρμενία παρουσίασε αποδεικτικά στοιχεία για δολοφονίες, βασανιστήρια, εκτοπισμούς και καταστροφή πολιτιστικών μνημείων. Κρίθηκε ότι οι ισχυρισμοί της Αρμενίας εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της CERD και ότι το δικαστήριο μπορεί να προχωρήσει στην εξέτασή τους σε μεταγενέστερο στάδιο.

Επίσης, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι και η προσφυγή του Αζερμπαϊτζάν πληροί τις διαδικαστικές προϋποθέσεις προς εξέταση, όμως

περιόρισε το εύρος των ισχυρισμών. Απέκλεισε κατηγορίες που σχετίζονται με περιβαλλοντικές ζημιές, καθώς και ορισμένους ισχυρισμούς που αφορούσαν γεγονότα πριν από την επίσημη αποδοχή της CERD από την Αρμενία το 1996. Αυτό σημαίνει ότι θα εξεταστούν μόνο ισχυρισμοί που αφορούν περιστατικά μετά το 1996.

Ενώ το Αζερμπαϊτζάν υπέβαλε προδικαστικές ενστάσεις, αμφισβητώντας τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου να εξετάσει την προσφυγή της Αρμενίας, υποστηρίζοντας ότι η Αρμενία δεν είχε εξαντλήσει όλα τα απαραίτητα μέσα επίλυσης διαφορών, όπως οι διμερείς διαπραγματεύσεις, πριν προσφύγει στο δικαστήριο, το Δικαστήριο απέρριψε αυτές, κρίνοντας ότι η Αρμενία είχε κάνει επαρκείς προσπάθειες για τη διπλωματική επίλυση της διαφοράς και, συνεπώς, η υπόθεση μπορεί να προχωρήσει. Με την επίλυση των ζητημάτων δικαιοδοσίας, το ΔΔΧ προχωρά στις επόμενες ακροάσεις που θα αφορούν την ουσία των ισχυρισμών των δύο χωρών.

Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου για τη δικαιοδοσία και τις προδικαστικές ενστάσεις αποτελούν ένα κρίσιμο βήμα στη νομική διαμάχη μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν.

VII. Συμπεράσματα

⁷⁵ International Court of Justice, Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Azerbaijan v. Armenia), Judgment on

Preliminary Objections, 12 November 2024, General List No. 181, <https://www.icj-cij.org/node/204314>

Εν κατακλείδι, οι προσφυγές της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης συνιστούν μια σημαντική νομική αντιπαράθεση μεταξύ δύο χωρών με βαθιά ριζωμένες ιστορικές και εθνοτικές συγκρούσεις

Τα αποτελέσματα της υπόθεσης ενδέχεται να δημιουργήσουν σημαντικά νομικά προηγούμενα για την εφαρμογή της CERD σε περιπτώσεις εθνοτικών συγκρούσεων και

εδαφικών διαφορών, προσφέροντας μια πιθανή πορεία προς τη δικαιοσύνη για όσους επλήγησαν από εθνοτική βία και εκτοπισμό. Η συνεχιζόμενη νομική μάχη υπογραμμίζει τη σημασία της λογοδοσίας και του διεθνούς δικαίου στη διευθέτηση διενέξεων που βασίζονται σε εθνοτικές και φυλετικές διαφορές, αλλά και στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης στην περιοχή.

Πηγές

Αποφάσεις

International Court of Justice, Order of 12 November 2024: Azerbaijan v. Armenia, <https://www.icj-cij.org/node/204314>.

International Court of Justice. Order of 12 November 2024: Armenia v. Azerbaijan, <https://www.icj-cij.org/node/204315>.

International Court of Justice, Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Azerbaijan v. Armenia), Judgment on Preliminary Objections, 12 November 2024, General List No. 181, <https://www.icj-cij.org/node/204314>

Άρθρα

Reuters. "What is the history of the conflict between Armenia and Azerbaijan?" 13 March 2025, <https://www.reuters.com/world/what-is-history-conflict-between-armenia-azerbaijan-2025-03-13/> .

De Waal, Thomas. Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War. New York University Press, 2003.

Yavuz, M. Hakan, and Michael M. Gunter, eds. The Karabakh Conflict Between Armenia and Azerbaijan: Causes & Consequences. Springer International Publishing, 2022.

Petrossian, Gurgen. "Legal Battles Over Nagorno-Karabakh: A Review of the Jurisprudence to Date." American Society of International Law Insights, vol. 28, no. 11, 2024.

De Fazio, Cristian. "Composite and Continuous Breaches of International Law: The ICJ's Approach in Azerbaijan v Armenia." Cambridge International Law Journal, 1 December 2024.

Rahimli, Javid. "The ICJ's Jurisdiction in Armenia v. Azerbaijan." Modern Diplomacy, 21 April 2024.

ICJ, Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Judgement 31.01.2024

*Της Αναστασίας Μελέτη**

I. Εισαγωγή

Η ένοπλη σύρραξη μεταξύ Ρωσικής Ομοσπονδίας και Ουκρανίας αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης του διεθνούς πολιτικού και νομικού πλαισίου κατά την τελευταία δεκαετία. Υπό το πρίσμα της ρευστής γεωπολιτικής συγκυρίας, το διεθνές δίκαιο αναδείχθηκε αφενός ως εργαλείο απονομής δικαιοσύνης, αφετέρου ως πεδίο πολιτικής αμφισβήτησης. Οι διεθνείς δικαιοδοτικοί μηχανισμοί, με προεξάρχον το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔΧ), καλούνται με αυξανόμενη συχνότητα να επιληφθούν διαφορών που άπτονται ένοπλων συγκρούσεων, κρατικής επιθετικότητας και συστηματικών παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εντός του πλαισίου αυτού, η απόφαση του ΔΔΧ του 2024 στην υπόθεση της Ουκρανίας κατά της Ρωσικής Ομοσπονδίας

αποτελεί μια κρίσιμη συμβολή στη διεθνή νομολογία.

II. Πραγματικά περιστατικά

Η παρούσα απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2024 αφορά στην προσφυγή, που άσκησε η Ουκρανία κατά της Ρωσίας ενώπιον του ΔΔΧ με αντικείμενο τα γεγονότα που εκτυλίσσονται στην Ανατολική Ουκρανία και την Κριμαία από το 2014. Η Ουκρανία επεδίωξε τη διεθνή δικαστική προστασία με αίτησή της, που υπέβαλε στις 16 Ιανουαρίου 2017.

Οι ουκρανικές διεκδικήσεις βασίζονταν σε εικαζόμενες παραβιάσεις δύο διεθνών συνθηκών: Από τη μια, τη Διεθνή Σύμβαση για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας (International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism – εφεξής ICSFT) και, ειδικότερα, τη φερόμενη αποτυχία της Ρωσικής Ομοσπονδίας να αποτρέψει τη χρηματοδότηση τρομοκρατικών ενεργειών στην ανατολική Ουκρανία, όπως και τη σύρραξη στις περιοχές του Ντονέτσκ και του Λουχάνσκ. Από την άλλη, σχετίζεται με τη Διεθνή Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικών διακρίσεων (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination

* Τελειόφοιτη Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, Απόφοιτη τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ, e-mail: an.meleti@gmail.com

– εφεξής CERD), αναφορικά με ισχυρισμούς περί φυλετικών διακρίσεων που αποδίδονται στις πολιτικές της Ρωσίας εις βάρος των Τατάρων της Κριμαίας και των εθνοτικών Ουκρανών στην Κριμαία. Η Ρωσία ζήτησε από το δικαστήριο την πλήρη απόρριψη των ισχυρισμών της Ουκρανίας.

Στις 8 Νοεμβρίου 2019, το Διεθνές Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση επί της αρμοδιότητας του να εξετάσει τα προαναφερθέντα ζητήματα, διευκρινίζοντας, ωστόσο, ότι η κρίση του θα περιοριστεί αυστηρά στις εικαζόμενες παραβιάσεις των συγκεκριμένων συνθηκών.⁷⁶ Το Δικαστήριο δεν θα εξετάσει ευρύτερα ζητήματα, όπως η χρήση βίας εκ μέρους της Ρωσίας, η κατοχή ουκρανικού εδάφους, ή το νομικό καθεστώς της Κριμαίας.

Για λόγους πληρότητας, η παρούσα ανάλυση θα δομηθεί σε δύο πυλώνες: την ICSFT και την CERD.

Συγκεκριμένα, αναφορικά με την ICSFT, όλοι οι ισχυρισμοί της Ουκρανίας διατυπώθηκαν στη βάση του άρθρου 2(1). Το άρθρο αυτό προβλέπει ότι για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, ο χρηματοδότης πρέπει να ενεργεί είτε με πρόθεση είτε με γνώση ότι τα κεφάλαια

αυτά πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για την εκτέλεση πράξης, που ορίζεται στην εν λόγω διάταξη. Ωστόσο, τα μέρη διαφωνούν ως προς το πεδίο εφαρμογής της, γεγονός που καθιστά κρίσιμη την ερμηνεία αυτής της διάταξης από το ΔΔΧ.

Οι κύριοι ισχυρισμοί της Ουκρανίας, στο πλαίσιο της ICSFT, εστιάζουν σε συγκεκριμένες διατάξεις της εν λόγω Συνθήκης, τις οποίες η Ρωσία φέρεται να έχει παραβιάσει. Αρχικά, η Ουκρανία υποστήριξε ότι, η Ρωσία δεν έλαβε μέτρα για τον εντοπισμό και τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων που χρησιμοποιούνταν για τη χρηματοδότηση ένοπλων ομάδων, κατά παράβαση του άρθρου 8. Επιπλέον, η Ρωσία φέρεται να μην διερεύνησε συγκεκριμένους αξιόπιστους ισχυρισμούς σχετικά με τις ροές χρηματοδότησης προς ένοπλες ομάδες στο Ντονέτσκ και το Λουχάνσκ, παρά τις ρηματικές διακοινώσεις, γεγονός που συνιστά παραβίαση του άρθρου 9.

Παράλληλα, η Ουκρανία υποστήριξε ότι η Ρωσία δεν προχώρησε στη δίωξη ή την έκδοση ατόμων εμπλεκόμενων στη χρηματοδότηση τρομοκρατικών δραστηριοτήτων, κατά παράβαση του άρθρου 10. Περαιτέρω, η Ρωσία φέρεται να αρνήθηκε την παροχή νομικής συνδρομής σε

⁷⁶ International Court of Justice (ICJ). (2019). Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Preliminary Objections, Judgment of 8 November 2019. Βλ.

σχόλια στο Marchuk, I., 2019. Green Light from the ICJ to Go Ahead with Ukraine's Dispute against the Russian Federation Involving Allegations of Racial Discrimination and Terrorism Financing. EJIL: Talk! online, 22 November.

έρευνες που αφορούσαν τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, γεγονός που συνιστά παραβίαση του άρθρου 12. Η ICSFT προβλέπει ότι τα κράτη οφείλουν να συνεργάζονται παρέχοντας πληροφορίες και δικαστική συνδρομή σε ζητήματα που σχετίζονται με την τρομοκρατία, διασφαλίζοντας τη διεθνή δικαιοσύνη.

Τέλος, η Ουκρανία ισχυρίστηκε ότι η Ρωσία δεν έλαβε επαρκή προληπτικά μέτρα για την αποτροπή της χρηματοδότησης τρομοκρατικών οργανώσεων, κατά παράβαση του άρθρου 18. Η ICSFT επιβάλλει στα κράτη να θεσπίζουν μηχανισμούς αυστηρότερου ελέγχου σε χρηματοοικονομικές συναλλαγές και να ενισχύουν την εποπτεία των τραπεζικών δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με την ουκρανική επιχειρηματολογία, η αδυναμία της Ρωσίας να αποτρέψει τη χρηματοδότηση και να διερευνήσει τους υπαίτιους συνιστούσε παραβίαση της Συνθήκης.

Στο πλαίσιο της CERD, η Ουκρανία υποστήριξε ότι η Ρωσία προέβη σε συστηματικές φυλετικές διακρίσεις εις βάρος των Τατάρων της Κριμαίας και των Ουκρανών μετά την ανάληψη του ελέγχου της περιοχής της Κριμαίας.

Οι ισχυρισμοί της Ουκρανίας επικεντρώνονταν σε συγκεκριμένες κύριες παραβάσεις, υποστηρίζοντας ότι η Ρωσία προέβη σε συστηματικές δολοφονίες, απαγωγές και

βασανιστήρια των Τατάρων, κατά παράβαση των άρθρων 2 και 4 έως 7 της CERD. Τα άρθρα αυτά εγκαθιδρύουν την υποχρέωση των κρατών όχι μόνο να απέχουν από φυλετικές διακρίσεις, αλλά και να λαμβάνουν αποτελεσματικά μέτρα για την πρόληψή τους. Επιπλέον τούτων, με το άρθρο 5 κατοχυρώνεται η ισότητα στη συμμετοχή στη δημόσια ζωή. Η Ουκρανία υποστήριξε ότι η Ρωσία, αντί να συμμορφωθεί με τις επιταγές της Σύμβασης, προώθησε πολιτικές που διαιώνιζαν τις διακρίσεις, παραγκωνίζοντας μεθοδικά τις πολιτιστικές συγκεντρώσεις, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και την πολιτιστική κληρονομιά των Τατάρων της Κριμαίας. Παράλληλα, περιοριζόταν σημαντικά η πολιτική εκπροσώπηση των εθνοτικών μειονοτήτων. Χαρακτηριστική εκδήλωση της πολιτικής αυτής, σύμφωνα με την Ουκρανία, αποτέλεσε η απαγόρευση του Mejlis,⁷⁷ η οποία είχε άμεσο και ουσιώδη αντίκτυπο στην πολιτική συμμετοχή της κοινότητας των Τατάρων, αποκλείοντάς τους από θεσμικές διαδικασίες και περιορίζοντας την πρόσβασή τους στη διακυβέρνηση.

Επιπροσθέτως, η Ουκρανία ισχυρίστηκε ότι η Ρωσία παραβίασε το άρθρο 7, περιορίζοντας τα πολιτιστικά και εκπαιδευτικά δικαιώματα των μειονοτικών ομάδων, ιδιαίτερα μέσω της περιορισμένης διδασκαλίας της ουκρανικής γλώσσας και της επιβολής αυστηρότερων ελέγχων

⁷⁷ Πρόκειται για το ανώτατο εκτελεστικό σώμα των Τατάρων στην περίοδο ανάμεσα στις συνόδους του Κουρουλτάι των Τατάρων της Κριμαίας.

στην εκπαίδευση. Το άρθρο 7 προβλέπει ότι τα κράτη έχουν την υποχρέωση να προάγουν την κατανόηση και την ανεκτικότητα μεταξύ των εθνοτικών ομάδων, καθώς και να διαδίδουν τις αρχές της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η Ουκρανία υποστήριξε ότι η Ρωσία όχι μόνο δεν εκπλήρωσε αυτή την υποχρέωση, αλλά εφάρμοσε πολιτικές που περιόρισαν την πολιτιστική έκφραση των Τατάρων και των Ουκρανών της Κριμαίας.

Υπό το φως του συνόλου των ανωτέρω επισημάνσεων, η Ουκρανία υποστήριξε ότι οι ενέργειες αυτές παραβίαζαν τις υποχρεώσεις της Ρωσίας βάσει της CERD, η οποία απαιτεί από τα κράτη να εξαλείψουν τις φυλετικές διακρίσεις και να διασφαλίσουν ίσα δικαιώματα για όλες τις εθνοτικές ομάδες.

III. Απόφαση Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ρωσία παραβίασε το άρθρο 9 της ICSFT, καθώς παρέλειψε να διερευνήσει, όπως όφειλε, τους ισχυρισμούς περί χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, παρά τις ρηματικές διακοινώσεις της Ουκρανίας. Η Ουκρανία είχε παρουσιάσει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία ότι οι ρωσικές αρχές ενημερώθηκαν για οικονομική στήριξη που δινόταν σε ένοπλες ομάδες, αλλά δεν προχώρησαν στην διεξαγωγή ουσιαστικών ερευνών. Αναφορικά με τους υπόλοιπους ισχυρισμούς σχετικά με την ICSFT, το Δικαστήριο τους απέρριψε στο σύνολό τους, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που

αφορούσαν τη δέσμευση περιουσιακών στοιχείων (άρθρο 8), τη δίωξη των δραστών (άρθρο 10), την παροχή νομικής συνδρομής (άρθρο 12) και τη λήψη προληπτικών μέτρων (άρθρο 18), κρίνοντας ότι η Ουκρανία δεν προσκόμισε επαρκή αποδεικτικά στοιχεία.

Όσον αφορά στις αξιώσεις της Ουκρανίας σχετικά με την CERD, το ΔΔΧ κατέληξε ότι η Ρωσία υποχρεούταν, σύμφωνα με την CERD, να διασφαλίσει την πρόσβαση στην εκπαίδευση στην ουκρανική γλώσσα. Συγκεκριμένα, κατέληξε ότι υπήρξαν παραβιάσεις των άρθρων 2 και 5 της Σύμβασης σχετικά με την εφαρμογή της σχολικής εκπαίδευσης στα ουκρανικά. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η απλή μη παροχή εκπαίδευσης σε μειονοτική γλώσσα δεν συνιστά από μόνη της φυλετική διάκριση κατά την έννοια της CERD. Ωστόσο, επεσήμανε ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές στις γλώσσες διδασκαλίας στα σχολεία ενδέχεται να οδηγήσουν σε διακρίσεις, ιδιαίτερα όταν δημιουργούν αδικαιολόγητα εμπόδια στην πρόσβαση των ατόμων στη μητρική τους γλώσσα.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι, από το 2014 και έπειτα, υπήρξε σημαντική μείωση του αριθμού των μαθητών που παρακολουθούσαν μαθήματα στα ουκρανικά. Παρέπεμψε, μάλιστα, σε έκθεση του ΟΗCHR σύμφωνα με την οποία αυτή η μείωση οφειλόταν, εν μέρει, στη μετακίνηση χιλιάδων φιλο-ουκρανών κατοίκων της Κριμαίας προς την ηπειρωτική Ουκρανία. Παρόλα αυτά, το Δικαστήριο δεν δέχθηκε ότι ο δραστηκός περιορισμός της εκπαίδευσης στα ουκρανικά, σε

ποσοστό 90% οφειλόταν αποκλειστικά στην αναπροσαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος προς τη ρωσική γλώσσα. Επιπλέον, εξέτασε καταγγελίες σχετικά με παρενοχλήσεις όσων επιθυμούσαν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους στα ουκρανικά, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η Ρωσία δεν διασφάλισε επαρκώς τα δικαιώματα των εθνοτικών Ουκρανών στην Κριμαία.

Συνεπώς το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Ρωσία παραβίασε το άρθρο 9 της ICSFT, επειδή δεν διερεύνησε τους ισχυρισμούς περί χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Επιπλέον, διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 2 και του άρθρου 5 της CERD, όπως εκτέθηκε και παραπάνω. Όλοι οι άλλοι ισχυρισμοί βάσει του ICSFT και της CERD απορρίφθηκαν λόγω ανεπαρκών αποδεικτικών στοιχείων. Το Δικαστήριο δεν επιδίκασε πρόσθετα ένδικα μέσα πέραν της διαπιστωτικής του απόφασης ότι η Ρωσία πρέπει να εκπληρώσει την υποχρέωσή της να διερευνήσει τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας.

IV. Σχολιασμός Απόφασης

Πέραν των παραπάνω σημείων που αναλύθηκαν, η υπόθεση αυτή κίνησε το ενδιαφέρον της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, για την περιοριστική ερμηνευτική

προσέγγιση από το Δικαστήριο του όρου «funds – χρηματοδότηση». ⁷⁸ Ο σχετικός ορισμός δεν περιλαμβάνει τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη διάπραξη τρομοκρατικών πράξεων, συμπεριλαμβανομένων των όπλων ή των στρατοπέδων εκπαίδευσης, ως είθισται. Στο πλαίσιο της συνθήκης ICSFT, αναφέρεται ως επί το πλείστον σε πόρους που παρέχονται ή συλλέγονται αυτοτελώς για την χρηματική και οικονομική τους αξία, καθιστώντας έτσι τον ορισμό πιο στενό απ' ότι συνηθίζεται. Η Ουκρανία, όπως έγινε αντιληπτό από τους ισχυρισμούς της, είχε λάβει υπόψη μια πιο ευρεία ερμηνεία του συγκεκριμένου όρου, η οποία δεν έγινε δεκτή από το Δικαστήριο.

Επιπλέον, ένα ενδιαφέρον ζήτημα το οποίο έθιξε το Δικαστήριο στην παρούσα απόφαση είναι το δόγμα των καθαρών χεριών (*clean hands doctrine*). Το Δικαστήριο αντιμετωπίζει το δόγμα αυτό με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα, διατυπώνοντας τη θέση ότι δεν συνιστά γενική αρχή του διεθνούς δικαίου. Παρότι το ίδιο το ΔΔΧ τηρεί μια πιο διστακτική στάση, μεμονωμένοι δικαστές αναφέρονται συχνά σε αυτό. Για παράδειγμα, ο δικαστής Schwebel, στη διαφωνούσα γνώμη του στην υπόθεση Νικαράγουα κατά ΗΠΑ (1986), επισημαίνει: «*Η Νικαράγουα δεν προσήλθε στο*

⁷⁸ Άρθρο 1: Ως funds ορίζονται: «περιουσιακά στοιχεία κάθε είδους, υλικά ή άυλα, κινητά ή ακίνητα, με οποιονδήποτε τρόπο αποκτήθηκαν, καθώς και νομικά έγγραφα ή μέσα σε οποιαδήποτε μορφή,

συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών ή ψηφιακών, που αποδεικνύουν τίτλο ή συμφέρον επί των εν λόγω περιουσιακών στοιχείων ...».

Δικαστήριο με καθαρά χέρια...». ⁷⁹ Αντίστοιχη αναφορά κάνει και η ad hoc δικαστής Christine van den Wyngaert υπόθεση σχετικά με το ένταλμα σύλληψης της 11ης Απριλίου 2000.

Στις δύο τελευταίες όμως αποφάσεις του (την υπό εξέταση ⁸⁰ και την *Certain Iranian Assets*) ⁸¹ το ΔΔΧ αναφέρεται στο δόγμα των καθαρών χεριών με ιδιαίτερη σύνεση («utmost caution»), ερειδόμενο μάλιστα σε δικιά του προηγούμενη απόφαση, συγκεκριμένα την υπόθεση *Jadhav*.⁸² Παρότι αναφέρεται συχνά στη θεωρία, η νομολογιακή του αντιμετώπιση παρατηρείται ιδιαίτερος συγκρατημένη. Την προσέγγιση αυτή επιβεβαιώνει και το διεθνές διαιτητικό δικαστήριο στην υπόθεση μεταξύ Γουιάνας και Σουρινάμ (2007), επισημαίνοντας πως το δόγμα καθαρών χεριών έχει εφαρμοστεί από τα διεθνή δικαστήρια με ιδιαίτερα ασυνεπή και ασταθή τρόπο.⁸³

Αξιοσημείωτο είναι πως το ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών, μετά την έκδοση της

απόφασης, προέβη στη δημοσίευση δύο αναλυτικών δελτίων τύπου,⁸⁴ στα οποία εξέφραζε ικανοποίηση για το γεγονός ότι το Διεθνές Δικαστήριο, «έλαβε υπόψη του τη Ρωσία», σε ζητήματα που δεν διαπιστώθηκαν παραβάσεις. Και στα δύο δελτία τύπου υπογραμμίζεται πως η Ρωσία δεν διατάχθηκε να καταβάλει αποζημιώσεις και, ως εκ τούτου, αποκλείεται η δυνατότητα αξιοποίησης της απόφασης από πλευράς της Ουκρανίας, για την επιδίωξη δήμευσης δεσμευμένων περιουσιακών στοιχείων. Εν συνεπεία, η Ρωσία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στα δελτία τύπου, θεωρεί την υπόθεση ολοκληρωμένη.

V. Συμπέρασμα

Καταληκτικά, μπορεί να γίνει λόγος για μια πολύκροτη υπόθεση, η οποία αφορά την διεθνή κοινότητα στο σύνολό της, καθώς η κατάσταση μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας διαταράσσει το σύστημα της κυρίαρχης ισότητας των κρατών, που έχει διαμορφωθεί τα τελευταία 80 χρόνια.

⁷⁹ Judge Schwebel, dissenting opinion *Nicaragua v. USA* (1986), para. 268.

⁸⁰ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (*Ukraine v. Russian Federation*), Judgment of 31 January 2024.

⁸¹ *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Judgment of 30 March 2023. ICJ Reports 2023.

⁸² *Jadhav case (India v. Pakistan)*.

⁸³ *Guyana v Suriname*, Arbitral Tribunal Constituted Under Annex VII of the United Nations Convention on the

Law of the Sea (UNCLOS), Award (17 September 2007) para. 418

⁸⁴ Υπουργείο Εξωτερικών Ρωσικής Ομοσπονδίας (2024) , Press release on the UN International Court of Justice’s refusal to designate Russia as an aggressor state and the DPR and LPR as terrorist organisations in response to Ukraine’s allegations, διαθέσιμο σε: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1928844/?lang=en και Υπουργείο Εξωτερικών Ρωσικής Ομοσπονδίας (2024) Press release on the International Court of Justice finding no discrimination against Crimean Tatars and Ukrainians in Russia and completely rejecting Ukraine’s reparations claims, διαθέσιμο σε: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1928849/?lang=en

Παρόλο που η υπόθεση ξεκίνησε πριν το ξέσπασμα του πολέμου το 2022, ενώ η απόφαση εκδόθηκε μετά, μπορεί κανείς να παρατηρήσει πως το Διεθνές Δικαστήριο διατήρησε σε μεγάλο βαθμό την αμεροληψία του και διαβεβαίωσε, πως κανένα κράτος δεν είναι υπερκείμενο του διεθνούς

δικαίου. Τέλος, η απόφαση αυτή υπογραμμίζει την υψηλή αξία των μέσων απόδειξης που απαιτείται για τη διαπίστωση παραβιάσεων βάσει διεθνών συνθηκών και αναδεικνύει κατ' αυτόν τον τρόπο την περιορισμένη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου σε πολιτικά ευαίσθητες υποθέσεις.

Πηγές

Αποφάσεις

Jadhav (India v Pakistan) (Judgment) [2019] ICJ Rep 418
<https://www.icj-cij.org/files/case-related/168/168-20190717-JUD-01-00-EN.pdf>

Guyana v Suriname, Arbitral Tribunal Constituted under Annex VII of the United Nations Convention on the Law of the Sea (Award, 17 September 2007)

Βιβλιογραφία

Thornberry P, *The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination: A Commentary* (Oxford University Press 2016) <https://doi.org/10.1093/law/9780199265336.001.0001>

Dumberry P, 'The Clean Hands Doctrine as a General Principle of International Law' (2020) 21 *Journal of World Investment & Trade* 489

Νομοθεσία

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (adopted 21 December 1965, entered into force 4 January 1969) UNGA Res 2106 (XX)

International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism (adopted 9 December 1999, entered into force 10 April 2002) UNGA Res 54/109

Ρηματικές Διακοινώσεις

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, ‘Press release on the UN International Court of Justice’s refusal to designate Russia as an aggressor state and the DPR and LPR as terrorist organisations in response to Ukraine’s allegations’ (2024) https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1928844/?lang=en

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, ‘Press release on the International Court of Justice finding no discrimination against Crimean Tatars and Ukrainians in Russia and completely rejecting Ukraine’s reparations claims’ (2024) https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1928849/?lang=en

Journals

Dumberry, P. 2020, 'The Clean Hands Doctrine as a General Principle of International Law', *Journal of World Investment & Trade*, vol. 21, pp. 489–527.

ICJ, Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v. Colombia), Judgment of 13 July 2023

*Του Νικόλαου Μπούρλου**

I. Υπόβαθρο

Στις 13 Ιουλίου του 2023 το Διεθνές Δικαστήριο εξέδωσε την Απόφαση του σχετικά με την υπόθεση οριοθέτησης της Υφαλοκρηπίδας μεταξύ Νικαράγουας και Κολομβίας⁸⁵. Η Απόφαση αυτή αποτελεί την τελευταία σε μια σειρά διαχρονικών θαλάσσιων διαφορών μεταξύ των δύο κρατών, η δικαστηριακή ζωή των οποίων ενώπιον του Δικαστηρίου διήρκησε λίγο περισσότερο από δύο δεκαετίες. Η πρώτη διαφορά ξεκίνησε το 2001 με την κατάθεση του Κράτους της Νικαράγουας κατά της Κολομβίας σχετικά με μία διαμάχη που αφορούσε «μια ομάδα συναφών νομικών ζητημάτων που υφίστανται μεταξύ των δύο κρατών σχετικά με τον τίτλο επί της κυριότητας του εδάφους και την οριοθέτηση των θαλασσιών συνόρων» στη δυτική Καραϊβική⁸⁶. Επί

της υποθέσεως το Δικαστήριο έκρινε ότι οι νήσοι Albequerque, Bajo Nuevo, East – South East Cays, Quitasueño, Roncador, Serrana και Serranilla τελούν υπό την εδαφική κυριαρχία της Κολομβίας. Το Δικαστήριο καθόρισε επίσης ένα ενιαίο θαλάσσιο σύνορο που οριοθετεί την υφαλοκρηπίδα και τις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες της Νικαράγουας και της Κολομβίας μέχρι το όριο των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετρούνται τα χωρικά ύδατα της Νικαράγουας.

Εντός της Απόφασης που εκδόθηκε το 2012, το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης πως λόγω της μη πλήρους γνωστοποίησης στην Επιτροπή για τα Όρια της Υφαλοκρηπίδας εκ μέρους της Νικαράγουας της ακριβούς τοποθεσίας αυτών των γραμμών βάσεως επί της ακτογραμμής της, όπως ορίζει το Άρθρο 76 παρ. 2 της Διεθνούς Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (εφεξής UNCLOS)⁸⁷, οι ακριβείς συντεταγμένες των ανατολικότερων άκρων του θαλασσιού αυτού ορίου δεν μπορούσαν να καθοριστούν με την απαιτούμενη ακρίβεια. Η μη γνωστοποίηση των ορίων αυτών οδήγησε το Δικαστήριο στην απόρριψη του τελευταίου αιτήματος της Νικαράγουας για τον καθορισμό εκ

* Τελειόφοιτος Φοιτητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: nickbourlos@gmail.com.

⁸⁵ Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicar. v. Colom.), Judgment (Int'l Ct. Justice, July 23, 2023), <https://www.icj->

[cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-00-en.pdf](https://www.icj.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-00-en.pdf)

⁸⁶ Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) (Judgment) [2012] ICJ Rep 624

⁸⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea (adopted 10 December 1982, entered into force 16 November 1994) 1833 UNTS 3, art 78.

μέρους του των ορίων της Υφαλοκρηπίδας μεταξύ αυτής και Κολομβίας και ώθησε κατά συνέπεια τη Νικαράγουα στην κατάθεση πλήρους αίτησης ενώπιον της Επιτροπής για την Οριοθέτηση των Υφαλοκρηπίδων (CLCS) σύμφωνα με τους απαραίτητους όρους που ορίζει το Άρθρο. 76 παρ. 8 της UNCLOS, που μέχρι πρότινος δεν είχε καταφέρει να ικανοποιήσει για να πετύχει την οριοθέτηση Υφαλοκρηπίδας άνω των 200 ν.μ.

Κατά αυτόν τον τρόπο ξεκίνησε η δεύτερη δικαστική διαμάχη ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου μεταξύ Κολομβίας και Νικαράγουας με την κατάθεση πλήρους αίτησης στην CLCS το 2013. Η δεύτερη απόφαση αυτή αποτελεί σημείο καμπής στην οριοθέτηση διαφορών σχετικά με την οριοθέτηση Υφαλοκρηπίδας και αναμένεται να επανακαθορίσει την προσέγγιση των κρατών με ανάλογες διαμάχες στο εγγύς μέλλον. Συγκεκριμένα με την απόφαση του αυτή το Δικαστήριο αποσαφήνισε ένα κομβικό σημείο του Δικαίου της Θάλασσας το οποίο είχε διαχρονικά αποτελέσει γόνιμο έδαφος κρατικών διαφορών. Σύμφωνα τόσο με τις Διεθνείς Συνθήκες όσο και το διεθνές εθιμικό δίκαιο, τα κράτη έχουν δικαίωμα στην εκμετάλλευση των πόρων της υφαλοκρηπίδας (τον πυθμένα και το υπέδαφος) αναλογικά με τη φυσική προέκταση της χερσαίας επικράτειας τους μέχρι την άκρη του ηπειρωτικού ορίου τους ή μέχρι και 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσεις τους, όπου η φυσική τους προέκταση δεν εκτείνεται σε ικανοποιητικό βαθμό τόσο μακριά. Ωστόσο, μέχρι την Απόφαση του 2023 δεν υπήρχε σαφής ή κοινώς αποδεκτή προσέγγιση

οριοθέτησης στην περίπτωση που αξιώσεις δύο κρατών σχετικά με την εκμετάλλευση της Υφαλοκρηπίδας συμπέφτουν, δημιουργώντας έτσι αλληλεπικαλυπτόμενες διεκδικήσεις και σημαντικότερες δυσκολίες στη συμφωνία για οριοθέτηση που να ικανοποιεί τις θέσεις των αντιμαχόμενων κρατών.

Στο πολυδιάστατο αυτό ζήτημα το Δικαστήριο έδωσε την απάντηση του με την Απόφαση του 2023, διαπλάθοντας παράλληλα μια νέα μέθοδο διάγνωσης *opinio juris* η οποία προκάλεσε αρκετές αντιδράσεις από τη διεθνή κοινότητα. Παρά το σχετικά μικρό της μέγεθος, η Απόφαση είναι από τις σημαντικότερες τόσο όσον αφορά το Δίκαιο της Θάλασσας για την απάντηση που έδωσε στο έως τώρα παρατηρούμενο κενό δικαίου σχετικά με την οριοθέτηση Υφαλοκρηπίδας σε περιοχές αμφιλεγόμενης κυριαρχίας, όσο και για το γενικότερο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, αφού αναδεικνύει μια νέα υβριδική μέθοδο διαπίστωσης ύπαρξης διεθνούς εθιμικού δικαίου και υπογραμμίζει τις σύγχρονες και συνάμα εφευρετικές τάσεις του Δικαστηρίου.

II. Τα Ερωτήματα που εξέτασε το Δικαστήριο

Μετά την αίτηση της Νικαράγουας στην CLCS και την εκ νέου κατάθεση αγωγής έναντι της Κολομβίας το 2013, οι νομικές διαδικασίες διήρκησαν εννέα περίπου έτη μέχρι το Δικαστήριο να δώσει μια πρώτη κατεύθυνση. Τον Οκτώβριο του 2022 με Διαταγή του, το Δικαστήριο όρισε στα αντίδικα μέρη να περιορίσουν τις επικείμενες επιχειρηματολογίες τους κατά την διαδικασία της

ακρόασης αποκλειστικά στην απάντηση δύο σημαντικών ερωτημάτων. Στο σημείο αυτό αξίζει να υπογραμμιστεί ότι τα ερωτήματα αυτά δεν τέθηκαν από τους διαδίκους αλλά από το ίδιο το Δικαστήριο σε ένα σπάνιο φαινόμενο⁸⁸.

Το πρώτο ερώτημα ήταν : « Μπορεί, κατά το εθιμικό διεθνές δίκαιο, το δικαίωμα ενός κράτους σε υφαλοκρηπίδα πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος των χωρικών του υδάτων να εκτείνεται εντός των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης άλλου κράτους;» και το δεύτερο : « Ποια είναι τα κριτήρια του εθιμικού διεθνούς δικαίου για τον καθορισμό του ορίου της υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας και, εν προκειμένω, αντανακλούν οι παράγραφοι 2 έως 6 του άρθρου 76 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας το εθιμικό διεθνές δίκαιο;»

III.H Απόφαση

Η πολυαναμενόμενη απόφαση του Δικαστηρίου ορίστηκε για τις 13 Ιουλίου του 2023, όπου και προβλεπόταν η απάντηση του στα δύο μόνο αυτά ερωτήματα. Ωστόσο, προς έκπληξη πολλών το Δικαστήριο με την απόφαση του όχι μόνο έκρινε επί των δύο ερωτημάτων, αλλά οδήγησε εξ ολοκλήρου την υπόθεση αυτή στη

λήξη της συμπεριλαμβάνοντας και απάντηση στα αιτήματα της Νικαράγουας στην Αίτηση για την Εκκίνηση των Διαδικασιών δίνοντας έτσι ένα οριστικό τέλος.

Η απάντηση του Δικαστηρίου ήταν κατηγορηματικά αρνητική στην πρώτη ερώτηση και με βάση αυτή απέρριψε και την δεύτερη. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, «σύμφωνα με το εθιμικό διεθνές δίκαιο», το δικαίωμα ενός κράτους σε υφαλοκρηπίδα πέραν των 200 ν.μ. «δεν μπορεί να εκτείνεται εντός 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης άλλου κράτους»⁸⁹. Συνέχισε, «ακόμη και αν ένα κράτος μπορεί να αποδείξει ότι δικαιούται εκτεταμένη υφαλοκρηπίδα, το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί να εκτείνεται εντός 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης άλλου κράτους»,⁹⁰ και, «ανεξάρτητα από τα κριτήρια που καθορίζουν το εξωτερικό όριο της εκτεταμένης υφαλοκρηπίδας που δικαιούται ένα κράτος, η εκτεταμένη υφαλοκρηπίδα του δεν μπορεί να επικαλύπτεται με την περιοχή της υφαλοκρηπίδας εντός 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης άλλου κράτους»⁹¹. Αυτό οδήγησε το Δικαστήριο στο συμπέρασμα ότι, «ανεξάρτητα από οποιεσδήποτε επιστημονικές και τεχνικές εκτιμήσεις, η Νικαράγουα δεν δικαιούται εκτεταμένη υφαλοκρηπίδα εντός 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης των ηπειρωτικών ακτών της Κολομβίας» και ότι «αντίστοιχα, εντός 200 ν.μ. από

⁸⁸ Nicaragua v Colombia II Judgment [2023 ICJ Rep, [para 19].

⁸⁹ Nicaragua v Colombia II Judgment [2023 ICJ Rep, [para 79]

⁹⁰ ibid [81]

⁹¹ ibid [82]

τις γραμμές βάσης των ηπειρωτικών ακτών της Κολομβίας, δεν υπάρχει περιοχή επικαλυπτόμενου δικαιώματος προς οριοθέτηση⁹²». Το Δικαστήριο κατέληξε στα ίδια συμπεράσματα όσον αφορά τα νησιά San Andrés και Providencia⁹³, και σε παρόμοια συμπεράσματα όσον αφορά τα νησιά Serranilla και Bajo Nuevo⁹⁴.

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, το Δικαστήριο βρήκε το έναυσμα στη συλλογιστική του πορεία, αφού τόνισε την στενή σχέση μεταξύ των νομικών καθεστώτων που διέπουν τις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες (ΑΟΖ) και τις αξιώσεις σχετικά με την αξιοποίηση της υφαλοκρηπίδας εντός των 200 ν.μ. σύμφωνα με την UNCLOS. Στη συνέχεια αναγνώρισε την πιθανότητα ύπαρξης γκρίζων ζωνών, δηλαδή περιοχών όπου ένα κράτος έχει δικαίωμα στην υφαλοκρηπίδα ενώ παράλληλα ένα άλλο έχει δικαίωμα στην εκμετάλλευση του υπερκείμενου θαλάσσιου χώρου. Στο σημείο αυτό σχολίασε τις υποθέσεις του Κόλπου της Βεγγάλης και της υπόθεσης Κέννας εναντίον Σομαλίας, όπου και είχε παρατηρηθεί το φαινόμενο αυτό, φροντίζοντας ωστόσο να διαχωρίσει μεταξύ των ιδιαιτεροτήτων των υποθέσεων αυτών και των διαφορών που εμφανίζουν σε σχέση με την υπόθεση μεταξύ Νικαράγουας και Κολομβίας στη βάση των πραγματικών περιστατικών και να αιτιολογήσει επαρκώς, αντικρούοντας κατά αυτόν

τον τρόπο ένα μέρος των ισχυρισμών της Νικαράγουας.

Έπειτα, προχώρησε στην εξέταση του Άρθρου 76 της UNCLOS σχετικά με τον ορισμό της Υφαλοκρηπίδας, όπου τόνισε πως τόσο το πνεύμα όσο και το γράμμα της διάταξης καθώς και η επιβαλλόμενη υποχρέωση κατάθεσης πληροφοριών προς την CLCS επιδεικνύει πως αξιώσεις σχετικά με την έξωθεν Υφαλοκρηπίδα πέραν των 200 ν.μ. αφορούν την οριοθέτηση αυτής σε διεθνή ύδατα και όχι σε ύδατα εντός των 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης άλλου κράτους. Υπέρ της θέσης αυτής πρόβαλε το εξ αντιδιαστολής επιχείρημα που προκύπτει από το Άρθ 82 της UNCLOS, ότι δηλαδή στην περίπτωση που δεν ίσχυε κάτι τέτοιο το άρθρο αυτό θα ήταν άνευ αντικειμένου (σχετικά με την υποχρέωση πληρωμής στην Διεθνή Αρχή του Πυθμένα της Θάλασσας για την εκμετάλλευση του θαλάσσιου υπεδάφους). Αναλυτικότερα, με τη σκέψη του στην παράγραφο 82, επιβεβαιώνει πως το ίδιο το νομικό καθεστώς που κυβερνά την Υφαλοκρηπίδα εντός 200 ν.μ. που αποκλείει την ύπαρξη κυριαρχικού δικαιώματος σε υφαλοκρηπίδα πέραν των 200 ν.μ.. Επεξηγηματικά, ένα δικαίωμα υφαλοκρηπίδας εντός 200 ν.μ. από ένα κράτος μπορεί να συμπίπτει με ένα δικαίωμα υφαλοκρηπίδας εντός 200 ν.μ. από ένα άλλο κράτος, αλλά ένα δικαίωμα υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 ν.μ. δεν μπορεί. Με την απόφαση αυτή

⁹² ibid [86]

⁹³ ibid [91]

⁹⁴ ibid [99]

ενισχύεται η άποψη ότι η απόσταση από τις γραμμές βάσης ενός κράτους αποτελεί ισχυρότερη βάση αξίωσης ή κυριαρχικού δικαιώματος πάνω στην υφαλοκρηπίδα, συγκριτικά με την φυσική προέκταση και άλλα γεωφυσικά κριτήρια.

Μετά την αξιολόγηση των παραπάνω το Δικαστήριο προχώρησε στην πεμπτουσία της υπόθεσης, δηλαδή την εξέταση ύπαρξης ή μη επαρκούς πρακτικής κρατών, δηλαδή τέτοιας έντασης και διαχρονικότητας που να συνιστούσε *opinio juris*. Η απάντηση δίνεται στην παράγραφο 77 της απόφασης, όπου το Δικαστήριο διαπίστωσε πως η συντριπτική πλειονότητα των κρατών που έχουν καταθέσει στην CLCS έχουν αποφύγει να προβάλλουν αξιώσεις σχετικά με υφαλοκρηπίδα που εκτείνεται εντός 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσεις άλλου κράτους. Στη σχετική παράγραφο μάλιστα το δικαστήριο αναγνωρίζει χαρακτηριστικά πως «παρά το γεγονός ότι μια τέτοια πρακτική μπορεί να υφίσταται και να δικαιολογείται από αιτίες πέραν των ορίων μιας νομικής υποχρέωσης». Με βάση τα προαναφερθέντα το Δικαστήριο έκρινε πως η πρακτική αυτή των κρατών ήταν ικανοποιητικά εντατική σε χρόνο και σε ομοιότητα ώστε να δικαιολογεί την σύσταση *opinio juris*.

Οι αντιδράσεις από τη διεθνή κοινότητα υπήρξαν έντονες αναφορικά με την θεμελίωση *opinio juris* με την εφευρετική μέθοδο του

Δικαστηρίου. Οι αντιδράσεις δικαιολογούνται αν αναλογιστεί κανείς τις αντιθέσεις με την Απόφαση «North Sea Continental Shelf Cases» ορόσημο του Δικαστηρίου. Σύμφωνα με εκείνη την Απόφαση διεθνές εθιμικό δίκαιο υφίσταται όταν «εκτεταμένη και εν τοις πράγμασι ομοιόμορφη» πρακτική κρατών σε συνδυασμό με την «πεποίθηση ότι μια τέτοια πρακτική είναι υποχρεωτική λόγω της ύπαρξης κανόνα δικαίου που την απαιτεί», χωρίς να επαρκεί μόνο «συχνότητα ή γενικότερα ο συνήθης ενεργειών των κρατών»⁹⁵. Στην Απόφαση του 2023 ωστόσο το Δικαστήριο βασίζει το συμπέρασμα του για την πρακτική των κρατών ολικά και μόνο στις αιτήσεις και καταθέσεις των κρατών σχετικά με την οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας ενώπιον της CLCS. Ωστόσο οι αιτήσεις αυτές είναι υψηλού επιπέδου επιστημονικά, δεν κοινοποιούνται στο γενικότερο κοινωνικό σύνολο παρά μόνο με τη μορφή περιλήψεων και σημαντικότερα δεν είναι δεσμευτικές, ούτε αποτελούν τον τελικό λόγο στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Δεν συνιστούν δηλαδή μορφή αναγνώρισης των ορίων αυτών. Δεν είναι λίγες οι φορές μάλιστα που έχουν ανακύψει διαφορετικές απόψεις μεταξύ της επιτροπής και των υποβαλλόντων κρατών. Ωστόσο, η κύρια προβληματική σχετικά με την οικοδόμηση του *opinio juris* εκ μέρους του δικαστηρίου είναι η παράλειψη οποιασδήποτε αναφοράς στην αιτία πίσω από την πρακτική των κρατών, πέρα από την αναφορά «να υφίσταται και να δικαιολογείται πέραν

⁹⁵ North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v Denmark; Federal Republic of Germany v Netherlands) (Judgment) [1969] ICJ Rep 3

των ορίων μιας νομικής υποχρέωσης». Βέβαια η αιτιολόγηση είναι προφανής: Τα περισσότερα κράτη έχουν κίνητρο στο να περιορίσουν τα αιτήματα τους προς την CLCS ώστε να μην προκαλέσουν ενστάσεις άλλων κρατών που θα παρακώλυαν σημαντικά την διαδικασία ή να μην προκαλέσουν γενικότερα διπλωματικά επεισόδια με τα γειτονικά τους κράτη.

IV. Διαφωνούσες Γνώμες

Οι περισσότερες από τις λειτουργικές παραγράφους της Απόφασης κρίθηκαν με πλειοψηφία δεκατριών ψήφων υπέρ έναντι τεσσάρων ψήφων κατά. Οι διαφωνούντες δικαστές ήταν οι Τόμκα, Ρόμπινσον, Τσάρλσγουορθ και ο ad hoc δικαστής Σκότνικοβ, ενώ οι δικαστές Χιου και Νόλτε εξέφρασαν διαφωνίες σχετικά με συγκεκριμένες παραγράφους ψηφίζοντας όμως εν τέλει υπέρ της Απόφασης. Η βασική διαφωνία διαμορφώθηκε γύρω από την υβριδική μέθοδο που χρησιμοποίησε το Δικαστήριο προκειμένου να τεκμηριώσει την ύπαρξη διεθνούς εθιμικού δικαίου. Την εντονότερη κριτική άσκησε ο δικαστής Τόμκα, ενώ παρόμοια επιχειρήματα εξέφρασαν και οι δικαστές Χιου και Ρόμπινσον.

Αναλυτικότερα, ο δικαστής Τόμκα αμφισβήτησε την επάρκεια της «πρακτικής κρατών» που αναγνώρισε το Δικαστήριο σχετικά με τις καταθέσεις στην Επιτροπή CLCS. Συγκεκριμένα στις παραγράφους 45-47 της διαφωνούσας Γνώμης, ο δικαστής Τόμκα εντοπίζει και αναλύει περιπτώσεις που έως και 20 κράτη ακολούθησαν πρακτική αντίθετη εκείνης που χρησιμοποίησε το Δικαστήριο για να εγκαθιδρύσει *opinio juris*⁹⁶. Περαιτέρω, στην παράγραφο 53 παρουσιάζει διαφορετικούς λόγους που δύνανται να αιτιολογήσουν την «ομοιόμορφη» πρακτική των κρατών που αναγνώρισε το δικαστήριο, όπως την αποφυγή διπλωματικού επεισοδίου με γειτονικά κράτη αλλά και την αποφυγή της διαδικασίας ένστασης εντός του μηχανισμού επίλυσης διαφορών της CLCS⁹⁷.

Προς απάντηση των παραπάνω αντιρρήσεων, ο δικαστής Ιγουασάβα στην ξεχωριστή του γνώμη ανέλυσε σε βάθος την συλλογιστική πορεία που ακολούθησε το δικαστήριο για την αναγνώριση διεθνούς εθιμικού δικαίου, τονίζοντας πως η συμπεριφορά των κρατών που επιλέγουν να απέχουν από ενέργειες βλαπτικές προς τα συμφέροντα τους, δύναται να θεωρηθεί πως καθοδηγούνται σε τέτοια αποχή από ένα αίσθημα νομική υποχρέωσης⁹⁸.

⁹⁶ Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v Colombia) (Dissenting Opinion of Judge Tomka) [2023] ICJ Rep, [para 45–47] <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-01-en.pdf>

⁹⁷ *ibid* [53]

⁹⁸ Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v Colombia) (Separate Opinion of Judge Iwasawa) [2023] ICJ Rep, [para

V. Καταληκτικές Παρατηρήσεις

Κοιτάζοντας προσεκτικότερα, είναι φανερό πως το Δικαστήριο χρησιμοποίησε μια υβριδική μέθοδο για την ανεύρεση της *opinio juris*, τόσο επαγωγικά όσο και αναγωγικά. Παρά το γεγονός πως σε παλαιότερες αποφάσεις το δικαστήριο δείχνει διαχρονικά την προτίμηση του στην επαγωγική μέθοδο, έχει αναγνωρίσει την πιθανότητα ύπαρξης καταστάσεων που να δικαιολογούν τη χρήση τόσο της επαγωγικής όσο και της αναγωγικής μεθόδου. Στην Απόφαση αυτή το δικαστήριο χρησιμοποίησε πλήθος μεθοδολογικών εργαλείων: ιστορικές αναδρομές, γενικούς κανόνες διεθνούς εθιμικού δικαίου, το πνεύμα και το γράμμα διατάξεων των διεθνών συμβάσεων. παρά την αμφιλεγόμενη αιτιολογία της, η κρίση του Δικαστηρίου, αναγνωρίζεται πως ορθώς κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό.

Η αιτιολογία του Δικαστηρίου ορθώς δέχεται επικρίσεις, καθώς φαίνεται να απομακρύνεται από παλαιότερες αποφάσεις του όπως την *North Sea Continental Shelf Cases*, και να ελαστικοποιεί τα όρια της «ομοιόμορφης» και «συνεχούς» πρακτικής των κρατών. Παρόλα αυτά η ταυτοποίηση *opinio juris* είναι πάντοτε ένα εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα, του οποίου τα όρια συχνά αφήνουν περιοχές ασάφειας. Στην προκειμένη περίπτωση, η ανεύρεση *opinio juris* είναι αμφισβητήσιμη, καθώς παρά το γεγονός ότι ορθώς μπορεί να θεωρηθεί πως η ύπαρξη νομικής

υποχρέωσης αποτελεί περιορισμό στην συμπεριφορά των κρατών αναφορικά με τον τρόπο που διεξάγουν εξωτερική πολιτική ή επιδιώκουν γεωπολιτικούς στόχους, οι πολιτικές εκτιμήσεις εσωτερικά διαδραματίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο για τα κράτη στον τρόπο με τον οποίο αποφασίζουν πως θα ενεργήσουν εντός των δικαιωμάτων τους. Κατά ακολουθία, και αντίθετα με τη γνώμη του δικαστή Ιγουασάβα, συχνά τα κράτη απέχουν από την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών στο έπακρο.

Παρά τις θεωρητικές διαφωνίες σχετικά με την μεθοδολογία που ακολούθησε το δικαστήριο, η απόφαση αυτή αναμένεται να έχει πρακτικές επιπτώσεις στο σύντομο μέλλον. Είναι σίγουρο πως μια τέτοια απόφαση θα αναζωογονήσει παλιές διασυνοριακές διαμάχες, όπως εκείνη της Κίνας στη Νότια Σινική Θάλασσα ή της Ιαπωνίας στην Ανατολική Σινική Θάλασσα με βάση τις νήσους Ryukyu.

11] <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-05-en.pdf>

Πηγές

Αποφάσεις

Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v Colombia) (Judgment) [2023] ICJ Rep 413 <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-00-en.pdf>.

Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v Colombia) (Dissenting Opinion of Judge Robinson, 13 July 2023) <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-02-en.pdf>.

Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v Colombia) (Dissenting Opinion of Judge Tomka, 13 July 2023) <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-01-en.pdf>.

Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v Colombia) (Separate Opinion of Judge Iwasawa) [2023] ICJ Rep [para 11] <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/154/154-20230713-jud-01-05-en.pdf>.

North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v Denmark; Federal Republic of Germany v Netherlands) (Judgment) [1969] ICJ Rep 3.

Νομοθεσία

United Nations Convention on the Law of the Sea (adopted 10 December 1982, entered into force 16 November 1994) 1833 UNTS 397 https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

Αρθρογραφία

Matei Alexianu, ‘*The Nicaragua v Colombia Continental Shelf Judgment: Short but Significant*’ (ASIL Insights, 29 September 2023) <https://www.asil.org/insights/volume/27/issue/9>.

Malcolm D Evans and Nicholas A Ioannides, ‘*A Commentary on the 2023 Nicaragua v Colombia Case*’ (EJIL: Talk!, 4 August 2023) <https://www.ejiltalk.org/a-commentary-on-the-2023-nicaragua-v-colombia-case/>.

Ori Pomson, ‘*The ICJ’s 2023 Judgment in Nicaragua v Colombia: A New Chapter in the Identification of Customary International Law?*’ (CIL Dialogues, 28 July 2023) <https://cil.nus.edu.sg/blogs/the-icjs-2023-judgment-in-nicaragua-v-colombia-a-new-chapter-in-the-identification-of-customary-international-law/>.

Hilde Woker, ‘*Preliminary Reflections on the ICJ Judgment in Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 Nautical Miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v Colombia) of 13 July 2023*’ (EJIL: Talk!, 21 July 2023) <https://ejiltalk.org/preliminary-reflections-on-the-icj-judgment-in-question-of-the-delimitation-of-the-continental-shelf-between-nicaragua-and-colombia-beyond-200-nautical-miles-from-the-nicaraguan-coast-nicaragua-v-co/>.

**INTERNATIONAL TRIBUNAL FOR
THE LAW OF THE SEA**

ITLOS. Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary between Mauritius and Maldives in the Indian Ocean

-Preliminary Objections, Judgment of 28 January 2021, ITLOS Reports 2020-2021

-Merits, Judgement of 28 April 2023

Της Ειρήνης Μανιάτη &*

*Ραφαηλίας Τσάκωνα***

I. Εισαγωγή

Η εν λόγω απόφαση του ITLOS δεν αποτελεί απλώς μια οριοθέτηση θαλάσσιων συνόρων μεταξύ του Μαυρικού και των Μαλδιβών αλλά σχετίζεται άμεσα με το ζήτημα της αποικιοκρατίας και της κρατικής κυριαρχίας. Ειδικότερα, στην υπόθεση εμπλέκεται και το Ηνωμένο Βασίλειο το οποίο από το 1965 διοικεί τα νησιά του Αρχιπελάγους Τσάγκος. Από την άλλη μεριά ο Μαυρίκιος, που απέκτησε την ανεξαρτησία του μόλις το 1968, διεκδικεί την επιστροφή του Αρχιπελάγους στην κυριαρχία του, το οποίο πρόκειται σύντομα να συμβεί, όπως ανακοίνωσε το Ηνωμένο Βασίλειο. Θρυαλλίδα της τελευταίας εξέλιξης υπήρξε το Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών (εφεξής: “ΓΣΗΕ”) 73/295 και μετέπειτα το αίτημα για γνωμοδότηση το 2019 στο Διεθνές Δικαστήριο Χάγης (εφεξής: “ΔΔΧ”) σχετικά με την ύπαρξη

νομικών συνεπειών μετά το διαχωρισμό του Αρχιπελάγους από το Μαυρίκιο το 1965.

Η οριοθέτηση αυτή επομένως αποτελεί ένα ακόμα μέσο για τη προώθηση και πραγματοποίηση του αιτήματος του Μαυρικού. Η απόφαση του Δικαστηρίου αποτέλεσε προϊόν αμφισβήτησης για ποικίλους λόγους και έφερε στο επίκεντρο τόσο το θεμελιώδες δικαίωμα που ανήκει σε κάθε κράτος, το ζήτημα της κυριαρχίας όσο και τις νομικές συνέπειες που οι γνωμοδοτήσεις και τα ψηφίσματα της ΓΣΗΕ μπορούν να επιφέρουν.

II. Πραγματικά Περιστατικά

Στις 23 Αυγούστου 2019, ο Μαυρίκιος προσέφυγε ενώπιον διεθνούς διαιτητικού δικαστηρίου υπό το Μέρος XV της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (εφεξής: “Σύμβαση ΔΘ”) σχετικά με την θαλάσσια οριοθέτηση 37.000 τ.μ. υφαλοκρηπίδας/Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης στον Ινδικό Ωκεανό. Εντέλει στις 24 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους υπέγραψαν συμφωνία με σκοπό την παραπομπή της διαφοράς σε ειδικό τμήμα του Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS).

Η εν λόγω διαμάχη χρονολογείται από το 2001 και παρόλο που ήταν γνωστές οι θαλάσσιες

* Τελειόφοιτη Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: emaniate4@gmail.com.

** Απόφοιτη Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ – Ασκούμενη Δικηγόρος Αθηνών, e-mail: itsrafailia@gmail.com.

επικαλύψεις δικαιωμάτων μεταξύ των δύο κρατών, οι Μαλδίβες άφησαν την υπόθεση να εκκρεμεί. Το αρχιπέλαγος Τσάγκος, το οποίο και βρέθηκε στο επίκεντρο της διαμάχης αποτελούσε τμήμα του Μαυρίκιου κατά τη διάρκεια της βρετανικής αποικιοκρατίας. Το 1966 το Ηνωμένο Βασίλειο συμφώνησε με τις ΗΠΑ τη κατασκευή κοινής ναυτικής βάσης στη νήσο Ντιέγκο Γκαρσία, έχοντας ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων να εγκαταλείψει το νησί.⁹⁹ Πριν χορηγήσει την ανεξαρτησία στον Μαυρίκιο, το Ηνωμένο Βασίλειο διαχώρισε το Αρχιπέλαγος Τσάγκος και διατήρησε τον έλεγχό του, δημιουργώντας το Βρετανικό Έδαφος του Ινδικού Ωκεανού (British Indian Ocean Territory - BIOT). Το 2002 με την εφαρμογή του British Overseas Territories Act χορηγήθηκε βρετανική ιθαγένεια στους κατοίκους του αρχιπελάγους.¹⁰⁰ Ο Μαυρίκιος ήδη από το 1980 διαμαρτύρεται και μέσω των γνωμοδοτήσεων του 2019 στο ΔΔΧ όσο και με το ψήφισμα 73/295 που έκριναν παράνομο το διαχωρισμό των νησιών από το Ηνωμένο Βασίλειο επιτυγχάνει τη σταδιακή αποαποικιοποίηση του Αρχιπελάγους.

III. Απόφαση επί της Αρμοδιότητας (2021)

1. Παραδεκτό του αιτήματος

⁹⁹ Jeffery, L 2024, 'The Chagos Archipelago: A limited victory for decolonization', *Anthropology Today (AT)*, vol. 40, no. 6, pp. 23-25. <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12929>.

Οι Μαλδίβες καταθέτοντας προκαταρκτικές ενστάσεις κατά την αρχή της διαμάχης είχαν ως πρόθεση να αποφύγουν όχι μόνο κάποια απόφαση επί του θέματος αλλά και οποιαδήποτε συζήτηση επί της ουσίας.¹⁰¹ Αμφισβήτησαν λοιπόν είτε το παραδεκτό των αξιώσεων είτε τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. Επικαλέστηκαν επομένως τα δικαιώματα και ενδιαφέροντα που έχει το Ηνωμένο Βασίλειο ως απαραίτητο τρίτο μέρος σύμφωνα με την αρχή του νομισματικού χρυσού (*Monetary Gold Principle*), κατά την οποία το Δικαστήριο δεν μπορούσε να εξασκήσει τη δικαιοδοσία του ελλείψει συναίνεσης του τρίτου μέρους, δηλαδή του Ηνωμένου Βασιλείου. Έπειτα, το γεγονός ότι η κυριαρχία των νησιών στο Τσάγκος είναι υπό αμφισβήτηση καθιστά το δικαιοδοτικό όργανο υπό το Μέρος XV της Σύμβασης ΔΘ αναρμόδιο να επιλύσει μια διαφορά εδαφικής κυριαρχίας, καθώς η αρμοδιότητα του περιορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 288 σε διαφορές σχετικά με την ερμηνεία και εφαρμογή της Σύμβασης ΔΘ. Τέλος, οι Μαλδίβες εστίασαν στη συμπεριφορά του Μαυρίκιου και πιο συγκεκριμένα στην απουσία των απαραίτητων διαπραγματεύσεων με σκοπό την επίτευξη τελικής συμφωνίας, τις οποίες προϋποθέτει η ίδια η Σύμβαση ΔΘ στο άρθρο 283, στην έλλειψη πραγματικής διαφοράς κατά τη στιγμή που κινήθηκε η διαδικασία και στη γενικότερη

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Barcelona Traction, Light and Power Co, Limited (Belgium v Spain) (New Application: 1962) (Preliminary Objections Judgment) [1964] ICJ Rep 6, 44.*

κατάχρηση του δικαιώματος άσκησης προσφυγής με απαράδεκτα αιτήματα.

2. Η κρίση του Δικαστηρίου

Οι ενστάσεις των Μαλδιβών δεν αποτελούν ένα απλό ζήτημα. Συγκεκριμένα η εν λόγω ένσταση φέρνει αντιμέτωπο το Δικαστήριο με το άρθρο 288 της Σύμβασης ΔΘ και κατά πόσο μπορεί να παρεκκλίνει από αυτό. Οι πρώτες δύο ενστάσεις, όπως έχει αναφερθεί και ανωτέρω αφορούν τη κυριαρχία στο Αρχιπέλαγος Τσάγκος. Το άρθρο 288 (1) ορίζει πως το δικαστήριο έχει δικαιοδοσία μόνο σε ζητήματα που αφορούν είτε την ερμηνεία της Σύμβασης ΔΘ είτε την εφαρμογή της και επομένως μια διαφορά που σχετίζεται με ζητήματα κυριαρχίας δεν εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. Ωστόσο, υποστηρίζεται και η άποψη ότι στο άρθρο 288 της Σύμβασης ΔΘ εμπεριέχεται το ζήτημα της εδαφικής κυριαρχίας.¹⁰²

ι) Πρώτη και Δεύτερη Ένσταση

Παρόλα αυτά το Δικαστήριο αποφάσισε πως για να μπορέσει να απαντήσει στο ερώτημα περί κυριαρχίας στο Αρχιπέλαγος συμπεριλαμβάνοντας την εμπλοκή του Ηνωμένου Βασιλείου στη

περιοχή θα εξετάσει τη δικαστική ιστορία μεταξύ των εμπλεκόμενων κρατών. Ειδικότερα, προχώρησε στην εξέταση της γνωμοδότησης που εξέδωσε το 2019 το ΔΔΧ σχετικά με την ύπαρξη νομικών συνεπειών μετά το διαχωρισμό του Αρχιπελάγους από το Μαυρίκιο το 1965. Η προαναφερθείσα γνωμοδότηση αποτέλεσε πλήγμα απέναντι στις θέσεις του Ηνωμένου Βασιλείου και ενίσχυσε τη θέση του Μαυρικίου. Ειδικότερα, το ΔΔΧ διατύπωσε ότι η διαδικασία αποαποικιοποίησης του Μαυρικίου δεν είχε ολοκληρωθεί νομίμως όταν αυτός απέκτησε την ανεξαρτησία του, καθώς και ότι το Τσάγκος αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του Μαυρικίου το οποίο παρανόμως αποσπάστηκε από αυτό.¹⁰³ Επιπλέον, έμφαση δίνεται στην έλλειψη ελεύθερης και γνήσιας βούλησης των κατοίκων του Τσάγκος σχετικά με το να διαχωριστούν από τον Μαυρίκιο.¹⁰⁴ Το ΔΔΧ επομένως στην παράγραφο 178 καταλήγει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο οφείλει να τερματίσει την άσκηση διοίκησης στα νησιά Τσάγκος με σκοπό να κατορθώσει ο Μαυρίκιος να ολοκληρώσει την αποαποικιοποίηση στις περιοχές του, σεβόμενος βεβαίως το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού.¹⁰⁵ Το ζήτημα της αποαποικιοποίησης διαδραματίζει κομβικό ρόλο στην εν λόγω υπόθεση, καθώς το Δικαστήριο

¹⁰² Natalie Klein, 'Land and Sea: Resolving Contested Land and Disappearing Land Disputes under the UN Convention on the Law of the Sea' in Chiara Giorgetti and Natalie Klein (eds), *Resolving Conflicts in the Law: Essays in Honour of Lea Brilmayer* (Brill, 2019) 249, 257– 79.

¹⁰³ Victor Kattan, 'The Chagos Advisory Opinion and the Law of Self Determination' (2020) 10(1) *Asian Journal of International Law* 12.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, *Advisory Opinion*, para.178.

αναγνώρισε την ερώτηση που υπέβαλε η ΓΣΗΕ στο ΔΔΧ σχετικά με τη νομιμότητα της διαδικασίας αποαποικιοποίησης του Μαυρικού και υποστήριξε ότι τα ζητήματα της αποαποικιοποίησης και της κυριαρχίας “είναι άρρηκτα συνδεδεμένα”. Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διαπιστώσεις του ΔΔΧ σχετικά με την αποαποικιοποίηση του Μαυρικού «έχουν νομικά αποτελέσματα και σαφείς επιπτώσεις στο νομικό καθεστώς του Αρχιπελάγους Τσάγκος». Ταυτοχρόνως το Δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψιν του το Ψήφισμα 73/295 της ΓΣΗΕ κατά το οποίο το Ηνωμένο Βασίλειο υποχρεούται μέσα σε διάστημα έξι μηνών από την υιοθέτηση του να παύσει να ασκεί διοίκηση στο Τσάγκος κατέληξε στο ότι ο Μαυρικός έχει τη κυριαρχία επί του Τσάγκος χαρακτηρίζοντας το μάλιστα και ως “παράκτιο κράτος”. Επιπλέον με αυτό το συμπέρασμα δίνει τέλος στον ισχυρισμό των Μαλδιβών ότι το Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί τρίτο αναπόσπαστο μέρος, καθώς το ΔΔΧ έκρινε υπέρ του Μαυρικού. Μόνο σε αντίθετη περίπτωση η ένσταση αυτή θα γινόταν δεκτή.

ii) Τρίτη, Τέταρτη και Πέμπτη Ένσταση

Προχωρώντας στην εξέταση των επόμενων ενστάσεων, σκόπιμο κρίνεται να αναλυθούν μαζί. Αρχικά, σχετικά με την απουσία διαπραγματεύσεων με σκοπό την επίτευξη τελικής συμφωνίας, όπως εντοπίζεται στα άρθρα 74 και 83 της Σύμβασης ΔΘ, το Δικαστήριο διατύπωσε ότι η εν λόγω υποχρέωση θα πρέπει να γίνεται καλή τη

πίστη. Ενδιαφέρον αποτελεί επίσης το γεγονός ότι το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι Μαλδίβες ήταν αυτές που κατά κύριο λόγο αρνήθηκαν να διαπραγματευτούν με το Μαυρικό. Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι σε περίπτωση που δεν μπορεί να επιτευχθεί συμφωνία εντός εύλογου χρονικού διαστήματος είναι υποχρέωση των ενδιαφερόμενων κρατών να προσφύγουν στο Δικαστήριο. Εξετάζοντας την επόμενη ένταση, απορρίφθηκε ομόφωνα καθώς ανωτέρω απεδείχθη ότι ο Μαυρικός είναι το κράτος που ασκεί κυριαρχία στο Αρχιπέλαγος Τσάγκος και επομένως θεωρείται παράκτιο κράτος. Αναλύοντας και την τελευταία ένσταση, σχετικά με την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος από τη μεριά του Μαυρικού, το Δικαστήριο ομοφώνως απέρριψε τον εν λόγω ισχυρισμό, καθώς έκρινε πως πράγματι υπάρχει διαμάχη σχετικά με τα θαλάσσια σύνορα και επομένως τα άρθρα 74 και 83 της Σύμβασης ΔΘ δεν χρησιμοποιούνται καταχρηστικά. Καταληκτικά, οι δικαστές απέρριψαν όλες τις ενστάσεις των Μαλδιβών, με εξαίρεση τον Δικαστή Oxman, ο οποίος δέχτηκε μόνο τη δεύτερη και τρίτη ένσταση.

iii) Η φύση των Γνωμοδοτήσεων και η επιλογή του Δικαστηρίου να στηριχθεί σε αυτές

Οι Μαλδίβες ακολουθώντας το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου και της Αυστραλίας, αμφισβήτησαν τη δεσμευτικότητα των γνωμοδοτήσεων και δεν αποδέχτηκαν ότι

λειτουργούν δεσμευτικά προς τα κράτη. Σε συνέχεια της προηγούμενης άποψης, το ίδιο το ΔΔΧ κατέληξε πως ο ρόλος των γνωμοδοτήσεων είναι συμβουλευτικός και επομένως συνάγεται ότι ο χαρακτήρας τους δεν είναι δεσμευτικός.¹⁰⁶ Από την άλλη μεριά, μια τέτοιου είδους θεώρηση υπονομεύει το κύρος των αποφάσεων που εκδίδονται και μειώνει την επίδρασή τους στο να διαμορφώσουν Ψηφίσματα στη Γενική Συνέλευση.¹⁰⁷ Μάλιστα το γεγονός ότι εκδίδονται από το ΔΔΧ που αποτελεί το κυρίαρχο δικαιοδοτικό όργανο επιβάλλει την ισχύ του και στις γνωμοδοτήσεις.¹⁰⁸ Την θέση αυτή και ο Μαυρίκιος μέσω των εγγράφων παρατηρήσεων υποστήριξε. Ειδικότερα, εξέφρασε πως τα κράτη δεσμεύονται από τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και το πως εφαρμόζονται από το ΔΔΧ. Και παρόλο που το Δικαστήριο παραδέχτηκε τη μη δεσμευτική φύση των γνωμοδοτήσεων, τόνισε την εγκυρότητα τους δεδομένου ότι προέρχονται από το ΔΔΧ που αποτελεί το κύριο δικαιοδοτικό όργανο του ΟΗΕ, με σκοπό να καταλήξει ότι η νομική τους ισχύ δεν δύναται να αφημισθεί λόγω της έλλειψης δεσμευτικής ισχύος. Προχωρώντας στο ζήτημα του Ψηφίσματος της ΓΣΗΕ, οι Μαλδίβες ισχυρίστηκαν ότι δεν είναι δεσμευτικό και κατ' επέκταση δεν πρέπει το Δικαστήριο να το λάβει υπόψιν του, με το Ηνωμένο Βασίλειο να

προσθέτει ότι δεν δημιουργεί υποχρεώσεις για τα κράτη. Από την άλλη μεριά ο Μαυρίκιος διατύπωσε ότι το Δικαστήριο πρέπει να ακολουθήσει το εν λόγω Ψήφισμα, καθώς και να υποστηρίξει ότι το Αρχιπέλαγος Τσάγκος αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του. Γενικά τα ψηφίσματα θεωρούνται ως ήπιο δίκαιο.¹⁰⁹ Το Δικαστήριο στη συγκεκριμένη περίπτωση διευκρίνισε ότι τα Ψηφίσματα της ΓΣΗΕ δεν δύναται να δεσμεύουν τα δικαιοδοτικά όργανα, συμπεριλαμβανομένου του ιδίου, επικαλούμενο την ανάγκη για δικαστική ελευθερία. Ωστόσο, τονίζοντας ότι πρέπει να λαμβάνονται και οι εκάστοτε περιστάσεις που επικρατούν υπόψιν κατέληξε να θεωρήσει το εν λόγω Ψήφισμα ως κρίσιμο επί του ζητήματος.

IV. Απόφαση επί της Ουσίας (2023)

1. Εφαρμοστέο Δίκαιο

Το Δικαστήριο στη παράγραφο 90 διευκρινίζει το δίκαιο εκείνο που θα εφαρμοστεί με σκοπό τον καθορισμό της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (εφεξής: “ΑΟΖ”) και τη χάραξη της υφαλοκρηπίδας. Ειδικότερα παραπέμπει στα άρθρα 74 παράγραφος 1 και 83 παράγραφος 1 της Σύμβασης ΔΘ. Το γράμμα του πρώτου αναφερθέντος άρθρου ορίζει ότι η χάραξη ΑΟΖ

¹⁰⁶ ICJ, Handbook (Triangle Bleu, 7th ed, 2019) 92.

¹⁰⁷ Anthony Aust, Handbook of International Law (Cambridge University Press, 2nd ed, 2010) 429.

¹⁰⁸ Anthony Aust, ‘Advisory Opinions’ (2010) 1(1) Journal of International Dispute Settlement 123, 133.

¹⁰⁹ Daniel Thürer, ‘Soft Law’ in Anne Peters (ed), Max Planck Encyclopedia of Public International Law (Oxford University Press, at March 2009).

μεταξύ δύο Κρατών θα πρέπει να διέπεται από το Διεθνές δίκαιο, όπως αυτό καθορίζεται στο άρθρο 38 του Καταστατικού του ΔΔΧ, με σκοπό την εξεύρεση δίκαιης λύσης. Αναλύοντας το άρθρο 74 παρατηρείται ότι διαδραματίζει κομβικό ρόλο στις οριοθετήσεις ΑΟΖ, ενθαρρύνοντας τα κράτη να διαπραγματευτούν καλή τη πίστη. Ωστόσο, η ευρεία διατύπωση του όρου “*δίκαιης λύσης*” και η έλλειψη συγκεκριμένου ορισμού συχνά οδηγεί σε πληθώρα ερμηνειών. Βασική προβληματική για την εφαρμογή της εν λόγω αρχής είναι το γεγονός ότι παράγοντες όπως οι γεωγραφικές συνθήκες, η ύπαρξη νησιών και η σύγκριση του μήκους των ακτογραμμών των εμπλεκόμενων κρατών πρέπει να συνυπολογιστούν και να εξισορροπηθούν. Το ΔΔΧ ωστόσο κατέληξε πως η κάθε υπόθεση θα πρέπει να κρίνεται *ad hoc*, λόγω των διαφορετικών δεδομένων που υπάρχουν και ως εκ τούτου η αρχή της “*δίκαιης λύσης*” δύναται να εφαρμόζεται διαφορετικά στις εκάστοτε υποθέσεις.¹¹⁰ Έπειτα, εξετάζοντας το εν λόγω άρθρο από δικονομικής απόψεως, παρατηρείται πολυπλοκότητα της διαδικασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση της Νότιας Κίνας κατά την οποία δημιουργήθηκαν εντάσεις λόγω της παρατεταμένης διαδικασίας.¹¹¹

Προχωρώντας στο δεύτερο άρθρο, το εν λόγω διατυπώνει τις αρχές του πρώτου, απλώς κατά τη περίπτωση χάραξης υφαλοκρηπίδας.

2. Μέθοδος οριοθέτησης θαλάσσιων διαφορών

Το Δικαστήριο επικαλούμενο το άρθρο 74 παράγραφος 1 της Σύμβασης ΔΘ για εξεύρεση δίκαιης λύσης αποφάσισε για τον καθορισμό της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ να εφαρμόσει την μέθοδο τριών βημάτων, γνωστή και ως “*μέθοδος ίσων αποστάσεων*”.

i) *Πρώτο Στάδιο*

Αναλύοντας το πρώτο βήμα, το Δικαστήριο οφείλει να ξεκινήσει την προσωρινή κατασκευή ίσων γραμμών από την ακτογραμμή. Για το προσδιορισμό λοιπόν των βάσεων χάραξης, τόσο οι Μαλδίβες όσο και ο Μαυρίκιος παρουσίασαν τα προτεινόμενα σημεία χάραξης των ακτογραμμών τους και παρόλο που ο Μαυρίκιος δέχτηκε όλες τις βάσεις χάραξης των Μαλδίβων, οι Μαλδίβες απέρριψαν τέσσερα σημεία χάραξης του Μαυρικίου τονίζοντας ότι τα σημεία αυτά βρίσκονται κάτω από τη στάθμη της θάλασσας. Σε απάντηση του ο Μαυρίκιος ανέφερε μια σειρά υποθέσεων που υποστήριζαν τον ισχυρισμό του. Χαρακτηριστικά στην υπόθεση Κατάρ κατά Μπαχρέιν τόνισε πως το Δικαστήριο είχε δεχτεί ότι ένα υψόμετρο χαμηλής παλίρροιας, που βρίσκεται εν όλω ή εν μέρει εντός των χωρικών υδάτων μπορεί να αποτελέσει μέρος της παράκτιας

¹¹⁰ Kaye, S., (2008). Lessons Learned From The Gulf Of Maine Case: The Development Of Maritime Boundary Delimitation Jurisprudence Since UNCLOS III. 10.3406/arsi.1968.990.

¹¹¹ Nemeth, S. C., Mitchell, S., Nyman, E., & Hensel, P. R., (2014). Ruling the Sea: Managing Maritime Conflicts through UNCLOS and Exclusive Economic Zones. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/03050629.2014.897233>.

διαμόρφωσης. Πρωτίστως, το Δικαστήριο, για να διευκρινίσει τις προϋποθέσεις προσδιορισμού της ακτογραμμής παρέπεμψε στην υπόθεση Ρουμανία κατά Ουκρανίας, τονίζοντας ότι η χάραξη ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας βασίζεται στην αρχή ότι η ξηρά κυριαρχεί στη θάλασσα μέσω της προβολής των ακτών ή των παράκτιων ακτών και επομένως για να προσδιοριστούν οι ακτές του Μαυρίκιου και των Μαλδίβων πρέπει οι προβολές προς τη θάλασσα συμπίπτουν.

Έπειτα για το προσδιορισμό του επίμαχου σημείου, του υφάλου Blenheim, το Δικαστήριο αποφάσισε να εξετάσει εάν ο εν λόγω ύφαλος αποτελεί μέρος της ακτής του Μαυρίκιου, διευκρινίζοντας ωστόσο πρώτα πως δεν είναι υποχρεωμένο να συμφωνήσει ή μη για τον ορισμό του σημείου αυτού ως βάση χάραξης αλλά μπορεί να ορίσει ένα εντελώς διαφορετικό. Εν συνεχεία, δήλωσε πως τα σημεία βάσης που θα επιλεγούν θα πρέπει να θεωρούνται «κατάλληλα» όχι μόνο υπό την έννοια ότι θα πρέπει να βρίσκονται πλησιέστερα στην περιοχή που πρόκειται να οριοθετηθεί, αλλά και υπό την έννοια ότι δεν θα πρέπει να οδηγούν σε δικαστική αναδιαμόρφωση της γεωγραφίας. Τελικώς, επισήμανε πως η νομολογία σε σπάνιες περιπτώσεις αποδέχτηκε ως σημεία χάραξης ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας ένα σημείο χαμηλής παλίρροιας και επομένως θα πρέπει να αναλυθεί το αντίκτυπο που θα δημιουργηθεί εάν ο ύφαλος Blenheim επιλεγεί ως σημείο χάραξης. Ακολουθώντας αυτή τη συλλογιστική το Δικαστήριο, απέρριψε τον ύφαλο αυτό ως βάση, καθώς με αυτό το τρόπο θα ελέγχει

σχεδόν το ήμισυ της προσωρινής γραμμής ίσων αποστάσεων. Σχετικά με το δεύτερο επιχείρημα που προέβαλε ο Μαυρίκιος για να υποστηρίξει τον ύφαλο Blenheim ως σημείο χάραξης, το εν λόγω κράτος υποστήριξε ότι αποτελεί εναλλακτικά τμήμα υφάλου που βρίσκεται πάνω από το νερό κατά την άμπωτη αλλά βυθίζεται κατά την παλίρροια. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 47 της παραγράφου 1, δίνεται η δυνατότητα χάραξης ευθειών αρχιπελαγικών γραμμών βάσεων που συνδέουν τα εξωτερικά σημεία των απομακρυσμένων νησιών με αποξηραμένους υφάλους. Το Δικαστήριο λοιπόν θεωρεί αναγκαίο να εξετάσει κατά πόσον το καθεστώς των αρχιπελαγικών κρατών που καθορίζεται στο μέρος IV της Σύμβασης ΔΘ έχει σημασία για την οριοθέτηση της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης και της υφαλοκρηπίδας μεταξύ δύο αρχιπελαγικών κρατών. Διαπιστώνει λοιπόν ότι το άρθρο 47 δεν αναφέρει κάπου ότι αυτά τα σημεία θα πρέπει να αποτελούν βάσεις για τη κατασκευή προσωρινής γραμμής ίσων αποστάσεων.

Επιπρόσθετα, δεν δηλώνεται μέσω του άρθρου ότι η αποξηραμένη ύφαλος πρέπει να αντιμετωπίζεται όπως ένα αρχιπελαγικό νησί για τους σκοπούς οριοθέτησης. Παραπέμποντας επίσης στην υπόθεση Ρουμανίας κατά Ουκρανίας, επισήμανε τη διάκριση μεταξύ των βάσεων που στοχεύουν στην μέτρηση του πλάτους της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ και σε εκείνα που εξυπηρετούν τη χάραξη μέσω γραμμών. Συνεχίζοντας, το Δικαστήριο την ανάλυση των επιχειρημάτων που είχαν ειπωθεί από τη μεριά του

Μαυρίκιου, καταλήγει ότι η υπόθεση Μπαρμπάντος κατά Τρινιντάντ και Τομπάγκο, δεν υποστηρίζει την επιχειρηματολογία του Μαυρίκιου, καθώς δεν γίνεται αναφορά σε περίπτωση αποξηραμένου υφάλου ούτε παλίρροιας. Ως αποτέλεσμα, το Δικαστήριο σταθερά υποστήριξε την προηγούμενη του άποψη, ότι δηλαδή δεν κρίνεται ο ύφαλος ως σημείο χάραξης προσωρινών γραμμών. Ο Μαυρίκιος ωστόσο προέβαλε και τρίτο ισχυρισμό για να αιτιολογήσει την επιλογή του εν λόγω υφάλου. Ειδικότερα, διατύπωσε πως ο αμφισβητούμενος ύφαλος μπορεί να θεωρηθεί είτε ότι αποτελεί ένα ενιαίο υψόμετρο παλίρροιας ή ότι αποτελείται από πολλαπλά υψόμετρα, σύμφωνα με το άρθρο 47 παράγραφος 4.

Κατά τον πρώτο ισχυρισμό του Μαυρίκιου, ότι θα πρέπει να θεωρηθούν τα τμήματα του υφάλου πως αποτελούν ένα ενιαίο υψόμετρο παλίρροιας, καθώς συνδέονται μέσω μια “υποθαλάσσιας δομής”, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι στο άρθρο 13, κατά το οποίο ορίζεται η έννοια της παλίρροιας, δεν εμπεριέχεται το στοιχείο της υποθαλάσσιας δομής. Έπειτα, οι χάρτες που προσκομίσθηκαν από τον Μαυρίκιο προς απόδειξη των ισχυρισμών του δεν περιγράφουν λεπτομερώς τα χαρακτηριστικά του υφάλου αλλά λειτουργούν για την εξασφάλιση της ασφαλούς ναυσιπλοΐας της περιοχής. Τέλος το Δικαστήριο παραπέμπει στην κρίση του ΔΔΧ στην υπόθεση Νικαράγουα κατά Κολομβίας, όπου αποφάσισε ότι τα υψώματα χαμηλής παλίρροιας θα πρέπει να προσδιορίζονται

μεμονωμένα και χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν η υποθαλάσσια δομή.

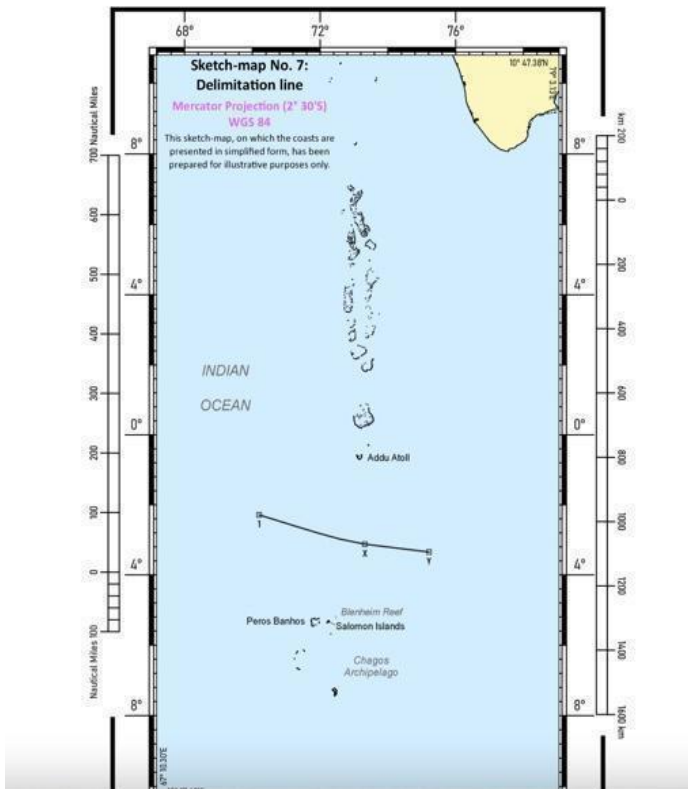
Το Δικαστήριο, λοιπόν κατέληξε ότι τα σημεία του υφάλου δεν μπορούν να αποτελέσουν βάσεις για τη προσωρινή χάραξη γραμμών ίσων αποστάσεων αλλά λόγω της μεγάλης σημασίας που διαδραματίζουν για τη χάραξη των 200 ν.μ. το Δικαστήριο συνέχισε την ανάλυση του. Προχωρώντας στην ανάλυση του άρθρου 47, αναγνώρισε λοιπόν ότι ο αποξηραμένος ύφαλος αποτελεί χαμηλή στάθμη παλίρροιας και υπό την έννοια αυτή η παράγραφος 4 του συγκεκριμένου άρθρου εφαρμόζεται. Τόνισε τον διευρυμένο χαρακτήρα της παραγράφου 1 και διαπίστωσε ότι οι προϋποθέσεις της τέταρτης παραγράφου είναι σύμφωνες με της πρώτης. Συνοψίζοντας, διατύπωσε ότι το υψόμετρο της παλίρροιας του υφάλου Blenheim, που βρίσκεται εν όλω ή εν μέρει εντός 12 ν.μ. από τη νήσο Τακαμάκα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως γραμμή βάσης για τη μέτρηση του ορίου των 200 ν.μ. του Μαυρίκιου.

ii) Δεύτερο Στάδιο

Κατά το δεύτερο στάδιο, θα αποσαφηνιστεί εάν υπάρχει κάποια ειδική περίπτωση που να απαιτεί τη προσαρμογή της προσωρινής γραμμής ίσων αποστάσεων. Παρόλο που και τα δύο μέρη ανέφεραν ότι δεν υπάρχει κάποια τέτοιου είδους περίπτωση, ο Μαυρίκιος επανέφερε το θέμα του υφάλου Blenheim να αποτελέσει βάση γραμμής χάραξης. Το Δικαστήριο, ωστόσο παρέμεινε σταθερό στην άποψή του και τόνισε ότι και τα δυο μέρη δεν έχουν προβάλει κάποια ειδική περίπτωση.

iii) Τρίτο Στάδιο

Προχωρώντας στο τρίτο και τελικό στάδιο, το Δικαστήριο εξετάζει εάν υπάρχει αναλογικότητα. Κατά το ίδιο, δεν χρειάζεται η αναλογικότητα να είναι σε αυστηρά πλαίσια αλλά πρέπει να μην υπάρχει κάποια σημαντική δυσαναλογία.

Ειδικότερα, επισημαίνει ότι δεν χρειάζεται να ληφθούν υπόψιν μαθηματικοί υπολογισμοί, όπως έχει διατυπωθεί και στην υπόθεση Μπανγκλαντές κατά Μιανμάρ. Τέλος, τα μήκη των συναφών ακτών είναι 40.3 χλμ. για τον Μαυρίκιο και 39.0 χλμ. για τις Μαλδίβες και η γραμμή οριοθέτησης είναι 45.331 τ.μ. για τον Μαυρίκιο και 47.232 τ.μ.

για τις Μαλδίβες. Επομένως, το Δικαστήριο κατέληξε ότι δεν υπάρχει κάποια σημαντική δυσαναλογία.

3. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 Ν.Μ

Πολλά παράκτια κράτη έχουν κατά καιρούς ισχυριστεί το δικαίωμά τους για επέκταση της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 ν.μ. από τα σημεία χάραξης. Το εν λόγω δικαίωμα λοιπόν κατοχυρώνεται στο άρθρο 76, παράγραφος 5 της Σύμβασης ΔΘ και ορίζει ότι τα κράτη δεν δύνανται πέρα των 350 μέτρων από τις ακτογραμμές τους ή τα 100 μέτρα από την ισοβαθή των 2.500 μέτρων να παρεκκλίνουν.¹¹²

Οι Μαλδίβες σε αίτημά τους λοιπόν διεκδικούν το εν λόγω δικαίωμα αντιμετωπίζοντας τους ισχυρισμούς του Μαυρικίου ότι η ΑΟΖ πρέπει να είναι εντός των 200 ν.μ. και αρνείται ότι οι Μαλδίβες μπορούν να διεκδικήσουν υφαλοκρηπίδα πέραν των 200 ν.μ. Έπειτα όπως ορίζεται στη παράγραφο 8 του ίδιου άρθρου το κράτος εκείνο που έχει τέτοιου είδους διεκδικήσεις οφείλει να καταθέσει τους ισχυρισμούς του και να εξετάζονται από την Επιτροπή για τα όρια της υφαλοκρηπίδας (εφεξής: “CLCS”).¹¹³

Σε συνάντησή τους το 2010, οι Μαλδίβες είχαν την ευκαιρία να ζητήσουν από την Ευρωπαϊκή

¹¹² Σύμβαση για τη Θάλασσα, Ηνωμένα Έθνη, 10 Δεκεμβρίου 1982, σε ισχύ 16 Νοεμβρίου 1994.

¹¹³ Σύμβαση για τη Θάλασσα, Ηνωμένα Έθνη, 10 Δεκεμβρίου 1982, σε ισχύ 16 Νοεμβρίου 1994.

Επιτροπή να τους χορηγήσει το δικαίωμα να καταθέσουν τις αποφάσεις τους. Οι Μαλδίβες αναγνώρισαν το ζήτημα αυτό και υποσχέθηκαν να το διορθώσουν σε ένα προσάρτημα στην υποβολή της στην CLCS. Ωστόσο, απέτυχαν να εκπληρώσουν αυτή την υπόσχεση, οδηγώντας τον Μαυρίκιο να απορρίψει την αξίωσή τους. Οι Μαλδίβες υποστηρίζουν τη χρήση μιας γραμμής ίσων αποστάσεων για την επίλυση του ζητήματος οριοθέτησης των συνόρων, αρνούμενοι ότι οι συζητήσεις του 2010 δημιούργησαν νομική υποχρέωση να αλλάξουν το υπό διεκδίκηση αίτημα. Υποστηρίζουν ότι οι δηλώσεις που έγιναν κατά τη διάρκεια ελλιπών-ατελών διαπραγματεύσεων δεν μπορούν να είναι νομικά δεσμευτικές.

Το Δικαστήριο έκανε αναφορά στην υπόθεση Μπαρμπέντος κατά Τρινιδάδ και Τομπάγκο, κατά την οποία υπάρχει μια μόνο υφαλοκρηπίδα ενιαία και όχι μια εσωτερική υφαλοκρηπίδα και μια ξεχωριστή εκτεταμένη ή εξωτερική υφαλοκρηπίδα. Κατά το ίδιο, τα έγγραφα που κοινοποίησε ο Μαυρίκιος καθώς και η ειδική συμφωνία δεν υποδηλώνει, ρητά ή σιωπηρά, ότι η οριοθέτηση των θαλάσσιων ορίων μεταξύ των μερών θα πρέπει να αποκλείει την υφαλοκρηπίδα πέραν 200 ν.μ., με αποτέλεσμα να καταλήξει ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των μερών περιλαμβάνει όχι μόνο την υφαλοκρηπίδα εντός 200 ν.μ. αλλά και οποιοδήποτε τμήμα της υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 ν.μ., συμπεριλαμβανομένου του Βόρειου τμήματος του Αρχιπελάγους Τσάγκος. Τέλος, απέρριψε την

ένσταση του Μαυρικίου, καθώς δεν υπάρχει κάποιος κανόνας που να απαιτεί την υποβολή εισήγησης στο CLCS πριν από την έναρξη της διαδικασίας οριοθέτησης.

Ένας σημαντικός παράγοντας που το Δικαστήριο ανέλυσε για να διαπιστώσει, εάν θα προχωρήσει σε οριοθέτηση πέραν των 200 ν.μ. ήταν η αρχή της σημαντικής αβεβαιότητας. Όπως δήλωσε το ITLOS στην υπόθεση Μπαγκλαντές κατά Μιανμάρ, «το πρώτο βήμα σε κάθε οριοθέτηση είναι να προσδιοριστεί αν υπάρχουν δικαιώματα και αν αυτά επικαλύπτονται». Το Δικαστήριο, ωστόσο, τόνισε έναν ακόμα παράγοντα, τη προστασία της περιοχής, η οποία αποτελείται από το βυθό, το πυθμένα του ωκεανού και το υπέδαφος πέραν των ορίων της εθνικής δικαιοδοσίας.

Καταληκτικά, απεφάνθη ότι δεν θα προχωρήσει σε οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας πέραν των 200 ν.μ., καθώς μπορεί να υπάρχει κίνδυνος ζημίας των συμφερόντων της διεθνούς κοινότητας στην περιοχή και της αρχής της κοινής κληρονομιάς.

V. Συμπέρασμα

Η εν λόγω υπόθεση δεν αφορά μια απλή θαλάσσια οριοθέτηση και καθορισμό ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας. Επι της ουσίας το Δικαστήριο κλήθηκε να αναλύσει ζητήματα που εκ πρώτης όψεως δεν εμπίπτουν στο πεδίο του, όπως το ζήτημα της κυριαρχίας. Ανέλαβε ωστόσο τη πρωτοβουλία και διαμόρφωσε κρίσεις που

αμφισβητήθηκαν αρκετά, αλλά αποτελούν σταθμό για τη ενίσχυση του ήπιου δικαίου. Ανέδειξε τη σημαντικότητα των Γνωμοδοτήσεων του ΔΔΧ και των Ψηφισμάτων της ΓΣΗΕ και στηρίχθηκε στα ευρήματά τους. Το πλέον αξιοσημείωτο βέβαια γεγονός είναι ότι η εν λόγω θαλάσσια οριοθέτηση αποτελεί ένα καθοριστικό βήμα στην αποαποικιοποίηση του Αρχιπελάγους Τσάγκος και στην ενοποίηση του με τον Μαυρίκιο. Παρόλο που όπως έχει αναφερθεί και ανωτέρω είναι μια θαλάσσια οριοθέτηση και το εύλογο θα ήταν να δοθεί έμφαση στα σημεία χάραξης και εάν έχει εξευρεθεί δίκαιη λύση, η συγκεκριμένη υπόθεση

δίνει ορατότητα σε θέματα αποαποικιοποίησης, κρατικής κυριαρχίας και υπογραμμίζει το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών. Συνοψίζοντας, στο κομμάτι της θαλάσσιας οριοθέτησης το Δικαστήριο κατόρθωσε προχωρώντας στη χάραξη ίσων αποστάσεων να μειώσει την ένταση τόσο των Μαλδιβών όσο και του Μαυρικίου που επικρατεί στη περιοχή ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, λόγω των θαλάσσιων διεκδικήσεων. Συμπερασματικά, η εν λόγω γνωμοδότηση δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες στην ευρύτερη περιοχή με το να απαλλάζει τα κράτη από διαμάχες και συνεχείς διεκδικήσεις.

Πηγές

Αποφάσεις

Barcelona Traction, Light and Power Co, Limited (Belgium v Spain) (New Application: 1962) (Preliminary Objections Judgment) [1964] ICJ.

Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion.

Διεθνείς Συμφωνίες

Σύμβαση για τη Θάλασσα, Ηνωμένα Έθνη, 10 Δεκεμβρίου 1982, σε ισχύ 16 Νοεμβρίου 1994.

Βιβλιογραφία

Anthony Aust, Advisory Opinions' (2010) 1(1) Journal of International Dispute Settlement.

Anthony Aust, Handbook of International Law (Cambridge University Press, 2nd ed, 2010).

Daniel Thürer, 'Soft Law' in Anne Peters (ed), Max Planck Encyclopedia of Public International Law (Oxford University Press, at March 2009).

ICJ, Handbook (Triangle Bleu, 7th ed, 2019).

Jeffery, L 2024, 'The Chagos Archipelago: A limited victory for decolonization', Anthropology Today (AT), vol. 40, no. 6, pp. 23-25. <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12929>.

Kaye, S., (2008). Lessons Learned From The Gulf Of Maine Case: The Development Of Maritime Boundary Delimitation Jurisprudence Since UNCLOS III.10.3406/arsi.1968.990.

Natalie Klein, 'Land and Sea: Resolving Contested Land and Disappearing Land Disputes under the UN Convention on the Law of the Sea' in Chiara Giorgetti and Natalie Klein (eds), *Resolving Conflicts in the Law: Essays in Honour of Lea Brilmayer* (Brill, 2019).

Nemeth, S. C., Mitchell, S., Nyman, E., & Hensel, P. R., (2014). Ruling the Sea: Managing Maritime Conflicts through UNCLOS and Exclusive Economic Zones. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/03050629.2014.897233>.

Victor Kattan, 'The Chagos Advisory Opinion and the Law of Self-Determination' (2020) 10(1) *Asian Journal of International Law*.

ITLOS, Request for an Advisory Opinion submitted by the Commission of Small Island States on Climate Change and International Law - Advisory Opinion of 21 May 2024

*Της Ειρήνης Μανιάτη**

I. Εισαγωγή

“Climate justice is both a moral imperative and a prerequisite for effective global climate action.”¹¹⁴

Η παρούσα επισκόπηση αποσκοπεί στην εμβάθυνση και ανάλυση του ρόλου της Σύμβασης του Δικαίου Θάλασσης (εφεξής: “Σύμβαση ΔΘ”) με το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής.

Τα τελευταία έτη ο αριθμός των αγωγών που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή έχει αυξηθεί κατακόρυφα και ως εκ τούτου οι ενδιαφερόμενοι διεθνείς οργανισμοί και φορείς έχουν στραφεί στα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα με σκοπό να προσδιορίσουν τις υποχρεώσεις των κρατών απέναντι στη κλιματική αλλαγή. Στις 21 Μαΐου 2024, το Δικαστήριο εξέδωσε την πολυαναμενόμενη γνωμοδότηση για τη κλιματική αλλαγή και τις ευθύνες που φέρουν τα κράτη για

τη διατήρηση και προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Πρόκειται για τη πρώτη από μια σειρά γνωμοδοτήσεων που έπονται να ακολουθήσουν από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και το Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η εν λόγω γνωμοδότηση έθιξε πλήθος ζητημάτων και αποσαφήνισε αμφιλεγόμενα ζητήματα γύρω από την αλληλεπίδραση μεταξύ των καθεστώτων της κλιματικής αλλαγής και του δικαίου της θάλασσας. Συνέβαλε ουσιαστικά στην προοδευτική εξέλιξη του δικαίου της θάλασσας, καθώς επιβεβαίωσε ότι η Σύμβαση ΔΘ περιλαμβάνει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου για τη θαλάσσια ρύπανση, καθιστώντας έτσι το καθεστώς για τη θαλάσσια ρύπανση εφαρμόσιμο στην κλιματική αλλαγή. Υποστήριξε το στόχο της μείωσης της παγκόσμιας θερμοκρασίας κατά 1,5°C σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα και διευκρίνισε τον ρόλο της Συμφωνίας των Παρισίων.

II. Πραγματικά Περιστατικά

Στις 12 Δεκεμβρίου 2022, η Επιτροπή Κλιματικής Αλλαγής και Διεθνούς Δικαίου Μικρών Νησιωτικών Κρατών ζήτησε από το Διεθνές Δικαστήριο για ζητήματα θαλασσίας γνωμοδότηση σχετικά με δύο ερωτήματα. Ειδικότερα, ως πρώτο ερώτημα έθεσε τις υποχρεώσεις που έχουν τα συμβαλλόμενα κράτη

* Τελειόφοιτη Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: emaniate4@gmail.com.

¹¹⁴ Press Release, U.N. Secretary-General, International Court’s Advisory Opinions on Climate Change Obligations of States ‘of Tremendous Importance’,

Secretary-General Tells General Assembly, SG/SM/21750 (Mar. 29, 2023), <https://press.un.org/en/2023/sgsm21750.doc.htm>.

μέλη της Σύμβασης Θάλασσας ως προς το να αποτρέπουν, μειώνουν και ελέγχουν την θαλάσσια ρύπανση που προκύπτει ή είναι πιθανό να προκύψει από τη κλιματική αλλαγή, συμπεριλαμβάνοντας την υπερθέρμανση της θάλασσας, την αύξηση της στάθμης της και την οξείδωση της που έχει προκληθεί από την ανθρωπογενή εκπομπή αερίων. Και ως δεύτερο την υποχρέωση προστασίας και διατήρησης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τη κλιματική αλλαγή συμπεριλαμβάνοντας την υπερθέρμανση της θάλασσας, την αύξηση της στάθμης της και την οξείδωση της. Συνολικά 33 Κράτη και 8 κυβερνητικοί οργανισμοί τοποθετήθηκαν.

III. Γνώμη

1. Αρμοδιότητα

Το Δικαστήριο πριν προβεί σε ανάλυση των ερωτημάτων που του έχουν τεθεί διευκρίνισε εάν έχει την αρμοδιότητα. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 21 του Καταστατικού του Δικαστηρίου ορίζεται ότι οι περιπτώσεις δικαιοδοσίας του προβλέπονται είτε στη παρούσα σύμβαση είτε σε κάποια άλλη συμφωνία. Στο άρθρο 2, παράγραφος 2 του Καταστατικού της Επιτροπής Κλιματικής Αλλαγής και Διεθνούς Δικαίου Μικρών Νησιωτικών Κρατών αναγράφεται ότι έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν από το Δικαστήριο να γνωμοδοτήσει σε ζητήματα που σχετίζονται με τη Σύμβαση Θάλασσας και είναι συμβατά με τα άρθρα 21 του Καταστατικού του Δικαστηρίου και 138 των ιδίων. Το Δικαστήριο επομένως, κατέληξε ότι η εν λόγω πρόβλεψη δίνει δικαιοδοσία στο

Δικαστήριο να γνωμοδοτήσει. Προχώρησε έπειτα στο να διαπιστώσει εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 138. Πράγματι το Δικαστήριο θεώρησε ότι ικανοποιούνται, καθώς το καταστατικό της Επιτροπής αποτελεί διεθνής συμφωνία, ομόφωνα το Δικαστήριο ψηφίστηκε ως αρμόδιο όργανο και τέλος τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν άμεσα θέματα που εμπίπτουν στο πλαίσιο της συμφωνίας.

2. Πρώτο Ερώτημα

i) Ορισμός της θαλάσσιας ρύπανσης

Για να απαντήσει στο πρώτο ερώτημα ωστόσο το Δικαστήριο έκρινε πως πρέπει πρωτίστως να εξετάσει εάν οι ανθρωπογενείς εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα εμπίπτουν στον ορισμό της «ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος» σύμφωνα με το άρθρο 1 παράγραφος 1, εδάφιο 4 της Σύμβασης ΔΘ. Το εν λόγω άρθρο ορίζει λοιπόν τρία κριτήρια που πρέπει να πληρούνται σωρευτικά. Πρώτον, την ύπαρξη ουσίας ή ενέργειας, δεύτερον η ουσία αυτή ή ενέργεια να έχει εισαχθεί στο θαλάσσιο περιβάλλον άμεσα ή έμμεσα από ανθρώπους και τρίτον η εισαγωγή αυτή να οδηγεί ή να είναι δυνατό να οδηγήσει σε επιβλαβείς συνέπειες. Το Δικαστήριο κατέληξε επομένως πως οι ανθρωπογενείς εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα συνιστούν ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος κατά την έννοια του άρθρου 1 παράγραφος 1, εδάφιο 4 της Σύμβασης, καθώς πληρούνται όλα τα προαναφερθέντα κριτήρια. Ενδιαφέρον αποτελεί

το γεγονός ότι παρόλο που η Σύμβασης ΔΘ δεν αναφέρει σε κάποιο σημείο της την κλιματική αλλαγή, τα περισσότερα κράτη υποστήριξαν ότι οι εκπομπές αερίου εμπίπτουν στον ορισμό του άρθρου 1 παράγραφος 1, εδάφιο 4 και αναγνώρισαν την εφαρμογή του άρθρου 194 και του 212, που σχετίζεται με την ατμοσφαιρική ρύπανση. Η Κίνα ωστόσο όπως και η Ινδία απέρριψαν την άποψη αυτή.¹¹⁵

ii) *Ο Ρόλος της Συμφωνίας των Παρισίων*

Ένα από τα πολλά ζητήματα που θίγει αυτή η γνωμοδότηση είναι και η σχέση της Σύμβασης Θάλασσας με τη Συμφωνία των Παρισίων. Παρόλο που το ζήτημα τόσο της προστασίας του περιβάλλοντος όσο και της θάλασσας είναι σε συνάφεια μεταξύ τους, επιλέγεται να λειτουργούν τα δύο αυτά καθεστάτα χωριστά. Πράγματι η Σύμβαση ΔΘ προβλέπει ορισμένους μηχανισμούς προστασίας, ωστόσο δεν είναι σαφής ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής.¹¹⁶ Η Συμφωνία των Παρισίων αντιστοίχως αποτελεί ένα καινούργιο νομοθετικό κείμενο το οποίο θέτει περισσότερο έναν κοινό στόχο μεταξύ των κρατών παρά μια δέσμευση για

τα κράτη μεμονωμένα.¹¹⁷ Υπήρξε επομένως έντονη διχογνωμία για το εάν θα έπρεπε η εν λόγω συμφωνία να θεωρηθεί *lex specialis* ή όχι της Σύμβασης ΔΘ. Η ίδια η Επιτροπή των Μικρών Νησιωτικών Κρατών κατά τη προφορική διαδικασία απέρριψε την *lex specialis* προσέγγιση και τόνισε ότι μια τέτοιου είδους απόφαση θα οδηγούσε σε θεμελιώδη παραπλάνηση. Κατά τη πλειοψηφία των κρατών τα δύο αυτά καθεστάτα λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους και επομένως δεν κρίνεται σκόπιμη μια τέτοιου είδους συζήτηση. Ο Μαυρίκιος ωστόσο, υποστήριξε ότι η Συμφωνία των Παρισίων είναι *lex specialis*, καθώς αποτρέπει την επικίνδυνη κλιματική αλλαγή. Διχογνωμία επικράτησε και στην ακαδημαϊκή κοινότητα, καθώς υποστηρίχθηκε ότι η Συμφωνία των Παρισίων παρέχει τα διεθνή πρότυπα και κανόνες για τη προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα.¹¹⁸ Αντίθετα, κατά ορισμένους η Συμφωνία των Παρισίων δεν παρέχει κάποιον συγκεκριμένο στόχο ως προς τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, ούτε εστιάζει στην οξείδωση των ωκεανών και τις συνέπειες του.¹¹⁹

¹¹⁵ Philipp P Nickels, “The Relationship between the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) and the UN Climate Change Regime: What Role for Article 237 UNCLOS?” (2 April 2024), online: <https://site.uit.no/nclos/?p=1393>.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Zahar A. Collective Obligation and Individual Ambition in the Paris Agreement. *Transnational*

Environmental Law. 2020;9(1):165-188. doi:10.1017/S2047102519000281.

¹¹⁸ Boyle, A. (2019). Litigating Climate Change under Part XII of the LOSC. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 34(3), 458-481. <https://doi.org/10.1163/15718085-13431097>.

¹¹⁹ Scott KN. Ocean Acidification. In: Johansen E, Busch SV, Jakobsen IU, eds. *The Law of the Sea and Climate*

Το Δικαστήριο κατέληξε ότι η Συμφωνία των Παρισίων δεν δύναται να θεωρηθεί *lex specialis*, καθώς δεν περιορίζει ή τροποποιεί τους στόχους της Σύμβασης ΔΘ. Δεδομένου μάλιστα, ότι η ίδια η Σύμβαση ΔΘ έχει ως στόχο τη προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος ακόμα και αν γινόταν δεκτό το *lex specialis*, θα έπρεπε να εφαρμοστεί με τρόπο που δεν θα ματαιώνει το σκοπό της Σύμβασης. Τέλος, το Δικαστήριο ενώ υποστήριξε το στόχο της μείωσης της παγκόσμιας θερμοκρασίας κατά 1,5°C και το χρονοδιάγραμμα που η Συμφωνία των Παρισίων έθετε για την επίτευξη των στόχων κατέληξε να υπερβαίνει σε αυστηρότητα το πλαίσιο της Συμφωνίας των Παρισίων, καθώς θέσπισε μια πιο απαιτητική υποχρέωση δέουσας επιμέλειας.

iii) Άρθρα 192 και 193 της Σύμβασης ΔΘ

Προχωρώντας στην εξέταση του ζητήματος των υποχρεώσεων υπό το Μέρος XII της Σύμβασης ΔΘ, το Δικαστήριο εκκινεί την ανάλυσή του από τα άρθρα 192 και 193. Αρχικά το άρθρο 192 ορίζει πως τα συμβαλλόμενα μέρη φέρουν την υποχρέωση να προστατεύουν και να διατηρούν το θαλάσσιο περιβάλλον. Συμπληρωματικά παρόλο που το άρθρο 193 αναγνωρίζει στα Κράτη ως κυριαρχικό δικαίωμα την εκμετάλλευση των φυσικών τους πόρους κάνει

ρητή αναφορά για “υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν και να διατηρούν το θαλάσσιο περιβάλλον”, αναδεικνύοντας με αυτό το τρόπο την σημασία της προστασίας και διατήρησης του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Ειδικότερα, το Δικαστήριο χαρακτηρίζει το άρθρο 192 ως “διάταξη-ομπρέλα” που περιλαμβάνει και ειδικότερες υποχρεώσεις που πηγάζουν από τη Σύμβαση και διαπιστώνει ότι κάτω από το εν λόγω άρθρο τα κράτη φέρουν την υποχρέωση να λαμβάνουν μέτρα προσαρμογής. Το γεγονός ότι διαπιστώνει πως οι ωκεανοί αποτελούν τη μεγαλύτερη δεξαμενή απορρόφησης εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα υποχρεώνει τα κράτη να λάβουν μέτρα για να μειώσουν αυτές τις εκπομπές. Συνδυάζοντας επομένως την ύπαρξη υποχρέωσης με τη κλιματική αλλαγή, το Δικαστήριο θεμελιώνει στο άρθρο 192 τη χρήση των στόχων της Συμφωνίας των Παρισίων.

iv) Άρθρο 194 της Σύμβασης ΔΘ: Μείωση, έλεγχος και πρόληψη της ρύπανσης και λήψη «αναγκαίων μέτρων»

Το άρθρο 194, *inter alia*, απαιτεί από τα Κράτη να λάβουν “όλα τα απαραίτητα μέτρα” με σκοπό τη διατήρηση, τη μείωση και τον έλεγχο του θαλάσσιου περιβάλλοντος από οποιαδήποτε πηγή. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι το Δικαστήριο τόνισε ότι τόσο το άρθρο 192 όσο και το 194 αναγράφουν τον όρο “θαλάσσιο περιβάλλον” χωρίς να γίνεται ειδική αναφορά σε συγκεκριμένη

Change: Solutions and Constraints. Cambridge University Press; 2020:104-128.

θαλάσσια ζώνη. Καταληκτικά, τα άρθρα 192, 193 και 194 δημιουργούν υποχρέωση στα κράτη για προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Το Δικαστήριο ωστόσο, προχώρησε στην εξέταση των υποχρεώσεων που θεμελιώνονται υπό το άρθρο 194 και πως οι εν λόγω υποχρεώσεις πρέπει να εφαρμόζονται σε σχέση με τις ανθρωπογενείς εκπομπές αερίων. Αρχικά, τόνισε πως προκύπτουν από το άρθρο 194 δύο υποχρεώσεις, μια θετική και μια αρνητική. Υπό το φως λοιπόν της παραγράφου 1 θεμελιώνεται η υποχρέωση να ληφθούν όλα τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό τη διατήρηση, μείωση και έλεγχο του θαλάσσιου περιβάλλοντος, όπως έχει επισημανθεί και ανωτέρω και υπό το φως της παραγράφου 2 θεμελιώνεται η υποχρέωση τα κράτη να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό να διασφαλίσουν ότι συγκεκριμένες δράσεις δεν θα οδηγήσουν σε μόλυνση. Ωστόσο, παρόλο που η παράγραφος 1 δεν προσδιορίζει το είδος των μέτρων που πρέπει να ληφθούν η παράγραφος 3 κατευθύνει τα κράτη στο να λάβουν μέτρα τα οποία είναι σχεδιασμένα στο να μειώσουν το περισσότερο δυνατό την απελευθέρωση τοξικών ή άλλων επιβλαβών ουσιών. Για τον καθορισμό επομένως των μέτρων το Δικαστήριο τόνισε ότι θα πρέπει να καθορίζονται αντικειμενικά και ανάλογα την υπόθεση.

Παράλληλα αποφασήνισε ότι παρόλο που η Συμφωνία των Παρισίων κρίνεται ως βασική συμφωνία για την αντιμετώπιση της κλιματικής

αλλαγής, απεφάνθη ότι το άρθρο 194 παράγραφος 1 δεν επρόκειτο να εκπληρωθεί απλώς από την εφαρμογή της εν λόγω συμφωνίας, καθώς δεν επιβάλει συγκεκριμένες υποχρεώσεις στα κράτη μέλη για το βαθμό μείωσης των ανθρωπογενών εκπομπών αερίου. Συμπληρωματικά διαπιστώνει ότι η Συμφωνία των Παρισίων δεν επηρεάζει ούτε τροποποιεί τις υποχρεώσεις που τίθενται κάτω από το άρθρο 194 παράγραφος 1 αλλά και γενικότερα της Σύμβασης.

Το Δικαστήριο όμως δεν έμεινε μόνο στον αντικειμενικό χαρακτήρα του μέτρου αλλά όρισε δικλείδες ασφαλείας. Διατύπωσε λοιπόν ότι τα κράτη οφείλουν να λαμβάνουν τα καλύτερα δυνατά μέτρα τα οποία έχουν στη διάθεση τους με βάση τις δυνατότητες που διαθέτουν. Η εν λόγω παράμετρος συντελεί στο να εξισορροπήσει τις ανισότητες μεταξύ των κρατών και να αποφύγει να επιβαρυνθούν υπερβολικώς. Επιπλέον, παραθέτοντας τόσο το άρθρο 3 της UNFCCC όσο και το άρθρο 2 της παραγράφου 2 της Συμφωνίας των Παρισίων τονίζει την ανάπτυξη της αρχής των κοινών αλλά διαφοροποιημένων υποχρεώσεων επισημαίνοντας ότι πιθανόν να υπάρξει διαφοροποίηση των μέτρων που θα ληφθούν από τα ανεπτυγμένα κράτη σε σύγκριση με τα αναπτυσσόμενα. Κάτω λοιπόν από το φως του άρθρου 194 της παραγράφου 1 δημιουργείται η υποχρέωση της εναρμόνισης των πολιτικών που τα κράτη έχουν αναπτύξει.

Μετά τη συζήτησή της σχετικά με την έννοια της πρόληψης, της μείωσης και του ελέγχου

ρύπανσης, το Δικαστήριο στρέφεται στην έννοια των «αναγκαίων μέτρων», διαπιστώνοντας ότι ο όρος «αναγκαίος» πρέπει να νοείται “ευρέως”, σύμφωνα με το ευρύ πεδίο εφαρμογής του άρθρου 194. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο παράσχει ορισμένες οδηγίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο το περιεχόμενο των «αναγκαίων μέτρων» μπορεί να προσδιοριστεί, σημειώνοντας ότι ενώ η Σύμβαση παρέχει στα κράτη κάποια διακριτική ευχέρεια κατά το σχεδιασμό τα μέτρα αυτά, «αυτό δεν σημαίνει ότι τα μέτρα αυτά είναι όποια μέτρα κρίνουν τα κράτη αναγκαία για το σκοπό αυτό. Αντίθετα, τα αναγκαία μέτρα θα πρέπει να καθορίζονται αντικειμενικά». Το Δικαστήριο προσέφερε έναν μη εξαντλητικό κατάλογο σχετικών παραγόντων για τον προσδιορισμό αυτό, δηλαδή την επιστήμη, διεθνείς κανόνες και πρότυπα, καθώς και τα διαθέσιμα μέσα και οι δυνατότητες του κράτους για τους παρόντες σκοπούς, η σημασία των διεθνών κανόνων και προτύπων είναι της ιδιαίτερης σημασίας, και σε αυτόν τον παράγοντα θα στραφούμε τώρα.

Αναλύοντας, το είδος των υποχρεώσεων, το Δικαστήριο ανέφερε την υποχρέωση διάδοσης της τεχνολογίας και της απαιτούμενης συμπεριφοράς. Έπειτα, ορίζεται η υποχρέωση δέουσας επιμέλειας κατά την οποία τα κράτη καλούνται να αναδιαμορφώσουν την εσωτερική τους έννομη τάξη και να εφαρμόσουν ρυθμιστικούς μηχανισμούς για την αντιμετώπιση δραστηριοτήτων που επιβαρύνουν το περιβάλλον. Ωστόσο, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι πέρα από τη προϋπόθεση για απαιτούμενη συμπεριφορά η

δεύτερη παράγραφος του άρθρου προσθέτει και το παράγοντα του επιδιωκόμενου στόχου ή αποτελέσματος. Παράλληλα όμως δημιουργεί δύο αρνητικές υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη. Ορίζει δηλαδή ότι τα κράτη δεν θα πρέπει τα μέτρα που θα εφαρμόσουν να προκαλούν κάποια ζημιά ή ρύπανση σε ένα άλλο κράτος και στο περιβάλλον του και δεύτερον να μην ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα πέρα από τις περιοχές που ανήκουν στη δικαιοδοσία του. Βασίζεται ουσιαστικά στην *αρχή της πρόληψης των βλαβών*.

Έπειτα, το Δικαστήριο συμπληρώνει το άρθρο 194 με τα άρθρα 197, 200 και 201 τονίζοντας επομένως την σημασία της παγκόσμιας και περιφερειακής συνεργασίας. Επιπλέον, το άρθρο 204 παράγραφος 2 ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν την ειδική υποχρέωση να παρακολουθούν διαρκώς τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων που έχουν επιτρέψει ή στις οποίες συμμετέχουν, προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον οι δραστηριότητες αυτές συνεισφέρουν θετικά στον επιδιωκόμενο σκοπό. Εν συνέχεια, το άρθρο 206 ορίζει την υποχρέωση διενέργειας εκτιμήσεων περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

ν) *Βέλτιστη διαθέσιμη επιστήμη*

Στη παράγραφο 243 το Δικαστήριο αναφέρει τη χρήση της βέλτιστης διαθέσιμης επιστήμης με σκοπό να προσδιορίσει τα μέτρα τα οποία πρέπει να ληφθούν. Ωστόσο, δεν προσδιορίζει με την απαρίθμηση κριτηρίων το τι μπορεί να θεωρηθεί ως βέλτιστη διαθέσιμη επιστήμη. Το μοναδικό πλαίσιο μέσα στο οποίο

οριοθετείται είναι όταν αναφέρει ρητώς ότι η καλύτερη διαθέσιμη επιστήμη βρίσκεται στο IPCC, το οποίο αντανάκλα τη καθολική γνώμη της επιστημονικής κοινότητας. Η εν λόγω υποχρέωση βέβαια δρα συνδυαστικά με την υποχρέωση συνεργασίας με σκοπό την επιστημονική έρευνα.

vi) *Υποχρέωση Δέουσας Επιμέλειας*

Τόσο το άρθρο 192 όσο και το άρθρο 194 θεσπίζουν υποχρεώσεις συμπεριφοράς και απαιτούν από τα κράτη να λειτουργούν βάσει της δέουσας επιμέλειας. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η υποχρέωση βάσει του άρθρου 194 είναι διατυπωμένες κατά τρόπο ώστε να προδιαγράφουν όχι μόνο την απαιτούμενη συμπεριφορά των κρατών αλλά και τον επιδιωκόμενο στόχο ή το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς αυτής. Αναγνώρισε ότι η δέουσα επιμέλεια μπορεί να επιβάλλει αυστηρότερες απαιτήσεις για πιο επικίνδυνες δραστηριότητες, καθώς το επίπεδο της υποχρέωσης αυτής καθορίζεται, μεταξύ άλλων παραγόντων, από την αξιολόγηση του κινδύνου και του επιπέδου της βλάβης σε συνδυασμό. Το Δικαστήριο έπειτα προσδιόρισε ότι η δέουσα επιμέλεια βάσει του εν λόγω άρθρου δεν απαιτεί απλώς τις καλύτερες δυνατές προσπάθειες αλλά απαιτεί ένα συγκεκριμένο θετικό αποτέλεσμα. Πρέπει λοιπόν το εν λόγω κράτος να θέσει σε εφαρμογή ένα εθνικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένης της νομοθεσίας, των διοικητικών διαδικασιών και ενός μηχανισμού επιβολής για τη ρύθμιση των δραστηριοτήτων εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου και να

καταστήσει το σύστημα αυτό αποτελεσματικό, με σκοπό την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου. Συμπερασματικά, τόνισε ότι η υποχρέωση της δέουσας επιμέλειας που πρέπει να επιδεικνύουν τα κράτη σε σχέση με τη θαλάσσια ρύπανση από ανθρωπογενείς εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου πρέπει να είναι αυστηρό.

vii) *Εφαρμογή των ως άνω Υποχρεώσεων*

Το Δικαστήριο ωστόσο δεν αναφέρει απλώς τις υποχρεώσεις που τα κράτη έχουν αλλά προσδιορίζει και τον τρόπο εφαρμογής τους. Συγκεκριμένα, για να ορίσει το τρόπο δράσης τους αναφέρει τα άρθρα 195 και 196 αντίστοιχα. Το άρθρο 195 απαγορεύει στα κράτη να ενεργούν με τρόπο που να μεταφέρουν, άμεσα ή έμμεσα, ζημιές ή κινδύνους από μια περιοχή σε μια άλλη ή να μην μετατρέπουν ένα είδος ρύπανσης σε άλλο. Το Δικαστήριο επισημαίνοντας το άρθρο 196 επεκτείνει την υποχρέωση πρόληψης, μείωσης και ελέγχου της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος στις τεχνολογίες και στην εισαγωγή ξένων ή νέων ειδών που μπορούν να προκαλέσουν σημαντικές και επιβλαβείς αλλαγές σε αυτό. Καταληκτικά, η χρήση κυρίως του άρθρου 195 και του 196 αποσκοπεί στο να αποφευχθούν φαινόμενα που κατά το παρελθόν είχαν παρουσιαστεί και να διασφαλίσει ότι δεν θα δημιουργηθεί κάποιο νέο είδος ρύπανσης.

3. Δεύτερο ερώτημα

Το Δικαστήριο ήδη πριν προβεί στην εξέταση και ανάλυση του πρώτου ερωτήματος αποφάσισε να διευκρινίσει τη σχέση που επικρατεί μεταξύ των δύο ερωτημάτων. Ειδικότερα, ο τρόπος κατά τον οποίο έχει αποτυπωθεί το δεύτερο ερώτημα, κάνοντας χρήση των λέξεων “προστασία και διατήρηση” αποτυπώνει έναν πιο ευρύ σκοπό, καθώς η αποτροπή, η μείωση και ο έλεγχος της θαλάσσιας ρύπανσης που αναφέρονται στο πρώτο ερώτημα εμπεριέχουν το κομμάτι της προστασίας. Το Δικαστήριο επομένως απεφάνθη πως και στο δεύτερο ερώτημα εφαρμόζεται το άρθρο 192, καθώς παρουσιάζει έναν ευρύ σκοπό, όπως και η υποχρέωση δέουσας επιμέλειας, παγκόσμιας και περιφερειακής συνεργασίας, ανταλλαγής τεχνολογίας και διεξαγωγής περιβαλλοντικής έρευνας. Ως μοναδική προσθήκη παρατηρείται η παράγραφος 5 του άρθρου 194, καθώς ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη φέρουν συγκεκριμένες υποχρεώσεις για τη διατήρηση σπάνιων και ευάλωτων θαλάσσιων οικοσυστημάτων.

Το Δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 194 παράγραφος 5 υποχρεώνει τα κράτη να λαμβάνουν μέτρα που είναι αναγκαία για την προστασία και τη διατήρηση των σπάνιων ή εύθραυστων οικοσυστημάτων. Παρόλο που η εν λόγω διάταξη δεν διευκρινίζει ποια μέτρα κρίνονται αναγκαία, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η αναγκαιότητα του μέτρου πρέπει να συνδέεται με την ικανότητα επίτευξης του στόχου. Τα κράτη

ωστόσο θα πρέπει να λαμβάνουν με αντικειμενικό και συναφή τρόπο μέτρα που θα συνεισφέρουν στο κοινό καλό της ανθρωπότητας. Μάλιστα, τονίζει, όπως είχε διατυπωθεί και από το τμήμα διαφορών βυθού σε γνωμοδότηση, ότι τα κράτη οφείλουν να λειτουργούν καλόπιστα ιδίως σε περιπτώσεις που η επικείμενη ενέργεια ενδέχεται να βλάψει τα συμφέροντα της ανθρωπότητας στο σύνολό της.

III. Συμπέρασμα

Η εν λόγω γνωμοδότηση κατόρθωσε να αποσαφηνίσει πλήθος φλεγόντων ζητημάτων και να αναβαθμίσει το ρόλο του διεθνούς δικαίου κλίματος.¹²⁰ Αποτελεί μια κομβική γνωμοδότηση, η οποία σηματοδοτεί μια ιστορική καμπή στην ερμηνεία και εφαρμογή του Δικαίου της Θάλασσας ενόψει των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προκλήσεων. Το Δικαστήριο ανταποκρινόμενο στο αίτημα της Επιτροπής Μικρών Νησιωτικών Κρατών επιβεβαίωσε ότι η κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της εμπίπτουν στο περιβαλλοντικό πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης ΔΘ. Ούσα μάλιστα η πρώτη εκδοθείσα γνωμοδότηση αποτελεί τη βάση, ώστε ανατρέξουν και να βασιστούν άλλα δικαστήρια, τόσο εθνικά όσο και διεθνή, όταν προβαίνουν στις δικές τους εκτιμήσεις για υποθέσεις που σχετίζονται με το κλίμα. Μάλιστα το γεγονός ότι το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι στον ορισμό της θαλάσσιας

¹²⁰ Payne, Cymie: *Finding Light in Dark Places: Specific Obligations for Climate Change and Ocean Acidification Mitigation*, *VerfBlog*, 2024/6/04,

<https://verfassungsblog.de/itlos-climate-ocean-acidification-mitigation/>, DOI: [10.59704/651d916278036d80](https://doi.org/10.59704/651d916278036d80).

ρύπανσης συμπεριλαμβάνονται και οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, καθώς και ότι τα κράτη φέρουν την υποχρέωση για προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος σε ακόμα πιο αυστηρό πλαίσιο πιθανότατα θα επηρεάσει τις γνωμοδοτήσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και το Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που έπονται.

Η γνωμοδότηση ωστόσο αυτή θα ενισχύσει και θα ασκήσει σαφή επιρροή και στους στόχους

που έχει θέσει η ίδια η Συμφωνία των Παρισίων, καθώς το Δικαστήριο ενέταξε τους συγκεκριμένους στόχους κάτω από τα άρθρα 192 και κυρίως 194. Τέλος, αναβάθμισε και τον ίδιο το ρόλο των ωκεανών, μέσω της εφαρμογής αυστηρότερων πλαισίων, καθώς τόνισε τις επιβλαβείς συνέπειες και ανέδειξε τη σχέση μεταξύ ωκεανού και κλιματικής αλλαγής, με αποτέλεσμα να ενθαρρύνει τα κράτη να δημιουργήσουν με τη σειρά τους πιο αυστηρά κανονιστικά πλαίσια.

Πηγές

Βιβλιογραφία

Boyle, A. (2019). Litigating Climate Change under Part XII of the LOSC. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 34(3), 458-481. <https://doi.org/10.1163/15718085-13431097>.

Payne, Cymie: *Finding Light in Dark Places: Specific Obligations for Climate Change and Ocean Acidification Mitigation*, *VerfBlog*, 2024/6/04, <https://verfassungsblog.de/itlos-climate-ocean-acidification-mitigation/>, DOI: [10.59704/651d916278036d80](https://doi.org/10.59704/651d916278036d80).

Philipp P. Nickels, “The Relationship between the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) and the UN Climate Change Regime: What Role for Article 237 UNCLOS?” (2 April 2024), online: <https://site.uit.no/nclos/?p=1393>.

Press Release, U.N. Secretary-General, International Court’s Advisory Opinions on Climate Change Obligations of States ‘of Tremendous Importance’, Secretary-General Tells General Assembly, SG/SM/21750 (Mar. 29, 2023), <https://press.un.org/en/2023/sgsm21750.doc.htm>.

Scott KN. Ocean Acidification. In: Johansen E, Busch SV, Jakobsen IU, eds. *The Law of the Sea and Climate Change: Solutions and Constraints*. Cambridge University Press; 2020:104-128.

Zahar A. Collective Obligation and Individual Ambition in the Paris Agreement. *Transnational Environmental Law*. 2020;9(1):165-188. doi:10.1017/S2047102519000281.

**EUROPEAN COURT OF HUMAN
RIGHTS**

Στροφή του ΕΔΔΑ ως προς την κλιματική δικαιοσύνη: Οι αποφάσεις της 9/4/2024

*Της Ευγενίας Κοινούση**

I. Εισαγωγή

Στις 9 Απριλίου του 2024 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου απεφάνθη για τρεις περιβαλλοντικές προσφυγές που αφορούσαν τον αγώνα ενάντια στην κλιματική αλλαγή αλλά και τις θετικές υποχρεώσεις των κρατών με βάση την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Πρόκειται για την *Verein Klimma Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, την *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others* και την *Careme v. France*. Από τις τρεις αυτές προσφυγές μόνο μία κατάφερε να περάσει τα δικονομικά προσχώματα και να κριθεί επί της ουσίας. Ωστόσο, οι τρεις αυτές υποθέσεις συνέθεσαν ένα πλέγμα νομικών προϋποθέσεων και πραγματικών περιστατικών που έδωσαν στο ΕΔΔΑ την αφορμή να σκιαγραφήσει ένα πλαίσιο εντός του οποίου αναπτύσσεται και θεμελιώνεται ως δικαίωμα η ανάγκη προστασίας από τις περιβαλλοντικές συνέπειες της κλιματικής κρίσης.¹²¹

* Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια *LLM International & European Law NKUA*, Απόφοιτη Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ, e-mail: eugenekoin@gmail.com

Αρχικά, έμφαση θα δοθεί στην *Verein Klimma Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, η οποία και κατόρθωσε να θέσει μία σημαντική βάση και για μελλοντικές περιπτώσεις στο μείζον ζήτημα της προστασίας του ατόμου από τις επιβλαβείς συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Έπειτα, θα αναλυθούν συνοπτικά οι λόγοι απόρριψης των άλλων δύο προσφυγών, ήτοι της *Careme v. France* και της *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others*.

II. Verein Klima Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland

Στις 9 Απριλίου του 2024 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εξέδωσε για πρώτη φορά μία ιστορική απόφαση που αναγνωρίζει το δικαίωμα προστασίας του ανθρώπου από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, η οποία βάσει των άρθρων 44 παρ.1 και 46 παρ.1 είναι αμετάκλητη.

Για πρώτη φορά ένα διεθνές δικαστήριο – παρόλο που η ΕΣΔΑ δεν εγκαθιδρύει ρητώς δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον - επιβεβαίωσε ότι η κλιματική αλλαγή και τα ολέθρια αποτελέσματά της μπορούν να θέσουν σε εφαρμογή την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Οι Δικαστές έκριναν ότι η Ελβετία παραβίασε τις υποχρεώσεις που όφειλε να τηρήσει για την

¹²¹ Ole W. Pedresen, *Disruption, Special Climate Considerations and Striking the Balance*, Cambridge University Press, 2025.

προστασία της υγείας, της ευημερίας και της ποιότητας ζωής των πολιτών της από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Η παραβίαση αυτή αποδόθηκε στην αποτυχία της ελβετικής κυβέρνησης να εφαρμόσει το ισχύον ρυθμιστικό πλαίσιο για την μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, όπως επιτάσσει η Συμφωνία του Παρισιού.¹²²

1. Σύντομο Ιστορικό

Όλα ξεκίνησαν το 2016, όταν τέσσερις ηλικιωμένες γυναίκες ατομικά, μαζί με την ένωση Verein Klimma Seniorinnen Schweiz, η οποία αριθμεί πάνω από 2.000 γυναίκες μέλη άνω των 60 ετών, αιτήθηκαν από το ανώτατο ειδικό τμήμα του Ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου και από άλλες εθνικές αρχές, να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία τους από την κλιματική αλλαγή. Ισχυρίστηκαν ήδη από τότε¹²³, ότι η ελβετική κλιματική πολιτική έθετε σε κίνδυνο το δικαίωμά τους στη ζωή και την ιδιωτική και οικογενειακή διαβίωση, τα οποία προστατεύονται τόσο από το Σύνταγμα της Ελβετίας, όσο και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Βασίστηκαν δε σε επιστημονικά δεδομένα, τα οποία απεδείκνυαν ότι οι καύσωνες μειώνουν την ποιότητα ζωής, καθώς και την

μακροβιότητα ειδικά των ηλικιωμένων γυναικών.¹²⁴

Έχοντας ακολουθήσει όλες τις δικονομικές διαδικασίες και εξαντλήσει όλα τα προβλεπόμενα ελβετικά ένδικα μέσα -βήμα το οποίο στέρησε την κρίση επί της ουσίας στην Duarte-, η ένωση ηλικιωμένων γυναικών Verein Klimma Seniorinnen Schweiz¹²⁵, προσέφυγε κατά της κυβέρνησης της Ελβετίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καταγγέλλοντας ότι η υγεία τους απειλείται από τα έντονα, λόγω της κλιματικής αλλαγής, κύματα καύσωνα.

Στην προσφυγή τους ξεχώρισαν τρία κύρια αιτήματα: α. η ανεπαρκής κλιματική πολιτική της Ελβετίας παραβίασε τα δικαιώματα των γυναικών στη ζωή και την υγεία βάσει των άρθρων 2 και 8 της Σύμβασης, β. το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Ελβετίας απέρριψε την υπόθεσή τους βασιζόμενο σε αυθαιρεσίες, προσβάλλοντας το δικαίωμά τους σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 της Σύμβασης), και γ. οι ελβετικές αρχές ούτε ασχολήθηκαν, ούτε και αντιμετώπισαν τα αιτήματά τους, παραβιάζοντας το δικαίωμά τους σε αποτελεσματική έννομη προστασία (άρθρο 13).

¹²² Αναφορές από τον ιστότοπο: <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/news/what-does-the-european-court-of-human-rights-first-climate-change-decision-mean-for-climate-policy/>.

¹²³ Παρεμφερή αιτήματα και στην Careme και την Duarte.

¹²⁴ A. Hosli, M. Rehmann, *Verein Klimma Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: the European Court of*

Human's Rights' Answer to Climate Change, εκδοθέν από BRILL NIJHOFF, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του brill.com/clla, 2024.

¹²⁵ Ο επίσημος ιστότοπος της ένωσης: <https://en.klimasenioren.ch/>.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τον Σεπτέμβριο του 2021, η Διεθνής Επιτροπή Δικαστών (International Commission of Jurists -ICJ) και το ελβετικό τμήμα του ICJ άσκησαν παρέμβαση,¹²⁶ και μεταξύ άλλων υπογράμμισαν ότι τα κράτη έχουν θετικές υποχρεώσεις, απορρέουσες εκ των άρθρων 2 και 8 της Σύμβασης, να προστατεύουν τους πολίτες τους, υπό το πρίσμα του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου¹²⁷

2.. Απόφαση του ΕΔΔΑ

Στις 9 Απριλίου 2024, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹²⁸ διαπίστωσε παραβίαση του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 8), καθώς και της πρόσβασης σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 § 1). Πιο συγκεκριμένα, σε μία σχεδόν ομόφωνη κρίση του (16:1)¹²⁹, το Δικαστήριο, αναγνωρίζοντας ότι η προστασία από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής εμπίπτει στα διεθνή ανθρώπινα δικαιώματα, επιβεβαίωσε ότι η Ελβετία είχε παραβιάσει τις υποχρεώσεις που υπείχε βάσει της ΕΣΔΑ. Διαπιστώθηκε, ότι στον πυρήνα του

¹²⁶ Μεταξύ άλλων – στο σύνολο 23-, άσκησε παρέμβαση και το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εθνικών Ιδρυμάτων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (European Network of National Human Rights Institutions – ENNHR).

¹²⁷ Για περισσότερες λεπτομέρειες: <https://climatecasechart.com/non-us-case/union-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-swiss-federal-council-and-others/>.

¹²⁸ Συγκεκριμένα το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως, υπό την εφαρμογή του άρθρου 30 της ΕΣΔΑ, καθώς εγέρθηκε σοβαρό ζήτημα που επηρέαζε μεταξύ άλλων και την ερμηνεία της Σύμβασης.

¹²⁹ Για την αντίθετη άποψη του δικαστή Eicke: <https://www.klimasenioren.ch/wp->

δικαιώματος σεβασμού στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή εμπεριέχεται και το δικαίωμα αποτελεσματικής προστασίας από τις σοβαρότατες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στην υγεία και την ποιότητα ζωής του ατόμου(519)¹³⁰. Η διαπίστωση δε αυτή κρίνεται τόσο πρωτοποριακή και «γενναία», διότι το ΕΔΔΑ δημιούργησε ένα νέο δικαίωμα, βασίζοντάς το στα θεμέλια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ¹³¹.

Επιπλέον, το Δικαστήριο διαπίστωσε - ομόφωνα αυτή τη φορά- ότι τα ελβετικά δικαστήρια είχαν αποτύχει να παράσχουν αποτελεσματική έννομη προστασία στις προσφεύγουσες, παραβιάζοντας κατ' αυτό τον τρόπο το άρθρο 6 της Σύμβασης.

i. Νομιμοποίηση

Το ΕΔΔΑ δέχτηκε την αίτηση ως προς την οργάνωση Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, όμως απέρριψε αυτή των ιδιωτών.

[content/uploads/2024/04/CASE-OF-VEREIN-KLIMASENIORINNEN-SCHWEIZ-AND-OTHERS-v.-SWITZERLAND.pdf](https://www.echr.coe.int/Content/Uploads/2024/04/CASE-OF-VEREIN-KLIMASENIORINNEN-SCHWEIZ-AND-OTHERS-v.-SWITZERLAND.pdf) (σελ. 235-260).

¹³⁰ A. Hosli, M. Rehmann, *Verein Klima Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: the European Court of Human's Rights' Answer to Climate Change*, published by BRILL NIJHOFF διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του brill.com/clla, 2024.

¹³¹ X. Ακριβοπούλου, *Το δικαίωμα προστασίας έναντι της κλιματικής αλλαγής και η «ζωντανή» ερμηνεία της ΕΣΔΑ*, δημοσιευμένο από ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 2/2024.

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, οι τέσσερις ηλικιωμένες γυναίκες δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις του άρθρου 34 της ΕΣΔΑ, προκειμένου να χαρακτηριστούν ως θύματα παραβίασης των δικαιωμάτων που ερείδονται στα άρθρα 2 και 8 της Σύμβασης. Η σημασία της εν λόγω κρίσης ωστόσο, εντοπίζεται στην διευκρίνηση του Δικαστηρίου ως προς τις προϋποθέσεις θεμελίωσης του *victim status* για το άτομο σε υποθέσεις κλιματικής αλλαγής. Προκειμένου επομένως το προσφεύγον άτομο να πληροί τους όρους του άρθρου 34 της Σύμβασης, θα πρέπει να επηρεάζεται άμεσα από την κλιματική αλλαγή, και η αμεσότητα αυτή θα επιβεβαιώνεται πρώτον, εάν το άτομο υπόκειται σε υψηλής έντασης έκθεση στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, και δεύτερον εάν υφίσταται αδήριτη ανάγκη να εγγυηθεί η προστασία του, λόγω έλλειψης ή ανεπαρκών μέσων αντιμετώπισης (487).¹³² Κατόπιν, επισημαίνει ότι το να περιλαμβάνεται το άτομο σε μία ευάλωτη ομάδα δεν είναι αρκετό προκειμένου να στοιχειοθετηθεί το *victim status*¹³³, ενώ ο έλεγχος της αμεσότητας της ζημίας και της αναγκαιότητας προστασίας, θα διαχωρίσει μία προσφυγή βασιζόμενη σε *actio popularis*.¹³⁴

Ωστόσο, η σημαντικότερη ίσως κρίση του Δικαστηρίου στην εν λόγω υπόθεση, αφορά την νομιμοποίηση – το *locus standi* - της οργάνωσης

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz. Όπως γλαφυρά επισημαίνεται στην απόφαση, η κλιματική αλλαγή συνιστά ένα από τα σοβαρότερα -αν όχι το σοβαρότερο- προβλήματα της εποχής μας, το οποίο θέτει ζητήματα διαγενεακής δικαιοσύνης (410), και προς τούτο είναι σημαντικό οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις να γίνουν ένα μέσο προστασίας των περιβαλλοντικών συμφερόντων του ατόμου (489).

Μάλιστα, το ΕΔΔΑ απαριθμεί και τις προϋποθέσεις που θα εξασφαλίζουν το *locus standi* σε μία οργάνωση -γεγονός που ανοίγει κατά κάποιον τρόπο τη δίοδο στο παραδεκτό μελλοντικών προσφυγών-, οι οποίες είναι οι εξής:

- η οργάνωση να έχει ιδρυθεί νόμιμα στην υπό εξέταση δικαιοδοσία ή να έχει δικαίωμα να ενεργεί εκεί,
- να είναι σε θέση να αποδείξει ότι επιδιώκει εξειδικευμένο σκοπό σύμφωνα με τους καταστατικούς της στόχους για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μελών της ή άλλων θιγόμενων ατόμων εντός της οικείας δικαιοδοσίας,
- να είναι σε θέση να αποδείξει ότι μπορεί να θεωρηθεί ως πραγματικά ικανή να εκπροσωπήσει ενέργειες εξ ονόματος των μελών ή άλλων θιγόμενων ατόμων εντός της δικαιοδοσίας τους, που υπόκεινται σε

¹³² Ειδικότερα στην υπόθεση: Taskin and Others v. Turkey (2004).

¹³³ Όπως απεφάνθη και στην Careme, η ΕΣΔΑ δεν επιτρέπει την *actio popularis*, όρος που αναφέρεται σε ενέργειες ενός ατόμου ή μιας ομάδας στο όνομα του

γενικότερου κοινού καλού, δίχως όμως τα ίδια να είναι θύματα βάσει του άρθρου 34.

¹³⁴ Ole W. Pedersen, *Disruption, Special Climate Considerations and Striking the Balance*, Cambridge University Press, 2025.

δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στη ζωή, την υγεία ή την ευημερία τους, όπως προστατεύονται από τη Σύμβαση (502).

Η εν λόγω οργάνωση πληρούσε όλα τα προαναφερθέντα κριτήρια καθώς αποτελούταν από μέλη που είχαν σκοπό με τις δράσεις τους να προστατεύσουν τις μελλοντικές γενιές από την κλιματική κρίση.

ii. Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ¹³⁵

Παρόλο που στη Σύμβαση δεν επισημαίνεται συγκεκριμένα η προστασία του περιβάλλοντος, ορθώς και – ίσως επαναστατικά – το ΕΔΔΑ στην εν λόγω υπόθεση, διακήρυξε ότι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι ένα ζωντανό όργανο, και ως τέτοιο οφείλει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα των εξελίξεων του διεθνούς δικαίου¹³⁶, προκειμένου να συγχρονίζεται με τις τρέχουσες ανάγκες προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (434, 455). Για τον λόγο αυτό, το Δικαστήριο έθεσε ως δεδομένο ότι οι σοβαρές και επιστημονικά τεκμηριωμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, επηρεάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

¹³⁵ Δεν εξετάστηκε η παραβίαση του άρθρου 2, καθώς οι οργανώσεις δεν μπορούν να το επικαλεστούν.

¹³⁶ Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ αναφερόταν στα σημαντικά επιστημονικά δεδομένα που συσχετίζουν κλιματική αλλαγή με τα ανθρώπινα δικαιώματα (456).

¹³⁷ Μ. Καραβίας, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ερμηνεία κατ' άρθρο*, διεύθυνση έκδοσης: Λ.Α. Σισιλιάνος, Νομική Βιβλιοθήκη, 2025.

Μάλιστα, το Δικαστήριο έθιξε και το ζήτημα διαγενεακού διαμοιρασμού των βαρών, εφόσον είναι πλέον φανερό ότι οι μελλοντικές γενιές μέλλεται να υποστούν τις συνέπειες που απορρέουν από τις τωρινές και παρελθοντικές παραλείψεις των κρατών να αντιμετωπίσουν με επαρκή μέτρα την κλιματική αλλαγή, συμμορφούμενα στη Σύμβαση Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή και τη Συμφωνία του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή¹³⁷.

Επιπροσθέτως, το ΕΔΔΑ¹³⁸ ανέλυσε ορισμένα στοιχεία αναφορικά με τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα (greenhouse gas emissions), υπογραμμίζοντας ότι αυτά έχουν επιβλαβείς συνέπειες στο περιβάλλον κι άρα στην ανθρώπινη διαβίωση και επιβίωση, οι οποίες έχουν προκύψει από μία αλληλουχία μεταβλητών¹³⁹, που δεν γνωρίζει εθνικά σύνορα (416-421).

Ένα άλλο, εξίσου σημαντικό, επίτευγμα της εν λόγω απόφασης, είναι ότι το Δικαστήριο, προκειμένου να θέσει κάποια κριτήρια αξιολόγησης για το *victim status* αλλά και τις θετικές υποχρεώσεις ενός κράτους βάσει της Σύμβασης, αναφέρει τέσσερις διαστάσεις

¹³⁸ A. Hosli, M. Rehmman, *Verein Klimma Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: the European Court of Human's Rights' Answer to Climate Change*, δημοσίευση από: BRILL NIJHOFF, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του brill.com/clla, 2024.

¹³⁹ Μάλιστα, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε αναφορικά με την δημιουργία των εκπομπών αυτών, ότι αυτές αναπτύσσονται από την βιομηχανία, την παραγωγή ενέργειας, τα μεταφορικά μέσα, τη γεωργία κ.ά. (416-421).

αιτιότητας (425) που απαιτείται να συντρέχουν, οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

- η σύνδεση μεταξύ των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής,
- η σύνδεση μεταξύ των επικίνδυνων επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και του κινδύνου να επηρεάσουν αυτές αρνητικά τα ανθρώπινα δικαιώματα στο παρόν αλλά και στο μέλλον,
- η σύνδεση μεταξύ του κινδύνου ή του ενδεχόμενου κινδύνου που φέρεται να υφίστανται συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες ατόμων και τις πράξεις ή τις παραλείψεις ενός κράτους στο οποίο έχουν ήδη παραπονεθεί οι ανωτέρω, και
- η απόδοση ευθύνης σε ένα συγκεκριμένο κράτος για τις δυσμενείς συνέπειες της κλιματικής αλλαγής σε άτομα ή ομάδες ατόμων.

Συνεπώς, και σύμφωνα με τα ανωτέρω, ένα κράτος¹⁴⁰ έχει υποχρέωση, βάσει του άρθρου 8 της

¹⁴⁰ Όπως αναφέρει και στην υπ' αριθμόν 442 σκέψη του, το Δικαστήριο κρίνει ότι κάθε κράτος έχει το δικό του μερίδιο ευθύνης να λάβει μέτρα αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, τα οποία ποικίλουν ανάλογα με τις δυνατότητες εκάστου κράτους.

¹⁴¹ Το Δικαστήριο τόνισε την ανάγκη να διασφαλιστεί ότι (i) το κοινό, και ιδίως όσοι ενδέχεται να επηρεαστούν από τους σχετικούς κανονισμούς και μέτρα (ή την έλλειψή τους), να έχει πρόσβαση στις σχετικές μελέτες για την κλιματική αλλαγή- και (ii) οι απόψεις του κοινού, να λαμβάνονται υπόψη στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (παρ. 554).

Σύμβασης, να λάβει μέτρα επαρκή για την προστασία εκείνων που ενδέχεται να τεθούν σε κινδύνους εγγενείς μίας επιβλαβούς δραστηριότητας της ιδιωτικής βιομηχανίας του (437) και να θεσπίζει σχετική νομοθεσία για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, ενώ επίσης πολύ ορθώς, προσθέτει την υποχρέωση των κρατών να παρέχουν στα άτομα πρόσβαση σε ενημέρωση που σχετίζεται με τους ενδεχόμενους κινδύνους για την υγεία και τη ζωή τους¹⁴¹ (538).

Αναφορικά με τις θετικές υποχρεώσεις ενός κράτους, το εύρος δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου δεν επεκτείνεται στον τρόπο θέσπισης και εφαρμογής των εν λόγω μέτρων – αυτά εναπόκεινται στη διακριτική ευχέρεια εκάστου κράτους¹⁴² -, αλλά βασίζεται στην αξιολόγηση της προσέγγισης των κρατικών αρχών με την δέουσα επιμέλεια¹⁴³.

Σε αυτό το σημείο το Δικαστήριο σκιαγραφεί υποδειγματικά έναν έλεγχο (test), βάσει του οποίου θα καθορίζεται εάν ένα κράτος βρίσκεται εντός του πλαισίου εκτιμήσεώς του (margin of appreciation),

¹⁴² Είναι άξιο αναφοράς ότι το Δικαστήριο αναγνώρισε τη δυσκολία να διαχωρισθούν τα νομικά ζητήματα από εκείνα της πολιτικής εκάστου κράτους, θέλοντας να υπογραμμίσει ότι το Δικαστήριο έχει επικουρικό ρόλο και ότι το πλαίσιο εκτιμήσεως ενός κράτους πρέπει να συνεκτιμάται (451).

¹⁴³ Για τις εναλλακτικές διόδους περιορισμού των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα υπό το πρίσμα κρατικής πολιτικής: <https://www.ejiltalk.org/a-human-right-to-carbon-import-restrictions-on-the-notion-of-embedded-emissions-in-klimasenioren-v-switzerland/>.

αναφορικά με την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Το test αυτό αποτελείται από πέντε βαθμούς και ελέγχει εάν οι αρμόδιες αρχές έχουν δράσει επιμελώς ως προς την ανάγκη:

(α) θέσπισης γενικών μέτρων που ορίζουν ένα χρονοδιάγραμμα-στόχο για την επίτευξη του ουδέτερου προϋπολογισμού άνθρακα και του συνολικού εναπομένουτος άνθρακα για το ίδιο χρονικό πλαίσιο, ή άλλη ισοδύναμη μέθοδο ποσοτικοποίησης των μελλοντικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, σύμφωνα με τον γενικότερο στόχο για τις εθνικές ή/και παγκόσμιες δεσμεύσεις περιορισμού της κλιματικής αλλαγής,

(β) καθορισμού ενδιάμεσων στόχων και διόδων μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (ανά τομέα ή άλλες σχετικές μεθοδολογίες) που θεωρούνται καταρχήν ικανές να επιτύχουν τους συνολικούς εθνικούς στόχους μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου εντός των σχετικών χρονικών πλαισίων που έχουν αναληφθεί στις εθνικές πολιτικές,

(γ) παροχής δεδομένων που αποδεικνύουν κατά πόσον έχουν συμμορφωθεί δεόντως, ή εάν βρίσκονται στη διαδικασία συμμόρφωσης με τους σχετικούς στόχους μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου

¹⁴⁴ Χ. Ακριβοπούλου, *Το δικαίωμα προστασίας έναντι της κλιματικής αλλαγής και η «ζωντανή» ερμηνεία της ΕΣΔΑ*, δημοσιευμένο από ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 2/2024.

(δ) διατήρησης των σχετικών στόχων μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου επικαιροποιημένους με τη δέουσα επιμέλεια, και με βάση τα βέλτιστα διαθέσιμα στοιχεία, και

(ε) έγκαιρης και κατάλληλης ενέργειας με συνεπή τρόπο κατά την εκπόνηση και την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας και των μέτρων (παρ. 550).

Αξίζει δε να τονιστεί, ότι η σημασία της λεπτομερούς ανάλυσης του *test* για την τήρηση των θετικών υποχρεώσεων των κρατών είναι τεράστια, καθώς αποδεικνύει την προθυμία του Δικαστηρίου να φέρει στο προσκήνιο την ιδιαίτερη μεταχείριση που χρίζει το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, περιορίζοντας -κατά κάποιο τρόπο- το πεδίο διακριτικής ευχέρειας των κρατών¹⁴⁴.

Μάλιστα, το Δικαστήριο ερμηνεύει τις θετικές υποχρεώσεις των κρατών σχετικά με την κλιματική πολιτική, υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, τονίζοντας ξανά την άμεση ανάγκη για μία καθολική και επιστημονικά τεκμηριωμένη πρακτική που θα συμβάλει στην θεσμοθέτηση κατάλληλων μέτρων προκειμένου να περιοριστεί η αύξηση της θερμοκρασίας στον 1,5°C¹⁴⁵. Αναμφίβολα, η εν λόγω λεπτομερής θεμελίωση των θετικών υποχρεώσεων των κρατών αναφορικά με την καταπολέμηση της κλιματικής

¹⁴⁵ Αναφορές από τον ιστότοπο: <https://www.ejiltalk.org/reflections-on-the-strasbourg-climate-rulings-in-light-of-two-aims-behind-the-duarte-agostinho-case/>.

αλλαγή αφήνει μία σημαντική παρακαταθήκη στην κλιματική νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁴⁶.

iii. Άρθρο 6 ΕΣΔΑ

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ θεμελιώνεται το δικαίωμα του ατόμου σε δίκαιη δίκη, σε περίπτωση που διακυβεύεται δικαίωμα που αναγνωρίζεται από το εθνικό δίκαιο, ενώ η έκβαση της διαδικασίας θα πρέπει να είναι άμεσα καθοριστική για τα δικαιώματα του προσφεύγοντος. Εκ της νομολογίας του Δικαστηρίου σε περιβαλλοντικές υποθέσεις, κρίθηκε ότι το δικαίωμα που απορρέει από το άρθρο 6 παρ.1 θίγεται, όταν εκτίθεται σε κίνδυνο το δικαίωμα στη ζωή, την υγεία και την ιδιοκτησία (600).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε ότι πληρούνται οι ως άνω προϋποθέσεις (617), μόνον όμως όσον αφορούσε την οργάνωση Verein KlimaSeniorinnen Schweiz (621)¹⁴⁷, καθώς έκρινε ότι οι τέσσερις προσφεύγουσες δεν είχαν αποδείξει ότι η αναποτελεσματική πρακτική περιορισμού των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής θα είχε επιζήμιες συνέπειες στα ατομικά τους δικαιώματα (624). Παρόλα αυτά, κρίθηκε ότι τα ελβετικά δικαστήρια είχαν αποτύχει να

¹⁴⁶ Α.Ν. Ηλιάδου, *Η κλιματική κρίση ενώπιον του ΕΔΔΑ, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση Verein KlimaSeniorinnen Schweiz κ.λπ. κατά Ελβετίας*, στον Τιμητικό τόμο για τον Προκόπιο Παυλόπουλο, εκδόσεις Σάκκουλα.

¹⁴⁷ Και σε αυτό το σημείο, το Δικαστήριο τόνισε τον βαρύνοντα ρόλο που έχουν οι συλλογικές δράσεις στο

παράσχουν τα εχέγγυα του δικαιώματος της δίκαιης δίκης.

Αναφορικά με την παραβίαση του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής), το Δικαστήριο έκρινε ότι εφόσον διαπιστώθηκε η παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1, το οποίο συνιστά *lex specialis* του άρθρου 13, δεν βρήκε σκόπιμο να το εξετάσει (644).

Τέλος, αναφορικά με την αξίωση αποζημίωσης (άρθρο 41), η οργάνωση δεν είχε υποβάλει σχετικό αίτημα, ενώ σχετικά με την υποχρεωτική ισχύ και εκτέλεση της απόφασης (άρθρο 46), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν δύναται να παραθέσει με λεπτομέρεια τα μέτρα που οφείλει να λάβει η Ελβετία προκειμένου να συμμορφωθεί με την παρούσα απόφαση¹⁴⁸ και ότι η Ελβετία από κοινού με την Επιτροπή Υπουργών είναι πιο κατάλληλοι να μεριμνήσουν προς τούτο (655-656).

III. Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others

1. Σύντομο Ιστορικό

Η προσφυγή αυτή ξεκίνησε από μια ομάδα έξι νέων παιδιών από την Πορτογαλία ηλικίας 8 και 21 ετών τότε, της «Νεολαίας για την Κλιματική

πλαίσιο της πολιτικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής (622).

¹⁴⁸ Η εν λόγω κρίση συνδέεται με την ανωτέρω ανάλυση για το margin of appreciation.

Δικαιοσύνη», τα οποία ισχυρίστηκαν ότι παραβιάζονται τα άρθρα 2, 3, 8 και 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, λόγω των παρόντων και μελλοντικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Στράφηκαν κατά 32 κρατών μελών¹⁴⁹ του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς υποστήριξαν ότι οι ανεπαρκείς πολιτικές των εν λόγω κρατών σχετικά με το κλίμα, προκαλούν περιόδους καυσώνων και πυρκαγιές. Η υπόθεση αυτή ήταν η πρώτη υπόθεση για το κλίμα που έφτασε στο ΕΔΔΑ.

Μέσα από την -πρωτοποριακή- αυτή προσφυγή, εκφράστηκε η ανησυχία των νέων για την αβεβαιότητα που προμηνύουν οι επικίνδυνες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Οι βασικές παραβιάσεις που επικαλέστηκαν ήταν του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ για το δικαίωμά τους στη ζωή, καθώς στην Πορτογαλία έχουν αυξηθεί οι δασικές πυρκαγιές οι οποίες τους προκαλούν άγχος και φόβο και τους στερούν την παρακολούθηση των σχολικών μαθημάτων αλλά και γενικότερα, το δικαίωμά τους στην ζωή (άρθρο 2), καθώς και του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, διότι ισχυρίστηκαν ότι παραβιάζεται η ιδιωτική και οικογενειακή τους ζωή από τους επίμονους καύσωνες και τις πυρκαγιές που τους περιόριζαν σε εσωτερικούς χώρους. Επιπλέον, δεδομένων των ιδιαίτερων επιπτώσεων

¹⁴⁹ Στα κράτη συμπεριλαμβανόταν και η Ουκρανία, κατά της οποίας η προσφυγή αποσύρθηκε, λόγω του πολέμου.

¹⁵⁰ Α.Ν. Ηλιάδου, *Η κλιματική κρίση ενόπιον του ΕΔΔΑ, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση Verein KlimaSeniorinnen Schweiz κ.λπ. κατά Ελβετίας*, στον

της κλιματικής αλλαγής στη γενιά τους, έθεσαν και την παραβίαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ για την απαγόρευση των διακρίσεων.

Η υπόθεση αυτή αποτέλεσε μία ριζοσπαστική κίνηση, καθώς οι προσφεύγοντες απευθύνθηκαν απευθείας στο ΕΔΔΑ και μάλιστα όχι μόνο κατά της χώρας τους, αλλά και κατά 32 άλλων κρατών. Με τον τρόπο αυτό, καταδείχθηκε εύστοχα, η ιδιαίζουσα φύση των κλιματικών διαφορών, οι οποίες αφορούν ένα παγκοσμίως βεληνεκούς και πολυσύνθετο πρόβλημα.¹⁵⁰

Όπως φάνηκε και από την προσφυγή, στόχος των παιδιών ήταν να καλέσουν το Δικαστήριο να ερμηνεύσει τις υποχρεώσεις των κρατών των πιο ευάλωτων περιοχών της Ευρώπης, προκειμένου να επιτευχθεί η προστασία των πολιτών τους από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Ακόμη, θέλησαν να προκαλέσουν το Δικαστήριο να εκφράσει κρίση επί του ζητήματος κατά πόσον η κλιματική πολιτική ενός μεμονωμένου κράτους θα είχε αποτελεσματική επιρροή στο παγκόσμιο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής.¹⁵¹

2. Απόφαση του Δικαστηρίου

Τιμητικό τόμο για τον Προκόπιο Παυλόπουλο, εκδόσεις Σάκουλα.

¹⁵¹ Αναφορές από τον ιστότοπο: <https://www.ejiltalk.org/reflections-on-the-strasbourg-climate-rulings-in-light-of-two-aims-behind-the-duarte-agostinho-case/>.

i. Δικαιοδοσία

Αναφορικά με την δικαιοδοσία, οι προσφεύγοντες ανέπτυξαν τρία επιχειρήματα προκειμένου αυτή να στοιχειοθετηθεί και για τα 32 άλλα κράτη. Πρώτον, υποστήριξαν ότι η δικαιοδοσία οφείλει να βασιστεί στο γεγονός ότι τα 32 άλλα κράτη έχουν αποτύχει να ρυθμίσουν και να περιορίσουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, οι οποίες αν και παράγονται στο έδαφός τους, οι επιπτώσεις τους εξέρχονται από αυτό. Δεύτερον, οι προσφεύγοντες υπογράμμισαν ότι η πολυπαραγοντική φύση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής και η δυσκολία αντιμετώπισης των συνεπειών της σε συνδυασμό με την ανάγκη δημιουργίας μίας ευθύνης των 32 άλλων κρατών, συνηγορούν στην δικαιοδοσία του ΕΔΔΑ στην εν λόγω περίπτωση. Τέλος¹⁵² – και ίσως πιο γενικευμένα -, οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι εφόσον οι εκπομπές των 32 άλλων κρατών είχαν επίδραση στα προστατευόμενα από την ΕΣΔΑ δικαιώματά τους, η δικαιοδοσία του ΕΔΔΑ θα έπρεπε να στοιχειοθετηθεί (127).

Η προσφυγή όσον αφορούσε την Πορτογαλία, ενέπιπτε στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, καθώς ο τόπος διαμονής των προσφευγόντων ήταν η Πορτογαλία. Ωστόσο, αναφορικά με τα άλλα κράτη, η προσφυγή ήταν

εξω-εδαφική. Αυτό αποτέλεσε και την -ίσως σημαντικότερη- ιδιομορφία αυτής της υπόθεσης: πώς θα μπορούσαν να αναλάβουν τα υπόλοιπα – εκτός της Πορτογαλίας – εναγόμενα κράτη, την ευθύνη των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής¹⁵³;

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ, *τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν, εις όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας των πρόσωπα, τα καθοριζόμενα εις το πρώτον μέρος της παρούσας Συμβάσεως δικαιώματα και ελευθερίας*. Εξ αυτού συνάγεται ότι στο διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η δικαιοδοσία αναφέρεται στην υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να διασφαλίζουν ότι προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα των υπηκόων της επικράτειάς τους.

Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου έχουν διασυνοριακό αντίκτυπο, η ζημία που προκαλείται έχει εξω-εδαφικές προεκτάσεις. Τούτο δε σημαίνει, ότι τα κράτη έχουν μεν έλεγχο ως προς τη ζημία που λαμβάνει χώρα εντός της επικράτειάς τους, αλλά δεν είναι υπεύθυνα για τη βλάβη που προκαλείται εξ αυτής της ζημίας πέραν των συνόρων τους¹⁵⁴.

Το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε επί του εν λόγω ζητήματος και μάλιστα με σαφή τρόπο στην Duarte Agostinho, ότι εφόσον τα κράτη δεν έχουν επιρροή

¹⁵² Ole W. Pedersen, *Disruption, Special Climate Considerations and Striking the Balance*, Cambridge University Press, 2025.

¹⁵³ Αναφορές από τον ιστότοπο: <https://verfassungsblog.de/on-the-duarte-agostinho-decision/>

¹⁵⁴ Αναφορές από τον ιστότοπο: <https://verfassungsblog.de/states-extraterritorial-jurisdiction-for-climate-related-impacts/>.

και έλεγχο στα φερόμενα ως θύματα, δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί εξωεδαφική δικαιοδοσία.

Αυτό οδηγεί στην ύπαρξη μίας επιζήμιας πρακτικής (δηλ. υπερβολικές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου) που μπορεί να αποδοθεί σε ένα κράτος σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου, αλλά η δικαιοδοσία του κράτους αυτού δεν μπορεί να θεμελιωθεί βάσει της ΕΣΔΑ. Αφ' ης στιγμής οι προσφεύγοντες στην εν λόγω υπόθεση κατοικούν στην Πορτογαλία, το Δικαστήριο κατέληξε στο – παράδοξο – συμπέρασμα ότι τα λοιπά εναγόμενα κράτη δεν διαθέτουν έλεγχο επί των προσφευγόντων κι άρα δεν υφίσταται εξωεδαφική δικαιοδοσία.

Εισαγόμενο στην ουσία της υπόθεσης, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι: α) πράγματι το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής είναι ιδιάζον, β) τα κράτη έχουν τον απόλυτο έλεγχο των εκπομπών στην επικράτειά τους, γ) οι εκπομπές αυτές έχουν τω όντι δυσμενείς επιπτώσεις στα δικαιώματα των ανθρώπων εκτός των συνόρων ενός κράτους, και δ) η κλιματική αλλαγή συνιστά ένα ζήτημα υπαρξιακής φύσης για την ανθρωπότητα, έτσι ώστε να διαφοροποιείται από άλλα ζητήματα αιτίου – αποτελέσματος (193-194).

Ωστόσο, στο ακόλουθο σκεπτικό του, το Δικαστήριο έκρινε, αναφορικά με το πρώτο επιχείρημα των προσφευγόντων, ότι η δικαιοδοσία οφείλει να εξεταστεί χωριστά από την ουσία της υπόθεσης (άρα να θεμελιωθεί προτού εισαχθεί το ΕΔΔΑ στην ουσία της), ενώ αναφορικά με το δεύτερο επιχείρημα των προσφευγόντων, έκρινε

ότι οι τελευταίοι δεν διατηρούσαν οποιονδήποτε δεσμό με τα εναγόμενα κράτη – εκτός της Πορτογαλίας -, και διευκρίνισε ότι η πιθανότητα να προσβληθούν τα δικαιώματά τους από την πολιτική άλλων κρατών δεν επαρκούσε για τη θεμελίωση δικαιοδοσίας. Ακόμη, το Δικαστήριο σημείωσε ότι σε κάθε περίπτωση η Σύμβαση δεν σχεδιάστηκε για την μέριμνα της προστασίας του περιβάλλοντος και ότι η προστασία που απορρέει εκ της Συμβάσεως ερείδεται στις αρχές της εδαφικότητας και της επικουρικότητας (201). Αξίζει να σημειωθεί δε, ότι αναφορικά με το τελευταίο επιχείρημα των προσφευγόντων, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι η αποδοχή των θέσεων τους ενδεχομένως να μετέτρεπε την ΕΣΔΑ σε μια παγκόσμια συνθήκη για την κλιματική αλλαγή (208).

ii. Εγχώρια ένδικα μέσα

Οι προσφεύγοντες, προτού απευθυνθούν στο ΕΔΔΑ δεν είχαν εκκινήσει την εγχώρια δικονομική πορεία, ισχυριζόμενοι ότι το εθνικό τους δίκαιο είχε ελλείψεις αναφορικά με το ζήτημα της προστασίας τους από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής.

Όπως σημειώθηκε ήδη, διαπιστώθηκε η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου να εκδικάσει την προσφυγή όσον αφορούσε τη Πορτογαλία. Παρόλα αυτά, ούτε εν προκειμένω προχώρησε η εκδίκαση της ουσίας της υπόθεσης, καθώς οι προσφεύγοντες δεν είχαν εξαντλήσει τα προβλεπόμενα πορτογαλικά ένδικα μέσα. Όπως τόνισε το Δικαστήριο, οι απλές αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα των εγχώριων ενδίκων

μέσων, δεν αρκούν για να ανασταλεί ο κανόνας της πρότερης εξάντλησής τους, καθώς επίσης και ότι το ΕΔΔΑ έχει επικουρικό ρόλο εν συγκρίσει με τα δικαστήρια εκάστου κράτους. Σχετικά δε με το τελευταίο, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η μη προσφυγή πρώτα στα εθνικά ένδικα μέσα, αποστερούσε από το ίδιο όλα τα εγχώρια νομικά και πραγματικά δεδομένα, τα οποία ειδικά σε υποθέσεις περιβαλλοντικού δικαίου έχουν καθοριστική σημασία¹⁵⁵. Με τον τρόπο αυτό, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι έπρεπε πρώτα να εξαντληθούν τα πορτογαλικά ένδικα μέσα, ενώ σημείωσε επίσης ότι η Πορτογαλία αναγνωρίζει ρητά στο Σύνταγμά της το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον, ενώ επιτρέπει την *actio popularis*. Τέλος, το Δικαστήριο δεν εξέτασε το ζήτημα το *victim status* σύμφωνα με το άρθρο 34 της Σύμβασης, σημειώνοντας ότι η μη εξάντληση των εθνικών ενδίκων μέσων θα δυσχέραινε την εξέταση της πληρότητας των κριτηρίων για την ιδιότητα του θύματος όπως αυτά ορίστηκαν στην *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz κ.λπ. κατά Ελβετίας*.

IV. Careme v. France

1. Σύντομο Ιστορικό

Ο Damien Careme υπηρέτησε ως δήμαρχος της πόλης Grande-Synthe από το 2001 ως το 2019.

¹⁵⁵ Ole W. Pedresen, *Disruption, Special Climate Considerations and Striking the Balance*, Cambridge University Press, 2025.

¹⁵⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη ο Careme είχε αναφερθεί στην παραβίαση των άρθρων 2 και 8 της ΕΣΔΑ.

Η πόλη αυτή βρίσκεται στη Βόρεια Γαλλία και είναι ιδιαίτερα ευάλωτη σε πλημμύρες λόγω της περιβαλλοντικής κρίσης.

Στις 19 Νοεμβρίου του 2018, ο Careme ενεργώντας ως ιδιώτης αλλά και ως δήμαρχος της πόλης Grande-Synthe, ζήτησε να υποχρεωθεί η γαλλική κυβέρνηση να υιοθετήσει πρόσθετα μέτρα προκειμένου η πολιτική για το κλίμα να τεθεί σε προτεραιότητα. Οι εθνικές αρχές της Γαλλίας δεν ανταποκρίθηκαν, και ο Careme προσέφυγε στο Conseil d'Etat (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Γαλλίας), για λόγους υπέρβασης εξουσίας, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της Συμφωνίας των Παρισίων και να μειωθούν οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (GHG) κατά 40% ως το 2030¹⁵⁶.

Στην απόφαση του Δικαστηρίου έγινε διάκριση μεταξύ του Δήμου και του Careme ως ιδιώτη. Το Δικαστήριο έκανε δεκτή την αίτηση όσον αφορά τον Δήμο Grande-Synthe, απέρριψε όμως την αίτηση του Careme ως ιδιώτη κατοίκου με την αιτιολογία, ότι δεν πληρούνταν το έννομο συμφέρον, ενώ επέβαλε στη γαλλική κυβέρνηση την υποχρέωση να λάβει επιπλέον μέτρα αναφορικά με το σχέδιο μείωσης των εκπομπών αερίου του θερμοκηπίου¹⁵⁷.

Επικαλούμενος το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, ο Careme ισχυρίστηκε ενώπιον πλέον του ΕΔΔΑ, ότι

¹⁵⁷ Για περισσότερα: <https://blogs.law.columbia.edu/climatechange/2024/04/19/the-european-court-of-human-rights-kick-into-touch-some-comments-under-careme-v-france/>.

η κρίση του Δικαστηρίου ήταν εσφαλμένη, καθώς ως ιδιώτης ήταν σαφώς εκτεθειμένος στις συνέπειες της κλιματικής κρίσης, λόγω των ανεπαρκών κυβερνητικών μέτρων.

Υποστήριξε περαιτέρω, ότι η παράλειψη των κρατικών αρχών να λάβουν αποτελεσματικά μέτρα και η ανεπαρκής κλιματική πολιτική τους, συνιστά παραβίαση της υποχρέωσής τους να προστατεύουν το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, κατά την έννοια του άρθρου 8 της Σύμβασης, και να εγγυώνται το δικαίωμα στη ζωή, κατά την έννοια του άρθρου 2 της Σύμβασης. Επιπρόσθετο αίτημά του ήταν να ενωθεί η υπόθεσή του με την Duarte Agostinho λόγω συνάφειας.

2. Κρίση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το ΕΔΔΑ κήρυξε την προσφυγή του Careme απαράδεκτη, καθώς ο προσφεύγων είχε μετακομίσει στις Βρυξέλλες τον Μάιο του 2019 και δεν είχε πλέον δεσμούς με την πόλη Grande-Synthe. Ως εκ τούτου, δεν είχε τη δυνατότητα πλέον να επικαλεστεί την ιδιότητα του θύματος (*victim status*) βάσει της Σύμβασης (άρθρο 34 ΕΣΔΑ).

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, ο προσφεύγων δεν απέδειξε την ύπαρξη σοβαρής και συγκεκριμένης απειλής για την υγεία και την

περιουσία του, καθώς δεν ήταν ούτε κάτοικος ούτε ιδιοκτήτης κατοικίας στην πόλη Grande-Synthe, μία πόλη που ενδέχεται να υποστεί πλημμύρες ως το 2040 (77,78, 79 & 82).

Επιπροσθέτως, η μόνη σύνδεση του προσφεύγοντος με την πόλη Grande-Synthe, ήταν ο αδερφός του, που όμως σύμφωνα με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, δεν εντάσσεται στο εύρος προστασίας του άρθρου 8 της Σύμβασης (πέραν κάποιων εξαιρέσεων που όμως δεν πληρούνταν εν προκειμένω)¹⁵⁸.

Από την πλευρά της, η γαλλική κυβέρνηση χαρακτήρισε την προσφυγή του Careme ως μία *actio popularis* – η οποία δεν αναγνωρίζεται στη Σύμβαση-, καθώς ο κύριος σκοπός του δεν ήταν η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων του, αλλά του δημόσιου συμφέροντος. Το ΕΔΔΑ συντάχθηκε με την άποψη της Γαλλίας και έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν πληρούσε τους όρους του άρθρου 34 της Σύμβασης για το *victim status*, καθώς σημείωσε ότι ο καθένας θα μπορούσε να έχει δικαιολογημένο λόγο να αισθάνεται άγχος για μελλοντικούς και επιβλαβείς κινδύνους που απορρέουν από την κλιματική αλλαγή (84-86).

Το βασικό δε μέρος της κρίσης αυτής, βασίστηκε στο σκεπτικό ότι η επέκταση της έννοιας του *victim status* σε άτομα που δεν συνδέονται άμεσα με (ενδεχόμενο) κίνδυνο, θα δυσχέραινε την οριοθέτηση μιας *actio popularis*,

¹⁵⁸ Για περισσότερα: <https://blogs.law.columbia.edu/climatechange/2024/04/19/th>

[e-european-court-of-human-rights-kick-into-touch-some-comments-under-careme-v-france/](https://european-court-of-human-rights-kick-into-touch-some-comments-under-careme-v-france/) .

από περιπτώσεις όπου όντως υφίσταται αδήριτη ανάγκη προστασίας των ατόμων από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.¹⁵⁹

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο υιοθέτησε μία αυστηρή νομολογιακή εφαρμογή του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, επισημαίνοντας ότι οι κρατικές υποχρεώσεις ανακύπτουν μόνο σε περίπτωση άμεσου συνδέσμου της υπό κρίση κατάστασης,¹⁶⁰ με την έννοια της άμεσης ζημίας στο δικαίωμα σεβασμού της κατοικίας, της οικογένειας και της ιδιωτικής ζωής του προσφεύγοντος.¹⁶¹

V. Καταληκτικές Παρατηρήσεις

Αυτές οι πρώτες κρίσεις αποφάσεων για τις ολέθριες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής από το ΕΔΔΑ, απέδειξαν ότι το Δικαστήριο μπορεί και θέλει να εξετάσει υποθέσεις που άπτονται του δικαιώματος στην περιβαλλοντική προστασία και την κλιματική αλλαγή¹⁶². Όπως όμως φάνηκε στην Duarte Agostihno και την Careme, θέτει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο βάσει του οποίου ένα άτομο

ή μια οργάνωση μπορούν να προσφύγουν στο ΕΔΔΑ.

Αναμφίβολα, η κρίση του ΕΔΔΑ για τη *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz* κ.ά. κατά *Ελβετίας* συνιστά απόφαση - ορόσημο για τα «αντανακλαστικά» του Δικαστηρίου και της Σύμβασης απέναντι στο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, καθώς απέδειξε πως η εφαρμογή και η ερμηνεία της ΕΣΔΑ οφείλει να εξελίσσεται παράλληλα με τις τρέχουσες εξελίξεις και ανάγκες του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁶³.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι το ΕΔΔΑ συνεχίζει προς αυτή την κατεύθυνση, αφού στις 31-01-2025 εξέδωσε απόφαση σχετικά με την υπόθεση *Cannavacciuolo and Others v Italy*, στην οποία διαπίστωσε ότι η Ιταλία παραβίασε τις υποχρεώσεις που απορρέουν εκ του άρθρου 2 της Σύμβασης (δικαίωμα στη ζωή), λόγω της εκτεταμένης ρύπανσης που προκαλείται από την παράνομη απόρριψη και καύση τοξικών αποβλήτων¹⁶⁴.

¹⁵⁹ Ole W. Pedresen, *Disruption, Special Climate Considerations and Striking the Balance*, Cambridge University Press, 2025.

¹⁶⁰ Ivan Atanasov v. Bulgaria, 2010.

¹⁶¹ Solyanik v. Russia, 2022.

¹⁶² Ευσύνοπτη κριτική αποτίμηση από τον καθηγητή και πρώην πρόεδρο του ΕΔΔΑ, Λ.Α. Σισιλιάνο και την καθηγήτρια Μ.Α. Δεύτου: [Breaking New Ground: Climate Change before the Strasbourg Court – EJIL: Talk!](#) .

¹⁶³ Α.Ν. Ηλιάδου, *Η κλιματική κρίση ενώπιον του ΕΔΔΑ, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση Verein KlimaSeniorinnen Schweiz κ.λπ. κατά Ελβετίας*, στον Τιμητικό τόμο για τον Προκόπιο Παυλόπουλο, εκδόσεις Σάκκουλα.

¹⁶⁴ Περισσότερα για μία συνοπτική ανάλυση της απόφασης *Cannavacciuolo and Others v Italy*: <https://www.ejiltalk.org/cannavacciuolo-and-others-v-italy-towards-applying-a-precautionary-approach-to-the-right-to-life/> .

Πηγές

Βιβλιογραφία

- A.N. Ηλιάδου, *Η κλιματική κρίση ενώπιον του ΕΔΔΑ, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση Verein KlimaSeniorinnen Schweiz κ.λπ. κατά Ελβετίας*, στον Τιμητικό τόμο για τον Προκόπιο Παυλόπουλο, εκδόσεις Σάκκουλα.
- X. Ακριβοπούλου, *Το δικαίωμα προστασίας έναντι της κλιματικής αλλαγής και η «ζωντανή» ερμηνεία της ΕΣΔΑ*, δημοσιευμένο από ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 2/2024.
- M. Καραβίας, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ερμηνεία κατ' άρθρο*, διεύθυνση έκδοσης: Λ.Α. Σισιλιάνος, Νομική Βιβλιοθήκη, 2025.
- A. Hosli, M. Rehmann, *Verein Klimma Seniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: the European Court of Human's Rights' Answer to Climate Change*, εκδοθέν από BRILL NIJHOFF, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του brill.com/clla, 2024.
- Ole W. Pedresen, *Disruption, Special Climate Considerations and Striking the Balance*, Cambridge University Press, 2025.
- Andreas Buser, *A Human Right to Carbon Import Restrictions? On the Notion of 'Embedded Emissions' in Klimaseniorinnen v Switzerland*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα EJIL (<https://www.ejiltalk.org/a-human-right-to-carbon-import-restrictions-on-the-notion-of-embedded-emissions-in-klimaseniorinnen-v-switzerland/>), 2024.
- Armando Rocha, *States' Extraterritorial Jurisdiction for Climate-Related Impacts*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα Verfassungsblog (<https://verfassungsblog.de/states-extraterritorial-jurisdiction-for-climate-related-impacts/>), 2024.
- C. Higham, I. Keuschnigg, T. Chan, J. Setzer, *What does the European Court of Human Rights' first climate change decision mean for climate policy?*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του LSE (<https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/news/what-does-the-european-court-of-human-rights-first-climate-change-decision-mean-for-climate-policy/>), 2024.
- Corina Heri, *On the Duarte Agostinho Decision*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα Verfassungsblog (<https://verfassungsblog.de/on-the-duarte-agostinho-decision/>), 2024.
- Gerry Liston, *Reflections on the Strasbourg climate rulings in light of two aims behind the Duarte Agostinho case*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα EJIL (<https://www.ejiltalk.org/reflections-on-the-strasbourg-climate-rulings-in-light-of-two-aims-behind-the-duarte-agostinho-case/>), 2024.
- L.A. Sicilianos, M.L. Deftou, *Breaking New Ground: Climate Change before the Strasbourg Court*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα EJIL ([Breaking New Ground: Climate Change before the Strasbourg Court – EJIL: Talk!](https://www.ejil.org/ViewArticle.aspx?ajid=1134)), 2024.
- Marta Torre – Schaub, *The European Court of Human Rights' Kick into Touch: Some Comments under Carême v. France*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα Climate Law: A Sabin Center blog (<https://blogs.law.columbia.edu/climatechange/2024/04/19/the-european-court-of-human-rights-kick-into-touch-some-comments-under-careme-v-france/>), 2024.

European Court of Human Rights, Georgia v. Russia (IV) (Application No 39611/18) [Grand Chamber] Judgment of 9 April 2024

*Του Ιωάννη Πάνου**

I. Εισαγωγή

Η απόφαση που θα αναλυθεί συνιστά την εκδίκαση της τέταρτης, κατά σειρά, διακρατικής προσφυγής που υποβάλλει η Γεωργία κατά της Ρωσίας ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής Δικαστήριο ή ΕΔΔΑ). Το Δικαστήριο έκρινε επί του παραδεκτού της προσφυγής στις 28 Μαρτίου 2023 και επί της ουσίας στις 9 Απριλίου 2024. Σε αντίθεση με την προηγούμενη απόφαση (Γεωργία κ. Ρωσίας II), η παρούσα δεν είναι τόσο εκτενής, γεγονός που ίσως να οφείλεται στο ότι εξετάζονται τυχόν παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων μετά το πέρας του πολέμου ανάμεσα στις δύο χώρες τον Αύγουστο του 2012, και όχι κατά την διάρκεια αυτού.

II. Πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης

Κατά την διάρκεια του πενθήμερου πολέμου από 8 έως 12 Αυγούστου 2012 ανάμεσα στην

Γεωργία, από την μία πλευρά, και τις φιλορωσικές αποσχισμένες περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας, από την άλλη, η Ρωσία προοδευτικά εισέβαλε σε αυτές και τις στήριξε οικονομικά και πολεμικά. Μετά το πέρας του πολέμου, η Ρωσία προχώρησε σε αναγνώριση των αποσχισμένων περιοχών ως ανεξάρτητων κρατών μέσω διατάγματος στις 26 Αυγούστου 2008, μία θέση που δεν ακολούθησε η διεθνής κοινότητα. Κατόπιν, εγκατέστησε στρατιωτικές βάσεις στις εν λόγω περιοχές και απέστειλε περίπου 3,800 στρατιώτες σε κάθε μία.¹⁶⁵

Έκτοτε, και ιδίως από το 2009 και έπειτα, ακολουθείται μία πρακτική, η οποία ονομάζεται «συνοριοποίηση» («borderisation»), προκειμένου να διασφαλιστεί η «διοικητική συνοριακή γραμμή» («administrative boundary line» – ABL) μεταξύ των εδαφών που ελέγχονται από την Γεωργία και των αποσχισμένων περιοχών της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας. Η εν λόγω πρακτική περιλαμβάνει τρία βασικά στοιχεία: α) εγκατάσταση φυσικών υποδομών, β) επιβολή ενός καθεστώτος διέλευσης βάσει του οποίου τα άτομα πρέπει να κατέχουν συγκεκριμένα έγγραφα και να χρησιμοποιούν μόνο «επίσημα» σημεία διέλευσης, γ) παρακολούθηση και περιπολία από συνοριοφύλακες, και κράτηση ατόμων που παραβιάζουν τους κανόνες.

* Τελειόφοιτος Φοιτητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: jhpanos@gmail.com.

¹⁶⁵ Γεωργία κ. Ρωσίας (IV), ΕΔΔΑ, 09.04.2024, §§7-9.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Γεωργία κατέθεσε διακρατική προσφυγή κατά τις Ρωσίας ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις 22 Αυγούστου 2018, ισχυριζόμενη πολλαπλές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη περιοχή της διοικητικής οριογραμμής.

III. Αντικείμενο της διαφοράς και θέσεις των κρατών

Η Γεωργία ισχυρίστηκε πως υφίστανται δύο διοικητικές πρακτικές εκ μέρους τόσο των εγκατεστημένων στην περιοχή ρωσικών αρχών, όσο και των τοπικών αρχών που είναι υποτελείς στις ρωσικές – πρόκειται για τα επωνομαζόμενα *de facto* όργανα της Ρωσίας στα κατεχόμενα γεωργιανά εδάφη.

Ειδικότερα, ως προς την πρώτη διοικητική πρακτική, η Γεωργιανή κυβέρνηση υποστήριξε πως συνίσταται στην παρενόχληση, στην παράνομη σύλληψη και κράτηση Γεωργιανών, οι οποίοι είτε επιχειρούν να διασχίσουν τις «γραμμές κατοχής» («occupational lines»), είτε ζουν κοντά σε αυτές¹⁶⁶. Η πρακτική αυτή έχει ως αποτέλεσμα την σωματική κακομεταχείριση, τον βασανισμό και ενίοτε τον θάνατο των Γεωργιανών υπηκόων, παραβιάζοντας τα άρθρα 2, 3, 5, 8 της Σύμβασης, τα άρθρα 1 και 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, και το άρθρο 2 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης.

Όσον αφορά την δεύτερη διοικητική πρακτική που επικαλείται η Γεωργία, αυτή συμπληρώνει, κατά κάποιο τρόπο, την πρώτη, μιας και πρόκειται για ένα καθεστώς ατιμωρησίας και προστασίας των συνοριοφυλάκων και άλλων επίσημων αρχών που διαπράττουν τα προαναφερθέντα εγκλήματα βίας¹⁶⁷. Το συστηματικό αυτό μοτίβο «ασυλίας» οδηγεί, κατά τους ισχυρισμούς της Γεωργίας, σε παραβίαση του διαδικαστικού σκέλους των άρθρων 2 και 3, καθώς και σε παραβίαση του άρθρου 13 της Σύμβασης.

Η Κυβέρνηση της Γεωργίας, προς υποστήριξη των ισχυρισμών της κατέθεσε πλήθος πορισμάτων από διεθνείς οργανισμούς, οργανώσεις και παρατηρητήρια, αλλά και λίστα με μεγάλο αριθμό θυμάτων για τις ειδικότερες παραβιάσεις των άρθρων 2, 3 και 5.

Η Ρωσία, ως εναγόμενο κράτος, κατέθεσε ενστάσεις σε επίπεδο παραδεκτού αναφορικά με την έλλειψη καλής πίστεως της προσφυγής, την έλλειψη δικαιοδοσίας *ratione loci*, με αιτιολογία ότι αυτή στηρίζεται στην αρχή της εδαφικότητας και οι πράξεις για τις οποίες παραπονείται η Γεωργία βρίσκονται εκτός του εδάφους της Ρωσίας, την έλλειψη καταλογισμού των πράξεων στη Ρωσία και την μη προηγούμενη εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων πριν την προσφυγή στο Δικαστήριο. Ωστόσο, αφού η προσφυγή κρίθηκε ομόφωνα παραδεκτή, η Ρωσία δεν κατέθεσε προτάσεις επί της ουσίας.

¹⁶⁶ Γεωργία κ. Ρωσίας (IV), ΕΔΔΑ, 09.04.2024, §13.

¹⁶⁷ Ο.π.

IV. Απόφαση του Δικαστηρίου

Ως προς το παραδεκτό, το Δικαστήριο πρωτίστως οριοθέτησε χρονικά την υπόθεση, κρίνοντας πως έχει δικαιοδοσία *ratione temporis* για όλες τις πράξεις πριν από τις 16 Σεπτεμβρίου 2022, οπότε και η Ρωσία έπαψε τυπικά να είναι κράτος-μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, και μετά το 2009, οπότε και ξεκίνησαν οι εν λόγω διοικητικές πρακτικές.¹⁶⁸

Επίσης, το Δικαστήριο απέρριψε όλες τις ενστάσεις του εναγομένου κράτους. Ειδικότερα, κρίθηκε πως δεν επιβάλλεται ούτε από την Σύμβαση ούτε από το γενικό δημόσιο διεθνές δίκαιο προϋπόθεση καλής πίστεως κατά την άσκηση διακρατικής προσφυγής, πέρα από αυτήν του «γνησίου παραπόνου» που απορρέει από το άρθρο 33, η οποία και πληρούται εν προκειμένω.¹⁶⁹ Επιπλέον, αναγνώρισε την ύπαρξη δικαιοδοσίας *ratione loci* υπό το άρθρο 1 της Σύμβασης. Λαμβάνοντας υπόψιν την κρίση του στην υπόθεση Γεωργία κ. Ρωσίας (II) ότι η έντονη παρουσία και εξάρτηση των *de facto* οργάνων της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας από τη Ρωσία επαρκούν για να

¹⁶⁸ Γεωργία κ. Ρωσίας IV (dec.), ΕΔΔΑ, 20.03.2023, §§22, 23.

¹⁶⁹ Ο.π., §§26-29.

¹⁷⁰ Το κριτήριο του «αποτελεσματικού ελέγχου» σε μία περιοχή εκτός της εθνικής επικράτειας ενός Συμβαλλομένου Κράτους συνιστά εξαίρεση στην αρχή της εδαφικότητας που διέπει την έννοια της δικαιοδοσίας υπό το άρθρο 1 της Σύμβασης και χρησιμοποιείται για την θεμελίωση εξωεδαφικής εφαρμογής αυτής. Πρόκειται για ένα ζήτημα πραγματικό και ενδείκτες που λαμβάνει υπόψιν το ΕΔΔΑ είναι η ένταση της στρατιωτικής παρουσίας του

πληρούται το κριτήριο του «αποτελεσματικού ελέγχου»¹⁷⁰, καθώς και την απουσία ουσιαστικής αλλαγής σε αυτό το καθεστώς, το Δικαστήριο έκρινε πως και στην παρούσα υπόθεση εξακολουθεί να υφίσταται «αποτελεσματικός έλεγχος» της Ρωσίας επί των αποσχισμένων περιοχών, γεγονός που θεμελιώνει εξωεδαφική εφαρμογή της Σύμβασης.¹⁷¹ Αναφορικά με την ένσταση ότι τα θύματα των διοικητικών πρακτικών δεν εξάντλησαν τα διαθέσιμα εσωτερικά ένδικα μέσα όπως προβλέπει το άρθρο 35§1 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο απεφάνθη πως αυτή η προϋπόθεση δεν απαιτείται σε διακρατικές προσφυγές όπου εξετάζεται η ύπαρξη διοικητικών πρακτικών με σκοπό τον τερματισμό τους και οι ατομικές υποθέσεις χρησιμοποιούνται απλώς ως παραδείγματα, όπως συμβαίνει και στην υπό κρίση υπόθεση.¹⁷²

Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει πως από τα διαθέσιμα στοιχεία που κατέθεσε η Γεωργιανή Κυβέρνηση πληρούται το απαραίτητο κριτήριο της *prima facie* απόδειξης που απαιτείται σε επίπεδο παραδεκτού ως προς τη συνδρομή των στοιχείων της «επανάληψης πράξεων» και της «κρατικής ανοχής», τα οποία απαιτούνται κατά πάγια

Συμβαλλομένου Κράτους στην εκτός της επικράτειας αυτού περιοχή ή/ και ο βαθμός στρατιωτικής, οικονομικής και πολιτικής επιρροής που ασκείται στα υποτελή όργανα της τοπικής διοίκησης. Βλ. περαιτέρω AI-Skeini και άλλοι κ. Ηνωμένου Βασιλείου, ΕΔΔΑ, 07.07.2011, §§138-140 και εκεί παραπομπές.

¹⁷¹ Γεωργία κ. Ρωσίας IV (dec.), ΕΔΔΑ, 20.03.2023, §§37-45.

¹⁷² Ο.π., §§49, 50.

νομολογία για την θεμελίωση διοικητικής πρακτικής. Σε επίπεδο ουσίας θα εξεταστεί αν τα αποδεικτικά στοιχεία φτάνουν το κατώτατο όριο της «πέρα από κάθε εύλογης αμφιβολίας» απόδειξης για να στοιχειοθετηθεί παραβίαση της Σύμβασης.¹⁷³

Ως προς την ουσία της υπόθεσης, το Δικαστήριο αναφέρει αρχικά τα δύο στοιχεία τα οποία πρέπει να πληρούνται σωρευτικά για να επιβεβαιωθεί η ύπαρξη διοικητικής πρακτικής. Κατά πάγια νομολογία, η διοικητική πρακτική περιλαμβάνει την «επανάληψη πράξεων» και την «κρατική ανοχή» αυτών. Ως επανάληψη πράξεων νοείται «η συσσώρευση ίδιων ή παρόμοιων παραβιάσεων που είναι επαρκώς πολυάριθμες και αλληλένδετες, ώστε να ισοδυναμούν όχι σε μεμονωμένα περιστατικά ή εξαιρέσεις, αλλά σε ένα μοτίβο ή σύστημα». ¹⁷⁴ Η κρατική ανοχή συνίσταται στο ότι οι παράνομες πράξεις είναι «ανεκτές, με την έννοια ότι οι προϊστάμενοι των άμεσα υπεύθυνων, μολονότι γνωρίζουν την ύπαρξη τέτοιων πράξεων, δεν προβαίνουν σε δράση για την τιμωρία τους ή την αποτροπή της επανάληψής τους ή στο ότι μια ανώτερη αρχή, ενώπιον πολυάριθμων ισχυρισμών, εκδηλώνει αδιαφορία αρνούμενη την οποιαδήποτε επαρκή έρευνα για την αλήθεια ή το ψεύδος αυτών ή την δίκαιη ακρόαση τέτοιων καταγγελιών σε δικαστικές διαδικασίες». ¹⁷⁵

¹⁷³ Ο.π., §§69-71.

¹⁷⁴ Γεωργία κ. Ρωσίας I, ΕΔΔΑ, 03.07.2014, §123 και εκεί παραπομπές.

¹⁷⁵ Ο.π., §124 και εκεί παραπομπές.

Ειδικότερα, αναφορικά με το άρθρο 2 της Σύμβασης (δικαίωμα στη ζωή), το Δικαστήριο εξέτασε τα αποδεικτικά στοιχεία και έλαβε υπόψιν τον θάνατο επτά Γεωργιανών στην προσπάθειά τους να διασχίσουν την συννοριακή γραμμή από μη ελεγχόμενα σημεία λόγω των παράνομων περιορισμών, καθώς και την υπέρμετρη χρήση βίας από τα ρωσικά ή τα de facto όργανα της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας που οδήγησε στο θάνατο ορισμένων θυμάτων, καταλήγοντας πως τα ανωτέρω αρκούν για την θεμελίωση διοικητικής πρακτικής, η οποία παραβιάζει το ουσιαστικό σκέλος του άρθρου 2 ¹⁷⁶. Συναφώς, η απουσία αποτελεσματικής έρευνας για τα συγκεκριμένα περιστατικά συνιστά διοικητική πρακτική παραβιάζουσα το διαδικαστικό σκέλος του άρθρου 2. ¹⁷⁷

Ως προς το άρθρο 3 της Σύμβασης (απαγόρευση των βασανιστηρίων), το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψιν τουλάχιστον πενήντα περιστατικά γεωργιανών υπηκόων που κρατήθηκαν και βασανίστηκαν παράνομα, και σχετικές αναφορές διεθνών οργάνων για την ύπαρξη κακής μεταχείρισης των υπηκόων, απεφάνθη πως θεμελιώνονται τα κριτήρια της επανάληψης πράξεων και της κρατικής ανοχής αυτών αντίστοιχα. Επομένως, έκρινε πως η συγκεκριμένη διοικητική πρακτική οδηγεί σε

¹⁷⁶ Γεωργία κ. Ρωσίας (IV), ΕΔΔΑ, 09.04.2024, §§29-33.

¹⁷⁷ Ο.π., §34.

παραβίαση του άρθρου 3 ως προς το ουσιαστικό και το διαδικαστικό σκέλος, λόγω απουσίας αποτελεσματικής έρευνας για τα ανωτέρω συμβάντα.¹⁷⁸

Προχωρώντας στην εξέταση των αιτιάσεων για παραβίαση του άρθρου 5§1 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια), το Δικαστήριο καταλήγει, όπως ήταν αναμενόμενο, πως τα περισσότερα από 2.800 περιστατικά σύλληψης και κράτησης Γεωργιανών, τα οποία επιβεβαιώνονται από πορίσματα διεθνών οργανώσεων, αρκούν για να θεμελιωθεί διοικητική πρακτική. Ωστόσο, ο παράνομος ή μη χαρακτήρας αυτών κρίθηκε από την ύπαρξη ή μη νόμιμης βάσης που να δικαιολογεί αυτά τα περιστατικά. Ως προς αυτό, το ΕΔΔΑ επανέλαβε σχετική νομολογία για το νομικό καθεστώς στις περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας, επισημαίνοντας πως, μετά τον χωρισμό των δικαστικών συστημάτων της Γεωργίας και της Αμπχαζίας στις αρχές της δεκαετίας του '90, δεν υπάρχει ασφαλής γνώση αν το νομικό καθεστώς που διέπει τα *de facto* όργανα των αποσχισμένων περιοχών πληροί τα κριτήρια που θέτει η Σύμβαση¹⁷⁹. Επομένως, υπό το πρίσμα της απουσίας νεότερων στοιχείων ως προς το συγκεκριμένο θέμα, το Δικαστήριο δέχτηκε πως δεν υπάρχει νόμιμη βάση για τις συλλήψεις και κρατήσεις γεωργιανών υπηκόων, οι οποίες

¹⁷⁸ Ο.π., §§39-46.

¹⁷⁹ Ο.π., §53; *Mamasakhlisi και άλλοι κ. Γεωργίας και Ρωσίας*, ΕΔΔΑ, 07.03.2023, §§425-427.

κρίνονται παράνομες και θεμελιώνεται παραβίαση του άρθρου 5§1.¹⁸⁰

Επιπλέον, το Δικαστήριο παρατηρεί πως θεμελιώνεται διοικητική πρακτική που αντιβαίνει το άρθρο 2 του Τέταρτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης, λόγω των περιορισμών στην ελευθερία μετακίνησης ανάμεσα στην Γεωργία και τις αποσχισμένες περιοχές. Ο εν λόγω περιορισμός της ελευθερίας μετακίνησης επιφέρει συνακόλουθα και περιορισμούς στο δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή (άρθρο 8 της Σύμβασης) και στο δικαίωμα στην περιουσία (άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου), καθώς εμποδίζεται σημαντικά η πρόσβαση των γεωργιανών υπηκόων σε σπίτια, ακίνητη περιουσία και κοιμητήρια, και από τις δύο πλευρές της «διοικητικής συνοριακής γραμμής». Όλοι οι ανωτέρω περιορισμοί δεν έχουν νόμιμη βάση, για τους λόγους που αναπτύχθηκαν προηγουμένως για την παραβίαση του άρθρου 5§1, με αποτέλεσμα την παραβίαση των συγκεκριμένων άρθρων της Σύμβασης¹⁸¹.

Τέλος, το Δικαστήριο εξέτασε την ουσία του παραπόνου για παραβίαση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, όπως αυτό προστατεύεται από το άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Από την στιγμή που η διεθνής κοινότητα δεν αναγνωρίζει τις αποσχισμένες περιοχές ως ανεξάρτητες, αλλά τις θεωρεί αναπόσπαστο τμήμα

¹⁸⁰ Ο.π., §§54-55.

¹⁸¹ *Γεωργία κ. Ρωσίας (IV)*, ΕΔΔΑ, 09.04.2024, §§61-64, 70-73.

της Γεωργίας, τα γεωργιανά θα πρέπει να είναι μία από τις γλώσσες διδασκαλίας.¹⁸² Λαμβάνοντας υπόψιν τον θεμελιώδη ρόλο της εκπαίδευσης για την ανάπτυξη των παιδιών, ο αποκλεισμός των γεωργιανών δεν επιδιώκει κανένα νόμιμο σκοπό, ενώ η πιθανή λύση της παρακολούθησης σχολείου στην Γεωργία, δεδομένων των επικίνδυνων συνθηκών διέλευσης από την συνοριακή γραμμή, θίγουν τον πυρήνα του εν λόγω δικαιώματος, παραβιάζοντας το άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης.¹⁸³

Η απόφαση του Δικαστηρίου, τόσο επί του παραδεκτού, όσο και επί της ουσίας είναι ομόφωνη.

V. Το ζήτημα της διεθνούς ευθύνης του Κράτους και της αρχής της μη αναγνώρισης υπό το διεθνές δίκαιο

Το πρώτο ζήτημα που αναφέρεται είναι αυτό της διεθνούς ευθύνης του κράτους στα πλαίσια του ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιπτώσεις εξωεδαφικής εφαρμογής της ΕΣΔΑ.

Το Δικαστήριο, ακολουθώντας την προηγούμενη νομολογία του, η οποία φτάνει μέχρι την περίφημη υπόθεση Λοϊζίδου κ. Τουρκίας, ορθώς θεμελίωσε εξωεδαφική εφαρμογή της Σύμβασης. Ωστόσο, ανακύπτει εδώ το ερώτημα

κατά πόσο το Δικαστήριο χρησιμοποιεί το ίδιο κριτήριο, αυτό του «αποτελεσματικού ελέγχου» («effective control»), προκειμένου να θεμελιώσει τόσο την δικαιοδοσία όσο και τον καταλογισμό των πράξεων στο κράτος.

Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (εναλλακτικά ΔΔΧ) χρησιμοποιεί δύο τεστ για την θεμελίωση της διεθνούς ευθύνης ενός κράτους, τα οποία είναι εντελώς διακριτά από το ζήτημα της δικαιοδοσίας. Πιο συγκεκριμένα, στην υπόθεση της *Βοσνίας* του 2007, το Δικαστήριο της Χάγης επισημαίνει πως ένα κράτος είναι υπεύθυνο και για τις πράξεις προσώπων, οργάνων ή οντοτήτων που, μολονότι δεν είναι de jure όργανά του, δρουν υπό το καθεστώς «απόλυτης εξαρτήσεως» («complete dependence»), γεγονός που τα καθιστά de facto όργανα του κράτους.¹⁸⁴ Το δεύτερο κριτήριο, το οποίο είναι λιγότερο περιοριστικό και επιστρατεύεται όταν δεν μπορεί να θεμελιωθεί απόλυτη εξάρτηση, είναι αυτό του «αποτελεσματικού ελέγχου» («effective control»). Σύμφωνα με αυτό, όπως αναλύεται και στην υπόθεση *Νικαράγουα*, η διεθνής ευθύνη ενός κράτους θεμελιώνεται και για πράξη μίας ομάδας προσώπων, εάν το εν λόγω κράτος παρείχε οδηγίες στην συγκεκριμένη οντότητα ή αυτή βρισκόταν υπό τον αποτελεσματικό του έλεγχο κατά την τέλεση της πράξης.¹⁸⁵ Τα δύο παραπάνω διακριτά

¹⁸² Ο.π., §80.

¹⁸³ Ο.π., §§81-83.

¹⁸⁴ Βοσνία και Ερζεγοβίνη κ. Σερβίας και Μαυροβούνιο, ΔΔΧ, 26.02.2007, §§392, 393.

¹⁸⁵ Ο.π., §§399-401; Νικαράγουα κ. Η.Π.Α., ΔΔΧ, 27.06.1986, §115.

κριτήρια για την απόδοση πράξεων σε ένα κράτος αντιστοιχούν στα άρθρα 4 και 8 της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου του ΟΗΕ περί ευθύνης των Κρατών από διεθνώς άδικες ενέργειες (εφεξής ARSIWA)¹⁸⁶. Μάλιστα, το Διεθνές Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία υιοθέτησε ένα άλλο κριτήριο στην υπόθεση *Tadic*, αυτό του «συνολικού ελέγχου» («overall control»), το οποίο συντίθεται από δύο στοιχεία· πρώτον, την παροχή οικονομικής βοήθειας και εξοπλισμού στην μη κρατική οντότητα, και, δεύτερον, των συντονισμών ή τον σχεδιασμό των στρατιωτικών ενεργειών αυτής.¹⁸⁷

Θα ήταν εύλογα αναμενόμενο να ακολουθεί και το ΕΔΔΑ ένα τεστ για την κατάφαση διεθνούς ευθύνης των κρατών, το οποίο αφενός να διαφέρει από το κριτήριο για την θεμελίωση δικαιοδοσίας και αφετέρου να είναι σύμφωνο με την νομολογία της Χάγης και με τα άρθρα της ARSIWA, υπό το πρίσμα της συστημικής ερμηνείας των συνθηκών που προβλέπει η Σύμβαση της Βιέννης¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Άρθρο 4§1: «Η συμπεριφορά οποιουδήποτε κρατικού οργάνου θα θεωρείται ως ενέργεια του Κράτους αυτού σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, είτε το όργανο αυτό ασκεί νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική είτε οποιαδήποτε άλλη λειτουργία, οποιαδήποτε θέση κι αν κατέχει στην οργάνωση του Κράτους και οποιοσδήποτε κι αν είναι ο χαρακτήρας του, ως όργανο της κεντρικής κυβέρνησης ή εδαφικής μονάδας του Κράτους», Άρθρο 8: «Η συμπεριφορά ατόμου ή ομάδας ατόμων θα θεωρείται ενέργεια του Κράτους σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, αν το άτομο ή η ομάδα ατόμων δρα στην πραγματικότητα σύμφωνα με τις εντολές ή τις κατευθύνσεις ή υπό τον έλεγχο του Κράτους αυτού κατά την πραγμάτωση της συμπεριφοράς».

¹⁸⁷ Prosecutor v. Tadic, ICTY (Appeals Chamber), 15.07.1999, §131.

Πράγματι, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε στην παρούσα απόφαση, επανεπιβεβαιώνοντας την νομολογία *Jaloud*, πως το κριτήριο για την θεμελίωση της δικαιοδοσίας είναι κάτι εντελώς διαφορετικό από αυτό για τον καταλογισμό πράξεων στο εναγόμενο κράτος.¹⁸⁹ Την θέση αυτή υιοθετεί και σε άλλες προγενέστερες αποφάσεις με ζητήματα εξωεδαφικότητας.¹⁹⁰ Μάλιστα, στην υπόθεση *Ουκρανίας και Ολλανδίας κ. Ρωσίας*, το Δικαστήριο τονίζει πως σε υποθέσεις που δεν τίθεται ζήτημα εδαφικότητας, αδιαφιλονίκητα το κυρίαρχο κράτος είναι υπεύθυνο για τις πολιτικές και τις πράξεις των τοπικών διοικητικών αρχών, και οι πράξεις αυτομάτως καταλογίζονται σε αυτό. Σε περιπτώσεις εξωεδαφικής εφαρμογής, οι πράξεις και οι παραλείψεις των τοπικών αρχών θα είναι αντίστοιχα αυτομάτως καταλογιζόμενες στο κράτος του οποίου η δικαιοδοσία έχει επεκταθεί στην υπό κρίση εδαφική περιοχή. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο διαφαίνεται ένα λογικό άλμα από τον έλεγχο επί μίας εδαφικής περιοχής στον έλεγχο μη-κρατικών δρώντων που ενεργούν σε εκείνη την περιοχή.¹⁹¹ Το κενό αυτό φαίνεται να αντιμετωπίζει

¹⁸⁸ Άρθρο 31§3 στοιχείο γ', Σύμβαση της Βιέννης περί Δικαίου των Συνθηκών, 1969.

¹⁸⁹ Γεωργία κ. Ρωσίας IV (dec.), ΕΔΔΑ, 20.03.2023, §40, *Jaloud* κ. Ολλανδίας, ΕΔΔΑ, 20.11.2014, §154.

¹⁹⁰ *Mozer* κ. Δημοκρατίας της Μολδαβίας, ΕΔΔΑ, 23.02.2016, §102; *Catan* και άλλοι κ. Δημοκρατίας της Μολδαβίας και Ρωσίας, ΕΔΔΑ, 19.10.2012, §115.

¹⁹¹ *Milanovic*, *The European Court's Admissibility Decision in Ukraine and the Netherlands v Russia: The Good, the Bad and the Ugly – Part II*, 26.01.2023, [The European Court's Admissibility Decision in Ukraine and the Netherlands v Russia: The Good, the Bad and the Ugly – Part II – EJIL: Talk!](#)

εύστοχα η νομολογία του ΔΔΧ με τα προαναφερθέντα κριτήρια για την θεμελίωση διεθνούς ευθύνης.

Το ΕΔΔΑ δεν έχει αντιμετωπίσει επαρκώς έως σήμερα το κεφαλαιώδες αυτό ζήτημα στην νομολογία του, παρά το γεγονός ότι έχει κρίνει πολλές διακρατικές προσφυγές στις οποίες θεμελιώνεται εξωεδαφική εφαρμογή της Σύμβασης. Η παρούσα υπόθεση δεν συνιστά εξαίρεση. Είναι εμφανές πως δεν ακολουθείται το κριτήριο της «πλήρους εξαρτήσεως» και του ελέγχου, ενώ δεν υπάρχει καμία ουσιώδης εξήγηση για την διαφοροποίηση έναντι των κριτηρίων του ΔΔΧ και της ARSIWA¹⁹². Εκ του αποτελέσματος, δύναται να λεχθεί πως, για το ΕΔΔΑ, η θεμελίωση δικαιοδοσίας βάσει του κριτηρίου του «αποτελεσματικού ελέγχου» σε περιοχή έξω από τα σύνορα του εναγομένου κράτους θεμελιώνει, με την σειρά της, ευθύνη του κράτους για όσες πράξεις λαμβάνουν χώρα στην περιοχή αυτή.

Κατά μία άποψη, το ΕΔΔΑ απομακρύνεται από τα κριτήρια του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης σε αρκετές υποθέσεις, διότι η αυστηρότητα αυτών αξιώνοντας «πλήρη εξάρτηση» δεν θα μπορούσε να θεμελιώσει διεθνή ευθύνη και δικαιοδοσία του

ίδιου του Δικαστηρίου, με αποτέλεσμα να υφίσταται, αναπόδραστα, ένα κενό στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην εκάστοτε υπό κρίση περιοχή, κατά παράβαση της αρχής της αποτελεσματικότητας που διέπει την Σύμβαση.¹⁹³ Συγχρόνως, βέβαια, έχει υποστηριχθεί και η άποψη πως το ΕΔΔΑ τείνει στην δημιουργία μίας *lex specialis* ως προς τον καταλογισμό πράξεων σε ένα κράτος εντός του ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας, κατά παρέκκλιση του δημοσίου διεθνούς δικαίου¹⁹⁴. Αυτό, πάντως, αν και στον βαθμό που ενδεχομένως ισχύει, θα πρέπει να γίνει αντικείμενο σαφούς διατύπωσης και οριοθέτησης από το ίδιο το Δικαστήριο.

Το δεύτερο ζήτημα αφορά στην προσέγγιση του Δικαστηρίου κατά την εξέταση του δικαιώματος της ελευθερίας και ασφάλειας κατά το άρθρο 5§1 της Σύμβασης. Είναι αξιοσημείωτο πως το Δικαστήριο, για να θεμελιώσει την παραβίαση του εν λόγω άρθρου εξέτασε αν η νομική βάση των συλλήψεων και φυλακίσεων είναι σύμφωνη με τα κριτήρια που επιτάσσει η Σύμβαση και το κράτος δικαίου. Βέβαια, θα μπορούσε να λεχθεί πως θα ήταν πιο λογικό και αναμενόμενο να κηρύξει την πρακτική αυτή παράνομη *ipso facto* και *ab initio*,

¹⁹² Anthony Cullen and Steven Wheatley, *The human rights of individuals in de facto regimes under the European Convention on Human Rights*, (2013), 13 Human Rights Law Review, 704 («The European Court of Human Rights has not followed the general rules outlined by the International Court of Justice on the question of the responsibility of States parties to the ECHR: it does not require evidence of complete dependence and control»).

¹⁹³ Κύπρος κ. Τουρκίας, ΕΔΔΑ, 10.05.2001, §78; Λοϊζίδου κ. Τουρκίας, ΕΔΔΑ, 18.12.1996, §49; Talmon, *The*

Responsibility of Outside Powers for Acts of Secessionist Entities, (2009) 58 International and Comparative Law Quarterly, σελ. 512.

¹⁹⁴ Jorritsma Remy, *Unravelling Attribution, Control and Jurisdiction: Some Reflections on the Case Law of the European Court of Human Rights*, (2019) International Law & Litigation: A Look Into Procedure, σελ. 692.

σύμφωνα με την αρχή της μη αναγνώρισης υπό το διεθνές δίκαιο.

Ωστόσο, το ίδιο το Δικαστήριο τονίζει καθαρά, τόσο στην απόφαση επί του παραδεκτού όσο και σε αυτήν επί της ουσίας, πως ακολουθεί την διεθνή κοινότητα, η οποία δεν αναγνωρίζει τις αποσχισμένες περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας ως ανεξάρτητα κράτη¹⁹⁵. Ο λόγος που σε αυτήν την περίπτωση δεν προβαίνει εκ των προτέρων σε κρίση ως προς το παράνομο της νομικής βάσης των αποφάσεων είναι γιατί, όπως έχει εκθέσει και σε συναφή παλαιότερη νομολογία, το γεγονός ότι μία περιοχή βρίσκεται υπό τον έλεγχο μίας άλλης χώρας δεν σημαίνει πως κάθε πράξη αυτής της οντότητας είναι παράνομη, ανεξαρτήτως της μη αναγνώρισης υπό το διεθνές δίκαιο¹⁹⁶. Πρέπει πρώτα να ελεγχθεί το δικαστικό και εν γένει νομικό σύστημα της εκάστοτε οντότητας, αν έχει συνταγματική και νομική βάση, συμβατή με την Σύμβαση. Σκοπός αυτής της προσέγγισης φαίνεται να είναι η ουσιαστική και αποτελεσματική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η διασφάλιση του κράτους δικαίου.

VI. Καταληκτικές Παρατηρήσεις

Εν κατακλείδι, η παρούσα υπόθεση είναι ιδιαιτέρως σημαντική, διότι επιβεβαιώνει για

πρώτη φορά ομόφωνα την ύπαρξη διοικητικών πρακτικών που συνιστούν κατάφωρη παραβίαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων για πάνω από μία δεκαετία στις περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας. Ωστόσο, το μεγάλο, και ίσως το μοναδικό, μειονέκτημα είναι πως το Δικαστήριο, για ακόμη μία φορά, δεν αξιοποίησε την δυνατότητα που του δόθηκε για να ξεκαθαρίσει ποιο είναι το κριτήριο για τον καταλογισμό πράξεων σε ένα κράτος σε περιπτώσεις εξωεδαφικής εφαρμογής της Σύμβασης, αφού, κατά την νομολογία του, διαφέρει από αυτό για την θεμελίωση δικαιοδοσίας, κάτι το οποίο παραμένει μία απλή διακήρυξη του Δικαστηρίου, χωρίς ουσιαστική αποκρυστάλλωση.

¹⁹⁵ Αντίθετα η Ρωσία, η Νικαράγουα, η Βενεζουέλα, η Συρία και το Ναουρού.

¹⁹⁶ Mozer κ. Δημοκρατίας της Μολδαβίας και Ρωσίας, ΕΔΔΑ, 23.02.2016, §§142-144 και εκεί παραπομπές. Βλ. αντίθετα Ουκρανία κ. Ρωσίας (re Crimea), ΕΔΔΑ,

25.06.2024, §§931-946, όπου το Δικαστήριο δεν αναγνωρίζει εξ αρχής το νομικό καθεστώς της Κριμαίας, διότι η Ρωσία είχε παρανόμως αντικαταστήσει το ουκρανικό δίκαιο με το ρωσικό.

Πηγές

Άρθρα σε περιοδικά

Anthony Cullen and Steven Wheatley, “The human rights of individuals in de facto regimes under the European Convention on Human Rights” (2013), 13 Human Rights Law Review.

Talmon, “The Responsibility of Outside Powers for Acts of Secessionist Entities” (2009) 58 International and Comparative Law Quarterly.

Jorritsma Remy, “Unravelling Attribution, Control and Jurisdiction: Some Reflections on the Case Law of the European Court of Human Rights” (2009), International Law & Litigation: A Look into Procedure.

Δικαστικές Αποφάσεις

Νικαράγουα κ. Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Merits) [1986] ΔΔΧ.

Βοσνία και Ερζεγοβίνη κ. Σερβίας και Μαυροβούνιο (Judgment) [2007] ΔΔΧ.

Ουκρανία κ. Ρωσίας (re Crimea) (Judgment, ΕΔΔΑ, 25.06.2024).

Γεωργία κ. Ρωσίας (IV) (Admissibility Decision, ΕΔΔΑ, 20.03.2023).

Γεωργία κ. Ρωσίας (IV) (Judgment, ΕΔΔΑ, 09.04.2024).

Al-Skeini και άλλοι κ. Ηνωμένου Βασιλείου (Judgment, ΕΔΔΑ, 07.07.2011).

Γεωργία κ. Ρωσίας (I) (Judgment) (Judgment, ΕΔΔΑ, 03.07.2014).

Mamasakhlisi και άλλοι κ. Γεωργίας και Ρωσίας (Judgment, ΕΔΔΑ, 07.03.2023).

Jaloud κ. Ολλανδίας (Judgment, ΕΔΔΑ, 20.11.2014).

Catan και άλλοι κ. Δημοκρατίας της Μολδαβίας και Ρωσίας (Judgment, ΕΔΔΑ, 19.10.2012).

Mozer κ. Δημοκρατίας της Μολδαβίας (Judgment, ΕΔΔΑ, 23.02.2016).

Κύπρος κ. Τουρκίας (Judgment, ΕΔΔΑ, 10.05.2001).

Λοϊζίδου κ. Τουρκίας (Judgment, ΕΔΔΑ, 18.12.1996).

Εισαγγελέας κ. Tadic (Τμήμα Εφέσεων, Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία, 15.07.1999).

Άρθρα σε ιστοσελίδα

Milanovic, “The European Court’s Admissibility Decision in Ukraine and the Netherlands v Russia: The Good, the Bad and the Ugly – Part II”, 26.01.2023, [The European Court’s Admissibility Decision in Ukraine and the Netherlands v Russia: The Good, the Bad and the Ugly – Part II – EJIL: Talk!](#), προσπελάστηκε 10.05.2025.

ECHR, Domenjoud v. France
(Application Nos 4749/16 and 79607/17)
Judgment 16.5.2024

*Της Ειρήνης Χατζηβασίλη**

I. Πραγματικά Περιστατικά

Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 13ης και 14ης Νοεμβρίου 2015 στο Παρίσι η Γαλλία κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και ενημέρωσε το Συμβούλιο της Ευρώπης ότι ασκούσε το δικαίωμά της για παρέκκλιση από τη ΕΣΔΑ βάσει του άρ. 15.

Από τις 30 Νοεμβρίου έως τις 12 Δεκεμβρίου 2015 πραγματοποιήθηκε στο Le Bourget και στο Παρίσι η 21η Διάσκεψη των Μερών της Σύμβασης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή («COP21»), για την ασφάλεια της οποίας ελήφθησαν προληπτικά μέτρα. Οι αιτούντες, δύο αδέλφια, με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών τέθηκαν σε κατ' οίκον περιορισμό από τις 26 Νοεμβρίου έως τις 12 Δεκεμβρίου 2015, όντας υποχρεωμένοι να παραμείνουν εντός των δήμων τους, να μην εγκαταλείπουν τις οικίες τους μεταξύ 8 μ.μ. και 6 π.μ. και να παρουσιάζονται τρεις φορές την ημέρα σε αστυνομικό τμήμα.

Για την αιτιολόγηση του μέτρου ο Υπουργός Εσωτερικών επικαλέστηκε την ανάγκη διαφύλαξης της COP21 από τον κίνδυνο

τρομοκρατικής απειλής καθώς και την πιθανή συμμετοχή των αιτούντων σε βίαιες διαδηλώσεις γύρω από τη σύνοδο. Στη συνέχεια, οι αιτούντες προσέβαλαν ανεπιτυχώς τα μέτρα με προσφυγές στα δικαστήρια, ενώπιον των οποίων ο Υπουργός Εσωτερικών προσκόμισε τις «λευκές σημειώσεις» στις οποίες βασίστηκε το μέτρο. Πρόκειται για έγγραφα ανυπόγραφα και ορισμένες φορές χωρίς ημερομηνία, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν από τις υπηρεσίες πληροφοριών και των οποίων οι συντάκτες και η προέλευση δεν μπορούν να εξακριβωθούν.

II. Κρίση του Δικαστηρίου

2.α. Άρ. 2 παρ. 3 Πρωτοκόλλου Νο 4 ΕΣΔΑ

Σύμφωνα με το άρ. 2 του Πρωτοκόλλου Νο 4 της ΕΣΔΑ οποιοσδήποτε βρίσκεται νομίμως στο έδαφος ενός Κράτους έχει το δικαίωμα να μετακινείται ελεύθερα εντός του εδάφους αυτού και να επιλέγει ελεύθερα σε αυτό τον τόπο διαμονής του. Το δικαίωμα αυτό δεν υπόκειται σε άλλους περιορισμούς εκτός εκείνων που, προβλεπόμενοι από το νόμο, συνιστούν αναγκαία μέτρα, σε μια δημοκρατική κοινωνία, για την εθνική και δημόσια ασφάλεια, τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας ή της

* Απόφοιτη Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: irene.ch0605@gmail.com.

ηθικής, ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.

Εν προκειμένω, η απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών βασίστηκε στο άρθρο 6 του Νόμου της 3ης Απριλίου 1955, με τον οποίο η Γαλλία κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Κατόπιν λεπτομερούς εξέτασης το δικαστήριο έκρινε ότι εν λόγω άρθρο πληροί τις απαιτήσεις προβλεψιμότητας του νόμου. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τη δυσκολία καθορισμού εκ των προτέρων των αρμοδιοτήτων που ανατίθενται στη διοικητική αρχή για την αντιμετώπιση εξαιρετικά σοβαρών και απρόβλεπτων γεγονότων, εξέτασε διεξοδικά τις εγγυήσεις κατά της αυθαιρεσίας και τις διαδικαστικές εγγυήσεις του εθνικού δικαίου¹⁹⁷, και έκρινε ότι αυτό καθορίζει με επαρκή σαφήνεια την έκταση και τους τρόπους άσκησης της διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται στον Υπουργό Εσωτερικών.

Στην συνέχεια, το δικαστήριο εξέτασε την αναγκαιότητα του μέτρου σε μία δημοκρατική κοινωνία. Αναφορικά με τον πρώτο αιτούντα, τον Cédric Domenjoud, το δικαστήριο εκτίμησε ότι οι εσωτερικές αρχές είχαν νόμιμο δικαίωμα να θεωρήσουν, με βάση τη συμπεριφορά και το παρελθόν του, ότι υπήρχε σοβαρός κίνδυνος να συμμετάσχει σε βίαιες ενέργειες κατά τη διάρκεια της COP 21. Με βάση τις «λευκές σημειώσεις» που προσκομίστηκαν ενώπιον των δικαστηρίων ο

πρώτος αιτών είχε οργανώσει ή συμμετάσχει σε έξι συναντήσεις που στόχευαν στην προετοιμασία δράσεων κατά τη διάρκεια της COP 21 παρουσία ακτιβιστών γνωστών για τη βία και την ιδιαίτερη αποφασιστικότητά τους. Επιπλέον, είχε ανοίξει ένα κατάλυμα για να φιλοξενήσει αντιφρονούντες ενόψει της συνόδου και σκόπευε να προσληφθεί από έναν πάροχο υπηρεσιών για να μπορέσει να εισέλθει στο χώρο της διάσκεψης. Όσον αφορά το παρελθόν του είχε συμμετάσχει σε απαγορευμένες διαδηλώσεις και συλλογικές ενέργειες με εκτοξεύσεις μολότοφ κατά αστυνομικών. Υπό τις συνθήκες αυτές, το δικαστήριο έκρινε το μέτρο αναγκαίο.

Σχετικά με τον σκοπό του μέτρου το δικαστήριο σημείωσε ότι αυτό συνίστατο στην πρόληψη συγκρούσεων και την αποτροπή καταστροφών στο πλαίσιο της COP 21. Έτσι, εξέτασε την αναλογικότητα του κατ' οίκον περιορισμού υπό το πρίσμα του κινδύνου βίαιων επεισοδίων. Δεδομένου ότι το μέτρο επιβλήθηκε λίγες μέρες μετά τις επιθέσεις της 13ης Νοεμβρίου 2015, το δικαστήριο έκρινε ότι είχε επαρκή σύνδεση με το πλαίσιο της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, καθώς η προστασία του πληθυσμού ήταν επείγουσα ανάγκη ενόψει του κινδύνου τρομοκρατικής απειλής. Επιπλέον, παρά τον αναγκαστικό του χαρακτήρα το μέτρο ήταν σχετικά σύντομο και έληξε ταυτόχρονα με τη σύνοδο, ενώ στηριζόταν σε συγκεκριμένα στοιχεία από τη συμπεριφορά και το παρελθόν του Cédric

¹⁹⁷ Pagerie κατά Γαλλίας, § 187-191.

Domenjoud. Υπό το σύνολο των ανωτέρω το Δικαστήριο εκτίμησε ότι το μέτρο δεν ήταν δυσανάλογο σε σχέση με τον σκοπό του. Συνεπώς, δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου αρ. 4 σε βάρος του πρώτου αιτούντος¹⁹⁸.

Αναφορικά με τον δεύτερο αιτούντα, τον Joël Domenjoud, το δικαστήριο διαπίστωσε ότι ούτε η αιτιολογία της εις βάρος του απόφασης ούτε οι «λευκές σημειώσεις» σχετικά με τη συμπεριφορά και το παρελθόν οδηγούσαν στο συμπέρασμα ότι ενδέχεται να συμμετάσχει σε βίαιες ενέργειες. Παρά τη συμμετοχή του σε συναντήσεις για την προετοιμασία δράσεων ενόψει της COP 21 δεν προκύπτει ότι είχε σκοπό να συμμετάσχει ο ίδιος σε βίαιες ενέργειες. Το Δικαστήριο τόνισε ότι η ριζοσπαστικότητα των πολιτικών του πεποιθήσεων και ότι η ύπαρξη συγγενικού δεσμού με πρόσωπο που ενδέχεται να διαπράξει εγκλήματα δεν αρκεί για να δικαιολογήσει ένα προληπτικό μέτρο. Συνεπώς, το μέτρο δεν ήταν αναγκαίο κατά την έννοια του άρθρου 2 § 3 του Πρωτοκόλλου αρ. 4. Και το δικαστήριο έκρινε αναγκαίο να εξετάσει εάν αυτό το μέτρο μπορεί να καλυφθεί από την παρέκκλιση που κοινοποιήθηκε από τη Γαλλία δυνάμει του άρθρου 15.

2.β. Άρ. 15 ΕΣΔΑ

Το άρ. 15 προβλέπει ότι σε περίπτωση πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου που απειλεί

τη ζωή του έθνους κάθε, Υψηλό Συμβαλλόμενο Μέρος μπορεί να λάβει μέτρα, κατά παρέκκλιση των υποχρεώσεων που προβλέπονται στην παρούσα Σύμβαση, εντός των απολύτως αναγκαίων ορίων που απαιτούνται από την κατάσταση και υπό τον όρο ότι τα μέτρα αυτά δεν αντιτίθενται στις άλλες υποχρεώσεις που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο.

Εν προκειμένω το δικαστήριο δεν αμφισβήτησε την ύπαρξη ενός δημόσιου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους, καθώς ο κίνδυνος τρομοκρατικών επιθέσεων θεωρείται ως έγκυρος λόγος εξαίρεσης. Η σειρά επιθέσεων που έπληξε τη Γαλλία μεταξύ 2015 και 2017 απέδειξε τραγικά την πραγματικότητα αυτής της απειλής και την επικαιρότητά της. Επομένως, η Κυβέρνηση είχε το δικαίωμα να ασκήσει την εξαίρεσή της.

Ωστόσο, κατά την εξέταση της «αυστηρής αναλογικότητας» του αρ. 15 το δικαστήριο έκρινε ότι η Κυβέρνηση δεν απέδειξε πειστικά ότι ο κατ' οίκον περιορισμός του Joël Domenjoud εντάσσεται στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και ότι ήταν αυστηρά αναγκαίος. Θεώρησε, συνεπώς, ότι παράβαση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4 της Σύμβασης με την επιβολή κατ' οίκον περιορισμού στον Joël Domenjoud δεν καλύπτεται από το δικαίωμα παρέκκλισης.

III. Συμπέρασμα

¹⁹⁸ Υπόθεση, §125.

Το δικαστήριο, εξετάζοντας τις προσφυγές των δύο αιτούντων, έκρινε ότι ο κατ' οίκον περιορισμός του Cédric Domenjoud ήταν σύμφωνος με τις διατάξεις του άρθρου 2 § 3 του Πρωτοκόλλου αρ. 4 της ΕΣΔΑ. Αντίθετα, για τον Joël Domenjoud, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι τα ληφθέντα μέτρα δεν δικαιολογούνταν επαρκώς και δεν πληρούσαν το κριτήριο της αναγκαιότητας, ούτε καλύπτονταν από το άρθρο 15 της ΕΣΔΑ, καταλήγοντας πως υπήρξε παραβίαση των δικαιωμάτων του¹⁹⁹. Με

την κρίση αυτή το δικαστήριο επισήμανε ότι τα έκτακτα μέτρα δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται για σκοπούς διαφορετικούς από αυτούς για τους οποίους δικαιολογήθηκαν, αναδεικνύοντας την ανάγκη σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ακόμα και σε περιόδους, κατά τις οποίες η τρομοκρατική απειλή εμφανίζεται έντονη.

Πηγές

Υποθέσεις

ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Pagerie κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 24203/16, απόφαση 19/01/2023.
ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Domenjoud κατά Γαλλίας*, αρ. προσφ. 34749/16, 79607/17, απόφαση 16/05/2024.

¹⁹⁹ Υπόθεση, § 134

**ECHR, Ukraine v. Russia (re Crimea)
(Appl. Nos 20958/14 and 38334/18) [GC],
Judgment 25.6.2024**

*Του Μιχαήλ Ευσταθίου Βιδινιώτη
Μάστορα**

I. Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εξής «ΕΣΔΑ», «Σύμβαση») στο άρθρο 33 προβλέπει τη δυνατότητα Κράτους-Μέρους να προσφύγει κατά άλλου Κράτους-Μέρους επί παράβασης της. Η παρούσα υπόθεση αφορά την πρώτη προσφυγή της Ουκρανίας κατά της Ρωσίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής «ΕΔΔΑ», «Δικαστήριο»).²⁰⁰, ²⁰¹ Αντικείμενο είναι η συστηματική παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Κριμαία από τη Ρωσική Ομοσπονδία. Το κεντρικό σημείο είναι ότι το Δικαστήριο εφάρμοσε το Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων παράλληλα με το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (εξής ΔΑΔ), ώστε να αποφανθεί ότι η περιοχή τελεί υπό Ρωσική κατοχή και να καταλήξει ότι παραβιάσεις του

* Τελειόφοιτος Φοιτητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: michaelvidmast@outlook.com.

²⁰⁰ Άρθρο 33- Διακρατικές υποθέσεις «Κάθε Υψηλό Συμβαλλόμενο Μέρος μπορεί να προσφύγει στο Δικαστήριο για κάθε παραβίαση των διατάξεων της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της, που θεωρεί ότι μπορεί να καταλογισθεί σε ένα άλλο Υψηλό Συμβαλλόμενο Μέρος»

²⁰¹ Παράγραφος 840 της υπόθεσης

δικαίου κατοχής σημαίνουν συνεκδοχικά παραβίαση της ΕΣΔΑ.

Ακολουθεί το ιστορικό πλαίσιο της υπόθεσης και τα πραγματικά περιστατικά όπως τα εξέθεσε η Ουκρανική πλευρά. Στη συνέχεια παρατίθεται ο συλλογισμός του Δικαστηρίου και, τέλος, ορισμένες παρατηρήσεις επί όσων έχουν εκτεθεί.

II. Ιστορικό Πλαίσιο

Μέχρι το 2014, η Κριμαία αποτελούσε τμήμα της Ουκρανίας. Μετά την άρνηση του Ουκρανού Προέδρου να συνδεθεί η Ουκρανία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ξέσπασαν φιλορωσικές διαδηλώσεις με αποκορύφωμα στις 27 Φεβρουαρίου 2014 το Ανώτατο Συμβούλιο (Κοινοβούλιο) της Κριμαίας να καταλάβουν ρωσικά στρατεύματα χωρίς διακριτικά και να εγκαταστήσουν τη φιλορωσική κυβέρνηση του Σεργκέι Αξιόνωφ.²⁰² Στις 11 Μαρτίου το Κοινοβούλιο κήρυξε την ανεξαρτησία της Κριμαίας από την Ουκρανία και τη μετονομασία της σε «Δημοκρατία της Κριμαίας», που περιελάμβανε τόσο την «Αυτόνομη Δημοκρατία της Κριμαίας» όσο και τη Σεβαστούπολη.²⁰³ Στις

²⁰² «Προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία» (Wikipedia https://el.wikipedia.org/wiki/Προσάρτηση_της_Κριμαίας_στη_Ρωσική_Ομοσπονδία) ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2025

²⁰³ «Οι Κυριότεροι Σταθμοί στην Ιστορία της Κριμαίας – Χρονολόγιο» (Σαν Σήμερα.gr) <https://www.sansimera.gr/chronologies/2> ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2025

16 Μαρτίου διεξήχθη Δημοψήφισμα στο οποίο οι πολίτες δήλωσαν την επιθυμία προσάρτησης της Κριμαίας στη Ρωσία, η οποία ολοκληρώθηκε στις 18 Μαρτίου 2014.²⁰⁴ Η Ουκρανία καταδίκασε το Δημοψήφισμα, ενώ η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ δεν το θεώρησε ικανό να αλλάξει το καθεστώς της Κριμαίας.²⁰⁵

III. Πραγματικά Περιστατικά

Πρόκειται για δύο προσφυγές, την 20958/14 και την 38334/18.

Στην πρώτη προσφυγή, η Ουκρανία κατηγορεί τη Ρωσία: 1) για παραβίαση του άρθρου 2 ΕΣΔΑ εξαιτίας αναγκαστικών εξαφανίσεων και ελλιπούς έρευνας. 2) για παραβίαση των άρθρων 3 και 5 ΕΣΔΑ εξαιτίας παράνομων συλλήψεων, απάνθρωπων συνθηκών κράτησης και βασανιστηρίων κατά πολιτών αντίθετων προς το Ρωσικό καθεστώς, δημοσιογράφους, ακτιβιστές και μέλη της Κριμαϊκής κοινότητας των Τατάρων. 3) για παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ καθώς η πλήρης και αδικαιολόγητη κατά το ΔΑΔ υποκατάσταση του ισχύοντος δικαίου από το Ρωσικό είχε ως συνέπεια αυθαίρετη απονομή της δικαιοσύνης και παράβαση καθηκόντων από τους δικαστές με αποτέλεσμα να μη θεωρούνται τα τοπικά δικαστήρια ως δικαστήρια κατά την ΕΣΔΑ. 4) για παραβίαση του άρθρου 8 καθώς στους πολίτες της Κριμαίας επεβλήθη η Ρωσική

ιθαγένεια, την οποία δεν μπορούσαν πρακτικά να αποποιηθούν λόγω διοικητικών κωλυμάτων και επιθετικών-εκφοβιστικών ενεργειών. 5) για παραβίαση του άρθρου 9 ΕΣΔΑ καθώς οι Ρωσικές αρχές προσπάθησαν να εκδιώξουν θρησκευτικές ομάδες με τις οποίες δεν ευθυγραμμίζονταν, δίδοντας προνομιακή θέση στην Ουκρανική Ορθόδοξη Εκκλησία του Πατριαρχείου Μόσχας (UOC-MP) και στη Θρησκευτική Διοίκηση Μουσουλμάνων της Κριμαίας (RAMCS) που συνεργάστηκαν μαζί τους. 6) για παραβίαση του άρθρου 10 ΕΣΔΑ δια λογοκρισίας και καταστολής των Ουκρανικών μέσων ενημέρωσης, ιστοσελίδων, εντύπων μέσων και με τη διενέργεια παράνομων ερευνών και συλλήψεων Ουκρανών δημοσιογράφων, συγγραφέων και ακτιβιστών. 7) για παραβίαση του άρθρου 11 ΕΣΔΑ, καθώς οι Ρωσικές αρχές κατέστειλαν τις διαδηλώσεις με άσκηση βίας και αυθαίρετων συλλήψεων, καταδίωξαν συμμετέχοντες σε ειρηνική διαδήλωση (υπόθεση 26^{ης} Φεβρουαρίου) και επέβαλαν προσωρινή ολική απαγόρευση διαδηλώσεων το 2014. 8) για παραβίαση του άρθρου 1 πρωτοκόλλου 1 ΕΣΔΑ μέσω συστηματικών απαλλοτριώσεων ιδιωτικών περιουσιών χωρίς αιτιολόγηση και χωρίς αποζημίωση των ιδιοκτητών. 9) για παραβίαση του άρθρου 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ μέσω συστηματικής καταστολής της ουκρανικής (και ταταρικής) γλώσσας στην εκπαίδευση και

²⁰⁴ Ibid [203]

²⁰⁵ United Nations General Assembly, *Resolution A/RES/68/262 (27 March 2014) 'Territorial Integrity of*

Ukraine', 68th Sess., Agenda Item 33(b) https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2025

καλλιέργειας, κατά την Ουκρανική κυβέρνηση, κλίματος φόβου και «Ουκρανοφοβίας». 10) για παραβίαση του άρθρου 2 του 4^{ου} πρόσθετου πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ για απαγόρευση μετακίνησης μεταξύ της Κριμαίας και της Ουκρανίας. 11) Για παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με τα άρθρα 8, 9, 10, 11 και 2 πρωτόκολλο 4 εξαιτίας συστηματικής στοχοποίησης των Τατάρων της Κριμαίας.

Στη δεύτερη προσφυγή, η Ουκρανική κυβέρνηση ανέφερε συστηματικές παραβιάσεις δικαιωμάτων εις βάρος συγκεκριμένων προσώπων-Ουκρανών πολιτών, κυρίως στην Κριμαία αλλά και σε ρωσικό έδαφος, από το 2014 και έπειτα, υποβάλλοντας λεπτομερή στοιχεία. Αυτές περιλαμβάνουν αυθαίρετες συλλήψεις, διώξεις και βασανιστήρια πολιτών και ακτιβιστών. Οι κατηγορίες: η έκφραση των (αντι-ρωσικών) απόψεών τους μέσω διαδικτύου, η μουσουλμανική θρησκευτική ταυτότητα, η σύσταση παράνομων εξτρεμιστικών οργανώσεων (περίπτωση «Δεξιού Τομέα/Right Sector») και η διενέργεια τρομοκρατικών πράξεων με εμπρησμό γραφείων φιλορωσικών οργανώσεων (η λεγόμενη «υπόθεση των τεσσάρων»), κατασκοπία, ενώ σε πολλές περιπτώσεις παρατηρήθηκε πως κατηγορούμενοι «ομολογούσαν» τη διάπραξη των παραπάνω εγκλημάτων αφότου είχαν υποστεί βασανιστήρια.

III. Το σκεπτικό του Δικαστηρίου

1. Το αντικείμενο της δίκης

Το αντικείμενο της πρώτης προσφυγής, όπως εκτέθηκε στην απόφαση επί του παραδεκτού, αποτελούν οι καταγγελίες για διοικητική πρακτική παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κριμαία από 27/2/2014 έως 26/8/2015 και επιπλέον η καταγγελία για εκφοβισμό δημοσιογράφων κατά το άρθρο 10 και η κατηγορία για μεταφορά κρατουμένων από την Κριμαία στη Ρωσία. Τις λοιπές νέες καταγγελίες, ήτοι των άρθρων 3, 8 έως 11, 2 Πρωτοκόλλου 1 και 2 Πρωτοκόλλου 4, το Δικαστήριο δεν τις έκανε δεκτές. Στη δεύτερη προσφυγή, αίτημα της προσφεύγουσας Ουκρανίας είναι η κατάδειξη της διοικητικής πρακτικής της Ρωσίας μέσω αναφοράς συγκεκριμένων περιστατικών σαν αποδεικτικά στοιχεία, ενώ ελλείπει νομικής επιχειρηματολογίας και σαφούς κατηγορίας από την Ουκρανική πλευρά, αναφορές σε περιστατικά που θα μπορούσαν να στοιχειοθετούν παραβίαση των άρθρων 9, 13 και 14 δε λήφθηκαν υπόψιν ως τέτοια.

2. Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου *ratione loci* και *ratione temporis*

Την πρώτη προσφυγή το Δικαστήριο έκρινε παραδεκτή με σχετική απόφαση (decision) το 2020.²⁰⁶ Ως προς τη δεύτερη, η Ρωσική πλευρά προέβαλε ότι με τη νόμιμη προσάρτηση της Κριμαίας στις 18 Μαρτίου 2014, απέκτησε νόμιμη δικαιοδοσία στην περιοχή. Η Ουκρανική

²⁰⁶ European Court of Human Rights, *Ukraine v Russia (re Crimea)* (No 20958/14 & 38334/18, Decision on jurisdiction 16 Dec

2020) <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-207622> ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2025

κυβέρνηση, από την άλλη, υποστήριξε ότι η Ρωσία ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο στην περιοχή της Κριμαίας ήδη από το Φεβρουάριο του 2014, συνεπώς ενεργεί εκεί ως κατοχική δύναμη. Το Δικαστήριο συντάχθηκε με την Ουκρανική πλευρά, διαπιστώνοντας αποτελεσματικό έλεγχο της Ρωσίας μέσω στρατευμάτων εγκατεστημένων στην περιοχή ήδη από τις 27/2/2014, θεμελιώνοντας έτσι τη δικαιοδοσία του επί της υπόθεσης.

Το Δικαστήριο έχει και *ratione temporis* αρμοδιότητα, καθώς πρόκειται για προσβολές που έγιναν από το 2014 και μετά ενώ η Ρωσία απεβλήθη από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 2022.²⁰⁷

Ως προς το αίτημα της Ουκρανικής πλευράς για την άρνηση μεταφοράς κρατουμένων από τη Ρωσία στην Ουκρανία, το Δικαστήριο δε θεώρησε ότι προκύπτει τέτοιο δικαίωμα και δεν το έκανε δεκτό.²⁰⁸

3. Η αποδεικτική διαδικασία στο ΕΔΔΑ

Στο ΕΔΔΑ, το βάρος απόδειξης φέρει κατ' αρχήν το προσφεύγον κράτος (εν προκειμένω στην Ουκρανία). Ωστόσο- και σύμφωνα με το άρθρο 38 ΕΣΔΑ και τον Κανόνα 44 των Κανόνων του Δικαστηρίου- το καθ' ου Κράτος οφείλει να συνεργάζεται στην προσπάθεια ανακάλυψης της αλήθειας και να εισφέρει κάθε αποδεικτικό στοιχείο που του ζητείται ή κατέχει, ειδικά όταν αυτό βρίσκεται αποκλειστικά στη δική του σφαίρα κατοχής. Διαφορετικά, όταν δηλαδή αυτό δε συνεργάζεται -και σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα

αποδεικτικά στοιχεία- το Δικαστήριο μπορεί να συνάγει δυσμενή συμπεράσματα. Το Δικαστήριο εκτιμά ελεύθερα όλα τα αποδεικτικά στοιχεία που διαθέτει και πρέπει να πειστεί «πέραν πάσης αμφιβολίας», ενώ συγκεκριμένα για την ανάπτυξη διοικητικής πρακτικής παραβίασης δικαιωμάτων απαιτεί «επαρκώς τεκμηριωμένη *prima facie* απόδειξη».

Εν προκειμένω, η Ουκρανία εισέφερε πλήθος αποδεικτικών στοιχείων, ενώ η Ρωσία δεν απαντούσε στις κλήσεις του Δικαστηρίου ήδη από το 2022. Παράλληλα, το τελευταίο είχε στη διάθεσή του πληθώρα εκθέσεων από Διεθνείς Οργανισμούς, όπως η Διεθνής Αμνηστία, η Ύπατη Αρμοστεία για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του ΟΗΕ και ο ΟΑΣΕ. Παρότι το Δικαστήριο έκρινε τα αποδεικτικά στοιχεία της Ουκρανίας ως αρκετά αποσπασματικά, η δυσχερής θέση της Ρωσίας, ενόψει της άρνησης συνεργασίας της, σε συνδυασμό με το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων που είχε μπροστά του, του επέτρεψε να σχηματίσει πλήρη εικόνα και να πειστεί «πέραν πάσης αμφιβολίας» επί των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κριμαία.

4. Σχέση Δικαίου Ανθρώπων Δικαιωμάτων και ΔΑΔ

Το Δικαστήριο, αναφερόμενο στο άρθρο 31§3γ της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών του 1969, σε προηγούμενη νομολογία του όπως και στην υπόθεση των Ενόπλων

²⁰⁷ §§ 861-897

²⁰⁸ §§ 898-905

Δραστηριοτήτων στην περιοχή του Κονγκό στο ΔΔΧ του 2005, επανέλαβε ότι το Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί τμήμα του και εφαρμόζεται παράλληλα με το υπάρχον Διεθνές Δίκαιο, μέρος του οποίου αποτελεί και το ΔΑΔ. Επιπλέον, ανέφερε ότι όπου υπάρχει κατοχή κατά το ΔΑΔ (που προϋποθέτει ξένη στρατιωτική παρουσία στην περιοχή), υπάρχει και «αποτελεσματικός έλεγχος». Συνέπεια των ανωτέρω είναι ότι θα εφαρμόσει την ΕΣΔΑ υπό το πρίσμα του ΔΑΔ και όχι ότι έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επί του καθεστώτος της Κριμαίας, κρίση «εκτός του πεδίου της υπόθεσης» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει

5. Η Αρχή της Νομιμότητας κατά την ΕΣΔΑ

Αμέσως επόμενο ζήτημα που κρίθηκε είναι αυτό της «νομιμότητας» κατά την ΕΣΔΑ. Η Ουκρανική Κυβέρνηση ισχυρίζεται πως το κριτήριο της νομιμότητας δεν πληρούται καθώς, αφενός στην περιοχή εφαρμόστηκε Ρωσικό δίκαιο αντί για Ουκρανικό και αφετέρου τα τοπικά δικαστήρια συστήθηκαν βάσει της συμφωνίας προσχώρησης κι ως εκ τούτου δεν χαίρουν του status αμεροληψίας και ανεξαρτησίας που αποζητά το Δικαστήριο. Εκείνο, αφού διέκρινε την παρούσα υπόθεση από προηγούμενες, παρέθεσε, μεταξύ άλλων, τα άρθρα 42 και 43 της Σύμβασης της Χάγης του 1907 καθώς και τα άρθρα 47 και 64 της τέταρτης Σύμβασης της Γενεύης, τα οποία αναφέρουν πως ο κατακτητής δεν μπορεί να αντικαταστήσει το ήδη ισχύον δίκαιο της κατεχόμενης περιοχής, παρά μόνο για

συγκεκριμένους λόγους εθνικής ασφάλειας, καταλήγοντας έτσι ότι αντίκειται στο ΔΑΔ η πλήρης υποκατάσταση του Ρωσικού Δικαίου στη θέση του Ουκρανικού και γι' αυτό δεν αποτελεί «νόμο» κατά τις απαιτήσεις της ΕΣΔΑ. Συνέπεια αυτού, όπως θα φανεί παρακάτω, είναι οι διατάξεις της ΕΣΔΑ που απαιτούν περιορισμό «προβλεπόμενο στο νόμο» να κρίνονται a priori ως παραβιασμένες.

6. Η παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως Διοικητική Πρακτική

Ως προς την κατηγορία για ανάπτυξη διοικητικής πρακτικής, το Δικαστήριο απαιτεί: 1) οι φερόμενες παραβιάσεις να είναι συναφείς, να συμβαίνουν με όμοιο τρόπο και κατ' επανάληψη ώστε να αποτελούν ενιαίο μοτίβο δράσης κι όχι μεμονωμένα περιστατικά και 2) οι πράξεις αυτές παραβίασης να γίνονται με την ανοχή των αρχών.

7. Η απόφαση του Δικαστηρίου για την πρώτη προσφυγή

Τελικά το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η Ρωσία ανέπτυξε μια διοικητική πρακτική συστηματικής παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περιοχή. Συγκεκριμένα η Ρωσία: 1) παραβίασε συστηματικά τα άρθρα 2, 3, 5 ΕΣΔΑ (ως προς το ουσιαστικό όσο και ως προς το δικονομικό σκέλος) 2) παραβίασε συστηματικά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ καθώς τα δικαστήρια που συστάθηκαν στην Κριμαία ως αποτέλεσμα της «Συνθήκης Προσάρτησης» της στη Ρωσία και εγκαθίδρυσης του Ρωσικού νόμου, ο οποίος επέβαλε (δικονομικούς) κανόνες που

εφαρμόστηκαν οριζόντια, δεν μπορούν να θεωρηθούν «αντικειμενικά και αμερόληπτα δικαιοδοτικά όργανα» όπως απαιτεί η ΕΣΔΑ. 3) Σε συστηματική παραβίαση του άρθρου 8 ΕΣΔΑ ως προς το σκέλος προστασίας της κατοικίας αλλά και ως προς αυτό του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής λόγω «διαβατηριοποίησης». Το Δικαστήριο θεώρησε εαυτόν αναρμόδιο ως προς τη νομιμότητα αυτόματης επιβολής της Ρωσικής υπηκοότητας στην περιοχή, αλλά θεώρησε ότι οι δικονομικές και άλλες δυσχέρειες ως προς την άρνηση των πολιτών να δεχθούν τη Ρωσική υπηκοότητα δεσμεύει υπερβολικά τα άτομα, κι ως εκ τούτου συνιστά παραβίαση του δικαιώματος σεβασμού στην ιδιωτική ζωή. 4) σε συστηματική παραβίαση των άρθρων 9, 10, 11, 1 Πρωτοκόλλου 1, 2 Πρωτοκόλλου 4 ΕΣΔΑ λόγω έλλειψης νομίμου βάσης (βασίζονταν στον- παράνομο κατά το δίκαιο κατοχής- ρωσικό νόμο) 5) σε συστηματική παραβίαση του άρθρου 1 Πρωτοκόλλου 2 ΕΣΔΑ (δικαίωμα στην εκπαίδευση. 6) σε συστηματική παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με τα άρθρα 8, 9, 10, 11, 2 Πρωτοκόλλου 4 ΕΣΔΑ, εξαιτίας κατάφορης διακριτικής μεταχείρισης εις βάρος των Κριμαίων Τατάρων και ενόψει άρνησης συνεργασίας εκ μέρους της Ρωσίας.

8. Η απόφαση του Δικαστηρίου για τη δεύτερη προσφυγή

Ενόψει της μεταγενέστερης άσκησης της δεύτερης προσφυγής, το Δικαστήριο εξέτασε τόσο

το παραδεκτό όσο και το βάσιμο κάθε αιτήματος, ανευρίσκοντας ότι η Ρωσία ανέπτυξε διοικητική πρακτική συστηματικής παραβίασης των δικαιωμάτων των Ουκρανών πολιτικών κρατουμένων. Συγκεκριμένα, κατέληξε σε παραβίαση των άρθρων της ΕΣΔΑ 3, 5, 6, 7, 10, 11. Βρήκε, επίσης, παραβίαση του άρθρου 8 ως προς το σκέλος της οικογενειακής ζωής μέσω της αδικαιολόγητης μετακίνησης κρατουμένων από την Κριμαία στη Ρωσία. Επιπροσθέτως, δέχτηκε το αίτημα της Ουκρανικής πλευράς για παραβίαση του άρθρου 18 σε συνδυασμό με τα άρθρα 5, 6, 8, 10, 11. Το άρθρο 18 αναφέρεται σε κατάχρηση των ρητρών παραβίασης δικαιωμάτων που προβλέπονται από τα οικεία άρθρα της ΕΣΔΑ με σκοπό την παραβίαση τους, κυρίως μέσω κατάχρησης εξουσίας.

IV. Ορισμένες σκέψεις επί της υπόθεσης

Πρώτη αναφορά πρέπει να γίνει, ασφαλώς, στο γεγονός ότι η Ρωσία δεν είναι μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης(εξής ΣτΕ), ήδη από το 2022. Μάλιστα την ίδια χρονιά ψηφίστηκε νόμος σύμφωνα με τον οποίον δε θα εκτελούνταν καμία απόφαση του ΕΔΔΑ από τις 15/3/2022 και μετά.²⁰⁹ Συνεπώς, η απόφαση αυτή, αν και καταδικαστική, δεν έχει τον αντίκτυπο που θα εξανάγκαζε τη Ρωσία σε συμμόρφωση. Γι αυτόν το λόγο, θεωρώ ότι οι περισσότερες παρατηρήσεις επί του παρόντος έχουν ενδιαφέρον κυρίως θεωρητικό, με κυρίαρχα

²⁰⁹ Reuters, ‘Russian parliament votes to break with European Court of Human Rights’ (7 June 2022) <https://www.reuters.com/world/europe/russian->

[parliament-votes-exit-european-court-human-rights-2022-06-07/](https://www.reuters.com/world/europe/russian-parliament-votes-exit-european-court-human-rights-2022-06-07/) ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2025

τα ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή της ΕΣΔΑ υπό το πρίσμα του ΔΑΔ.

Αρχικά, περιέργεια γεννά ο τρόπος με τον οποίον το Δικαστήριο θεμελίωσε τη δικαιοδοσία του στην παρούσα υπόθεση. Το ΕΔΔΑ έχει στο παρελθόν βασιστεί στις Αρχές της Διεθνούς Ευθύνης των Κρατών, ώστε να αποδώσει παραβιάσεις της Σύμβασης σε Κράτος παρότι αυτές έλαβαν χώρα εκτός του εδάφους του, καθώς κάτι τέτοιο προέκυπτε *de facto*.²¹⁰ Ωστόσο, εν προκειμένω εφάρμοσε ΔΑΔ ως κριτήριο του αποτελεσματικού ελέγχου. Η εφαρμογή της ΕΣΔΑ δυνάμει των κανόνων του δικαίου κατοχής οδηγεί στο λανθάνον (βάσει διατύπωσης) συμπέρασμα ότι η Κριμαία κατέχεται από τη Ρωσία, οδηγώντας αυτοδικαίως σε παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²¹¹ Ωστόσο, η κρίση αυτή κατά το ίδιο το Δικαστήριο δεν επιδρά στο νομικό καθεστώς της περιοχής κατά το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο.²¹²

Το ΕΔΔΑ, όπως προκύπτει από τα άρθρα 19 και 32 ΕΣΔΑ, έχει συσταθεί με σκοπό την ερμηνεία και την εφαρμογή της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων σε αυτή. Σε αυτό το πλαίσιο, λαμβάνει υπόψη τους κανόνες και τις αρχές του διεθνούς δικαίου αλλά και σχετικές διεθνείς

συμβάσεις ώστε να προβεί σε ερμηνεία.²¹³ Αντίθετα, δεν έχει αρμοδιότητα επί ζητημάτων Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου όπως το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ως δικαστήριο γενικής αρμοδιότητας.²¹⁴ Υπάρχει, όμως, και η αντίθετη άποψη που υποστηρίζει ότι όταν τέτοια ζητήματα αποτελούν προκρίματα της κύριας υπόθεσης, το ΕΔΔΑ έχει αρμοδιότητα και άρα το να θεωρήσει εαυτόν αναρμόδιο είναι μια προσπάθεια να αποφύγει να δυσαρεστήσει τα Κράτη με την παρεμπίπτουσα αρμοδιότητά του επί ζητημάτων αντίστοιχης νομικής ή πολιτικής σπουδαιότητας.²¹⁵ Κατά την άποψή μου, η δεύτερη άποψη φαίνεται πειστική για δύο λόγους: αρχικά, γιατί από τη στιγμή που το ΕΔΔΑ έχει στη διάθεσή του το σχετικό αποδεικτικό υλικό και στο βαθμό που απαιτείται ένας τέτοιος νομικός χαρακτηρισμός για την ουσιαστική επίλυση της υπόθεσης, τότε η μη δεσμευτική κρίση του επί του προκρίματος θα καθιστούσε μετέωρη ολόκληρη την απόφαση, υποβαθμίζοντας έτσι το ίδιο το Δικαστήριο. Κατά δεύτερον, επειδή, εάν η ίδια υπόθεση οδηγηθεί και στο ΕΔΔΑ και στο ΔΔΧ, υπάρχει η πιθανότητα να προκύψουν αντικρουόμενες αποφάσεις, καθιστώντας αβέβαιη την προστασία των δικαιωμάτων όλων όσων επηρεάζονται από αυτές.

²¹⁰ ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Λοϊζίδου κ. Τουρκίας* (ΕΣ), 15318/89, §§52-57

²¹¹ Υπόθεση, § 918

²¹² Υπόθεση, § 919

²¹³ ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Demir και Beykara κ. Τουρκίας* (ΕΣ), 34503/97, §67

²¹⁴ Καταστατικός Χάρτης ΔΔΧ, άρθρα 36§1 και 38

²¹⁵ Milanovic M, ‘Some Additional Comments on the Ecthr Crimea Judgment: Occupation, Sovereignty, and “Law”’ (*EJIL:Talk!*, 27 June 2024) <<https://www.ejiltalk.org/some-additional-comments-on-the-ecthr-crimea-judgment-occupation-sovereignty-and-law/>> accessed April 25 2025

Συναφές ζήτημα αποτελεί και η επιλογή του Δικαστηρίου να στηρίζει την παραβίαση της Αρχής της Νομιμότητας στην παραβίαση του ΔΑΔ. Συγκεκριμένα, εάν ο όρος του παρανόμου πληρούται μόνο με την κατά παράβαση του ΔΑΔ οριζόντια επιβολή του Ρωσικού δικαίου στην Κριμαία, το ισχύον δικαστικό σύστημα στην περιοχή κρίνεται a priori ασυμβίβαστο με την ΕΣΔΑ, ακόμη κι αν στην πράξη πληροί τα πρότυπα του Δικαστηρίου.²¹⁶ Κάτι τέτοιο μάλλον έρχεται σε αντίθεση με την εξαίρεση Namibia που το Δικαστήριο ακολουθεί, κατά την οποία νοείται κατά τ' άλλα παράνομες ενέργειες της κατέχουσας δύναμης να θεωρηθούν νόμιμες χάριν προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων.²¹⁷ Όμως, εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ αντί να προστατεύει το δικαίωμα δικαστικής προστασίας του κατεχόμενου πληθυσμού, φαίνεται να το αποστερεί. Αφού κάθε απόφαση από τα τοπικά Δικαστήρια και κάθε περιστολή δικαιωμάτων από τις τοπικές αρχές αντιβαίνει στην ΕΣΔΑ, εάν η Ρωσία ήταν ακόμη μέρος του ΣτΕ οι πληγέντες θα νομιμοποιούνταν να εγείρουν προσφυγή στο ΕΔΔΑ, επιβαρύνοντας δυσανάλογα το Δικαστήριο. Συμπέρασμα: μεθοδολογικά η a priori και in abstracto απόρριψη του δικαιοδοτικού συστήματος οδηγεί σε ανεπιεική

²¹⁶ Piperides A, 'Three Aspects of the Relationship between IHL and the Convention in Ukraine v. Russia (Re Crimea)' (*Opinio Juris*, 25 July 2024) <<https://opiniojuris.org/2024/07/25/three-aspects-of-the-relationship-between-ihl-and-the-convention-in-ukraine-v-russia-re-crimea/>> accessed April 25 2025

²¹⁷ Ibid [216]

αποτελέσματα ενώ η in concreto αξιολόγηση φαίνεται ορθότερη.

Στρεφόμενοι, κατόπιν, στο άρθρο 18, αυτό παραβιάζεται όταν προβλεπόμενος από την ΕΣΔΑ περιορισμός δικαιώματος χρησιμοποιείται καταχρηστικά για σκοπούς άλλους των τεθειμένων. Ομοιότητα παρατηρείται με την *απουσία θεμιτών σκοπών* -όρο περιστολής πολλών άρθρων της ΕΣΔΑ, έτσι που ταυτόχρονη καταδίκη για παραβίαση του αυτοτελούς άρθρου (λχ του άρθρου 8) και για παραβίαση του άρθρου 18 σε συνδυασμό με το ίδιο άρθρο να σημαίνει και διπλή καταδίκη του Κράτους για την ίδια παράβαση.²¹⁸ Ενόψει αυτού, ίσως θα ήταν επιεικέστερο εφαρμογή του άρθρου 18 να χωρεί κυρίως σε περιπτώσεις όπου το οικείο άρθρο της ΕΣΔΑ είτε δεν παραβιάζεται αυτοτελώς κατ' ουσίαν είτε όταν διαπιστώνεται δικονομική παράβαση αυτού.²¹⁹

Τέλος, είναι ενδιαφέρον που η απόφαση αυτή του Δικαστηρίου είναι ομόφωνη. Καθώς η Ρωσία έχει εκδιωχθεί από το ΣτΕ- και άρα δε θα εξαναγκαζόταν σε συμμόρφωση- πιθανόν οι Δικαστές να εμφορούνταν από μία μεγαλύτερη εσωτερική ελευθερία να αποτυπώσουν την πραγματική τους κρίση. Το γεγονός αυτό τονίζει την ανάγκη- ειδικά στη σύγχρονη απρόβλεπτη

²¹⁸ Dzehtsiarou K, 'Ukraine v Russia (Re Crimea): The European Court of Human Rights Goes "All-In"' (*EJIL:Talk!*, 26 June 2024) <<https://www.ejiltalk.org/ukraine-v-russia-re-crimea-the-european-court-of-human-rights-goes-all-in/>> accessed 25 April 2025

²¹⁹ Ibid [218]

διεθνή σκηνή- υιοθέτησης μιας ρεαλιστικής οπτικής στα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ώστε να υπάρχει ευθυκρισία ως προς το πώς οι

«ρομαντικές» βλέψεις για την απόλαυση τους μπορούν, συν τω χρόνω, να γίνουν πραγματικότητα.

Πηγές

Υποθέσεις

ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Λοϊζίδου κ. Τουρκίας* (ΕΣ), αρ.προσφ. 15318/89, απόφαση 18/12/1996

ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Demir και Beykara κ. Τουρκίας* (ΕΣ), αρ. προσφ. 34503/97, απόφαση 12/11/2008

ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Ουκρανίας κ. Ρωσίας* (υπόθεση Κριμαίας) (decision) (ΕΣ), αρ. προσφ. 20958/14 και 38334/18, 16/10/2020

Αρθρογραφία

Dzehtsiarou K, ‘Ukraine v Russia (Re Crimea): The European Court of Human Rights Goes “All-In”’ (*EJIL:Talk!*, 26 June 2024) accessed: 25/4/2025

Milanovic M, ‘Some Additional Comments on the Ecthr Crimea Judgment: Occupation, Sovereignty, and “Law”’ (*EJIL:Talk!*, 27 June 2024) accessed: 25/4/2025

Piperides A, ‘Three Aspects of the Relationship between IHL and the Convention in Ukraine v. Russia (Re Crimea)’ (*Opinio Juris*, 25 July 2024) accessed 25/4/2025

Ψηφίσματα Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ

United Nations General Assembly, *Resolution A/RES/68/262 (27 March 2014) ‘Territorial Integrity of Ukraine’*, 68th Sess., Agenda Item 33(b) https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2025

Ιστοσελίδες

Οι Κυριότεροι Σταθμοί στην Ιστορία της Κριμαίας, Σαν Σήμερα .gr, <https://www.sansimera.gr/chronologies/2>, προσπέλαση 20/4/2025

Προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία - Βικιπαίδεια, https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%9A%CF%81%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%B7_%CE%A1%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%9F%CE%BC%CE%BF%CF%83%CF%80%CE%BF%CE%BD%CE%B4%CE%AF%CE%B1, προσπέλαση 20/4/2025

‘Russian Parliament Votes to Break with European Court of Human Rights’, *Reuters*, 7June2022, <https://www.reuters.com/world/europe/russian-parliament-votes-exit-european-court-human-rights-2022-06-07>, last accessed:20/4/2025

INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, Ένταλμα Σύλληψης Ισραηλινού Πρωθυπουργού Μπενιαμίν Νετανιάχου και του πρώην Υπουργού Άμυνας Γιοάβ Γκαλάντ

*Της Μαρίας Βαλέρα**

I. Εισαγωγή

Η παρούσα περίληψη αναφέρεται στο ένταλμα σύλληψης κατά του Ισραηλινού Πρωθυπουργού Μπενιαμίν Νετανιάχου και του πρώην Υπουργού Άμυνας Γιοάβ Γκαλάντ που εξέδωσε το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Οι δύο αξιωματούχοι κατηγορούνται για εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, συγκεκριμένα για τον αποκλεισμό της ανθρωπιστικής βοήθειας στη Λωρίδα της Γάζας, τη στοχευμένη λιμοκτονία ως μεθόδου πολέμου και τις επιθέσεις σε αμάχους πληθυσμούς.

II. Πραγματικά Περαιστικά

Στις 7 Οκτωβρίου 2023, η παλαιστινιακή οργάνωση Χαμάς αιφνιδιαστικά επιτίθεται κατά του Ισραήλ, σηματοδοτώντας τη σοβαρότερη κλιμάκωση της σύγκρουσης Ισραήλ–Παλαιστίνης. Η επίθεση ξεκίνησε γύρω στις 6:30 π.μ. με μαζική ρουκετοβολία από τη Λωρίδα της Γάζας, κατά την οποία εκτοξεύτηκαν περισσότερες από 3.000 ρουκέτες προς το νότιο, κεντρικό και ανατολικό

Ισραήλ, πλήττοντας αστικά κέντρα όπως το Ασκελόν, η Σντερότ, το Τελ Αβίβ και η Ιερουσαλήμ.

Ταυτόχρονα, περισσότεροι από 3.000 μαχητές της Χαμάς και άλλων παλαιστινιακών ένοπλων οργανώσεων εισέβαλαν χερσαία στο έδαφος του Ισραήλ, με αποτέλεσμα να παραβιάσουν τον συνοριακό φράχτη με τη Γάζα, χρησιμοποιώντας μοτοσικλέτες, drones, ακόμα και πλωτά μέσα για να προχωρήσουν σε παράκτιες περιοχές. Οι μαχητές κατέλαβαν και επιτέθηκαν σε τουλάχιστον 22 ισραηλινές κοινότητες κοντά στα σύνορα και σε στρατιωτικές βάσεις.

Στη συνέχεια, ακολούθησε η επίθεση σε φεστιβάλ ηλεκτρονικής μουσικής στην έρημο του Νεγκέβ, κοντά στο κιμπούτς Ρεΐμ, όπου σκοτώθηκαν τουλάχιστον 260 άμαχοι νέοι. Σε ολόκληρες γειτονιές, άμαχοι εκτελέστηκαν μέσα στα σπίτια τους, καταγράφηκαν περιστατικά βασανιστηρίων, βιασμών και απανθρακωμένων πτωμάτων, όπως κατήγγειλε το Ισραήλ. Παράλληλα, τουλάχιστον 250 άτομα, συμπεριλαμβανομένου παιδιών, ηλικιωμένων και αλλοδαπών πολιτών, απήχθησαν και μεταφέρθηκαν ως όμηροι στη Λωρίδα της Γάζας.

Ο ισραηλινός πρωθυπουργός, Βενιαμίν Νετανιάχου, κήρυξε επισήμως τη χώρα σε κατάσταση πολέμου και ξεκίνησε στρατιωτική

* Τελειόφοιτη Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: valeramaria796@gmail.com.

επιχείρηση με την ονομασία «Σιδερένιο Ξίφος». Την ίδια ημέρα πραγματοποιήθηκαν αεροπορικές επιδρομές μεγάλης κλίμακας στη Γάζα, πλήττοντας πολυκατοικίες, δημόσιες υποδομές και εγκαταστάσεις της Χαμάς. Ταυτόχρονα, ανακοίνωσε ότι θα αποκλείσει την περιοχή από νερό, τρόφιμα, ρεύμα και καύσιμα.

Η επίθεση της 7ης Οκτωβρίου 2023 είχε ως αποτέλεσμα 1.200 νεκρούς στο Ισραήλ μέσα σε λίγες ώρες, κυρίως αμάχους, ενώ περισσότεροι από 3.000 τραυματίστηκαν. Από την πλευρά της Γάζας, συνέβησαν βομβαρδισμοί που προκάλεσαν εκατοντάδες θανάτους ήδη από την πρώτη εβδομάδα. Τα γεγονότα αυτά αποτέλεσαν τη βάση για την παρέμβαση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, το οποίο ξεκίνησε να εξετάζει ενδεχόμενα εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και από τις δύο πλευρές.

III. Αντίδραση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ΔΠΔ)

Στις 20 Μαΐου 2024, ο Εισαγγελέας του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, Καρίμ Χαν, υπέβαλε αίτημα για την έκδοση ενταλμάτων σύλληψης κατά του Ισραηλινού Πρωθυπουργού Μπενιαμίν Νετανιάχου και του τότε Υπουργού Άμυνας Γιοάβ Γκαλάντ, καθώς και κατά των ηγετικών στελεχών της Χαμάς για εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Τα εγκλήματα φέρονται να διαπράχθηκαν στο πλαίσιο της ένοπλης σύρραξης στη Γάζα, μετά τις επιθέσεις της 7ης Οκτωβρίου του 2023. Οι Ισραηλινοί αξιωματούχοι κατηγορούνται μεταξύ

άλλων για τη συστηματική χρήση πείνας ως μέθοδος πολέμου τον αποκλεισμό αγαθών και ανθρωπιστικής βοήθειας τις σκόπιμες επιθέσεις κατά των αμάχων και τις δυσανάλογες στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Στις 23 Μαρτίου 2025, ισραηλινές δυνάμεις σκότωσαν 15 Παλαιστίνιους διασώστες στη Ράφα, το περιστατικό αυτό θεωρήθηκε από το Ισραήλ ως αποτέλεσμα επιχειρησιακής αποτυχίας. Το ένταλμα κατά του Μοχάμεντ Ντέιφ αποσύρθηκε τον Φεβρουάριο του 2025 λόγω του θανάτου του. Επίσης, η Ουκρανία αρνήθηκε να εκτελέσει ένταλμα σύλληψης κατά του Νετανιάχου, οδηγώντας σε επίσημη έρευνα από το Διεθνές Ποινικό και σε δήλωση αποχώρησης της χώρας από το καταστατικό της Ρώμης. Το εφετείο του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου διέταξε επανεξέταση των ισχυρισμών του Ισραήλ περί έλλειψης δικαιοδοσίας γεγονός που δείχνει την πολυπλοκότητα της υπόθεσης.

IV. Πρόσφατα Περιστατικά και Προδικαστική Απόφαση του ΔΠΔ

Στις 13 Ιουλίου 2024, Ισραηλινές ομάδες αεροπορικές επιδρομές έπληξαν την περιοχή αλ-Μαουασι κοντά στο Χαν Γιουνις, σκοτώνοντας τουλάχιστον 90 Παλαιστίνιους και ταυτόχρονα τραυματίζοντας πάνω από 300. Η συγκεκριμένη περιοχή είχε προηγουμένως χαρακτηριστεί από το Ισραήλ ως ασφαλής ζώνη.

Τον Φεβρουάριο του 2024, αναφέρθηκαν περιστατικά λεηλασίας από Ισραηλινούς

στρατιώτες σε παλαιστινιακά σπίτια στη Γάζα. Μάλιστα, η στρατιωτική γενική εισαγγελέας αναγνώρισε ότι ορισμένες ενέργειες στρατιωτών ήταν σκληρές ξεπερνώντας τα ποινικά όρια. Ξεκίνησαν να διεξάγονται έρευνες για αυτές τις ενέργειες.

Τον Απρίλιο του 24 ανακαλύφθηκαν μαζικοί τάφοι στο ιατρικό συγκρότημα Νάσερ στο Χαν Γιουνις και στην αυλή του Νοσοκομείου Αλ - Σιφα .Η κατάσταση αυτή υποδηλώνει σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς Ανθρωπιστικού δικαίου.

Τέλος τον Απρίλιο 2025 το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Σίτισης του ΟΗΕ ανακοίνωσε ότι τα αποθέματα στη Γάζα έχουν εξαντληθεί διότι το Ισραήλ το απεκλείσε με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί σοβαρή ανθρωπιστική κρίση με το 80% των κατοίκων να εξαρτώνται από ανθρωπιστική βοήθεια.

Η προδικαστική επιτροπή του ΔΠΔ έκρινε ότι υπάρχουν εύλογες αποδείξεις ότι διέπραξαν παραβιάσεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου συγκεκριμένα η μεθοδευμένη χρήση της πείνας ,η στοχευμένη επίθεση κατά αμάχων και η έλλειψη ιατρικής περίθαλψης και προμηθειών . Χώρες – Μέλη του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (124) οφείλουν να εκτελέσουν το ένταλμα σύλληψης αν οι κατηγορούμενοι ταξιδέψουν στις επικράτειες τους .

Το ΔΠΔ απέκτησε, δικαιοδοσία να διερευνήσει εγκλήματα που διαπράχθηκαν στα παλαιστινιακά εδάφη αφότου η Παλαιστίνη

προσχώρησε στο καταστατικό της Ρώμης στις 2 Ιανουαρίου του 2015. Μολονότι το Ισραήλ δεν είναι συμβαλλόμενο μέλος του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου , το Δικαστήριο έκρινε ότι μπορεί να ασκήσει δικαιοδοσία σύμφωνα με το εδαφικό κριτήριο δεδομένου ότι η Παλαιστίνη είναι κράτος μέλος του Καταστατικού της Ρώμης και τα εγκλήματα διαπράχθηκαν στη Γάζα και τη Δυτική Όχθη συμπεριλαμβάνοντας και την Ανατολική Ιερουσαλήμ.

Το Ισραήλ και οι Ηνωμένες Πολιτείες ωστόσο δεν αποδεχονται την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. Κατά το Ισραήλ η Παλαιστίνη δεν είναι κυρίαρχο κράτος και για αυτό το λόγο δεν μπορεί να παραπέμψει υποθέσεις στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο , το Δικαστήριο από την άλλη στηρίζεται στο γεγονός ότι η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αναγνώρισε την Παλαιστίνη ως κράτος παρατηρητή το 2012 και ότι το ίδιο το δικαστήριο αποδέχθηκε την δικαιοδοσία του .

Ο εισαγγελέας Καρίμ Χαν ζήτησε την έκδοση ενταλμάτων σύλληψης για τον Μπενιαμίν Νετανιάχου και τον Υπουργό Άμυνας Γιοάβ Γκαλάντ για εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας που διαπράχθηκαν στη Γάζα από τις 8 Οκτωβρίου 2023 , οι συγκεκριμένες κατηγορίες βασίζονται στα άρθρα 7 και 8 του καταστατικού της Ρώμης. Συγκεκριμένα τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας σύμφωνα με το άρθρο 7, εξόντωση και διώξεις κατά του παλαιστινιακού λαού στη Γάζα και αποκλεισμοί ανθρωπιστικής βοήθειας που οδήγησαν σε λιμό και

μεγάλη καταστροφή και εγκλήματα πολέμου άρθρο 8 σκόπιμες επιθέσεις κατά των αμάχων και χρήση στρατιωτικής δύναμης που υπερβαίνει το οριο της στρατιωτικής αναγκαιότητας .

Ο Εισαγγελέας Καρίμ Χαν ζήτησε ένταλμα σύλληψης για τα ηγετικά στελέχη της Χαμάς Γιάγια Σινουαρ , Μοχάμεντ Ντέιφ, Ισμαήλ Χανιγια για τα εγκλήματα που φέρονται να διέπραξαν στις επιθέσεις της 7η Οκτωβρίου 2023.

Η νομική βάση για την έκδοση ενταλμάτων σύλληψης προέρχεται από το άρθρο 58 του Καταστατικού της Ρώμης σύμφωνα με το οποίο του τμήμα του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου μπορεί να εκδώσει ένταλμα σύλληψης αν υπάρχουν εύλογες ενδείξεις ότι το άτομο έχει διαπράξει έγκλημα εντός της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου. Το καταστατικό της Ρώμης είναι η ιδρυτική συνθήκη του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου και ξεκίνησε σε ισχύ από την 1η Ιουλίου 2002 . Αποτελεί το βασικό νομικό πλαίσιο που καθορίζει την δικαιοδοσία , τις διαδικασίες , τις αρχές και τα διεθνή εγκλήματα που μπορεί να διώξει. Το Δικαστήριο σύμφωνα με το καταστατικό έχει την αρμοδιότητα να εκδικάζει τέσσερις κατηγορίες εγκλημάτων , αρχικά την γενοκτονία , Άρθρο 6 , εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας Άρθρο 7 , εγκλήματα κατά του πολέμου άρθρο 8 και εγκλημα επιθετικότητας Άρθρο 8 bis . Το καταστατικό ορίζει ποιοι μπορούν να διωχθούν και κάτω από ποιες προϋποθέσεις , σύμφωνα με το άρθρο 25 Ατομική Ποινική Ευθύνη , το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο δικάζει άτομα και

όχι κράτη ή οργανώσεις . Ένα άτομο δικάζεται αν είναι υπεύθυνο για τον σχεδιασμό, την διαταγή, την εκτέλεση , ή την ουσιαστική συμβολή στη διάπραξη εγκλημάτων .

Με βάση το άρθρο 28 Ευθύνη των Διοικητών και Ανώτερων Αξιωματούχων , οι πολιτικοί ηγέτες και στρατιωτικοί διοικητές ευθύνονται εάν γνώριζαν ή έπρεπε να γνωρίζουν ότι τα στρατεύματά τους διέπραξαν εγκλήματα και δεν προχώρησαν στην λήψη μέτρων για την αποτροπή ή την τιμωρία τους. Το άρθρο 29 απαγορεύει την παράγραφο από τη στιγμή που τα εγκλήματα έχουν υπαχθεί στη δικαιοδοσία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου . Το άρθρο 31 στο καταστατικό αναγνωρίζει ορισμένες περιπτώσεις που αποτελούν εξαιρέσεις από Ποινική Ευθύνη όπως ψυχική διαταραχή , ανωτέρα βία και αυτοάμυνα. Το καταστατικό επιπλέον περιλαμβάνει την διαδικασία Δίωξης και Έκδοσης ενταλμάτων , συγκεκριμένα τα άρθρα 13 έως 15 περιλαμβάνουν την έρευνα η οποία ξεκινά από την εισαγγελία με τρεις τρόπους : με το αίτημα ενός κράτους μέλους , με απόφαση του συμβουλίου ασφαλείας του ΟΗΕ και αυτεπάγγελτα όταν η εισαγγελία έχει αρκετές αποδείξεις . Η έκδοση εντάλματος σύλληψης σύμφωνα με το άρθρο 58 ξεκινά όταν υπάρχουν εύλογες ενδείξεις που επιτρέπουν στην προδικαστική επιτροπή να εκδίδει ένταλμα . Η Δική και η Καταδίκη, διεξάγεται όταν το άτομο κριθεί ένοχο και μπορείς να καταδικαστεί ακόμη και σε ισόβια κάθειρξη σύμφωνα με τα άρθρα 62-76. Τα 124 κράτη -μέλη του Καταστατικού της Ρώμης έχουν υποχρεώσεις :

Αρχικά, οφείλουν, σύμφωνα με το άρθρο 86, να συνεργαστούν με το ΔΠΔ συλλαμβάνοντας και παραδίδοντας άτομα όταν έχει εκδοθεί διεθνές ένταλμα σύλληψης. Με βάση το άρθρο 68, το ΔΠΔ εξασφαλίζει την προστασία των μαρτύρων και των θυμάτων. Σύμφωνα με το άρθρο 103 του Καταστατικού προβλέπει ότι η ποινή εκτίεται σε κράτη που έχουν συμφωνήσει από την αρχή να δεχτούν καταδικασμένους, ωστόσο αν δεν υπάρχει κράτος που να έχει συμφωνήσει, επιλέγει το Δικαστήριο .

V. Καταληκτικές Παρατηρήσεις

Η υπόθεση εντολής σύλληψης του Νετανιάχου αποτελεί κομβικό σημείο για το

Διεθνές Ποινικό Δίκαιο. Η απόφαση λήφθηκε μετά από κατηγορίες για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και για εγκλήματα πολέμου σύμφωνα με το καταστατικό της Ρώμης δίνοντας έμφαση στη χρήση της πείνας ως μέσο πολέμου για να εξοντωθεί ο πληθυσμός. Βέβαια, η εφαρμογή της απόφασης φαίνεται αβέβαιη δεδομένου ότι οι ΗΠΑ και η ΕΕ, που δεν παρουσιάζει ενιαία στάση, καθώς η Τσεχία για παράδειγμα και η Ουγγαρία δεν υποστηρίζουν απόλυτα το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, δυσκολεύουν την εκτέλεση της ποινής που θα πρέπει να εκτίσει ο Βενιαμίν Νετανιάχου. Συνεπώς, η υπόθεση αυτή εγείρει ερωτήματα που θα μπορούσαν να διαμορφώσουν το μέλλον του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου, διότι πρόκειται για ένταλμα σύλληψης πολιτικού ηγέτη.

Πηγές

Αποφάσεις οργάνων

ICC, Request to Have Arrest Warrants Withdrawn or Vacated and Response to Prosecution Observations dated 5 May 2025, ICC-01/18-426. Διαθέσιμο στο: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/18-426>

Ιστοσελίδες

ICC, “Situation in the State of Palestine: Appeals Chamber reverses the Pre-Trial Chamber’s decision on Israel’s challenge to the jurisdiction of the Court and remands the matter to the Pre-Trial Chamber” 2024. Διαθέσιμο στο: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-appeals-chamber-reverses-pre-trial-chambers-decision-israels>

Reuters, ‘Israel asks ICC judges to withdraw Netanyahu arrest warrant’ (12 May 2025) <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-asks-icc-judges-withdraw-netanyahu-arrest-warrant-2025-05-12/>, ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2025

The Guardian, “ICC judges order that arrest warrant requests in Palestine case be kept secret” (2025) <https://www.theguardian.com/law/2025/apr/28/icc-judges-order-that-arrest-warrant-requests-in-palestine-case-be-kept-secret>.

International Criminal Court, “*Situation in the State of Palestine*” (ICC-CPI, ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2025) <https://www.icc-cpi.int/palestine>

International Criminal Court, Situation in Ukraine, Pre-Trial Chamber II (ICC-01/22) Decision of 24 October 2024

*Της Στέλλας Σπυριδάκη**

I. Εισαγωγή

Η απόφαση πραγματεύεται τη διαπίστωση από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ) της παραβίασης εκ μέρους της Μογγολίας των υποχρεώσεων της από το Καταστατικό της Ρώμης λόγω της μη σύλληψης και παράδοσης του Προέδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας, κ. Βλαδίμηρου Πούτιν, ύστερα από σχετικό αίτημα του Δικαστηρίου, το οποίο είχε αποσταλεί σε όλα τα κράτη μέλη σύμφωνα με το ως άνω Καταστατικό. Συνιστά μια απόφαση σταθμό, καθώς καταδεικνύει πως το Καταστατικό δεν αποτελεί ένα «κενό» γράμμα, αντιθέτως τα κράτη μέλη δεσμεύονται από αυτό, έχοντας ως κοινό στόχο την διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

II. Πραγματικά περιστατικά

Τον Μάρτιο του 2023 το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο εξέδωσε ένταλμα σύλληψης κατά του Πούτιν καθώς φέρεται να είναι υπεύθυνος για σειρά εγκλημάτων πολέμου και ειδικότερα για το έγκλημα της παράνομης απέλασης πληθυσμού καθώς και της παράνομης μεταφοράς πληθυσμού από τις κατεχόμενες περιοχές της Ουκρανίας στην Ρωσική Ομοσπονδία²²⁰. Συμπληρωματικά, στις 24 Απριλίου του 2023, εξέδωσε και Αίτημα Συνεργασίας προς όλα τα κράτη κατά το άρθρο 92 παρ. 1 του Καταστατικού της Ρώμης, ενώ λιγότερο από έναν μήνα αργότερα, επικοινωνήσε στην Μογγολία το αίτημα και η Μογγολία με την σειρά της επιβεβαίωσε πως το έχει λάβει. Τον Αύγουστο, διέρρευσε από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης το προγραμματισμένο ταξίδι του Πούτιν για τα τέλη του Αυγούστου στην Μογγολία στα πλαίσια ενός εορτασμού και το Δικαστήριο υπενθύμισε πριν το επικείμενο ταξίδι, για την δέσμευση της Μογγολίας, την υποχρέωση σύλληψης του Πούτιν και την παράδοση του στην δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, καθώς και ζήτησε πληροφορίες για την επερχόμενη επίσκεψη του.

Στις 30 Αυγούστου 2023 η Μογγολία ζήτησε από το Δικαστήριο την έναρξη διαβουλεύσεων, αναφορικά με το άρθρο 97 του Καταστατικού της Ρώμης. Το κράτος μέλος παρέθεσε τις αντιρρήσεις του αναφορικά με το άρθρο 97 του Καταστατικού στις 2 Σεπτεμβρίου

* Απόφοιτη Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: stellaki.spiridaki@gmail.com

²²⁰ «Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria

Alekseyevna Lvova-Belova», Press Release: 17 March 2023, <<https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>>

2024. Μεταξύ αυτών, αναγνώριζε ότι κατά το εθιμικό διεθνές δίκαιο, ο Πούτιν είναι αρχηγός ενός τρίτου κράτους και επομένως έχει δικαίωμα και πρέπει να απολαμβάνει ασυλία τόσο *rationae personae* («προσωπική ασυλία») όσο και *rationae materiae* («λειτουργική ασυλία»), και ότι δεν υπάρχει κάποιος διεθνής κανόνας που να εξαίρει και να καθιστά ανεφάρμοστη την ασυλία των αρχηγών κρατών ακόμη και αν η σύλληψη τους διατάσσεται από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Το Δικαστήριο αντέτεινε πως οι διαβουλεύσεις με την Μογγολία θα είχαν νόημα μόνο εφόσον είχαν προταθεί εγκαίρως και όχι λίγες μέρες πριν την αναμενόμενη άφιξη του Πούτιν στο κράτος μέλος. Επίσης, προσέθεσε πως, όπως είχε διατυπώσει ξανά αναφορικά με το ίδιο ζήτημα σε άλλο κράτος μέλος, η προσωπική ασυλία αρχηγών τρίτων κρατών, δεν αντιτάσσεται στις διαδικασίες ενώπιον του Δικαστηρίου και δεν απαιτείται η άρση της ασυλίας τους σύμφωνα με το άρθρο 98 του Καταστατικού της Ρώμης. Επομένως, αυτά που έχει υποβάλλει ως παρατηρήσεις της η Μογγολία, δεν περιέχουν κάποιο νόμιμο λόγο για να μην εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της. Παρόλα αυτά η Μογγολία δεν συνέλαβε τον Πούτιν κατά το προγραμματισμένο ταξίδι του και το Δικαστήριο ζήτησε από το κράτος μέλος να υποβάλλει εξηγήσεις κατά το άρθρο 109 παρ. 3 του Κανονισμού του δικαστηρίου.

Στις 3 Οκτωβρίου του ίδιου έτους η Μογγολία στις έγγραφες εξηγήσεις της, διατύπωσε πως η στάση της ήταν πλήρως εναρμονισμένη με το διεθνές δίκαιο και το Καταστατικό της Ρώμης,

ότι δεν παρέλειψε να εκτελέσει το αίτημα συνεργασίας σύμφωνα με το πνεύμα του Καταστατικού και ζήτησε τελικά στο Δικαστήριο να μην παραπέμψει το ζήτημα αυτό στην Συνέλευση των Κρατών Μελών.

III. Απόφαση

Σύμφωνα με το Άρθρο 87 του Καταστατικού της Ρώμης, όταν ένα κράτος μέλος αποτυγχάνει να συνεργαστεί και δρα σε αντίθεση με τις διατάξεις του Καταστατικού, αποτρέποντας το Δικαστήριο από το να ασκήσει τις λειτουργίες του, το Δικαστήριο δύναται να διεξάγει έρευνα και να παραπέμψει στην συνέχεια το ζήτημα στην Συνέλευση των Κρατών Μελών. Ερμηνεύοντας την διάταξη το τμήμα προσφυγών του Δικαστηρίου είχε διατυπώσει πως πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά δύο προϋποθέσεις προκειμένου το Δικαστήριο να προβεί στις ενέργειες του άρθρου 87. Ειδικότερα, θα πρέπει αφενός, το κράτος να απέτυχε να εναρμονιστεί προς το Αίτημα Συνεργασίας και αφετέρου θα πρέπει η μη συμμόρφωση του να είναι αρκετά σοβαρή, ώστε να αποτρέπει το Δικαστήριο από το να ασκήσει την λειτουργία του σύμφωνα με το Καταστατικό. Τίθεται υπό την διακριτική ευχέρεια του Δικαστηρίου τόσο να διαπιστώσει την αποτυχία εναρμόνισης, όσο και να κρίνει το πότε είναι αναγκαίο να παραπέμψει το ζήτημα στην Συνέλευση προκειμένου να ζητήσει την εξωτερική βοήθεια τους για να εξασφαλίσει την συνεργασία για το εν λόγω αίτημα ή να αντιμετωπίσει την

έλλειψη συνεργασίας από το κράτος που είχε αιτηθεί αρχικώς.

Δύο είναι επομένως σύμφωνα με το Δικαστήριο τα ερωτήματα που θα πρέπει να επιλυθούν προκειμένου να κριθεί η στάση της Μογγολίας αναφορικά με το Αίτημα της Συνεργασίας²²¹:

1. Αν η Μογγολία απέτυχε να συμμορφωθεί προς το Αίτημα Συνεργασίας με τις αρχές του Δικαστηρίου που αφορούσαν στην σύλληψη και τον παράδοση του Πούτιν, αποτρέποντας κατ' αυτό τον τρόπο το δικαστήριο από το να εξασκήσει τις εξουσίες του σύμφωνα με το Καταστατικό της Ρώμης.
2. Αν είναι δικαιολογημένη η παραπομπή του ζητήματος αυτού στην Συνέλευση των Κρατών μερών.

Ερώτημα 1^ο:

Σε ένα πρώτο πλαίσιο, τα κράτη μέλη πρέπει να λειτουργούν σε κάθε περίπτωση σύμφωνα με την καλή πίστη, σε εναρμόνιση σε σχέση με το αντικείμενο και τον σκοπό του Καταστατικού και με την προσδοκία ότι όλα τα άλλα κράτη θα υλοποιήσουν τις δεσμεύσεις που έχουν συμφωνηθεί στο Καταστατικό προς όφελος της ανθρωπότητας. Η Μογγολία επομένως θα έπρεπε σύμφωνα με τα παραπάνω, να συνεργαστεί πλήρως με τις αρχές του Δικαστηρίου ως προς την

έρευνα και την δίωξη των εγκλημάτων που βρίσκονται στην δικαιοδοσία του. Το Δικαστήριο δε, έχει την εξουσία να κάνει αιτήματα στα κράτη μέλη για συνεργασία. Μέσα στα αιτήματα, συμπεριλαμβάνονται και αυτά που αφορούν την σύλληψη και την παράδοση ενός προσώπου σύμφωνα με το άρθρο 89 του Καταστατικού. Σύμφωνα με το άρθρο 59 του ίδιου, ένα κράτος που έλαβε αίτημα για σύλληψη προσώπου, έχει την θεμελιώδη για το Καταστατικό υποχρέωση και όχι διακριτική ευχέρεια, να εκκινήσει απευθείας την διαδικασία για να το πράξει.

Η Μογγολία υποστήριξε πως δεσμεύεται από τις αρχές της διεθνούς δικαιοσύνης και ειρήνης και ζήτησε την καθοδήγηση του Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 97 του Καταστατικού, με την συμμετοχή σε διαβουλεύσεις αναφορικά με τα πρακτικά και νομικά εμπόδια στο να συμμορφωθεί πλήρως με το αίτημα συνεργασίας. Κατά το Δικαστήριο όμως, οι διαβουλεύσεις έχουν νόημα μόνο εφόσον γίνουν εγκαίρως, καθώς θεμελιώδης στόχος τους είναι να επιλυθεί ένα ζήτημα που εντόπισε ένα κράτος μέλος και ενδέχεται να εμποδίσει ή να αποτρέψει την εκτέλεση του αιτήματος συνεργασίας. Δεδομένου όμως ότι η Μογγολία αιτήθηκε την διεξαγωγή διαβουλεύσεων με το δικαστήριο χωρίς να υπάρχει επαρκής χρόνος να διερευνηθεί και να αντιμετωπιστεί το ζήτημα, αντιθέτως έθεσε το ζήτημα λίγες μέρες πριν την προγραμματισμένη άφιξη του Πούτιν στο κράτος μέλος, συνιστά

²²¹ ICC-01/22 στοιχ. 13

ένδειξη πως σκοπός ήταν όχι η επίλυση ενός ζητήματος μέσω διαβουλεύσεων, αλλά η παρεμπόδιση εκτέλεσης του αιτήματος συνεργασίας όπως επιβάλλεται από το άρθρο 97 του Καταστατικού. Επιπλέον ακόμη και αν ο σκοπός της Μογγολίας πράγματι ήταν η διεξαγωγή διαβουλεύσεων, αυτές δεν αναστέλλουν ούτε επηρεάζουν το κύρος του αιτήματος αλλά ούτε την υποχρέωση του κράτους να συμμορφωθεί προς το αίτημα σύμφωνα με το Καταστατικό.

Το κράτος μέλος, στις παρατηρήσεις του διατύπωσε την κάτωθι επιχειρηματολογία:²²²

- Δεν υπάρχει κάποια παραπομπή ή κάποιο ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας που να επιβάλλει υποχρέωση πλήρους συνεργασίας με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο σε σχέση με την τρέχουσα κατάσταση
- Ο Πούτιν είναι νυν αρχηγός του κράτους της Ρωσικής Ομοσπονδίας και επομένως απολαμβάνει πλήρους ασυλίας τόσο *rationae personae* όσο και *rationae materiae*
- Η ασυλία του αρχηγού της Ρωσίας επεκτείνεται και σε διαδικασίες ενώπιον των διεθνών δικαστηρίων, εκτός αν η Ρωσική Ομοσπονδία άρει την ασυλία από τον αρχηγό του κράτους της
- Το Καταστατικό της Ρώμης είναι μια διεθνής πολυμερής συνθήκη και δεν

υπερισχύει ούτε αναστέλλει άλλες υποχρεώσεις που απορρέουν από το εθιμικό διεθνές δίκαιο

Το Δικαστήριο όμως ανέτεινε, πως η επιχειρηματολογία αυτή δεν βρίσκει ερείσματα στην τρέχουσα υπόθεση, καθώς το Άρθρο 34 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση αυτή. Το Δικαστήριο, δεν αποσκοπεί να δημιουργήσει ουδεμία δέσμευση σε τρίτα κράτη. Αντιθέτως, αναζητά συνεργασία από τα κράτη μέλη του εναντίον υποκειμένων που έχουν τελέσει εγκλήματα που εντοπίζονται στο άρθρο 5 του Καταστατικού της Ρώμης σε έδαφος κράτους που υπάγεται στην δικαιοδοσία του. Το κύριο ερώτημα στο οποίο πρέπει να απαντήσει το Δικαστήριο στην προκειμένη περίπτωση, είναι εάν τα κράτη μέλη και τα κράτη που έχουν αποδεχθεί την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 3 του Καταστατικού, έχουν και την υποχρέωση να εκτελέσουν ένα ένταλμα σύλληψης κατά αρχηγού τρίτου κράτους. Κρίνεται επομένως σκόπιμο, να αναζητηθεί τόσο το κατά πόσο το Άρθρο 98 του Καταστατικού βρίσκει εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση, όσο και αν η σύλληψη του Ρώσου αρχηγού θα μπορούσε να έχει περατωθεί χωρίς την εκ των προτέρων άρση της ασυλίας του Πούτιν.

Σύμφωνα με την τελολογική ερμηνεία του άρθρου 31 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών, μια συνθήκη πρέπει να

²²² ICC-01/22 στοιχ. 18

ερμηνεύεται με βάση την καλή πίστη και σύμφωνα με το αντικείμενο και τον σκοπό της. Αντικείμενο και σκοπός του Καταστατικού της Ρώμης κατά το Δικαστήριο είναι²²³:

- Να αναγνωρίζει ότι τόσο βαρυσήμαντα εγκλήματα απειλούν την ασφάλεια και την ελευθερία του κόσμου.
- Να επιβεβαιώσει πως τα πιο σοβαρά εγκλήματα που απασχολούν την διεθνή κοινότητα δεν πρέπει να παραμένουν ατιμώρητα και η αποτελεσματική τους δίωξη πρέπει να είναι διαβεβαιωμένη από την λήψη μέτρων τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο με την συνεργασία μεταξύ των κρατών.
- Να τοποθετήσει μια τελεία, σε εγκλήματα που απασχολούν την διεθνή κοινότητα και να συμβάλλει στην αποτελεσματική πρόληψη τους.
- Να κατοχυρώσει ένα μόνιμο δικαιοδοτικό όργανο για χάριν των παρόντων και μελλοντικών γενεών, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, που σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη θα έχει δικαιοδοσία πάνω σε εγκλήματα που αφορούν την διεθνή κοινότητα στο σύνολο της.
- Να διασφαλίσει τον διαρκή σεβασμό και την επιβολή της διεθνούς δικαιοσύνης.

Το Άρθρο 1 του Καταστατικού της Ρώμης επίσης καθιερώνει ότι, με την σύναψη του ιδρύεται ένα Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο το οποίο έχει την δύναμη να ασκεί την δικαιοδοσία του πάνω σε πρόσωπα, για τα πιο σοβαρά εγκλήματα που αφορούν την διεθνή κοινότητα. Συνεχίζοντας στο άρθρο 27 αναφέρεται ρητά πως το Καταστατικό εφαρμόζεται εξίσου σε όλα τα πρόσωπα, χωρίς καμία διάκριση που να αφορά την επίσημη ιδιότητα τους, όπως είναι για παράδειγμα οι αρχηγοί κράτους, τα μέλη της κυβέρνησης ή ενός κοινοβουλίου, οι αιρετοί εκπρόσωποι κρατών κτλ. καμία από τις παραπάνω ιδιότητες δεν συνιστά λόγο εξαιρέσης από την ποινική ευθύνη των προσώπων αυτών απέναντι στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Ασυλίες, ειδικοί κανόνες διώξεως σύμφωνα με το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο, δεν αποκλείουν σε καμία περίπτωση το Δικαστήριο από το να ασκήσει την δικαιοδοσία του πάνω στο συγκεκριμένο πρόσωπο. Αυτό συνιστά μια θεμελιώδη αρχή για την λειτουργία του Δικαστηρίου και αντιπροσωπεύει μια πρωταρχική υποχρέωση, η οποία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε συνδυασμό με το προοίμιο του Καταστατικού, κατά την ερμηνεία του Καταστατικού, και σύμφωνα με τον σκοπό και το περιεχόμενό του. Η διάταξη του άρθρου 27 δημιουργεί μια δέσμευση για τα κράτη μέλη να τηρούν τις αρχές του Καταστατικού τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο προκειμένου οι στόχοι του να επιτυγχάνονται πλήρως. Επιπλέον,

²²³ ICC-01/22 στοιχ. 21, 22

ενισχύει την ακεραιότητα του διεθνούς νομικού πλαισίου καθώς και την δέσμευση των κρατών μερών να καταπολεμήσουν τα εγκλήματα που αφορούν την διεθνή κοινότητα στο σύνολο της. Δεσμεύει τόσο τα κράτη μέρη όσο και τα κράτη που έχουν αποδεχθεί την δικαιοδοσία του δικαστηρίου, να μην αναγνωρίζουν κανενός είδους ασυλία ή να εφαρμόζουν ειδικούς κανόνες διώξεως.

Φαίνεται επομένως στην πραγματικότητα να «απενεργοποιεί» την οποιαδήποτε ασυλία των προσώπων που άλλοτε θα καλύπτονταν από αυτή, ανεξάρτητα από το αν αυτά συνιστούν υποκείμενα των κρατών μελών ή τρίτων κρατών. Έτσι, το επιχείρημα της Μογγολίας αναφορικά με τις δεσμεύσεις της απέναντι στην Ρωσική Ομοσπονδία, καταρρέει καθώς η Μογγολία έχει αναλάβει δέσμευση απέναντι από το Δικαστήριο να συνεργάζεται όταν αυτό ασκεί την δικαιοδοσία του σε σοβαρότατα εγκλήματα διεθνούς ενδιαφέροντος που αφορούν στην ειρήνη και την ασφάλεια της διεθνούς κοινότητας. Η υποχρέωση αυτή δεν αναστέλλεται από καμία άλλη δέσμευση που τυχόν έχει η Μογγολία απέναντι σε τρίτο κράτος, στην προκείμενη περίπτωση στην Ρωσική Ομοσπονδία.

Καταλήγοντας στο Άρθρο 98 παρ. 1 του Καταστατικού, το Δικαστήριο δεν μπορεί σύμφωνα με αυτό, να αιτηθεί την παράδοση ή την συνδρομή, από κράτος μέλος που θα απαιτούσε από το κράτος αυτό να ενεργήσει κατά τρόπο αντίθετο προς τις υποχρεώσεις του βάσει του

διεθνούς δικαίου απέναντι σε τρίτο κράτος, εκτός αν το ίδιο το Δικαστήριο έχει εξασφαλίσει την συνεργασία του τρίτου κράτους με την άρση της ασυλίας. Η προσωπική ασυλία όμως των αρχηγών κρατών ήδη με βάση το άρθρο 27 του Καταστατικού δεν είναι αντιτάξιμη σε διαδικασίες ενώπιον του Δικαστηρίου και επομένως δεν απαιτείται άρση της ασυλίας τους με βάση το άρθρο 98. Το κράτος μέλος που συλλαμβάνει και παραδίδει στην δικαιοδοσία του Δικαστηρίου το εν λόγω υποκείμενο, δεν δρα κατά παράβαση των υποχρεώσεων του απέναντι στο τρίτο κράτος βάσει του διεθνούς δικαίου καθώς το άρθρο 27 έχει «απενεργοποιήσει» την επιρροή της ασυλίας αυτής στο μέτρο που έρχεται σε αντίθεση με το δικαιοδοτικό έργο του Δικαστηρίου.

Στην προκειμένη περίπτωση σύμφωνα με το Δικαστήριο, η Μογγολία έδρασε όχι κατά παράβαση των δεσμεύσεων της προς την Ρωσική Ομοσπονδία αλλά κατά παράβαση των υποχρεώσεων της προς το Δικαστήριο καθώς με την στάση που διατήρησε, το απέτρεψε από το να ασκήσει τις λειτουργίες και τις εξουσίες του σύμφωνα με το Καταστατικό. Συμπληρώνει πως η εκτέλεση του εντάλματος σύλληψης είναι ιδιαίτερα κρίσιμη για το δικαιοδοτικό έργο του Δικαστηρίου καθώς η λειτουργία του είναι να εξασφαλίσει ότι ο κατηγορούμενος θα παρουσιαστεί ενώπιον του. Η μη εκτέλεση του από την άλλη, δύναται να προκαλέσει κωλύματα στην απονομή της διεθνούς δικαιοσύνης και να εμποδίσει το Δικαστήριο από το να εξασφαλίσει την τιμώρηση εγκλημάτων που αφορούν την

διεθνή κοινότητα στο σύνολο της, κάτι που όπως ειπώθηκε παραπάνω είναι μια από τις θεμελιώδεις λειτουργίες του δικαστηρίου. Η αποτυχία επομένως της Μογγολίας να ανταποκριθεί στο αίτημα συνεργασίας του Δικαστηρίου είναι ιδιαίτερα σοβαρή και κατ' αυτό τον τρόπο πληρούται η πρώτη προϋπόθεση του άρθρου 87 παρ. 7 του Καταστατικού, δηλαδή το κράτος μέλος αφενός να απέτυχε να εναρμονιστεί προς το Αίτημα Συνεργασίας και αφετέρου η μη συμμόρφωση του να είναι αρκετά σοβαρή, ώστε να αποτρέπει το Δικαστήριο από το να ασκήσει την λειτουργία του σύμφωνα με το Καταστατικό.

Ερώτημα 2^ο:

Το Δικαστήριο έκρινε επίσης πως είναι ορθότερο και δικαιολογημένο να παραπέμψει το ζήτημα στην Συνέλευση των κρατών μερών για μια σειρά από λόγους που σχετίζονται τόσο με την στάση της Μογγολίας απέναντι στο Αίτημα Συνεργασίας που αφορούσε τον Πούτιν, όσο και με την στάση που συνάγεται ότι θα διατηρήσει σε ανάλογες περιστάσεις. Αφενός, το κράτος μέλος γνώριζε και πριν την επίσκεψη του Ρώσου αρχηγού πως όφειλε να εκτελέσει το ένταλμα, καθώς το ίδιο ζήτημα είχε τεθεί ξανά σε ανάλογη περίπτωση. Ειδικότερα, στις 4 Μαρτίου του 2009 το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο εξέδωσε ένταλμα σύλληψης

κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας του Σουδάν Al Bashir για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Το Τσαντ, η Ουγκάντα, η Ιορδανία και άλλα κράτη αρνήθηκαν την εκτέλεση του εντάλματος σύλληψης, όπως συνέβη και στην εξεταζόμενη απόφαση.

Στην περίπτωση του Τσαντ, οι αρχές του Δικαστηρίου πληροφορήθηκαν μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης την επίσκεψη του Προέδρου του Σουδάν στο κράτος μέλος. Το Τσαντ, όσο βρισκόταν εκεί, παρέλειψε να τον συλλάβει και να τον παραδώσει στις αρχές του Δικαστηρίου.²²⁴ Το ίδιο συνέβη και στην περίπτωση της Ουγκάντα,²²⁵ αλλά και της Ιορδανίας.²²⁶ Μάλιστα στην περίπτωση της Ιορδανίας, εκτέθηκαν τα ίδια επιχειρήματα που η Μογγολία διατύπωσε με τις παρατηρήσεις της στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο και το Δικαστήριο με την σειρά του αντέκρουσε το καθένα ξεχωριστά με κύριο γνώμονα την δεσμευτικότητα που δημιουργείται προς τα κράτη που είναι μέλη ή έχουν αποδεχθεί την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. Ο πρώτος λόγος επομένως αφορά το γνωστικό στοιχείο, δηλαδή την γνώση της Μογγολίας πως δεσμεύεται από το Καταστατικό να εκτελέσει τις υποχρεώσεις της και να συμβάλλει κατά αυτό τον τρόπο στην εύρυθμη

²²⁴ ICC-02/05-01/09-311 “Decision inviting the Republic of Chad to provide submissions concerning its failure to arrest Omar Al-Bashir and surrender him to the Court” στοιχ. 5

²²⁵ ICC-02/05-01/09-310 “Decision inviting the Republic of Uganda to provide submissions concerning its

failure to arrest Omar Al-Bashir and surrender him to the Court” στοιχ. 4 και 5

²²⁶ ICC-02/05-01/09-309 “Decision under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by Jordan with the request by the Court for the arrest and surrender of Omar Al-Bashir”

λειτουργία του Δικαστηρίου. Υπάρχει ταυτόχρονα, μια θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στις αποφάσεις για τον Al Bashir και στην απόφαση για την Μογγολία. Από την μία, στην περίπτωση του Προέδρου της Δημοκρατίας του Σουδάν το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο στηρίχθηκε στο ψήφισμα του 1953 και το έθιμο προκειμένου να επιβάλλει στα κράτη να συμμορφωθούν. Από την άλλη, στην περίπτωση του Ρώσου προέδρου, το Δικαστήριο στηρίχθηκε σε «ερμηνευτικά ζητήματα του Καταστατικού²²⁷». Μέσω της ερμηνείας του Καταστατικού και μόνο μέσω αυτής, επιχειρείται να επιλυθεί ένα τόσο κομβικό ζήτημα, χωρίς καμία αναφορά στο εθιμικό δίκαιο το οποίο είναι βέβαιο ότι δημιουργεί καταρχήν προβλήματα. Επομένως, αν και η απόφαση κατά της Μογγολίας επαναλαμβάνει σε μεγάλο βαθμό τα προαναφερθέντα στην απόφαση για τον Al Bashir, δεν είναι ανεπίδεκτη κριτικής, καθώς το Καταστατικό της Ρώμης αντιμετωπίζεται ως θέσφατο και ως εκ τούτου η στάση των κρατών θα πρέπει να είναι πλήρως εναρμονισμένη με αυτό, παρά την ύπαρξη και άλλων νομικών υποχρεώσεων.

Αφετέρου, ο δεύτερος λόγος αφορά την συναγόμενη βούληση της Μογγολίας, με βάση τις

δηλώσεις της προς το Δικαστήριο, ότι σε ανάλογη περίπτωση δεν θα δράσει διαφορετικά και δεν θα εναρμονιστεί προς τις επιταγές του Καταστατικού παρά τις δεσμεύσεις της, στηριζόμενη σε αβάσιμες αιτιολογίες και εξηγήσεις. Επομένως το Δικαστήριο κρίνει ότι με βάση τα παραπάνω, η μη συνεργασία της Μογγολίας συνιστά αρκετά κρίσιμο ζήτημα το οποίο είναι απόλυτα δικαιολογημένο να παραπεμφθεί στην Συνέλευση των κρατών μερών σύμφωνα με το Άρθρο 87 παρ. 7 του Καταστατικού.

IV. Αξιολόγηση

Η απόφαση αυτή του ΔΠΔ καταδεικνύει πως τα κράτη που δεσμεύονται από το Καταστατικό καθώς και αυτά που έχουν αποδεχθεί την δικαιοδοσία του, οφείλουν να δρουν σύμφωνα με την καλή πίστη και με γνώμονα τις αρχές και τους σκοπούς του Καταστατικού. Η υποχρέωση αυτή, δεν στερείται σκοπού. Αντιθέτως έχει ως απώτερο στόχο να συμβάλλει στην εξασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, αίτημα ιδιαίτερα κρίσιμο για την διεθνή κοινότητα η οποία συχνά έρχεται αντιμέτωπη με ζητήματα που διασαλεύουν την τάξη της.

²²⁷ Keiichiro Kawai “The ICC’s Turn to Cynical Solipsism: The PTC II’s Finding of Mongolia’s Non-compliance in the Case against Putin” (EJIL: Talk!, November 26, 2024) <<https://www.ejiltalk.org/the-iccs-turn-to-cynical->

[solipsism-the-ptc-iis-finding-of-mongolias-non-compliance-in-the-case-against-putin/>](https://www.ejiltalk.org/the-iccs-turn-to-cynical-solipsism-the-ptc-iis-finding-of-mongolias-non-compliance-in-the-case-against-putin/)

Πηγές

Αποφάσεις

IC ICC-01/22 “Finding under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by Mongolia with the request by the Court to cooperate in the arrest and surrender of Vladimir Vladimirovich Putin and referral to the Assembly of States Parties”

C-02/05-01/09-311 “Decision inviting the Republic of Chad to provide submissions concerning its failure to arrest Omar Al-Bashir and surrender him to the Court”

ICC-02/05-01/09-310 “Decision inviting the Republic of Uganda to provide submissions concerning its failure to arrest Omar Al-Bashir and surrender him to the Court”

ICC-02/05-01/09-309 “Decision under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by Jordan with the request by the Court for the arrest and surrender or Omar Al-Bashir”

Βιβλιογραφία

Keiichiro Kawai “The ICC’s Turn to Cynical Solipsism: The PTC II’s Finding of Mongolia’s Non-compliance in the Case against Putin” (EJIL: Talk! ,November 26, 2024) <https://www.ejiltalk.org/the-iccs-turn-to-cynical-solipsism-the-ptc-iis-finding-of-mongolias-non-compliance-in-the-case-against-putin/>

«Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova», Press Release: 17 March 2023, <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

ΑΡΘΡΑ

The relationship between sovereign immunities and international investment law through the lens of the ICJ *Certain Iranian Assets* case

By *Alexandros Brachos**

I. Introduction

International law, although it strives for cohesion, is by its very nature a decentralized system, in the sense that its branches develop in relative autonomy from one another. This can lead to the manifestation of certain inconsistencies that from a systemic point of view seem to undermine the effectiveness of international law. The *Certain Iranian Assets* case in my opinion illustrates that when two or more branches of international law seem to apply in a given situation, finding the most consistent and effective interpretation of their material scope can be challenging.¹ Excluding the application of investment law can *in practice* lead to weak protection. Conversely, granting the parallel protection of two different sets of rules can lead to both *legal* and *practical* asymmetries. The

majority in this case indirectly opted for the former. The central thesis of this short essay is that this was the correct decision both from a legal as well as from a practical standpoint.

II. Certain Iranian Assets and the qualification of the Central Bank of Iran as a “company”

In *Certain Iranian Assets* the ICJ held that the Central Bank of Iran (henceforth, “CBI”) did not qualify as a “company” within the meaning of the Treaty of Amity (henceforth, “Treaty”),² and thus, did not benefit from the substantive protections against interference with its property rights. In 2019, the Court stated in its preliminary judgment that when an entity engages in both commercial and sovereign activities “*it is the nature of the activity actually carried out [that] determines the characterization of the entity engaged in it.*”³ However, in 2023 the ICJ clarified that to determine the nature of the activity the assessment cannot be limited to the activity “as such”, but that it must extend to “*any links it may have with the exercise of a sovereign function.*”⁴ Consequently, it found that the purchase of security entitlements

* LLB Candidate *Law School of NKUA*, e-mail: alexandros.brachos@gmail.com

¹ *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America)* (Judgment) [2023].

² Treaty of Amity, Economic Relations and Consular Rights, (US-Iran) (signed on 15 August 1955 and entered into force 16 June 1957).

³ *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Preliminary Objections, ICJ GL No 164, [2019] ICJ Rep 7, §92; *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America)* (Judgment) [2023], §44.

⁴ *Certain Iranian Assets* (Judgment) n (1), §51.

in bonds issued on the US financial market, cited by Iran as evidence that the CBI qualifies as a “company”, was simply “*a way of exercising its sovereign function as a central bank*” and thus not a commercial activity.⁵

This finding was not without controversy,⁶ prompting the submission of five dissenting opinions, as well as one separate opinion seeking to elaborate on the Court’s reasoning. On one hand, Judge Nolte in his concurring opinion suggested that the Court could have utilized Article 31§3(c) VCLT in its interpretation of the Treaty, taking into account customary rules on sovereign immunities, which protect the managing of currency reserves abroad by central banks “*as a typical sovereign activity*”, to further support its reasoning.⁷ On the other hand, Judge Salam in his dissenting opinion decries as “manifestly illogical, if not absurd” the CBI’s lack of Treaty protection based on the sovereign nature of central banking activities, given that it had been stripped of its immunities in the US.⁸

What is interesting is that both Judges invoke sovereign immunities (albeit different

rules) to underpin their divergent interpretations of the term “company”. Moreover, both argue that, depending on whether sovereign immunities apply or not to the CBI, the latter either should or should not qualify as a “company”. And both do this even though they, and notably the Court, do not think it is “*required to ascertain whether the entity in question could claim, with regard to those activities, immunity from jurisdiction or enforcement under customary international law*”.⁹ In fact, Judge Salam contends that the “*very nature of the question posed called for this approach by analogy*”.

These points of convergence could be interpreted to mean that both Judges consider the double protection of central bank assets, as well as the complete lack of protection, (while legally non-contradictory) as problematic. Presumably because any of these two outcomes would either undermine the effectiveness of international law in protecting state property rights or would lead to the “*asymmetrical accountability*” of central banks.¹⁰ In light of this incongruity and the ruling of the Court, I would like to explore some of the legal, as

⁵ *idem.*, §50.

⁶ Jake Jerogin and Chester Brown, The Determination of Bank Markazi’s Claims and Implications for the Claims of Central Banks under Investment Treaties, ICSID Review, Vol. 00, No. 00 (2024), p. 1-12.

⁷ Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, 1155 UNTS 331, art. 31§3(c); Separate opinion of Judge Nolte in Certain Iranian Assets (Iran v. US), Judgment (30 March 2023), §15; Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports 2003, p. 182, para. 41; Sotirios-Ioannis Lekkas, Panos

Merkouris and Daniel Peat, Interpretive Practice of the International Court of Justice, Max Planck Yearbook of United Nations Law Online, 13 December 2023, p. 338-343.

⁸ Declaration of Judge Salam in Certain Iranian Assets (Iran v. US), Judgment (30 March 2023), §14.

⁹ Certain Iranian Assets (Judgment) n (1), §48.

¹⁰ Anton Moiseienko, Seizing Foreign Central Bank Assets: A Lawful Response to Aggression? (17 April 2023), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4420459> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4420459>, p. 32.

well as some of the more practical ramifications of according “investor” status to central banks under Bilateral Investment Treaties (henceforth, “BITs” or “investment treaties”), *i.e.* the successors to Friendship, Commerce and Navigation Treaties, such as the Treaty of Amity. To do this, I will use Article 31§3(c) VCLT to interpret the Treaty as suggested by Judge Nolte. I think this a useful exercise because this interpretive tool sheds light on the relationship between different branches of international law while simultaneously forcing us to keep in mind the practical consequences of each interpretive choice, with the ultimate goal being effective harmonization (to the extent that that’s feasible).

Is there a normative conflict?

Before we proceed, we need to explore the possibility of a normative conflict because the existence of one could have an effect on the extent to which integration is possible.¹¹

To do that we need to define what a normative conflict is. Although there is a plethora of definitions, with some narrower in scope,¹² while others have a broader range,¹³ for the purposes of this essay the choice of definition is of no bearing. The traditional definition is the one put

forward by Jenks, according to which: “*a conflict arises [...] where a party to the two treaties cannot simultaneously comply with its obligations under both treaties*”.¹⁴ Everything else is a “*divergence*”. Here, no such issue arises. Compliance with sovereign immunities does not negate compliance with the substantive protections of investment treaties and vice versa. However, a divergence “*may prevent a party to both the divergent instruments from taking advantage of certain provisions of one of them... [and that] from a practical point of view [this divergence may] be as serious as conflict*”.¹⁵

Here, we have the exact same problem as pointed out by Jenks and Judge Salam. According to the *presumed* (due to lack of jurisdiction regarding immunities) logic underlying the ruling of the majority, the characterization of central banking activities as sovereign endows them with the protections afforded under sovereign immunities before domestic courts and simultaneously puts them outside the scope of protection of investment treaties,¹⁶ since the CBI and its assets enjoy immunity. But in practice, due to the particularities of US legislation on immunities (which have been criticized by some as

¹¹ Panos Merkouris, Article 31(3)(c) VCLT and the Principle of Systemic Integration: *Normative Shadows in Plato’s Cave* (2015), Brill Nijhoff/Leiden, p. 220 *et seq.*

¹² Wilfred Jenks, “Conflict of Law-Making Treaties”, *BYIL* 30 (1953): 401.

¹³ For a summary of the scholarly debate *see* Panos Merkouris, n (11), p. 169 *et seq.*

¹⁴ Jenks, n (12), p. 426.

¹⁵ Merkouris, n (11), p. 169-170.

¹⁶ Kei Nakajima, Yohei Okada and Kento Nisugi, The sovereign function test out of thin air? The status of the central bank determined behind the scenes in *Certain Iranian Assets*, *Journal of International Dispute Settlement* Vol. 15 (2024), 474-485, p. 482.

not being in conformity with customary immunities¹⁷ the CBI's assets were left completely unprotected. This is precisely why divergences *can* be as serious as conflict. In any case, there is no normative conflict.

Application of Article 31(3)(c) VCLT in the interpretation of the Treaty of Amity (and other BITs)

Since we don't have a genuine conflict, we can straightforwardly use Article 31§3(c) VCLT to interpret the term “company” to integrate the two norms (the protections afforded by the Treaty on the one hand and sovereign immunities on the other).¹⁸

What is this “divergence”?

We seem to have an “accumulation of norms”, since both norms materially overlap.¹⁹ Specifically, both sets of norms deal at least *in part* with the protection of state property rights.²⁰

¹⁷ Tom Ruys and Mira Deweerdt, From Tehran to Moscow: The ICJ's 2023 *Certain Iranian Assets* Judgment and Its Broader Ramifications for Unilateral Sanctions, Including Against Russia, *Netherlands International Law Review* (2023) 70:273-299, p. 287 *et seq.*

¹⁸ Joost Pauwelyn, Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law (2003), CSICL, Cambridge University Press, p. 272, where the limits of treaty interpretation are outlined.

¹⁹ *idem.*, p. 162: “Two norms accumulate when they can be applied together and without contradiction in all circumstances”. See, also, Moiseienko, n (10), p. 32, where investment treaties and sovereign immunities are depicted as: “a patchwork of legal regimes that imperfectly protect state property.”

In such instances, where newer treaty provisions overlap with general international law the former should be read as having been drafted *with the background* of general international law in mind.²¹ When a new law is created (that of course doesn't explicitly deviate from existing law) there is a presumption against conflict,²² because, while international law is a decentralized structure, it nonetheless can only function as a system that strives for cohesion. After all, this is the rationale behind Article 31§3(c) and of course no *renvoi* is needed to apply, let alone simply consider, rules of general international law.²³ However, interpretation cannot go beyond the “common intentions” of all parties.²⁴

Here, the ordinary meaning of the word “company” was not particularly helpful. Therefore, the Court had to look at the object and purpose of the Treaty. However, in order to better ascertain the common intentions of the parties it would have been useful to look at the customary regime

²⁰ Investment treaties generally also protect public enterprises as long as they act in a commercial capacity, see for example *Bank Melli Iran and Bank Saderat Iran v. Bahrain, PCA Case No. 2017-25*.

²¹ Ralf Michaels & Joost Pauwelyn, 'Conflict of Norms or Conflict of Laws?: Different Techniques in the Fragmentation of Public International Law' (2012) 22 *Duke J Comp & Int'l L* 349, p. 364.

²² Pauwelyn, n (18), p. 207.

²³ *Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v United States of America) (Preliminary Objections)* [2019] ICJ Rep 7, para. 70; Pauwelyn, n (18), p. 201; Lekkas, Merkouris and Peat, n (7), p. 339.

²⁴ Pauwelyn, n (18), p. 273.

protecting state property rights (i.e. sovereign immunities) that existed *at the time the Treaty was concluded*,²⁵ the ICJ didn't do so probably to not overstep its jurisdiction *ratione materiae*.²⁶

The Treaty of Amity entered into force in 1957. At that point in time, immunity from measures of constraint against state assets in the US was near absolute.²⁷ Moreover, the extent to which central banking activities enjoyed immunity from suit is not clear since to characterize an activity as commercial or sovereign there was no consensus on whether the nature or the purpose of the activity should be examined.²⁸

This informs us on the purpose of the Treaty, which can be presumed to primarily (but not exclusively) be the protection of *private* investment, since it seems that providing central bank assets with additional protection would have been redundant.²⁹ Furthermore, Article XI§4 of the Treaty states that no public enterprise of either Contracting Party shall enjoy immunity from adjudication or execution *if it engages in commercial or other business activities*. This waiver is in line with the restrictive doctrine of

immunity from jurisdiction adopted by the US in 1952 but unfortunately doesn't shed any light on the character of central banking activities. Nonetheless, it clarifies, as pointed out by the Court, that public entities *could* fall within the scope of protection of the Treaty,³⁰ just as in modern BITs minus the immunity waiver.

To conclude, I find myself in agreement with Judge Nolte's approach and the majority's decision to not qualify the CBI as a "company". Nevertheless, international investment law and immunities have evolved considerably since the Treaty of Amity came into force, which, coupled with the obscurity surrounding the majority's reasoning, begs the question of whether it is not pertinent regarding the modern investment protection regime.

III. *Practical considerations*

Experimenting with the minority's position

With that in mind, I would like to explore the potential ramifications of adopting the opposite

immunity from adjudication, immunity from execution remained mostly absolute. For a short historical recapitulation of the development of immunity from execution in general *see* Katherine Reece Thomas, *The Commercial Activity Exception to State Immunity*, Edward Elgar Publishing (2024), chapters 1,2 and 5.

²⁵ *idem*, p. 202-203.

²⁶ Lekkas, Merkouris and Peat, n (7), p. 339-340.

²⁷ *New York and Cuba M SS Co. v. Republic of Korea*, 132 F. Supp. 684 - Dist. Court, SD New York 1955. For the problems of the "Tate doctrine" *see* Andreas F. Lowenfeld, 'Claims against Foreign States--A Proposal for Reform of United States Law' (1969) 44 NYU L Rev 901, p. 908; *see*, also, James Crawford, *Execution of Judgments and Sovereign Immunity* (1981) 75 AJIL 820, p. 864-865 to ascertain the status of customary international law regarding central bank assets in 1981. Even though the "Tate letter" of 1952 marked the US shift from the absolute to the restrictive doctrine of

²⁸ Curtis A. Bradley, *International Law in the U.S. Legal System* (2021), OUP 3edn, p. 245.

²⁹ Nakajima *et al.*, n (16), p. 482.

³⁰ *Certain Iranian Assets (Preliminary Objections)*, n (3), para. 87.

approach when it comes to BITs in light of the *current* status of sovereign immunities, with the caveat that not all BITs necessarily have a near-identical purpose although it does seem to be that way.³¹

According to Nakajima *et al.*, the Court seems to have developed the test applied by engaging in judicial cross-referencing, drawing inspiration from the law of state responsibility, as well as from sovereign immunities, all of which treat important (in terms of economic size) central banking activities as *acta iure imperii*.³² This leads to the attribution of central banking conduct as state conduct under the customary rule codified in Article 5 ARSIWA, which states that the: “*conduct of a[n]... entity which is not an organ of the State but which is empowered by the law... to exercise elements of governmental authority shall be considered an act of the State under international law provided the...entity is acting in that capacity.*” This in turn confers central bank assets with near-absolute immunity from execution,³³ reducing the enforceability of arbitral awards.³⁴ Consequently, Central Banks discharge an essentially governmental function and can’t qualify

as private investors, even though their operations abroad are strictly speaking commercial in nature.

However, I would like to contend that, despite the legal implications, the asymmetry that would ensue if they were granted investor status wouldn’t be so flagrant. Firstly, since the relevant conduct of central banks is attributable to the State, that means that their conduct can lead to the international responsibility of the State arising from a breach of an obligation contained in an investment treaty.³⁵ This precisely shows that the fundamentally sovereign character of their investment operations abroad does not absolve the State of international responsibility when central banks act as regulators (*iure imperii*) in their respective jurisdiction. Therefore, while strictly speaking central banks themselves can’t be held accountable by foreign domestic courts, due to immunity from jurisdiction they enjoy, states can undoubtedly be held responsible since the conduct in question would be, in principle, attributable to them by virtue of Article 5 ARSIWA.

Secondly, the fact that central bank assets enjoy immunity from execution does not mean that *all* State assets do (unlike at the time the Treaty of Amity was concluded). It is still possible for an

³¹ Moiseienko, n (10), p. 31.

³² Nakajima *et al.*, n (16), p. 480-481.

³³ AIG Capital Partners Inc and another v Republic of Kazakhstan (National Bank of Kazakhstan intervening) [2005] EWHC 2239 (Comm).

³⁴ Olga Gerlich, State Immunity from Execution in the Collection of Awards rendered in International Investment Arbitration: The Achilles’ Heel of the Investor- State

Arbitration System? (2015) 26 American Review of International Arbitration, p. 73.

³⁵ *Sergei Paushok, CJSC Golden East Company and CJSC Vostokneftegaz Company v. The Government of Mongolia*, UNCITRAL, Award on Jurisdiction and Liability of 28 April 2011.

arbitral award (condemning the conduct of a central bank and by extension the State) to be enforced against state assets intended or in use for a commercial/non-governmental purpose.³⁶

In any event, *state-investor* symmetry of accountability does not seem to be a principle of international investment law, given that it exclusively provides remedies to investors to pursue states, while imposing at most very minimal obligations on investors that can at best limit their ability to claim compensation from states (although this is in part due to the fact that private citizens are not the traditional subjects of international law).

Therefore, in the context of investment arbitration there is a system of accountability that governs the conduct of central banks when acting as sovereigns with a relatively effective enforcement mechanism. This means that granting investor status to central banks perhaps would only lead to minimal asymmetries due to immunity from adjudication before domestic courts. This, put in perspective, is palatable given that one of the most important reasons for the existence both of investment treaties and of sovereign immunities is the avoidance of domestic courts and by extension state-to-state confrontation.³⁷ Therefore, the protection afforded by sovereign immunities does

not necessarily render according protection under investment law to central banks an untenable position.

However, this does not negate the central argument against qualifying central banks as investors, mainly that the underlying purpose of investment treaties is the protection of *commercial* enterprise.³⁸ I say “commercial” and not “private” because using those terms interchangeably might be slightly misleading for reasons that will become clear shortly. Therefore, such an interpretation might run contrary to the object and purpose of these treaties.

A hypothetical

This perhaps leads us to another good (not strictly legal) reason to not interpret BITs this way, directly tied to the purpose behind these treaties. Arguably, qualifying central banks as investors in the BIT framework would overly politicize the investment regime, and the ICSID system in particular. This could lead to increased opposition to enforcement of awards, ultimately delegitimizing its institutions. To support this contention, I will very briefly look at the historical roots of this particular branch of law to better

³⁶ Marc Bungenberg, Andrés E Alvarado- Garzón, and Bianca Böhme, Recognition and Enforcement of ICSID Convention Awards *in* Katia Fach Gómez and Catharine Titi (eds), *The Award in International Investment Arbitration* (OUP 2024), p. 473; Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (1958), Article III (for non-ICSID awards); Rudolf Dolzer, Ursula Kriebaum

and Cristoph Schreuer, *Principles of International Investment Law* (OUP 2022), p. 447.

³⁷ Dolzer *et al.*, *idem*, p. 11-12.

³⁸ Moiseienko, n (10), p. 31;

understand its functions and secondly, I will look at one potential ramification of treating central banks as investors.

The origins of international investment law can be traced to the proliferation of colonial-era European investment activity that began in the 17th century.³⁹ By the early 19th century, diplomatic protection of alien property had been firmly established as a norm of international law.⁴⁰ Moreover, until at least the early 20th century, state and investor interests were closely intertwined, with investors also acting as vehicles for the realization of state political and commercial aspirations.⁴¹ From the mid 20th century onwards the process of decolonization began, which prompted the creation of the International Center for Settlement of Investment Disputes (ICSID), an innovative dispute resolution framework proposed by the General Counsel of the World Bank with the stated aim of “depoliticizing” investment disputes,⁴² protecting both public and private enterprise, unless the former discharges an “essentially governmental function”.⁴³ The creation of the Center was coupled with the gradually increasing conclusion of BITs that established considerable substantive standards of protection for investors.⁴⁴

This regime was conceived to attenuate the political aspects of disputes related to the interests of investors of capital-exporting states on the one hand and the interests of capital-importing states on the other hand, replacing state-to-state confrontation with an impartial and effective adjudicative and enforcement mechanism, in short to promote economic globalization.

The history of investment law, and particularly the historical entanglement of investor and state interests, reveals that its system is geared towards ensuring standards of protection suited to the needs of *commercial* enterprise, irrespective of whether the actual property rights involved are held by a state or private entity. This is a point of convergence with the restrictive theory of immunity (*i.e.* the commercial activity exception). As Lord Denning put it in 1977: “*If a government department goes into the market places of the world [...] that government department should be subject to all the rules of the market place*”.⁴⁵ Nevertheless, central banks undoubtedly discharge an essentially governmental function.

Furthermore, and most importantly, this system was presumably not conceived to arbitrate disputes related to financial sanctions targeting central bank assets, measures so inherently

³⁹ Kate Miles, *The Origins of International Investment Law* (2013) CUP, p. 19.

⁴⁰ Dolzer *et al.*, n (36), p. 2.

⁴¹ Miles, n (39), p. 33 *et seq.*

⁴² *idem*, p. 86.

⁴³ Moiseienko, n (10), p. 31

⁴⁴ Miles, n (39), p. 88 *et seq.*

⁴⁵ [1977] QB 529, 558.

political that a mere arbitral tribunal does not have the institutional weight to issue an award with legitimacy on the international plane. Therefore, the enforcement of such an award would be highly unlikely.

To illustrate this, let's assume for the sake of the argument that the Central Bank of Russia (hence CBR), hypothetically qualifying as an "investor" (even though this seems unlikely in light of *Certain Iranian Assets*) brought before an ICSID arbitral tribunal⁴⁶ the confiscation of its assets by an EU State under a BIT. And let us also assume that Russia is willing to take the risk of facing indirect adjudication of its actions in Ukraine,⁴⁷ by claiming that countermeasures don't apply to investment treaties,⁴⁸ and that all objections raised by the respondent state are rejected and the CBR is awarded compensation for expropriation of its property.

Even if such an award came into existence, I think it is highly unlikely that many courts would enforce it, and this is understandable given that tribunals constituted to adjudicate investment disputes were not meant to become the *de facto* judges of the legality of unilateral financial sanctions against state assets that enjoy near

absolute immunity from execution. That role from an institutional point of view belongs to an ad hoc tribunal constituted for that particular purpose. In fact, as of 19 July 2025 EU "*Member States shall raise any available objection to the recognition and enforcement of arbitral awards that were rendered against them in investor-State dispute settlement proceedings in connection with measures*" emanating from the EU's sanctions against Russia.⁴⁹ While the legality of a provision unilaterally suspending treaty-based obligations is uncertain,⁵⁰ it does demonstrate the limits of investment arbitration. Limits which in hindsight the ICJ seems to have been aware of.

Even under the ICSID system sufficient wiggle room could be found to avoid enforcement in such instances. There are two schools of thought when it comes to the enforcement of ICSID awards. The root of the dichotomy lies in the interpretation of the term "execution" in Article 54(3) of the ICSID Convention. The first approach argues that the terms "enforcement" and "execution" have different meanings as used in the Convention, with the former referring to the transformation of an award into an executable domestic judgment (*exequatur*) and the latter referring to post-

⁴⁶ ICSID awards are the most enforceable type of awards in investment arbitration.

⁴⁷ Philipp Kehl, *Seizing Russia's Frozen Assets: Quis iudicabit?*, EJIL: Talk! (24 January 2024).

⁴⁸ *ibid.*

⁴⁹ Council Regulation (EU) 2025/1494 of 18 July 2025 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising

the situation in Ukraine, Article 11f; *See, also*, Article 11§§2a-2b.

⁵⁰ Theodore Hanna, *Targeting Russia and Belarus Through Investment Arbitration: The EU's 18th Sanctions Package*, OpinioJuris (27 August 2025), <<https://opiniojuris.org/2025/08/27/targeting-russia-and-belarus-through-investment-arbitration-the-eus-18th-sanctions-package/>>.

judgement measures.⁵¹ The second approach holds that these terms have the exact same meaning, referring to the entire process of enforcing/executing an ICSID arbitral award.⁵² If the second approach was to be adopted the *renvoi* of Article 54(3) could be construed as allowing domestic remedies against the enforcement of judgments.⁵³ Therefore, the New York Convention (1958) could be applied.⁵⁴ By extension, a domestic court could, for example, refuse to enforce our hypothetical award condemning unilateral sanctions on the basis of Article V(2)(b) as contrary to public policy. This analysis of course applies *a majori ad minus* to all foreign arbitral awards where the New York Convention undoubtedly applies.

Such a scenario, compounded with the generally increasing opposition to enforcement of ICSID awards in the EU,⁵⁵ envisaging the use of investment arbitration as a tool for challenging the legality of unilateral sanctions, could thus have the effect of delegitimizing the institutions of investment law as objective and impartial dispute resolution mechanisms and could also lead to the jurisprudential development of a much weaker enforcement mechanism. After all, “*an obligation*

under public international law is only effective as long as states voluntarily comply with it.”⁵⁶ And if sanctioned states could use this mechanism to claim compensation of such magnitude against sanctioning states, then the investment framework would get caught up in the crossfire of the ever-accelerating fragmentation of the globalized world order.

IV. Conclusion

The ramifications of the *Certain Iranian Assets case*, especially regarding investment arbitration and economic sanctions, have been extensively discussed.⁵⁷ Most importantly with respect to current developments, this ruling makes it unlikely for the CBR to qualify as an “investor” under the BITs in force between Russia and Belgium, the Netherlands, Germany, France or the United Kingdom just to name a few. This reduces some of the legal risks involved in using those assets to financially support Ukraine. As of the time of writing, the way in which the frozen assets (almost €200B in the EU, the bulk of which are CBR assets held by Euroclear in Brussels) will be used to fund the war effort and reconstruction of Ukraine by the

⁵¹ Bugenberg *et al.*, n (36), p. 472.

⁵² *idem*, p. 471.

⁵³ *idem*, p. 473.

⁵⁴ This wouldn't apply in the US as it has explicitly excluded the application of the New York Convention to ICSID awards.

⁵⁵ Bugenberg *et al.*, n (36), p. 473 *et seq.*

⁵⁶ *idem*, p. 479.

⁵⁷ Ruys and Deweerdt, n (17); Alexander Dünkelsbühler, The ICJ's Judgment in Certain Iranian Assets: Consequences for Investment Disputes Arising Out of Economic Sanctions, *European Investment Law and Arbitration Review* 8 (Issue 1):263-282; Anton Moiseienko, The Key to Enforcing the Largest Financial Debt of Our Times, *Verfassungsblog* (4 April 2025), <<https://verfassungsblog.de/frozen-russian-state-assets/>>

EU and the G7 remains to be seen.⁵⁸ Any plan entailing the use of these assets comes with considerable legal and financial risk, as pointed out by Euroclear and the President of the European Central Bank.⁵⁹

⁵⁸ Gregorio Sorgi and Bjarke Smith-Meyer, EU floats ‘creative’ new way to send billions of euros of frozen Russian assets to Ukraine, Politico (12 September 2025), <<https://www.politico.eu/article/eu-frozen-russian-assets-war-in-ukraine/>>; Jorge Liboreiro, Brussels pitches €140 billion loan for Ukraine using Russia’s frozen assets, euronews.com (26 September 2025), <<https://www.euronews.com/my-europe/2025/09/26/brussels-pitches-140-billion-loan-to-ukraine-based-on-russias-frozen-assets>>.

⁵⁹ Jorge Liboreiro, Support grows for using Russian assets in €140 billion loan to Ukraine, but key questions

remain, euronews.com (1 October 2025), <<https://www.euronews.com/my-europe/2025/10/01/support-grows-for-using-russian-assets-in-140-billion-loan-to-ukraine-but-key-questions-re>> ; Philippa Webb, Legal options for confiscation of Russian state assets to support the reconstruction of Ukraine, Study commissioned by the European Parliamentary Research Service, 23 February 2024, <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/759602/EPRS_STU\(2024\)759602_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/759602/EPRS_STU(2024)759602_EN.pdf)>.

Πόσο συμβατές είναι οι εδαφικές διεκδικήσεις των ΗΠΑ με το διεθνές δίκαιο; Οι περιπτώσεις της Γροιλανδίας και της Διώρυγας του Παναμά.

Της **Ηλιάνας Συντέττα** *

I. Εισαγωγή

Το σύγχρονο διεθνές δίκαιο, το δίκαιο των Ηνωμένων Εθνών, βασίζεται σε εύθραυστες ισορροπίες. Η κυρίαρχη ισότητα των κρατών, η απαγόρευση της χρήσης βίας και η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών συνιστούν μερικά από τα εγγύα της ειρηνικής συνύπαρξης των κρατών. Παραβιάσεις των αρχών έχουν σημειωθεί και, αναμφίβολα, η διεθνής κοινότητα έχει γνωρίσει ηγέτες που είναι πιο επιρρεπείς στις παραβιάσεις από άλλους. Παρατηρώντας τις δηλώσεις του Αμερικανού Προέδρου Ντόναλντ Τραμπ κατά τη δεύτερη εκλογή του το 2024, εύκολα δελεάζεται κάποιος να τον κατατάξει σε αυτή την κατηγορία ηγετών.

Ο Πρόεδρος Ντόναλντ Τραμπ έχει καταστήσει σαφή την πρόθεσή του να αποκτήσει τη Γροιλανδία και να ανακτήσει τη Διώρυγα του Παναμά.¹ Μάλιστα, όταν ρωτήθηκε αν θα προβεί σε χρήση βίας για την υλοποίηση των εδαφικών του διεκδικήσεων, δεν απέρριψε το ενδεχόμενο. Ο

λόγος που προέβαλε ήταν η εθνική και διεθνής ασφάλεια των ΗΠΑ. Καθώς οι δηλώσεις του Προέδρου παραπέμπουν περισσότερο στο ιδιωτικό παρά στο διεθνές δίκαιο, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί εξαρχής πως τόσο η Γροιλανδία όσο και η Διώρυγα του Παναμά ανήκουν στην κυριαρχία τρίτων κρατών και δεν συνιστούν περιουσιακά αντικείμενα προς πώληση.

Συγκεκριμένα, η Γροιλανδία, η οποία βρίσκεται μεταξύ της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης, συνιστά το μεγαλύτερο νησί στον κόσμο. Πρώην αποικία του Βασιλείου της Δανίας, η Γροιλανδία ανήκει πλέον στη δανική επικράτεια και απολαμβάνει ένα καθεστώς αυτοδιοίκησης βάσει της Πράξης Αυτοδιοίκησης του 2009.² Αντίστοιχα, η Διώρυγα του Παναμά είναι ένα τεχνητό έργο στην Κεντρική Αμερική που, λόγω της σύνδεσης του Ατλαντικού με τον Ειρηνικό Ωκεανό, έχει μεγάλη γεωπολιτική σημασία. Η κατασκευή της Διώρυγας, στις αρχές του 20ου αιώνα, οφείλεται κατά κύριο λόγο στις ΗΠΑ, οι οποίες διατηρούσαν αρχικά την κυριαρχία και τη διαχείρισή της. Μετά από σειρά συνθηκών και διαπραγματεύσεων, το 1999, η κυριαρχία της Διώρυγας μεταβιβάστηκε πλήρως στον Παναμά. Πλέον, η Διώρυγα διοικείται από έναν δημόσιο οργανισμό, την Αρχή Διοίκησης της Διώρυγας του

* Προπτυχιακή Φοιτήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, e-mail: vansiliaa@gmail.com

¹ Jessie Yeung, Piper Hudspeth Blackburn, 'Trump renews threat of military force to annex Greenland' (2025) CNN World

<<https://edition.cnn.com/2025/05/04/world/greenland-annexation-threat-trump-nbc-interview-intl-hnk>> (πρόσβαση στις 10 Οκτωβρίου 2025).

² Act on Greenland Self-Government.

Παναμά,³ η οποία είναι υπεύθυνη για την εκμετάλλευση και τη συντήρησή της.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί πως αμφότεροι οι ηγέτες της Δανίας και του Παναμά, καθώς και ο λαός της Γροιλανδίας έχουν αρνηθεί κατηγορηματικά την εκχώρηση των εδαφών τους στις ΗΠΑ.⁴ Μάλιστα, στην από Οκτωβρίου 2025 συνάντηση των ηγετών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) στην Κοπεγχάγη, η Δανή πρωθυπουργός εξέφρασε την ανησυχία και ανασφάλεια του πληθυσμού της Γροιλανδίας σχετικά με τις δηλώσεις του Ντόναλντ Τραμπ.⁵

Υπό αυτό το πρίσμα, το παρόν άρθρο επιχειρεί να εξετάσει, στην πρώτη ενότητα, το γενικό νομικό πλαίσιο της απόκτησης κυριαρχίας εδαφών (II. 1), παρουσιάζοντας θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου (αρχή της αυτοδιάθεσης, αρχή απαγόρευσης προσάρτησης εδαφών και αρχή μη παρέμβασης στις υποθέσεις ενός κράτους) και τους τρόπους απόκτησης κυριαρχίας. Ακολούθως, στη δεύτερη ενότητα, επεξηγείται το ιδιαίτερο νομικό καθεστώς της Γροιλανδίας και της Διώρυγας του Παναμά, αξιολογώντας τη δυνατότητα προσάρτησής τους στις ΗΠΑ (II. 2).

II. Νομικό πλαίσιο

Γενικό νομικό πλαίσιο της απόκτησης κυριαρχίας

α. Αρχές διεθνούς δικαίου

Η διεθνής κοινότητα ερείδεται στην κυρίαρχη ισότητα των κρατών. Τυπικά, η κρατική υπόσταση παρέχει σε όλα τα κράτη την ίδια ανεξαρτησία ώστε να καθορίζουν ελεύθερα τόσο το εσωτερικό πολιτικό τους καθεστώς όσο και τις διεθνείς τους σχέσεις. Η ανεξαρτησία αυτή θωρακίζεται από θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου, σε τρεις εκ των οποίων θα εστιάσει η παρούσα ενότητα.

Πρώτη αρχή και άμεσα συνυφασμένη με την απόκτηση κυριαρχίας ενός εδάφους είναι η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών. Κατοχυρωμένη από τον Χάρτη του ΟΗΕ⁶ και από τα ψηφίσματα 1514/1960 και 2625/1970 της Γενικής Συνέλευσης (ΓΣ) ΟΗΕ, η αρχή της αυτοδιάθεσης προστατεύει το δικαίωμα του πληθυσμού ενός κράτους να καθορίζει αυτόνομα το πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό του καθεστώς.⁷ Συγκαταλέγεται ανάμεσα στους κανόνες αναγκαστικού δικαίου ενώ φέρει εθιμική ισχύ.⁸

³ 'Panama Canal Authority', 'Autoridad del Canal de Panamá' (ACP).

⁴ Jessie Yeung, Piper Hudspeth Blackburn (υπ. 1). The Guardian, 'Panama president says 'Trump is lying' about reclaiming canal' (2025) <<https://www.theguardian.com/us-news/2025/mar/05/panama-canal-president-trump-lying>> (πρόσβαση στις 23 Σεπτεμβρίου 2025).

⁵ Graig Graziosi, 'Trump seemingly forgot about wanting to buy Greenland, but he won't forever, Danish leader warns' (2025) The Independent

<<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-greenland-denmark-mette-frederiksen-b2841259.html>> (πρόσβαση στις 19 Οκτωβρίου 2025).

⁶ Χάρτης ΟΗΕ (1945) ά. 1(2), 55.

⁷ Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Ψήφισμα 1514/1960: 'All peoples have the right to self-determination; by virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.'

⁸ ILC, Draft Conclusions on Peremptory Norms σελ. 16.

Σύμφωνα με την Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου⁹ και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔΧ),¹⁰ η παρά τη βούληση ενός πληθυσμού προσάρτηση εδάφους σε άλλο κράτος συνιστά κλασικό παράδειγμα παραβίασης της αρχής.

Δεύτερο εχέγγυο της κρατικής κυριαρχίας είναι η αρχή της απαγόρευσης προσάρτησης εδαφών. Αναγνωρισμένη με τη Διακήρυξη ΓΣ 2625/1970, η αρχή αυτή απαγορεύει τη χρήση ή απειλή χρήσης βίας, ακόμη και νόμιμης, κατά της εδαφικής ακεραιότητας ενός κράτους.¹¹ Παρέχει, δηλαδή, ακόμη μεγαλύτερο πεδίο προστασίας από τη γενική αρχή απαγόρευσης της χρήσης βίας του άρθρου 2(4) του Χάρτη ΟΗΕ, το οποίο αναγνωρίζει εξαιρέσεις στην απαγόρευση.¹²

Το τρίπτυχο συμπληρώνει η αρχή μη επέμβασης στις υποθέσεις ενός κράτους. Αναγνωρισμένη τόσο σε διεθνές¹³ όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο,¹⁴ πρόκειται για την απαγόρευση εξαναγκασμού ενός κράτους να

προβεί σε πράξεις ενάντια στη θέλησή του σε τομείς που εμπίπτουν στην εσωτερική ή εξωτερική του κυριαρχία. Ο εξαναγκασμός μπορεί να λάβει τη μορφή είτε εκβιασμού είτε πράξης που δεν αφήνει ελευθερία επιλογής στο εξαναγκαζόμενο κράτος.

β. Τρόποι απόκτησης κυριαρχίας

Σε αυτό το πλαίσιο προστασίας της κρατικής κυριαρχίας, το διεθνές δίκαιο αναγνωρίζει τόσο πρωτότυπους όσο και παράγωγους τρόπους απόκτησης της κυριαρχίας ενός εδάφους.¹⁵ Στην πρωτότυπη απόκτηση, καθοριστική είναι η σημασία της έννοιας «effectivité», η οποία χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις πράξεις άσκησης εξουσίας στις οποίες προβαίνει ένα κράτος με την πρόθεση εξωτερίκευσης της κυριαρχίας του.¹⁶ Συστατικά στοιχεία της έννοιας, σύμφωνα με το ΔΔΧ, είναι η πρόθεση άσκησης κυριαρχίας επί εδάφους και η

⁹ ILC, Draft Conclusions on Peremptory Norms σελ. 77, υποσημείωση 264.

¹⁰ Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 2019 I.C.J. σ. 43 ¶ 160.

¹¹ Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Ψήφισμα 2625/1970: ‘The principle that States shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State, or in any other manner inconsistent with the purposes of the United Nations’

¹² Territorial and Maritime Dispute (Nic. v. Colum.), Preliminary Objections, 2007 I.C.J. Rep. 832, ¶ 89.

¹³ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America), ICJ Rep 1986, 14. Ψήφισμα Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ 2625/1970.

¹⁴ Κανονισμός (ΕΕ) 2023/2675 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Νοεμβρίου 2023 σχετικά με την προστασία της Ένωσης και των κρατών μελών της από οικονομική εξαναγκαστική συμπεριφορά τρίτων χωρών.

¹⁵ James Crawford, Brownlie's Principles of Public International Law (9th edn, Oxford Public International Law 2019) Part III Territorial Sovereignty, 9 Acquisition and Transfer of Territorial Sovereignty, σ.5. Βλ. και Ε. Ρούκουνα, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο* (5^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2025), 205 επ.

¹⁶ Marcelo G Kohen, Mamadou Hébié, ‘Territory, Acquisition’ (2021) Max Planck Encyclopedias of International Law <<https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1118>> (πρόσβαση στις 21 Οκτωβρίου 2025).

αδιατάρακτη άσκησή της επ' αυτού.¹⁷ Επομένως, αν ένα κράτος ασκεί συνεχή και ειρηνική εξουσία σε έδαφος, το οποίο δεν ανήκει σε άλλο κράτος ή του οποίου η κυριαρχία δεν μπορεί να διαπιστωθεί, μπορεί να αποκτήσει κυριαρχία επ' αυτού (effective occupation). Ωστόσο, αν το έδαφος υπάγεται ήδη στην κυριαρχία άλλου κράτους, ο υπάρχων τίτλος κυριαρχίας υπερισχύει της «effectivité». ¹⁸ Βέβαια, υπάρχει και η δυνατότητα παραγραφής της κυριαρχίας ενός κράτους (prescription) αν η αδιατάρακτη άσκηση εξουσίας συνοδεύεται από διάνοια κυρίου και δεν υποβληθεί ένσταση από το ήδη κυρίαρχο κράτος.¹⁹

Όσον αφορά στον παράγωγο τρόπο απόκτησης, η κυριαρχία ενός εδάφους μπορεί να εκχωρηθεί μέσω διεθνούς συμφωνίας (cession) μεταξύ του κυρίαρχου κράτους και του κράτους που θέλει να αποκτήσει την κυριαρχία. Το κρίσιμο εδώ είναι ότι η εκχώρηση δεν πρέπει να είναι προϊόν εξαναγκασμού, ²⁰ ούτε να παραβιάζει κανόνες αναγκαστικού δικαίου, όπως η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών ή η απαγόρευση της χρήσης βίας. Άλλωστε, όπως προβλέπεται στα άρθρα 51-53 της Συνθήκης της Βιέννης για το

Δίκαιο των Συνθηκών, συνθήκες οι οποίες συνήφθησαν υπό το καθεστώς απειλής, χρήσης βίας ή εξαναγκασμού δεν αποκτούν έννομη ισχύ.²¹

Στους προαναφερθέντες τρόπους απόκτησης, η θεωρία ενίοτε προσθέτει και την επιδίκαση εδάφους (adjudication) καθώς και τη συγχώνευση (accretion), δηλαδή την απόκτηση εδάφους μέσω φυσικών διεργασιών, όπως η υποχώρηση εδάφους και η μείωση της στάθμης της θάλασσας.²² Λόγος δεν γίνεται για τη μέθοδο της κατάκτησης (conquest) καθώς αντιτίθεται σε θεμελιώδεις αρχές τους διεθνούς δικαίου και πρωτίστως στην απαγόρευση της χρήσης βίας.²³

2. Καθεστώς Γροιλανδίας και Διόρυγας Παναμά

α. Γροιλανδία

Έως εδώ, η θεωρία του διεθνούς δικαίου δεν απομυθοποιεί πλήρως τις εδαφικές διεκδικήσεις του Ντόναλντ Τραμπ. Ακόμη και υπό τις αυστηρές δικλείδες ασφαλείας του σύγχρονου διεθνούς δικαίου, η απόκτηση της κυριαρχίας ενός εδάφους είναι δυνατή. Πρέπει, ωστόσο, να εξεταστεί το

¹⁷ Legal Status of Eastern Greenland (1933) PCIJ Series A/B. No 53, ¶ 45–6, 63.

¹⁸ Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening) Judgment, (1992) ICJ Rep 351, ¶ 61–62; Territorial and Maritime Delimitation between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v Honduras), Judgment, (2007) ICJ Rep 659, ¶ 151–58.

¹⁹ James Crawford σ.5, 9.

²⁰ Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Ψήφισμα 68/262. Χάρτης ΟΗΕ ά. 2(4).

²¹ Vienna Convention on the Law of the Treaties United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331 (1969) ά. 51-53.

²² Marcelo G Kohen, Mamadou Hébié, 'Territory, Acquisition' (2021).

²³ Χάρτης ΟΗΕ ά. 2(4).

ιδιαίτερο καθεστώς της Γροιλανδίας και της Διώρυγας του Παναμά προκειμένου να διαπιστωθεί αν πράγματι μπορούν οι ΗΠΑ να τις αποκτήσουν.

Όσον αφορά στη Γροιλανδία, όπως προαναφέρθηκε, πρόκειται για έδαφος που ανήκει στη δανική επικράτεια. Τόσο το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔΧ)²⁴ όσο και οι ΗΠΑ έχουν αναγνωρίσει τη δανική κυριαρχία επί του νησιού. Το ειδικότερο καθεστώς αυτοδιοίκησης της Γροιλανδίας ρυθμίζεται από την Πράξη Αυτοδιοίκησης του 2009,²⁵ η οποία προβλέπει τη δυνατότητα ανεξαρτητοποίησης της τελευταίας με πρωτοβουλία του λαού της και τη σύμφωνη γνώμη της Δανίας.

Επομένως, αν ο Πρόεδρος των ΗΠΑ επιθυμεί να αποκτήσει τη Γροιλανδία, καθοριστική είναι η βούληση της Δανίας να την παραχωρήσει. Ταυτόχρονα, όμως, επειδή η Γροιλανδία απολαμβάνει ένα καθεστώς αυτοδιοίκησης, βασισμένο στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών,²⁶ απαιτείται επιπλέον συναίνεση του λαού της για να προσαρτηθεί στις ΗΠΑ. Μία πρώτη δίοδος, δηλαδή, είναι η σύναψη συμφωνίας εκχώρησης της Γροιλανδίας μεταξύ της Δανίας και των ΗΠΑ, εφόσον, βέβαια, έχει προηγηθεί η συναίνεση του λαού της εκχωρηθείσας μέσω της διενέργειας

δημοψηφίσματος. Ωστόσο, τόσο η Δανία όσο και η Γροιλανδία έχουν αποκλείσει αυτό το ενδεχόμενο, απορρίπτοντας αμφοτέρως τη μεταβολή του μεταξύ τους status quo.

Η δεύτερη δίοδος για την απόκτηση της Γροιλανδίας βασίζεται στην ανεξαρτητοποίησή της. Αν η Γροιλανδία χειραφετηθεί από τη Δανία, οι ΗΠΑ μπορούν να παρακάμψουν τη δεύτερη και να διαπραγματευτούν άμεσα με την πρώτη. Ωστόσο, ακόμη κι έτσι, η εμπλοκή της Δανίας δεν μπορεί να αποφευχθεί. Σύμφωνα με το άρθρο 8 της Πράξης Αυτοδιοίκησης, η απόφαση περί ανεξαρτητοποίησης της Γροιλανδίας επαφίεται μεν στον λαό της αλλά προϋποθέτει τη συναίνεση της Δανίας για τη διενέργεια σχετικού δημοψηφίσματος καθώς και τη σύναψη συμφωνίας μεταξύ των δύο μερών για τους όρους και τη διαδικασία ανεξαρτητοποίησης. Επιπλέον, όπως έχει κριθεί σε αντίστοιχα δημοψηφίσματα (Κριμαία 2014)²⁷, προκειμένου να είναι έγκυρη η ανεξαρτητοποίηση, πρέπει το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος να είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης και όχι εξαναγκασμού των αμερικανικών δυνάμεων.

Οι όροι αυτοί επιτρέπουν στη Δανία, η οποία ήδη αρνείται την παράδοση της Γροιλανδίας στις ΗΠΑ, να θέσει αρκετές δικλίδες ασφαλείας προκειμένου να αποτρέψει τα επεκτατικά σχέδια

²⁴ Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v Norway), PCIJ, Series A/B, No 53 (1933).

²⁵ Act no. 473 on Greenland Self-Government.

²⁶ *ibid.*

²⁷ Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Ψήφισμα 68/262 για την Εδαφική Ακεραιότητα της Ουκρανίας (A/RES/68/262, 27 Μαρτίου 2014).

του Ντόναλντ Τραμπ. Ταυτόχρονα, ο λαός της Γροιλανδίας δεν έχει εκφράσει κάποια βούληση ανεξαρτητοποίησης, πόσω μάλλον προσάρτησης στις ΗΠΑ, αρνούμενος να συναντηθεί με τους αμερικανικούς αντιπροσώπους κατά την πρόσφατη επίσκεψή τους στη Γροιλανδία.²⁸ Επομένως, οι τωρινές νομικοπολιτικές συνθήκες φαίνεται να διαψεύδουν τις υποσχέσεις του Προέδρου περί απόκτησης της Γροιλανδίας.

Όσον αφορά στα σχόλια για το ενδεχόμενο χρήσης βίας κατά τη διεκδίκηση της Γροιλανδίας, ο Ντόναλντ Τραμπ φαίνεται να δοκιμάζει τα όρια της νομιμότητας. Το διεθνές δίκαιο, με λίγες αυστηρές εξαιρέσεις, δεν αποδέχεται τη χρήση ούτε την απειλή χρήσης βίας, κανόνας ο οποίος εντάσσεται στο αναγκαστικό δίκαιο και φέρει εθιμική ισχύ.²⁹ Ταυτόχρονα, σύμφωνα με την αρχή μη παρέμβασης, η Δανία δεν μπορεί να εξαναγκαστεί, μέσω απειλών, να εκχωρήσει τη Γροιλανδία στις ΗΠΑ, καθώς πρόκειται για έδαφος που υπάγεται στην κυριαρχία της. Στην υπό εξέταση περίπτωση, η ερώτηση απόκτησης της Γροιλανδίας εντάσσεται τον τομέα αποκλειστικής κυριαρχίας της Δανίας αλλά δεν παραβιάζει την αρχή μη παρέμβασης καθώς δεν

συνοδεύεται από κάποια απειλή. Ωστόσο, τα όρια είναι λεπτά. Αν ο Τραμπ απειλήσει τη Δανία ή υιοθετήσει μία πολιτική, η οποία θα εξαναγκάζει τη Δανία να υποκύψει στο αίτημά του, η αρχή μη επέμβασης θα έχει παραβιαστεί και οποιαδήποτε εκχώρηση θα στερείται νομιμότητας.

β. Διώρυγα Παναμά

Δεύτερη στις εδαφικές διεκδικήσεις του Ντόναλντ Τραμπ βρίσκεται η Διώρυγα του Παναμά, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, διέπεται από ένα ιδιόμορφο καθεστώς, ούσα αρχικά υπό την κυριαρχία των ΗΠΑ και πλέον υπό του Παναμά. Τα δύο κράτη συνδέονται ακόμη με τη Διώρυγα, έχοντας υπογράψει τη Συνθήκη Μόνιμης Ουδετερότητας και Λειτουργίας της Διώρυγας του Παναμά, και δεσμεύονται να διατηρούν την ουδετερότητα και την ελευθερία διέλευσης για όλα τα πλοία αδιακρίτως.³⁰ Φυσικά, η υποχρέωση διατήρησης του καθεστώτος ουδετερότητας πρέπει να εκτελείται με σεβασμό στις αρχές απαγόρευσης της χρήσης βίας και απαγόρευσης παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις του Παναμά, αρχή η οποία επιβεβαιώνεται και από τη Συνθήκη.³¹ Για τον

²⁸ Graig Graziosi, 'Trump seemingly forgot about wanting to buy Greenland, but he won't forever, Danish leader warns' (2025) The Independent <<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-greenland-denmark-mette-frederiksen-b2841259.html>> (πρόσβαση στις 19 Οκτωβρίου 2025).

²⁹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America), ICJ Rep 1986, 14.

³⁰ Άρθρο 4 : "The United States of America and the Republic of Panama commit themselves to protect and defend the Panama Canal. Each Party shall act in accordance with its constitutional processes, to meet the danger resulting from an armed attack or other actions which threaten the security of the Panama Canal or of ships transiting it."

³¹ Άρθρο 5: "Employees of the Panama Canal Commission, their dependents and designated contractors of the Panama Canal Commission, who are nationals of the United States of America, shall respect the laws of the

λόγο αυτό, μόνο ο Παναμάς διατηρεί το δικαίωμα εγκατάστασης στρατιωτικών βάσεων στην περιοχή.

Επικαλούμενος ακριβώς αυτή τη Συνθήκη, ο Αμερικανός Πρόεδρος ισχυρίζεται ότι η έντονη παρουσία κινεζικών επενδυτικών εταιρειών στη Διώρυγα και οι υψηλοί δασμοί απειλούν το καθεστώς ουδετερότητας και δικαιολογούν την άμεση παρέμβαση των ΗΠΑ, οι οποίες θα «πάρουν πίσω» τη Διώρυγα. Στρατηγικά, η προσπάθεια ενίσχυσης της αμερικανικής παρουσίας στη Διώρυγα φαίνεται αναμενόμενη. Νομικά, ωστόσο, οι ισχυρισμοί περί ανάκτησης της Διώρυγας δεν φαίνονται ρεαλιστικοί.

Κατ' αρχάς, υπενθυμίζεται ότι η Διώρυγα ανήκει στη Δημοκρατία του Παναμά και, σύμφωνα με τη Συνθήκη, ακόμη κι αν οι ΗΠΑ χρειάζεται να παρέμβουν για τη διασφάλιση της ουδετερότητάς της, οι πράξεις τους δεν πρέπει να αμφισβητούν την εδαφική κυριαρχία του Παναμά ούτε να απειλούν την πολιτική του ακεραιότητα. Επομένως, η Διώρυγα δεν είναι ένα απλό αντικείμενο που οι ΗΠΑ μπορούν να ανακτήσουν χωρίς τη σύμφωνη βούληση του Παναμά ούτε όμως και με τη χρήση βίας υπό το πρόσχημα της απειλής της ουδετερότητας. Εξίσου σημαντικό είναι, επίσης, ότι ο Παναμάς έχει εκφράσει ρητά την απροθυμία του να εκχωρήσει τη Διώρυγα στις ΗΠΑ.

Εξετάζοντας, βέβαια, το ευρύτερο πλαίσιο του αμερικανο-κινεζικού ανταγωνισμού, το χρονικό σημείο που ο Ντόναλντ Τραμπ επιλέγει να διεκδικήσει τη Διώρυγα δεν φαίνεται τυχαίο. Τον Ιανουάριο 2022, η 25ετής σύμβαση κατασκευής λιμανιών στον Παναμά που είχε ανατεθεί στην εταιρεία του Χονγκ Κονγκ “Hutchison Ports PPC” έληξε, αφήνοντας τον Παναμά με δύο επιλογές: την ανανέωση της σύμβασης με την κινεζική εταιρεία ή τη διενέργεια ανοιχτού διαγωνισμού, στον οποίο θα μπορούν να συμμετέχουν και αμερικανικές κατασκευαστικές εταιρείες. Σημειωτέον ότι όποια εταιρεία αναλαμβάνει την κατασκευή των λιμανιών αποκτά πρόσβαση σε στρατηγικά σημαντικές πληροφορίες για τις εισαγωγές και εξαγωγές εμπορευμάτων στην περιοχή, τα 2/3 των οποίων προορίζονται ή προέρχονται από τις ΗΠΑ. Το διακύβευμα, λοιπόν, για τον Ντόναλντ Τραμπ, είναι η ενίσχυση της αμερικανικής παρουσίας στην περιοχή του Παναμά, κάτι το οποίο φαίνεται εν τέλει να πετυχαίνει.

Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο 2025, η αμερικανική επενδυτική εταιρεία «BlackRock» συνάπτει συμφωνία με τον Παναμά, αναλαμβάνοντας τη συνέχιση των κατασκευαστικών έργων που είχαν ανατεθεί στην κινεζική εταιρεία “Hutchison Ports PPC”. Έναν μήνα αργότερα, η αμερικανική κυβέρνηση

Republic of Panama and shall abstain from any activity incompatible with the spirit of this Treaty. Accordingly, they shall abstain from any political activity in the Republic of Panama as well as from any intervention in the internal

affairs of the Republic of Panama. The United States of America shall take all measures within its authority to ensure that the provisions of this article are fulfilled.”

υπογράφει «Κοινή Δήλωση» με τον Παναμά, μέσω της οποίας εξασφαλίζει στενότερη στρατιωτική συνεργασία με τον τελευταίο και ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή χωρίς, βέβαια, την εγκατάσταση μόνιμων βάσεων. Ως αντάλλαγμα αυτής της παραχώρησης, οι ΗΠΑ επιβεβαιώνουν την κυριαρχία του Παναμά στη Διώρυγα ενώ ο Παναμάς συμφωνεί στον περιορισμό της κινεζικής παρουσίας στην περιοχή. Εν ολίγοις, ο Ντόναλντ Τραμπ φαίνεται να υλοποιεί τον στόχο στον οποίο εξαρχής αποσκοπούσε, όχι την απόκτηση της ίδιας της Διώρυγας αλλά τον έμμεσο έλεγχο της, με την αύξηση των αμερικανικών έναντι των κινεζικών δυνάμεων στην περιοχή.

III. Αντί επιλόγου

Επιχειρώντας μία αξιολόγηση των εδαφικών διεκδικήσεων των ΗΠΑ, οι δηλώσεις περί απόκτησης της Γροιλανδίας και της Διώρυγας του Παναμά παρουσιάζουν μία συνέπεια με τη γενικότερη πολιτική του Ντόναλντ Τραμπ. Ο Αμερικανός Πρόεδρος, αρκετά συνειδητά, προβαίνει σε προκλητικές δηλώσεις, συχνά

ασύμβατες με τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου, δημιουργώντας ανασφάλεια στις υπόλοιπες χώρες για τις επόμενες κινήσεις του. Η διεκδίκηση εδαφών που ανήκουν σε άλλα κράτη, όπως εν προκειμένω η Γροιλανδία και η Διώρυγα του Παναμά, καθώς και οι υπόνοιες για τη χρήση βίας, προκαλούν σύγχυση τόσο στον νομικό κόσμο όσο και στη διπλωματία. Πρόκειται για μία επίδειξη αδιαφορίας ως προς τα θεμέλια του διεθνούς δικαίου, θεμέλια χωρίς τα οποία η ειρηνική συνύπαρξη των κρατών και ο ίδιος ο ΟΗΕ δεν μπορούν να υπάρξουν.

Ωστόσο, με τις δηλώσεις αυτές, που λειτουργούν ως θρυαλλίδα για το διεθνές σύστημα, ο Ντόναλντ Τραμπ φαίνεται να ενισχύει τη διαπραγματευτική του θέση. Παρότι οι ΗΠΑ ενδέχεται να μην αποκτήσουν τη Γροιλανδία και τη Διώρυγα του Παναμά – κάτι που άλλωστε θα ήταν αδύνατο χωρίς τη σύμφωνη βούληση των κυρίαρχων κρατών και των λαών τους – έχουν ήδη εξασφαλίσει σημαντικά πλεονεκτήματα στην περιοχή του Παναμά, σε βαθμό μεγαλύτερο από αυτόν που διέθεταν πριν τις εδαφικές τους διεκδικήσεις.

Πηγές

Συνθήκες

Act on Greenland Self-Government (Act No. 473 of 12 June 2009).

Treaty Concerning the Permanent Neutrality and Operation of the Panama Canal (Torrijos–Carter Treaties, 1977).

Charter of the United Nations.

Joint Statement Between President Mulino, Panama Canal Authority Administrator, and Secretary of Defense Pete Hegseth Following April 8th, 2025, Bilateral Meeting.

International Law Commission, Draft Conclusions on Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens), UN Doc A/CN.4/L.908 (2021).

Vienna Convention on the Law of the Treaties United Nations, Treaty Series, vol. 1155,p.331(1969).

Αποφάσεις οργάνων

Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Ψήφισμα 1514 (1960).

Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Ψήφισμα 2625 (1970).

Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, Ψήφισμα 68/262 για την Εδαφική Ακεραιότητα της Ουκρανίας (A/RES/68/262, 27 Μαρτίου 2014).

Κανονισμός (ΕΕ) 2023/2675 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Νοεμβρίου 2023 σχετικά με την προστασία της Ένωσης και των κρατών μελών της από οικονομική εξαναγκαστική συμπεριφορά τρίτων χωρών.

Territorial and Maritime Dispute (Nic. v. Colum.), Preliminary Objections, 2007, ICJ.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America), 1986, ICJ.

Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v Norway), 1933, PCIJ, Series A/B, No 53.

Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion, 2019, ICJ.

Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening) Judgment, 1992 ICJ.

Territorial and Maritime Delimitation between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v Honduras), Judgment, 2007, ICJ.

Βιβλία

James Crawford, Brownlie's Principles of Public International Law (9th edn, Oxford Public International Law 2019) Part III Territorial Sovereignty, 9 Acquisition and Transfer of Territorial Sovereignty.

James Crawford, Brownlie's Principles of Public International Law (9th edn, Oxford Public International Law 2019) Part II Personality and Recognition, 5 Creation and Incidence of Statehood.

Άρθρα

Sune Lægaard, ‘Trump, Territory, and Greenland: Mixed Claims for Ownership, Rights and Control’ (2025) *The Journal of Carnegie Council For Ethics in International Affairs* <<https://www.ethicsandinternationalaffairs.org/online-exclusives/trump-territory-and-greenland-mixed-claims-for-ownership-rights-and-control/>>.

Janne Nijman, ‘Empire by Purchase: From Manhattan to Greenland (1625–2025)’ (2025) *Blog of the European Journal of International Law* <<https://www.ejiltalk.org/empire-by-purchase-from-manhattan-to-greenland-1625-2025/>>.

Jure Vidmar, ‘Greenland and Territorial Acquisition under International Law’ (2025) *Blog of the European Journal of International Law* <<https://www.ejiltalk.org/greenland-and-territorial-acquisition-under-international-law/>>.

Alonso E. Illueca, ‘Dispute over the Panama Canal? Enter the U.N. Charter’ (2025) *Opinio Juris* <<https://opiniojuris.org/2025/02/27/dispute-over-the-panama-canal-enter-the-u-n-charter/>>.

Maurizio Arcari and Mariana Clara De Andrade, ‘Panama Canal’ (2021) *Oxford Public International Law* <<https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1334>>.

Daniel F. Runde and Amy Doring, ‘Key Decision Point Coming for the Panama Canal’ (2021) *Center for Strategic and International Studies* <<https://www.csis.org/analysis/key-decision-point-coming-panama-canal>>.

Marko Milanovic, ‘Trump’s Coercion of America’s Allies and the Prohibition of Intervention’ (2025) *Blog of the European Journal of International Law* <<https://www.ejiltalk.org/trumps-coercion-of-americas-allies-and-the-prohibition-of-intervention/>>.

Marko Milanovic, ‘Revisiting Coercion as an Element of Prohibited Intervention in International Law’ (2023) *Cambridge University Press for The American Society of International Law* <<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/CF9ED44C35C14E00D3B3AC6685861338/S0002930023000404a.pdf/revisiting-coercion-as-an-element-of-prohibited-intervention-in-international-law.pdf>>.

Graig Graziosi, ‘Trump seemingly forgot about wanting to buy Greenland, but he won’t forever, Danish leader warns’ (2025) *The Independent* <<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-greenland-denmark-mette-frederiksen-b2841259.html>>.

Jessie Yeung, Piper Hudspeth Blackburn, ‘Trump renews threat of military force to annex Greenland’ (2025) *CNN World* <<https://edition.cnn.com/2025/05/04/world/greenland-annexation-threat-trump-nbc-interview-intl-hnk>>.

The Guardian, ‘Panama president says ‘Trump is lying’ about reclaiming canal’ (2025) <<https://www.theguardian.com/us-news/2025/mar/05/panama-canal-president-trump-lying>>.

Le Monde, ‘Panama deal allows US to deploy troops to canal, but no permanent bases’ (2025) <https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/04/11/panama-deal-allows-us-to-deploy-troops-to-canal-but-no-permanent-bases_6740087_4.html>.

Ingrid Brunk and Monica Hakimi, ‘The Prohibition of Annexations and the Foundations of Modern International Law’ (2025) *Columbia Public Law Research Paper No 4806600* <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4806600>.

Marcelo G Kohen, Mamadou Hébié, ‘Territory, Acquisition’ (2021) *Max Planck Encyclopedias of International Law* <<https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1118>>.